

En modernare rättegång II

– en uppföljning

Del 2 *Bilagor*

Betänkande av EMR-utredningen

Stockholm 2012

STATENS OFFENTLIGA
UTREDNINGAR

SOU 2012:93

SOU och Ds kan köpas från Fritzes kundtjänst. För remissutsändningar av SOU och Ds svarar Fritzes Offentliga Publikationer på uppdrag av Regeringskansliets förvaltningsavdelning.

Beställningsadress:
Fritzes kundtjänst
106 47 Stockholm
Orderfax: 08-598 191 91
Ordertel: 08-598 191 90
E-post: order.fritzes@nj.se
Internet: www.fritzes.se

Svara på remiss – hur och varför. Statsrådsberedningen (SB PM 2003:2, reviderad 2009-05-02)
– En liten broschyr som underlättar arbetet för den som ska svara på remiss.
Broschyren är gratis och kan laddas ner eller beställas på
<http://www.regeringen.se/remiss>

Textbearbetning och layout har utförts av Regeringskansliet, FA/kommittéservice.

Omslag: Elanders Sverige AB.

Fotografiet på omslaget återger den relief av Upplands lagman Birger Persson som finns i tingsrätten i Norrtälje. Reliefen är utförd av konstnärinnan Ebba Edquist och fotografiet är taget av Ulla Nyberg. Birger Persson ledde den tolvmannanämnd som utarbetade Upplandslagen (stadfäst år 1296). Citatet är hämtat ur stadfästelsen till Upplandslagen.

Tryckt av Elanders Sverige AB.
Stockholm 2012

ISBN 978-91-38-23871-4
ISSN 0375-250X

Innehåll

Del 1

Författningsförslag och motiv

Förkortningar	9
Sammanfattning	11
Summary	17
Författningsförslag	23
1 Förslag till lag om ändring i rättegångsbalken	23
2 Förslag till lag om ändring i äktenskapsbalken	39
3 Förslag till lag om ändring i lagen (2010:921) om mark- och miljödomstolar.....	41
4 Förslag till förordning om ändring i förordningen (1996:381) med tingsrättsinstruktion.....	42
1 Utredningsuppdraget	45
1.1 Utredningens direktiv.....	45
1.1.1 EMR-reformen	45
1.1.2 Behovet av en utvärdering.....	46
1.1.3 Sammanfattning av uppdraget	46
1.2 Utredningsarbetet.....	47

2	En modernare rättegång – huvuddragen i reformen.....	49
2.1	Inledning.....	49
2.2	Modern teknik.....	51
2.3	Flexibla regler och större ansvar för parterna	51
2.4	Hovrättsprocessen	53
3	Utvärdering, överväganden och förslag	55
3.1	Modern teknik.....	55
3.1.1	Ljud- och bildupptagningar.....	55
3.1.2	Ljud- och bildöverföring	69
3.1.3	Sekretessen för ljud- och bildupptagningarna.....	82
3.2	Flexibla regler och större ansvar för parterna	98
3.2.1	Tidsplaner	98
3.2.2	Sammanställningar	105
3.2.3	Hänvisning till handlingar i målet.....	112
3.2.4	Bevisupptagningsfrågor	121
3.2.5	Avgörande av bötesmål utan huvudförhandling	150
3.2.6	Andra förändringar	152
3.3	Tingsrättens domförhet i tvistemål.....	155
3.3.1	Nuvarande ordning	155
3.3.2	Andra lagstiftningsförslag m.m.....	165
3.3.3	Förhållandena i Danmark, Finland och Norge	170
3.3.4	Några rättsfall.....	173
3.3.5	Uppgifter från Domstolsverket, domstolarna och advokaterna	175
3.3.6	Överväganden.....	179
3.4	Hovrättsprocessen	191
3.4.1	Utvidgat system med prövningstillstånd.....	191
3.4.2	Den nya ordningen för hur muntlig bevisning läggs fram i hovrätt	230
3.4.3	Möjligheter att avgöra brottmål utan huvudförhandling i hovrätt	253
4	Sammanfattande slutsatser	259
4.1	Modernisering av rättegången	259

4.1.1	Bakgrund	259
4.1.2	Modernare teknik	260
4.1.3	Flexiblare regler m.m.....	261
4.1.4	Hovrättsprocessen.....	262
4.2	Kvalitet och effektivitet	262
4.3	Sammanfattning	265
5	Ikraftträdande och övergångsbestämmelser	267
6	Kostnads- och konsekvensanalys.....	269
6.1	Inledning.....	269
6.2	Uppdraget, problemet och vad som ska uppnås med förslaget	269
6.3	Ekonomiska och andra konsekvenser.....	270
6.3.1	Modern teknik	270
6.3.2	Flexiblare regler och större ansvar för parterna.....	274
6.3.3	Tingsrättens domförhet i tvistemål	277
6.3.4	Förslag som rör hovrättsprocessen	280
6.4	Övriga konsekvenser	281
7	Författningskommentar	283
7.1	Förslaget till lag om ändring i rättegångsbalken	283
7.2	Förslaget till lag om ändring i äktenskapsbalken	305
7.3	Förslaget till lag om ändring i lagen (2010:921) om mark- och miljödomstolar.....	306
	Särskilt yttrande	307
Bilagor		
1	Kommittédirektiv 2011:79	309
2	Kommittédirektiv 2012:45	319

Del 2

Bilagor

1	Resursfördelningen efter EMR (DV 2010:3)	7
2	Sammanställningar (42 kap. 16 § RB) och tidsplaner (42 kap. 6 § RB) – exempel.....	95
3	Bilaga till protokoll från presidentmötet i Svea hovrätt den 17 juni 2010.....	125
4	En modernare rättegång – hur har det gått? Av f.d. hovrättslagmannen Staffan Levén och hovrättspresidenten Fredrik Wersäll, SvJT 2011 s. 18	131
5	Svea hovrätts granskning av beslut om prövningstillstånd i Svea hovrätt under september–oktober 2010	141
6	Svea hovrätts undersökning av ändringsfrekvensen för brottmål i Svea hovrätt under perioden 1 juli–31 december 2010.....	161
7	Svea hovrätts undersökning av Svea hovrätts överprövning i tvistemål – särskilt om prövningstillstånd och ändringsfrekvens	173
8	Prövningstillstånd i hovrätt – en sammanställning över HD-avgöranden, justitierådet Lena Moore	205

Resursfördelningen efter EMR

Diarienummer 407-2010

Omslagsfoto: Patrik Svedberg

Tryckt på Danagårds Grafiska, september 2010

Innehåll

1	Sammanfattning	5
2	Vårt arbete	7
2.1	Projektdirektivet	7
2.2	Arbetets bedrivande	7
3	En Modernare Rättegång (EMR).....	8
3.1	Inledning	8
3.2	Förändringar avseende tingsrättsprocessen.....	8
3.3	Förändringar avseende hovrättsprocessen	11
4	EMR:s faktiska konsekvenser för domstolarnas verksamhet; insamlade uppgifter	15
4.1	Inledning	15
4.2	Uppgifter från tingsrätterna	15
4.3	Uppgifter från hovrätterna	22
5	Överväganden, slutsatser och förslag	31
5.1	Inledning	31
5.2	Ljud- och bildteknik i rättegången	31
5.3	Presentation av muntlig bevisning i hovrätten	41
5.4	Hänvisning till handlingar	49
5.5	Förändringar i tvistemålshanteringen vid tingsrätterna	52
5.6	Avgörande på handlingarna	56
5.7	Kravet på provningstillstånd i hovrätten	59
6	Sammanfattande bedömning av det totala resursbehovet	65
6.1	Inledning	65
6.2	Reformens påverkan på det totala resursbehovet vid tingsrätterna	65
6.3	Reformens påverkan på det totala resursbehovet vid hovrätterna.....	66
6.4	Avslutning.....	67

Bilagor

Projektdirektiv, bilaga 1

Enkät tingsrätt, bilaga 2

Enkät hovrätt, bilaga 3

Rekommendationer för inspelning av förhör i tingsrätt, bilaga 4

Tabeller statistik, tingsrätt, bilaga 5

Tabeller statistik, hovrätt, bilaga 6

1 Sammanfattning

Reformen En Modernare Rättegång (EMR), som trädde i kraft den 1 november 2008, medförde flera förändringar av förfarandet i allmän domstol. Bland annat innebar reformen att en berättelse som lämnas i bevissyfte i tingsrätt som regel ska dokumenteras med hjälp av video och att hovrätten som huvudregel ska avstå från att kalla förhörspersoner på nytt utan i stället ta upp denna bevisning genom att spela upp den vid tingsrätten gjorda videoinspelningen. En annan viktig förändring var att systemet med prövningstillstånd i hovrätten utvidgades till att omfatta alla domar och beslut i tvistemål och domstolsärenden. Reformen innebar vidare att parterna vid en huvudförhandling kan presentera processmaterial genom att enbart hänvisa till handlingar i målet samt en ökad möjlighet för parter och andra aktörer att delta i ett sammanträde genom telefon- eller videokonferens. För tingsrätternas del innebar reformen även strängare krav på att tidsplaner och sammanställningar regelmässigt ska upprättas i tvistemålen samt att fler brottmål än tidigare kan avgöras på handlingarna.

För att få en bild av vilka konsekvenser reformen har lett till för de allmänna domstolarna och som ett led i arbetet med att åstadkomma en ändamålsenlig resursfördelning har Domstolsverket låtit utvärdera reformen ur ett resursfördelningsperspektiv. Arbetet har bedrivits i projektform och genomförts under perioden den 1 mars 2010 till den 31 augusti 2010. Som underlag för utvärderingen har vi på olika sätt inhämtat uppgifter från de allmänna domstolarna. Bland annat har samtliga domstolar fått besvara en enkät. Vi har också besökt samtliga hovrätter och ett antal tingsrätter för att intervjua representanter för olika personalkategorier vid domstolarna. Även tillgänglig domstolsstatistik har utgjort underlag för utvärderingen.

I rapporten redovisas under ett särskilt avsnitt domstolarnas egna uppgifter och bedömningar när det gäller vilken betydelse EMR har haft för verksamheten och för domstolarnas resursbehov. I ett efterföljande avsnitt redovisas våra överväganden och slutsatser i fråga om vilken betydelse reformens olika delar har haft från resurssynpunkt. I rapporten lämnas också ett antal förslag på åtgärder som vi tror kan leda till ett bättre utnyttjande av reformen och en mer effektiv målhantering.

Reformen har medfört att ny teknik används vid domstolarna. Vår undersökning har visat att tekniken överlag har fungerat väl. Vissa problem har dock förekommit i samband med användningen av videokonferensutrustningen. I allmänhet efterfrågar domstolarna även en ökad tillgång på sådan utrustning. Den ökade teknikanvändningen har vidare lett till ett ökat behov av teknisk kompetens bland personalen vid domstolarna och ett därmed sammanhängande behov av utbildning. Den har också inneburit nya arbetsuppgifter för vissa personalkategorier.

Av rapporten framgår att videoinspelningarna av förhören i tingsrätten generellt sett håller en ur hovrättsperspektiv godtagbar kvalitet. Trots det bedömer vi att kvaliteten kan förbättras, t.ex. genom att tingsrätterna i ökad utsträckning strukturerar inspelningarna så att endast i hovrätten relevanta delar av förhören behöver spelas upp. Det har framkommit under utredningen att sekreterarna vid hovrätterna utför omfattande kvalitetsgranskningar av videoinspelningarna i målen. Vi ifrågasätter i rapporten värdet av detta arbete och föreslår bl.a. att kontrollerna kraftigt reduceras i omfattning och på sikt upphör helt i flertalet mål.

Av utvärderingen framgår att de delar av reformen som vi bedömer har haft störst betydelse från resurssynpunkt är *att* det som regel inte sker några förnyade förhör i hovrätten, *att* fler brottmål avgörs utan huvudförhandling i tingsrätten och *att* kravet på prövningstillstånd i hovrätten har utvidgats.

De ändrade bestämmelserna för bevisupptagning i hovrätten har bl.a. lett till att antalet aktörer i målen i hovrätten har minskat betydligt, vilket i sin tur har medfört en minskad arbetsbelastning för framförallt sekreterarna. Även det förhållandet att antalet tilltrossituationer kraftigt har minskat som en följd av de nya bestämmelserna har lett till arbetsbesparingar i hovrätten. Förändringarna har emellertid även gett upphov till en ny typ av preliminärfrågor i hovrätten. Av domstolarnas uppgifter framgår att antalet s.k. omförhör i hovrätten är relativt litet medan s.k. tilläggsförhör är något vanligare. Totalt sett har förnyad bevisupptagning i hovrätten dock inte förekommit i någon större utsträckning.

Av rapporten framgår att en betydande andel av de s.k. notariebrottmålen i tingsrätterna avgörs utan huvudförhandling och utan nämnd efter reformen. Förändringen har på olika sätt lett till resursbesparingar i tingsrätterna och till att målen kan avgöras snabbare.

Det utökade kravet på provningstillstånd i hovrätten har i hög grad påverkat arbetet vid hovrätterna men har också inneburit vissa konsekvenser för tingsrätterna. I rapporten redovisas dessa närmare liksom vilken betydelse de kan ha för domstolarnas resursbehov. Enligt uppgifter från flera tingsrätter begär parter i ökad utsträckning att tvistemålen ska avgöras av s.k. tresits. En sådan utveckling är emellertid inte synlig i statistiken varför det är osäkert om det rör sig om en allmän trend. Flera tingsrätter har även påtalat att tvistemålsförhandlingarna har blivit något längre efter reformen. I hovrätterna har de nya bestämmelserna bl.a. lett till att antalet tvistemålsförhandlingar liksom antalet meddelade tvistemålsdomar har minskat betydligt, vilket enligt vår bedömning totalt sett har lett till en minskad arbetsbörda för domarna och sekreterarna samt ett minskat resursbehov i hovrätterna.

Vår kartläggning har visat att den praktiska tillämpningen av vissa av de nya bestämmelserna varierar en hel del mellan domstolarna och ibland även inom en och samma domstol. Till exempel är det olika vanligt att videokonferens används i målen. Några domstolar använder möjligheten ofta medan det förekommer mer sällan vid andra domstolar. Vid ett par hovrätter har antalet tingsresor minskat som en följd av möjligheten till videokonferens. Vår bedömning är att domstolarna i allmänhet kan förbättra rutinerna för att aktualisera frågan om närvaro via videolänk och utnyttja den befintliga utrustningen på ett mer effektivt sätt.

Även när det gäller möjligheten att hänvisa till skriftligt material i målen varierar användningen av de nya bestämmelserna en del mellan domstolarna. Vi har också kunnat konstatera att hänvisning i hovrätten till en videoinspelning från tingsrätten i princip inte förekommer. Vår bedömning är att en ökad användning av hänvisning kan medföra vissa resursbesparingar. Vi föreslår därför bl.a. att domstolarna arbetar för att skapa mer enhetliga och effektiva rutiner för att fånga upp frågan om hänvisning i målen.

I rapporten konstateras att de förändrade bestämmelserna om sammanställningar och tidsplaner i tvistemålen har påverkat arbetet vid vissa tingsrätter mer än vid andra. De tingsrätter som har förändrat sitt arbetssätt och i princip regelmässigt upprättar sammanställningar och tidsplaner i målen har rapporterat flera positiva konsekvenser för målens handläggning. Med en mer utbredd och enhetlig användning av de nya bestämmelserna är det vår bedömning att vissa resursvinster på sikt kan uppkomma för tingsrätterna totalt sett.

I rapporten redovisas avslutningsvis en sammanfattande bedömning av EMR-reformens påverkan på domstolarnas totala resursbehov. Av redogörelsen framgår att reformen enligt vår bedömning har lett till resursbesparingar i hovrätten i en sådan utsträckning att resursbehovet där kan sägas ha minskat något. Samma utveckling kan i viss mån ses även för tingsrätternas del, men tingsrätternas resursbehov kan inte anses ha påverkats i lika hög grad som hovrätternas.

2 Vårt arbete

2.1 Projektdirektivet

I februari 2010 tillkallade Domstolsverket en särskild utredare med uppdrag att utvärdera reformen En Modernare rättegång (EMR) ur ett resursfördelningsperspektiv. Utredningen ska bedrivas som ett projekt och till projektledare utsågs f.d. hovrättslagmannen Staffan Levén.

Enligt direktivet (se bilaga 1) ska utredaren utvärdera de faktiska konsekvenserna avseende verksamheten i tingsrätt och vid hovrätt av reformen och koppla dessa konsekvenser till behovet av resurser i domstolarna. I direktivet anges vidare att utredaren särskilt bör studera hur arbetsformerna och arbetsbelastningen för de olika personalkategorierna har förändrats inklusive vilket resurstöd den nya tekniken kräver, hur det utökade kravet på prövningstillstånd i hovrätten påverkar resursbehovet där, om frekvensen av s.k. tresisar i tingsrätten har förändrats och hur den utökade möjligheten att avgöra brottmål på handlingarna tillämpas. Enligt direktivet får utredaren även lyfta fram andra frågor som kan antas ha påverkan på resursbehovet vid tingsrätt och i hovrätt.

I direktivet anges att uppdraget bör utmynna i en bedömning av de hittills uppnådda effekterna av reformen och av om det totala resursbehovet vid tingsrätt och i hovrätt har förändrats i någon riktning. Det bör också framgå om det i någon av instanserna frigörs resurser alternativt krävs ytterligare resurser, och i så fall hur mycket. Enligt direktivet bör utredaren också beskriva om det finns skillnader mellan tingsrätterna respektive hovrätterna i tillämpningen av EMR i avseenden som påverkar resursbehovet samt - om möjligt - redovisa vilken eventuell framtida effektiviseringspotential, som ännu inte har kunnat utnyttjas, som reformen innebär för domstolarna.

Uppdraget ska enligt direktivet redovisas senast den 31 augusti 2010.

2.2 Arbetets bedrivande

I enlighet med direktivet har utredningen bedrivits som ett projekt. Projektorganisationen har bestått av en styrgrupp och en projektgrupp. *Styrgruppen* har bestått av avdelningscheferna Ann Härelind och Karin Nacke samt enhetschefen Anette Nilsson. I *projektgruppen* har förutom projektledaren Staffan Levén ingått projektsekreteraren hovrättsassessorn Karin Sandahl. Vidare har personal från Domstolsverkets ekonomiavdelning bistått projektgruppen i arbetet med uppdraget.

Projektgruppen tillsattes i slutet av februari 2010 och ett inledande möte hölls samma månad med styrgruppen. Styrgruppen och projektgruppen har därefter sammanträtt vid ytterligare tre tillfällen, varvid generaldirektören Barbro Thorblad har närvarat vid ett av mötena. Projektgruppen har vid ett avslutande möte den 18 juni 2010 muntligen rapporterat sina slutsatser och bedömningar till generaldirektören och styrgruppen. Därefter har den skriftliga rapporten färdigställts.

En stor del av projektgruppens arbete har bestått i att inhämta information från hovrätterna och tingsrätterna om hur EMR-reformen har påverkat deras verksamhet och vilken betydelse reformen enligt domstolarna har haft för deras resursbehov. Det har skett dels genom att samtliga allmänna domstolar har tillsänts en enkät att besvara (se bilagorna 2-3), dels genom att projektgruppen har besökt samtliga hovrätter och ett antal tingsrätter. Vid besöken har intervjuer hållits med representanter för olika personalkategorier. Under utredningen har projektgruppen även tagit del av omfattande skriftligt material i form av bl.a. interna utredningsrapporter, upprättade riktlinjer, mötesprotokoll samt brukarundersökningar, som på olika sätt berör frågor med anknytning till EMR-reformen. En annan del av arbetet har bestått i att ta fram och analysera statistik.

3 En Modernare Rättegång (EMR)

3.1 Inledning

Den 1 november 2008 trädde reformen En Modernare Rättegång (EMR) i kraft. Reformen innebar en rad förändringar av förfarandet i allmän domstol och medförde flera ändringar i rättegångsbalken.

Det övergripande syftet med reformen var att skapa en modernare rättegång i allmän domstol som uppfyller kraven på en rättssäker, effektiv och ändamålsenlig handläggning av mål och ärenden. Avsikten med reformen var bl.a. att åstadkomma ett bättre utnyttjande av den moderna tekniken, att skapa en större flexibilitet när det gäller handläggningen av mål och ärenden vid domstolarna samt att utöka parternas ansvar för att driva mål fram mot ett avgörande. Reformen innebar också särskilda insatser för hovrättsprocessen i syfte att tydliggöra domstolarnas olika roller i instansordningen och att tyngdpunkten i rättsskipningen ska ligga i första instans.

3.2 Förändringar avseende tingsrättsprocessen

3.2.1 Videoupptagning

Efter reformen ska en berättelse som lämnas i bevissyfte i tingsrätt som regel dokumenteras genom en ljud- och bildupptagning (6 kap. 6 § rättegångsbalken). Med dagens teknik innebär det att berättelsen tas upp med hjälp av video. Det krävs inte något samtycke från den person som lämnar berättelsen och tingsrätten kan bara avstå från att spela in förhöret på video om det finns särskilda skäl för det. Som exempel på sådana undantagssituationer anges i motiven att tekniken fallerar eller att en upptagning av något skäl kan försämra utredningen i målet (se prop. 2004/05:131, *En modernare rättegång – reformering av processen i allmän domstol*, s. 108).

För att tillgodose skyddet av enskildas personliga integritet råder det sekretess för själva bilduppgiften i en videoupptagning, om det inte står klart att uppgiften kan röjas utan att den hörde lider men (43 kap. 4 § offentlighets- och sekretesslagen [2009:400]). En part har dock en ovillkorlig rätt att ta del av en bildupptagning, vilket kan ske genom ett studium vid domstolen (se bl.a. NJA 2008 s. 883). En videoupptagning ska gallras senast sex veckor efter det att målet eller ärendet har avgjorts genom en dom eller ett beslut som har vunnit laga kraft (20 § förordningen [1996:271] om mål och ärenden i allmän domstol).

I samband med inspelningen bör tingsrätten i vissa fall även vidta åtgärder för att olika delar av en berättelse ska kunna särskiljas och identifieras i efterhand. Ofta omfattar en berättelse en redogörelse för flera olika åtalspunkter, händelser eller omständigheter av betydelse i målet. Om dessa olika delar i berättelsen markeras av tingsrätten kan hovrätten, om målet förs dit, begränsa uppspelningen till det som är nödvändigt för hovrättens prövning. Enligt utfärdade anvisningar kan en sådan markering ske antingen genom att en ny inspelning påbörjas när berättelsen övergår till att behandla t.ex. en ny åtalspunkt eller en ny händelse, eller genom ett s.k. index. Vid en indexering fortsätter samma inspelning men en markering sker i inspelningen vid starten av ett nytt avsnitt. Det är viktigt att det av markeringen – oavsett i vilken form den sker – framgår vem och vad inspelningen eller indexeringen avser.

Även det som iakttas vid syn får dokumenteras genom videoupptagning (6 kap. 6 a § rättegångsbalken).

3.2.2 Video- och telefonkonferens

Reformen har inneburit ökad möjlighet för parter och andra aktörer att delta i ett sammanträde genom videokonferens eller per telefon (5 kap. 10 § andra stycket rättegångsbalken). Huvudregeln är fortfarande att den som ska delta i ett sammanträde ska komma till domstolen. Om det finns skäl för det får rätten emellertid besluta att en part eller någon annan aktör i stället ska delta genom ljudöverföring (telefon) eller genom ljud- och bildöverföring (video). Även syn kan hållas med hjälp av ljud- och bildupptagning (5 kap 11 § rättegångsbalken).

Det är alltså rätten som beslutar i varje enskilt fall om det finns förutsättningar att tillåta ett deltagande via videolänk eller per telefon. Vid bedömningen av om det finns skäl för ett sådant deltagande ska rätten särskilt beakta de kostnader och olägenheter som skulle uppkomma om den som ska delta i sammanträdet måste infinna sig i rättssalen, och om någon som ska delta i sammanträdet känner påtaglig rädsla för att vara närvarande i rättssalen. Rätten bör normalt vid sitt beslut ta stor hänsyn till parternas uppfattning i frågan.

Ett deltagande via videolänk eller per telefon får inte ske om det är olämpligt med hänsyn till ändamålet med personens inställelse och övriga omständigheter. Vid bedömningen ska rätten bl.a. ta hänsyn till målets karaktär, vilken roll personen har och vad som ska avhandlas vid sammanträdet. I motiven anges att det måste föreligga starka skäl för att besluta om videokonferens när det t.ex. är fråga om en prövning av allvarlig brottslighet eller där en person som önskar delta på det sätter utgör den avgörande eller enda bevisningen (prop. s. 95).

Om någon låter bli att inställa sig genom videokonferens eller per telefon gäller samma regler som påföljder som vid underlåtelse att infinna sig i rättssalen (prop. s. 96 f.).

3.2.3 Annan användning av den moderna tekniken

Tekniken för videokonferens kan också användas när parter och andra som ska delta i ett sammanträde inte får plats i rättssalen (5 kap. 12 § rättegångsbalken). Rätten ska då ställa i ordning en sidosal så att de kan följa sammanträdet genom videolänk. Rätten får ordna en sidosal även för åhörare.

Om rätten använder möjligheten att visa ut en part under ett förhör ska rätten ge parten möjlighet att följa förhöret genom en ljudöverföring eller genom en ljud- och bildöverföring.

3.2.4 Flexiblare regler och större ansvar på parterna

För att få till stånd en mer effektiv rättegång kan parterna vid en huvudförhandling presentera processmaterial genom en hänvisning till handlingar i målet i stället för att muntligen redovisa innehållet i dessa (43 kap. 7 § och 46 kap. 6 § rättegångsbalken). En förutsättning är dock att rätten finner det lämpligt med hänvisning. Enligt motiven bör parterna ha ett stort inflytande i frågan om hänvisning bör ske (prop. s. 245 och s. 254). I brottmålsprocessen bör möjligheten att hänvisa till skriftliga handlingar utnyttjas med särskild försiktighet. Flertalet brottmål torde även efter reformen avgöras enklast och bäst efter en huvudförhandling med övervägande muntliga inslag, i vart fall i första instans (prop. s. 146 f.). Slutanföranden ska alltid hållas i muntlig form. Möjligheten att hänvisa till handlingar i målet bör enligt motiven framförallt användas i omfattande och komplicerade mål med ett vidlyftigt skriftligt material (prop. s. 245).

En annan förändring med anknytning till muntlighets- och omedelbarhetsprinciperna är möjligheten för rätten att i tvistemål tillåta ett återopande av en skriftlig

vittnesberättelse (35 kap. 14 § rättegångsbalken). En förutsättning är dock att parterna godtar det och att det inte är uppenbart olämpligt.

Reformen har också inneburit att bevisupptagning får ske utom huvudförhandling om det kan antas att målet kommer att avgöras utan huvudförhandling (36 kap. 19 § rättegångsbalken) samt en utökad möjlighet att avvisa ett bevis (35 kap. 7 § rättegångsbalken). Det senast nämnda får ske om beviset trots rimliga ansträngningar inte kan tas upp och avgörandet inte bör fördröjas ytterligare.

I syfte att åstadkomma en förenkling för domstolarna och öka smidigheten av handläggningen av tvistemålen har det införts enhetliga regler för sammanträden under förberedelsen. Tidigare fanns det t.ex. särskilda regler för ett sammanträde som hölls för att behandla en rättegångsfråga. Efter reformen finns det endast en form av sammanträde som kan användas för samtliga frågor som under förberedelsen kräver muntlig handläggning (prop. s. 125 f.).

Även reglerna om kallelser till sammanträden har gjorts mer enhetliga liksom reglerna om påföljderna för dem som inte följer en kallelse. Förändringarna har bl.a. inneburit att påföljderna vid utevaro för parter som ska höras i bevissyfte i tvistemål har skärpts (42 kap. 12 § rättegångsbalken). En part i ett dispositivt mål som ska höras i bevissyfte ska föreläggas att infinna sig personligen till sammanträdet vid påföljd att tredskodom annars kan komma att meddelas. Rör det sig om ett indispositivt mål innebär en utevaro att käromålet förfaller (prop. s. 160 f.).

Den möjlighet som rätten tidigare har haft att ex officio föra in bevisning i dispositiva tvistemål har tagits bort genom reformen.

Slutligen har tingsrätten fått en ökad möjlighet att hålla förberedelsesammanträde i brottmål. Syftet med ändringen är bl.a. att tingsrätten bättre ska kunna planera större mål och skapa en effektivare huvudförhandling.

3.2.5 En uppstramning av rättegången

För att förkorta handläggningstiderna har det införts ett krav på att tingsrätten som regel ska upprätta tidsplaner i tvistemålen (42 kap. 6 § fjärde stycket rättegångsbalken). Det innebär att domstolen tillsammans med parterna ska sätta upp ett schema för hur handläggningen av målet ska gestalta sig. Undantag kan dock ske om det är obehövt att upprätta en tidsplan på grund av målets beskaffenhet eller av något annat särskilt skäl. Om en tidsplan upprättas har parterna och domstolen ett gemensamt ansvar för att fortlöpande kontrollera att tidsplanen kan hållas. En part som bedömer att tidsplanen inte kan hållas ska genast anmäla det till rätten.

Tingsrättens skyldighet att upprätta sammanställningar av parternas ståndpunkter har också skärpts (42 kap. 16 § rättegångsbalken). Om det är till fördel för handläggningen ska rätten göra en sammanställning som omfattar parternas yrkanden, invändningar samt de omständigheter som dessa grundas på. Det är emellertid inget som hindrar att sammanställningen även omfattar annat, t.ex. bevisfakta och hjälpfakta. Upprättandet bör ske successivt under förberedelsen av målet och rätten har en möjlighet att förelägga parterna att lämna underlag för sammanställningen.

Reformen innebär alltså inte att det numera är obligatoriskt för rätten att göra en sammanställning. Enligt motiven kan rätten underlåta det om det t.ex. rör sig om ett enklare mål, där arbetet med att upprätta en sammanställning inte står i proportion till nyttan av densamma (prop. s. 243).

För att underlätta arbetet med en sammanställning och för att göra den till ett mer effektivt och ändamålsenligt redskap bör sammanställningen som regel upprättas successivt under förberedelsens gång (prop. s. 243).

3.2.6 En uppmjukning av kravet på huvudförhandling i brottmål

Reformen har inneburit att det har blivit möjligt för tingsrätterna att i vissa fall pröva ett brottmål i sak utan huvudförhandling. För att ett brottmål ska kunna avgöras på handlingarna krävs att det saknas anledning att döma till annan påföljd än böter och att en förhandling varken begärs av någon av parterna eller behövs med hänsyn till utredningen i målet (45 kap. 10 a § rättegångsbalken). Möjligheten kan inte användas om den åtalade är under 18 år. Före det att ett mål avgörs på handlingarna ska den tilltalade ha informerats om att så kan komma att ske och om sin rätt till förhandling. Båda parter ska vidare ha getts tillfälle att slutföra talan före avgörandet.

3.3 Förändringar avseende hovrättsprocessen

3.3.1 Hovrättens roll

Ett av reformens syften var att tydliggöra domstolarnas roller i instansordningen. Tyngdpunkten i rättsskipningen bör ligga i första instans. Enligt motiven ska hovrättens främsta uppgift vara att kontrollera om de tingsrättsavgöranden som överklagas är riktiga och vid behov rätta till eventuella felaktigheter.

Genom reformen önskade lagstiftaren begränsa hovrättens prövning till vad som är motiverat med hänsyn till hovrättens uppgifter och undvika att det stora flertalet mål som överklagas till hovrätten får en ny, fullständig prövning. På så sätt skulle handläggningstiderna och kostnaderna minska och medborgarnas berättigade krav på snabbhet och effektivitet bättre kunna uppfyllas (prop. s. 171 f.).

3.3.2 Ett utvecklat system med prövningstillstånd

Som ett led i reformen av hovrättsprocessen har systemet med prövningstillstånd utvidgats till att omfatta alla domar och beslut i tvistemål och domstolsärenden som överklagas från tingsrätt till hovrätt. Det har också införts en möjlighet att meddela ett s.k. partiellt prövningstillstånd.

Enligt motiven ska utgångspunkten vara att hovrätten så snart som möjligt ska göra en inledande prövning av riktigheten i tingsrättens avgörande och vid denna besluta om en vidare handläggning i hovrätten är motiverad. Det kan jämföras med den tidigare ordningen där hovrätten ofta granskade ett avgörande och rättade till eventuella felaktigheter i ett och samma förfarande (prop. s. 178).

Prövningstillstånd ska enligt 49 kap. 14 § rättegångsbalken meddelas i fyra fall. För *det första* ska prövningstillstånd meddelas om det finns anledning att betvivla riktigheten av det slut som tingsrätten har kommit till, alltså i de fall där tingsrättens avgörande kan vara materiellt felaktigt (ändringsfall). Tillståndsprövningen har emellertid enbart till syfte att pröva om det finns anledning att rikta invändningar mot det överklagade avgörandet och inte att göra en förhandsbedömning av hur hovrätten kommer att döma i målet (prop. s. 185). Avsikten är att ett relativt lågt krav ska gälla vid bedömningen av om en prövning av saken i hovrätten ska kunna leda till en ändring av tingsrättsavgörandet. När hovrätten överväger om prövningstillstånd ska meddelas ska den ta ställning till både sak- och rättsfrågorna i målet, vilket bl.a. innebär att hovrätten i nödvändig utsträckning måste ta del av den bevisning som har lagts fram i tingsrätten (prop. s. 260).

För det andra ska prövningstillstånd meddelas om det inte utan att sådant tillstånd meddelas går att bedöma riktigheten av det slut som tingsrätten har kommit till (granskningsfall). Tillståndsgrunden är ny och infördes för att undvika att ett utvidgat system med prövningstillstånd skulle öka risken för felaktiga avgöranden. Det går inte alltid att på grundval av det som står skrivet i en dom bedöma om det finns skäl att ändra avgörandet eller inte. I ett sådant fall kan tveksamheten föranleda hovrätten att meddela prövningstillstånd med stöd av den nya tillståndsgrunden. Tillståndsgrunden är i första hand avsedd att tillämpas om det finns svårigheter att vid tillståndsprövningen bedöma tingsrättens överväganden i sakfrågor. För att avgöra om så är fallet fordras som regel att hovrätten först tar del av material från förhören i tingsrätten (prop. s. 260).

För det tredje ska prövningstillstånd meddelas om det är av vikt för ledning av rättstillämpningen att överklagandet prövas av högre rätt och *för det fjärde* om det annars finns synnerliga skäl att pröva överklagandet. Dessa tillståndsgrunder är oförändrade.

Partiellt prövningstillstånd kan meddelas för en del av tingsrättens dom eller beslut, om utgången i den delen inte kan påverka avgörandet i övrigt. I brottmål kan ett prövningstillstånd t.ex. begränsas till påföljden. Om hovrätten meddelar partiellt prövningstillstånd och alltså inte beviljar prövningstillstånd i övriga delar, får beslutet i avslagsdelen anses vara ett slutligt beslut som genast kan överklagas till Högsta domstolen. Det får avgöras från fall till fall om målet i hovrätten, i en sådan situation, ska vilandeförklaras i avvaktan på Högsta domstolens beslut (prop. s. 188 f.).

Liksom tidigare är hovrätten inte begränsad till de omständigheter som parten själv anför till stöd för att prövningstillstånd ska meddelas. Det som parten anför bildar emellertid utgångspunkt för tillståndsprövningen. Om den klagande har fått en upplysning av tingsrätten att det krävs prövningstillstånd för att hovrättens ska pröva målet behöver hovrätten inte i alla fall kompletteringsförelägga parten att ange vilka omständigheter som åberopas till stöd för att ett sådant tillstånd ska meddelas. I stället kan hovrätten som regel utgå från att de omständigheter som anføres i sak också är de som klaganden vill anföra till stöd för att ett prövningstillstånd ska meddelas (prop. s. 189 f.).

Ett beslut om prövningstillstånd ska föregås av skriftväxling om det behövs. Så kan t.ex. vara fallet om det framstår som ovisst om prövningstillstånd kan komma att meddelas. Ett yttrande från motparten kan i en sådan situation ge kompletterande upplysningar av värde för tillståndsprövningen. Ett annat fall är när klaganden åberopar nya omständigheter eller nya bevis eller i övrigt lämnar nya uppgifter som inte framgår av handlingarna i målet. Ur processekonomisk synvinkel kan det vara en fördel med skriftväxling om det är troligt att prövningstillstånd ska meddelas och målet kan avgöras på handlingarna. Motpartens yttrande jämte överklagandeskriften kan då utgöra ett tillräckligt underlag för att hovrätten ska kunna avgöra målet och frågan om prövningstillstånd vid samma föredragningsstillfälle (prop. s. 190 ff.).

Om det finns särskilda skäl för det får hovrätten hålla sammanträde innan frågan om prövningstillstånd avgörs. Möjligheten att hålla sammanträde bör enligt motiven utnyttjas restriktivt. Exempel på när särskilda skäl kan anses föreligga är om en part saknar ombud och har svårigheter att uttrycka sig skriftligen eller om vissa sakomständigheter av betydelse för frågan om prövningstillstånd är svårutredda på grundval enbart av det skriftliga materialet. Vid bedömningen av om ett sammanträde ska hållas måste hovrätten även beakta en parts rätt till förhandling enligt artikel 6 i Europakonventionen.

Frågor om prövningstillstånd ska som huvudregel prövas av tre lagfarna domare. Om frågan är enkel, får ett prövningstillstånd som inte är begränsat till en viss del av målet meddelas av en lagfaren domare (2 kap. 4 § tredje stycket rättegångsbalken).

3.3.3 Bevisupptagningen i hovrätten

Hovrätten ska som huvudregel avstå från att kalla förhörspersoner på nytt när bevisningen har tagits upp på video i tingsrätten. I stället ska videoinspelningen från tingsrätten spelas upp i hovrätten. Enligt motiven finns då bäst förutsättningar att uppnå ett materiellt riktigt avgörande utan sådana handläggningsåtgärder som i onödan tynger processen. Förändringen antogs också innebära att antalet inställda förhandlingar kan minska, att rättegångskostnaderna kan hållas nere och att fler mål kan avgöras på handlingarna (prop. s. 200 ff.).

Om det finns en videoupptagning från ett förhör i tingsrätten ska en förnyad bevisupptagning i hovrätten ske bara om det finns skäl att ställa ytterligare frågor till förhörspersonen (35 kap. 13 § andra stycket rättegångsbalken). Begränsningen gäller alla förhör, alltså även förhör med en part.

Ett exempel på när en förnyad bevisupptagning kan vara aktuell är enligt motiven det fall att en part tillåts åberopa nya omständigheter vars existens är tvistiga mellan parterna och en part vill föra bevisning om denna omständighet genom ytterligare frågor till en i tingsrätten hörd person. Andra exempel är fallet att en part åberopar annan ny bevisning i hovrätten, vilket gör det befogat att ställa ytterligare frågor till någon som har hörts i tingsrätten, och fallet att det råder oklarheter om vad en person som hördes där har menat med sin utsaga. I den senast nämnda situationen är det emellertid inte tillräckligt att den hörde har lämnat svävande uppgifter (prop. s. 234 f.). En part som begär förnyad bevisupptagning måste ange skälen till varför han eller hon anser att sådant krävs samt förhørs- och bevisstema.

Reglerna om personlig inställelse till en förhandling i hovrätten har inte ändrats i och med EMR-reformen. I många fall är det fortfarande en förutsättning för en allsidig utredning av målet att parten inställer sig personligen, även om det inte är nödvändigt från bevissynpunkt.

Om ett förnyat förhör ska hållas i hovrätten ska förhöret som utgångspunkt inledas med en uppspelning av det inspelade förhöret vid tingsrätten (36 kap. 16 § andra stycket rättegångsbalken). Det nya förhöret sker alltså som *tilläggsförhör*. Uppspelningen kan begränsas till de delar som är aktuella för hovrätten att ta del av (se ovan avsnitt 3.2.1. angående tingsrättens markering av olika delar i en berättelse). Enligt motiven kan det i många fall finnas skäl för en förhörsperson att närvara under uppspelningen eftersom det kan antas främja en effektiv och ändamålsenlig handläggning av målet (prop. s. 237).

I vissa fall är det olämpligt eller omöjligt med ett tilläggsförhör. Så kan vara fallet om förhöret vid tingsrätten helt har förlorat sin aktualitet eller om upptagningen av någon anledning inte finns tillgänglig vid huvudförhandlingen. I sådana fall hålls i stället ett omförhör i hovrätten, d.v.s. ett helt nytt förhör.

Det kan även anmärkas att det inte är möjligt att hålla förhöret i hovrätten som ett tilläggsförhör om det tidigare förhöret har dokumenterats enbart genom en ljudupptagning (prop. s. 237).

Frågor om hur bevisningen ska presenteras i hovrätten och om förnyat förhör i form av tilläggsförhör eller omförhör bör tillåtas, kan avgöras av en ledamot.

Som framgått ovan är utgångspunkten att det råder sekretess för en bildupptagning av ett förhör (se ovan avsnitt 3.2.1). Sekretessen gäller även i hovrätten och består trots att en uppspelning av videoupptagningen har skett vid en offentlig förhandling. Om en part vänder sig till hovrätten för att ta del av en videoupptagning av ett förhör ska hovrätten tillhandahålla parten en sådan möjlighet.

3.3.4 Video- och telefonkonferens

I hovrätten gäller samma bestämmelser som i tingsrätten avseende möjligheten att tillåta parter och andra aktörer att delta i ett sammanträde via videolänk eller per telefon (se ovan avsnitt 3.2.2). Bestämmelserna innebär t.ex. att ett tilläggsförhör kan hållas via videolänk eller per telefon, om det anses lämpligt i det enskilda fallet. Vid bedömningen av om ett förhör i hovrätten kan ske på annat sätt än genom att personen närvarar i rättsalen måste även tilltrosbestämmelserna beaktas.

3.3.5 Möjligheten att hänvisa till processmaterial

Den ovan nämnda utökade möjligheten att hänvisa till handlingar i målet gäller även för hovrätten (se ovan avsnitt 3.2.4). Det innebär att parterna under en huvudförhandling kan hänvisa till handlingar som innehåller yrkanden, inställningar och utveckling av talan. Det är även möjligt att presentera skriftlig bevisning eller tidigare upptagen muntlig bevisning, t.ex. en ljud- och bildupptagning från ett förhör i tingsrätten, genom hänvisning till densamma. En förutsättning är dock att rätten finner det lämpligt. Vid hänvisning till ett inspelat förhör tar rätten del av videoupptagningen utan att parterna är närvarande. Som utgångspunkt bör det ske i omedelbar anslutning till huvudförhandlingen för att hovrätten ska förstå förhörets betydelse i målet.

3.3.6 Tilltrosreglerna

Genom reformen har hovrättens möjligheter att frångå tingsrättens tilltrosbedömning utökats till att omfatta också sådana fall där den muntliga tingsrättsbevisningen läggs fram genom en videoupptagning från förhöret i tingsrätten (50 kap. 23 § och 51 kap. 23 § rättegångsbalken). Hovrätten har alltså en möjlighet att i sådana fall ändra tingsrättens tilltrosbedömning utan att ta upp beviset på nytt. Möjligheten avser inte syn som tagits upp med hjälp av video, utan enbart muntlig bevisning.

Liksom tidigare har parterna det primära ansvaret för att tilltrosparagraferna inte lägger hinder i vägen för en ändring av tingsrättens dom i enlighet med överklagandet. Det innebär att det åligger parterna att redan i de inledande skrivelserna ange vilken bevisning och vilka bevisteman som åberopas samt i vilken utsträckning den muntliga bevisningen bör tas upp på nytt. Parterna bör även ange om de har några synpunkter på hur sådan muntlig bevisning som inte ska tas upp på nytt bör läggas fram (prop. s. 268 och s. 272).

4 EMR:s faktiska konsekvenser för domstolarnas verksamhet; insamlade uppgifter

4.1 Inledning

Alla allmänna domstolar har från projektgruppen fått en enkät att besvara (se bilagorna 2-3). I enkäten har domstolarna tillfrågats bl.a. om hur arbetsuppgifterna för de olika personalkategorierna har förändrats genom reformen och hur de bedömer att domstolarnas resursbehov på sikt kommer att påverkas av de förändringar som EMR-reformen har medfört. Svarsfrekvensen har varit mycket god. Enkäten har besvarats av i princip samtliga domstolar.

Projektgruppen har dessutom besökt alla hovrätter och ett antal tingsrätter. Vid mötena har vi inledningsvis träffat hovrättspresidenten respektive lagmannen vid tingsrätten tillsammans med av honom eller henne utvalda personer. Därefter har vi haft enskilda möten med representanter för olika personalkategorier. För hovrättens del har det rört sig om ordinarie domare, sekreterare och fiskaler och för tingsrättens del om ordinarie domare, sekreterare och notarier. I flera fall har vi även fått träffa någon eller några IT-handläggare och/eller expeditionsvakter.

Enkätsvaren och den information som vi har fått vid nämnda möten utgör det huvudsakliga underlaget för redovisningen nedan. Innehållet i de följande avsnitten grundar sig alltså på domstolarnas egna uppgifter. Avsikten med redovisningen är inte att visa vilken påverkan reformen har haft på enskilda domstolar, utan syftet är i stället att ge en generell bild av reformens inverkan på arbetet i tingsrätter och hovrätter.

4.2 Uppgifter från tingsrätterna

4.2.1 Ljud- och bildteknik i rättegången

Teknikens funktion och tingsrätternas behov av teknisk support

Reformen har inneburit att teknikanvändningen vid domstolarna har ökat. En viktig förändring är att även bilden från ett förhör i tingsrätten ska dokumenteras, vilket fordrar särskild teknisk utrustning. Härtill kommer möjligheten till videokonferens som innebär ytterligare användning av teknisk apparatur.

Tingsrätterna har tillfrågats om hur väl tekniken har fungerat samt hur teknikanvändningen har påverkat arbetsuppgifterna och behovet av resurstöd. I princip samtliga tingsrätter har uppgett att den tekniska utrustningen för *inspelning av förhör* har fungerat väl. Endast en tingsrätt har uppgett att inspelningsutrustningen inte har fungerat tillfredsställande. I det fallet pågår en ombyggnad av tingsrättens förhandlingssal, vilket förhoppningsvis ska leda till en förbättring. Flera tingsrätter har förklarat att tekniken har fungerat över förväntan. De problem som har uppkommit har i första hand berott på handhavandefel och har relativt enkelt kunnat åtgärdas internt.

Även *videokonferensutrustningen* har i huvudsak fungerat tillfredsställande på de flesta tingsrätter. Det är emellertid betydligt fler som har påtalat tekniska brister och problem i samband med användandet av den tekniska utrustningen för videokonferens än när det gäller inspelningsutrustningen. Flera har anmärkt på problem med kontaktboken och på bristande ljud- och bildkvalitet. Ett par tingsrätter har ännu inte fått tekniken för videokonferens installerad. Bland de tingsrätter som har tillgång till videokonferensutrustning är det många som efterfrågar videokonferensutrustning i fler förhandlingssalar.

Utöver den tekniska support som Domstolsverket och externa leverantörer tillhandahåller domstolarna, är domstolarna beroende av intern teknisk kunskap. Flera domstolar har därför utsett vissa personer, vanligtvis någon eller några expeditionsvakter, med särskilt ansvar för den s.k. EMR-tekniken. En tingsrätt har inrättat en ny befattning som teknikansvarig, åtminstone delvis som en följd av reformen. På en del domstolar utför den teknikansvariga personalen regelbundna kontroller av den tekniska utrustningen. Därutöver ingår det i deras arbetsuppgifter att agera problemlösare när tekniken inte fungerar som den ska i samband med en förhandling.

Flera tingsrätter har framhållit det ökade behovet av utbildning för att tillgodose behovet av teknisk kompetens på domstolarna.

Protokollförarens uppgifter

Även protokollföraruppgifterna har påverkats av reformen och innefattar i dag en hel del hantering av teknisk utrustning. Den personalkategori som i första hand berörs är notarier, men även beredningsjurister och domstolssekreterare i den mån de tjänstgör som protokollförare i samband med en förhandling.

För att skapa en bra inspelning är det viktigt att kamerorna och mikrofonerna är rätt inställda under förhandlingen och att de anpassas till förhållandena i salen. Dessutom bör i vissa fall indexering ske eller/och nya inspelningar startas vid lämpliga tillfällen under förhören. Rör det sig om en förhandling med inslag av videokonferens tillkommer ytterligare tekniska moment. Dessa uppgifter, som tillkommit genom reformen, medför visst merarbete för protokollföraren under förhandlingen.

En tingsrätt har angett att de tillkommande arbetsuppgifterna för protokollföraren och för ordföranden under förhandlingen har inneburit att förhandlingarna tar marginellt längre tid än tidigare. Enligt samma tingsrätt finns det en risk för att ordförandena i allmänhet inte visar tillräcklig förståelse för att det tar tid för protokollföraren att utföra dessa arbetsuppgifter och att det förhållningssättet innebär en stress för protokollföraren.

När det gäller arbetsfördelningen under förhandlingen har en tingsrätt förklarat att protokollföraren ansvarar för att den tekniska fungerar och för att ljudvolymen under inspelningen är rätt inställd medan ordföranden ansvarar för att förhörspersonen sitter tillräckligt nära mikrofonerna och talar tillräckligt högt samt bevakar att ljudvolymen mellan förhörspersonen och den som leder förhöret blir någorlunda lika.

En annan tingsrätt har framhållit det utbildningsbehov som finns när det gäller den praktiska kring videoupptagningen och att detta behov är återkommande eftersom notarierna hela tiden byts ut.

Begäran om att få ta del av en videoupptagning

Av tingsrätternas enkätsvar kan utläsas att det inte är särskilt vanligt att någon vänder sig till domstolen för att ta del av ett inspelat videoförhör. De flesta tingsrätter har varit med om det endast vid enstaka tillfällen.¹ Nästa alla tingsrätter har dock en beredskap för en sådan begäran och rutiner för hanteringen. I allmänhet innebär det att en förfrågan åtföljs av att en behörig jurist skyndsamt

¹ Några tingsrätter har uppgett att en sådan begäran aldrig har förekommit och någon tingsrätt har uppgett att en sådan begäran framställs så ofta som någon gång i månaden. Med andra ord är variationen ganska stor mellan tingsrätterna, men inte vid någon tingsrätt kan en begäran om att få ta del av en videoupptagning från ett förhör sägas vara särskilt vanligt förekommande.

prövar sekretessfrågan och att en eventuell förevisning av videoinspelningen därefter sker på en lämplig plats i tingsrättens lokaler. Om den som tar del av videoinspelningen inte är en advokat, närvarar som regel någon ur personalen vid domstolen under uppspelningen.

Video- och telefonkonferens

Genom reformen har det införts en generell bestämmelse om videokonferens i rättegångsbalken. Det innebär att parter och andra aktörer som ska delta i ett sammanträde numera har möjlighet att delta genom videokonferens. Som en anpassning till de nya bestämmelserna har även möjligheten att delta i ett sammanträde per telefon utökats.

Möjligheten till videokonferens förutsätter naturligtvis att tekniken finns tillgänglig på domstolarna. Några domstolar saknar fortfarande videokonferensutrustning. Av dem som har tillgång till sådan utrustning har många uttryckt att tekniken skulle behöva installeras i fler salar för att tillgodose tingsrätternas behov.

Det varierar mellan domstolarna hur ofta videokonferensutrustningen används. Vissa har uppgett att det förekommer i princip dagligen och andra att det endast sker vid enstaka tillfällen. Flera har rapporterat att användningen ökar successivt.

Framförallt används videokonferens i brottmål när en förhörsperson befinner sig på annan ort eller när det finns en hotbild kring t.ex. en målsägande. Det är också vanligt att det används vid omhåkningsförhandlingar. Det är inte lika vanligt med videokonferens i tvistemål men förekommer bl.a. vid konkursförhandlingar och edgångssammanträden.

Enligt tingsrätternas enkätsvar förekommer det ganska ofta att någon närvarar per telefon vid en förhandling. Särskilt vanligt är det för ombud vid muntlig förberedelse i s.k. inkassomål. Flera tingsrätter har framhållit att tillämpningen av bestämmelserna inte har förändrats i och med EMR, utan att närvaro per telefon förekommer i lika stor utsträckning även före reformen. Några har dock uppgett att användningen har minskat sedan möjligheten till videokonferens infördes. Ett par tingsrätter har förklarat att de upplever det som positivt att även en tilltalad i ett brottmål numera kan höras per telefon.

Tingsrätterna har också tillfrågats om vilka konsekvenser de bedömer att möjligheten till video- och telefonkonferens har inneburit för domstolarna ur ett resursspektiv. Ungefär hälften av domstolarna har uppgett att möjligheterna underlättar utsättningen av mål och kan leda till, eller redan har lett till, färre inställda förhandlingar. Nästan lika många tingsrätter har framhållit det administrativa merarbete som uppkommer i samband med en videokonferens, både för den domstol som håller videokonferensen och för den domstol som tar emot förhörspersonen i sina lokaler och ordnar med en videouppkoppling. Av svaren framgår att det främst är sekreterare och expeditionsvakter som berörs.

Drygt en fjärdedel av tingsrätterna har angett att de nya bestämmelserna inte har någon eller endast marginell betydelse från resurssynpunkt. Ett par tingsrätter har framhållit att en videokonferens kan innebära att tingsrätten slipper vidta särskilda säkerhetsarrangemang, vilket är resursbesparande. En tingsrätt har påtalat det arbete som besparas kanslipersonalen när en förhandling kan bli av i stället för att ställas in och sättas ut på nytt.

4.2.2 Möjligheten att i vissa fall avvisa bevis

Genom reformen har även tingsrätternas möjlighet att avvisa bevisning ökat. Enkätsvaren visar dock att den nya bestämmelsen generellt sett tillämpas mycket säll-

lan. De flesta tingsrätter har uppgett att det hittills aldrig har skett eller att det har skett vid enstaka tillfällen.

4.2.3 Möjligheten att hänvisa till processmaterial

De nya bestämmelserna avseende möjligheten att presentera processmaterial genom hänvisning har haft viss betydelse för det praktiska arbetet vid tingsrätterna. Av tingsrätternas uppgifter framgår att det vid de flesta tingsrätter förekommer relativt ofta att hänvisning sker till skriftligt material under en förhandling. I dispositiva tvistemål sker hänvisning bl.a. till i målen upprättade sammanställningar och till skriftlig bevisning. I familjemål är det vanligt med hänvisning till vårdnadsutredningar. Även i brottmål förekommer hänvisning, dock inte lika ofta som i tvistemål. Till exempel är det inte ovanligt att hänvisning sker till personalia i brottmålen och till skriftlig bevisning i mer omfattande eko-mål.

Flera tingsrätter har pekat på en utveckling mot en ökad tillämpning av bestämmelserna om hänvisning.

Ett problem som har lyfts fram - och som synes begränsa användandet av hänvisningsmöjligheten - är hur och när nämnden ska ta del av det skriftliga materialet. Flera domstolar har uppgett att de är tveksamma till att skicka ut material till nämnden före förhandlingen. Det kan t.ex. vara ett mycket omfattande skriftligt material eller handlingar som innehåller känsliga uppgifter. Det finns emellertid även flera domstolar som regelmässigt skickar ut till exempel personutredningar i brottmål och vårdnadsutredningar i familjemål till nämnden inför en förhandling.

Enligt många tingsrätter - ungefär hälften av de som har besvarat enkäten - har möjligheten till hänvisning lett till kortare förhandlingar. Ungefär lika många har emellertid angett att tidsvinsterna är marginella. Av de tingsrätter som har angett att förhandlingstiderna har påverkats i positiv riktning har flera uppgett att tidsvinsterna i många fall kan vara betydande.

Det är ett påtalat faktum att den tid som sparas in vid förhandlingen måste ställas mot tiden det tar för ledamöterna att gå igenom materialet vid något annat tillfälle. Någon tingsrätt har dessutom angett att en hänvisning sällan sker i stora och komplicerade mål, eftersom materialet i dessa oftast är så svåröverskådligt att domaren då inte har samma möjlighet att ta till sig materialet.

4.2.4 Förändringar i tvistemålen

Som redovisats närmare i avsnitten 3.2.4 och 3.2.5 har reformen inneburit en rad förändringar när det gäller tvistemålshanteringen vid tingsrätterna.

Personlig inställelse

En förändring i och med reformen är att en part som ska höras i rättegången kan föreläggas att inställa sig till sammanträdet vid äventyr av att målet förfaller eller tredskodom meddelas. Det är alltså inte tillräckligt att ett ombud för parten inställer sig. De flesta tingsrätter som har svarat på enkäten har uppgett att de nya bestämmelserna inte har inneburit några konsekvenser för det praktiska arbetet. Endast ett fåtal har angett att antalet tredskodomar har ökat. Ett par tingsrätter har uppgett att bestämmelserna har haft betydelse som påtryckningsmedel när en part inte medverkar till att driva målet fram mot ett avgörande. Av några svar framgår att det nya kallelsetsättet inte alltid används trots att det är befogat. Som förklaring till det har tingsrätterna bl.a. hänvisat till bristande rutiner och dåligt fungerande delegation.

Sammanställningar

Genom reformen har tingsrättens skyldighet att upprätta sammanställningar av parternas ståndpunkter skärpts. Numera ska en sådan upprättas om det är till fördel för handläggningen av målet.

Av enkätsvaren framgår att rutinerna för när och hur sammanställningar upprättas skiljer sig åt mellan tingsrätterna, och ibland även inom en tingsrätt. På flera domstolar pågår det diskussioner om användningen av sammanställningar i målen och åsikterna om huruvida nyttan med en sammanställning uppväger den arbetsinsats som krävs för att upprätta densamma går isär.

Vissa domare har över huvud taget inte ändrat sitt arbetssätt, utan fortsätter att upprätta ganska omfattande protokoll från den muntliga förberedelsen och s.k. tryck inför huvudförhandlingen. De flesta har emellertid uppgett att sammanställningar upprättas och i flertalet fall sker det i samband med den muntliga förberedelsen och då som en del av protokollet från sammanträdet. Flertalet av de domare som använder sig av sammanställningar har uppgett att upprättandet av sammanställningarna utgör en tillkommande arbetsuppgift som är arbetsbelastande för notarierna och domarna. Det har även framkommit att vissa domare ifrågasätter om det är en lämplig arbetsuppgift för en notarie, eftersom det förutsätter kunskap och erfarenhet som inte alla notarier har. Endast en tingsrätt har påtalat att parterna ofta lämnar underlag till tingsrätten för sammanställningar.

Flera av de tingsrätter som upprättar sammanställningar har framhållit nyttan med arbetet och i enkätsvaren beskrivit sammanställningarnas positiva effekter för målhanteringen. Bland annat innebär sammanställningen ett klarläggande av parternas ståndpunkter och kan främja en förlikning. Sammanställningarna kan också bidra till minskad skriftväxling efter den muntliga förberedelsen och till att nya omständigheter och ny bevisning inte åberopas i ett sent skede i processen. Som berörts i tidigare avsnitt kan sammanställningen även användas för hänvisning vid huvudförhandlingen och därigenom bidra till minskad förhandlingstid. Dessutom kan den tjäna som underlag vid domskrivningen.

Tidsplaner

Generellt sett är tingsrätterna mer positiva till den förändring som avser upprättande av tidsplaner i tvistemålen. Även tidsplanen upprättas ofta i samband med den muntliga förberedelsen och innebär enligt domstolarna visst merarbete för notarierna och domarna.

Flera tingsrätter har angett att reformen inte har lett till några förändringar i arbetsrutinerna kring tvistemålen. I vissa fall innebär det att tingsrätterna redan tidigare tillämpade en ordning där tidsplaner regelmässigt upprättades, och i andra fall att man sällan upprättar tidsplaner även efter reformen.

Omfattningen av tidsplanerna varierar mellan tingsrätterna. I flera fall utgörs tidsplanen endast av en notering i protokollet från den muntliga förberedelsen om vid vilken tidpunkt huvudförhandlingen ska hållas. Det finns emellertid exempel på betydligt mer utförliga tidsplaner som bl.a. omfattar uppgifter om eventuella förelägganden till parterna och tidpunkter för bevisuppgifter.

En tingsrätt har angett i sitt enkätsvar att en tidsplan rutinmässigt upprättas vid den muntliga förberedelsen och innebär att tid och sal för huvudförhandlingen bokas i samråd med parterna, att parterna även kallas till huvudförhandlingen samt att de förelägganden som eventuellt kan behövas inför huvudförhandlingen utfärdas. Tingsrätten har enbart positiva erfarenheter av det skärpta kravet på tidsplaner i tvistemål och anger att det har lett till kortare handläggningstider och även i

övrigt haft positiva effekter på planeringen av domstolens arbete. Endast undantagsvis har den upprättade tidsplanen inte kunna hållas på grund av hinder på domstolens eller parternas sida.

En annan tingsrätt har angett att tidsplanerna hjälper till att fokusera på målets avgörande redan tidigt i processen. Tidsplanerna upprättas vid den tingsrätten i samband med den muntliga förberedelsen. Tingsrätten har dock påtalat att vissa praktiska problem, t.ex. svårigheter att med säkerhet kunna säga när tingsrätten har resurser för en tresits, medför att det ibland inte går att bestämma en tid för huvudförhandling redan när tidsplanen upprättas.

Några tingsrätter har förklarat att arbetet med tidsplaner har förkortat handläggningstiderna och att det innebär lättnader för beredningspersonalen. Andra tingsrätter har påtalat att det saknas en effektiv påföljd att ta till när parterna ändå inte bemödar sig om att följa tidsplanen. Inte så sällan krävs det att tidsplanerna revideras under processens gång.

Parternas medverkan i processen

I enkäten har tingsrätterna även tillfrågats om reformen har inneburit att parterna medverkar bättre till att föra målet fram mot ett avgörande. Flertalet tingsrätter har svarat att reformen inte har inneburit någon förändring. Tioalet tingsrätter har emellertid angett att förändringarna har fört med sig en effektivare handläggning av tvistemålen, bl.a. genom att parterna har blivit mer aktiva i processen och anstånden minskat.

En tingsrätt har svarat att det skärpta kravet på tidsplaner definitivt har inneburit att parterna generellt sett i större utsträckning medverkar till att föra målet fram mot ett avgörande. Genom att parterna under sammanträdet får hållpunkterna inför huvudförhandlingen fastlagda har de även större möjligheter att efterkomma föreläggandena inom den utsatta tiden. Advokaterna i domkretsen har förklarat sig nöjda med tingsrättens tidsplaner. Enligt tingsrätten är det troligt att även parter som inte företräds av processvana ombud uppskattar den tydliga planering som förfarandet innebär och även i övrigt uppskattar att tingsrätten i ett tidigt skede ger besked om vad som förväntas av dem och vid vilken tidpunkt.

En annan tingsrätt har angett att parterna och deras ombud inte sällan frångår tidsplanerna även om planeringen har gjorts med goda tidsmarginaler. Tingsrätten har vidare noterat en tendens hos vissa ombud att motarbeta upprättade tidsplaner.

Skriftliga vittnesberättelser

Reformen har även inneburit en ökad möjlighet att åberopa s.k. vittnesattester. I ett tvistemål får numera en skriftlig berättelse åberopas som bevis i rättegången om parterna godtar det och det inte är uppenbart olämpligt. I praktiken synes möjligheten ha utnyttjats endast vid ett fåtal tillfällen och den har därför inte inneburit några märkbara konsekvenser för tingsrätterna. Några tingsrätter har dock uppgett att möjligheten har använts någon enstaka gång i familjemål och framhållit att det här finns en outnyttjad potential.

4.2.5 Förändringar i brottmålen

När det gäller möjligheten att avgöra vissa brottmål på handlingarna (se ovan avsnitt 3.2.6) har majoriteten av tingsrätterna uttryckt sig positiva till reformen. Rent praktiskt har de nya bestämmelserna inneburit att de s.k. notariemålen i mycket stor utsträckning avgörs utan huvudförhandling och utan nämnd.

De flesta tingsrätter har uppgett att förändringen har inneburit en påtaglig effektivisering av arbetet och resursbesparingar för domstolen. För notariernas del har det inneburit mindre förhandlingstid, vilket enligt många påverkar utbildningen i negativ riktning. Det förhållandet att fler mål avgörs på handlingarna medför att förhandlingssalarna kan utnyttjas för andra mål. Reformen innebär också att färre personer kallas till förhandlingar, och därmed mindre sammanhängande administrativt arbete (kallelser, delgivningar, telefonsamtal etc.). En sammantagen positiv effekt är enligt tingsrätterna att målen kan avgöras snabbare.

4.2.6 Kravet på prövningstillstånd i hovrätten

Reformen innebär att det numera krävs prövningstillstånd i hovrätten för alla domar och beslut i tvistemål och domstolsärenden. Tingsrätterna har tillfrågats om förändringen har haft några konsekvenser för dem och i så fall på vilket sätt.

Det vanligaste svaret är att antalet tresitsar har ökat. Flera har angett att ombuden rutinemässigt begär tresits, ibland med direkt hänvisning till reformen. Förändringen uppges vara resurskrävande för tingsrätterna och innebär att det blir svårare att planera huvudförhandling i målen. En annan konsekvens är att flera tingsrätter förordnar notarier att delta i tresitsar i större utsträckning än tidigare. Vid flera tingsrätter förs interna diskussioner om hur problemet ska kunna motverkas. Vissa har kommit fram till interna riktlinjer för hur en begäran om tresits ska behandlas och i vilka fall en sådan bör kunna avslås.

Enligt flera tingsrätter åberopar parterna mer bevisning i målen än tidigare. Inlagorna är mer omfattande, fler frågor ställs till förhörspersonerna och förhandlingarna blir längre. Någon tingsrätt har angett att parterna oftare begär nämnd i familjemål. En annan har noterat att parterna i familjemålen tenderare att återkomma med en ny talan snabbare och i fler fall än tidigare. Det i sin tur påverkar tingsrättens måltillströmning.

4.2.7 Allmänna frågor

I enkäten har tingsrätterna även ombetts att ange vilken påverkan de tror att reformen kan ha på huvudförhandlings- och omloppstiderna samt för deras resursbehov.

När det gäller huvudförhandlingarnas längd har i princip lika många tingsrätter angett att förhandlingarna kommer att bli längre som att de kommer att bli kortare. Det finns inte heller någon enhetlig linje när det gäller tingsrätterna uppfattning om vilken betydelse reformen har för omloppstiderna, alltså hur snabbt målen kan avgöras. Flera tingsrätter har påtalat att reformen har medfört konsekvenser som innebär en påverkan av omloppstiderna i både positiv och negativ riktning. Till exempel innebär det förhållandet att parterna oftare begär tresits i tvistemålen att det som regel tar längre tid att få till stånd en huvudförhandling, vilket i sin tur bidrar till att det tar längre tid att avgöra målen. Å andra sidan kan notariemålen som avgörs på handlingarna avgöras snabbare än tidigare. Det först nämnda förhållandet kan också i viss mån motverkas av en allmän uppstramning av tvistemålsprocessen med hjälp av sammanställningar och tidsplaner.

Av de svar som tingsrätterna har lämnat i enkäten går det alltså inte att utläsa en gemensam uppfattning i frågan om vilken betydelse reformen kan ha haft eller kommer att ha för förhandlings- och omloppstiderna.

När det gäller reformens betydelse för resursbehovet har några tingsrätter angett att notarierna har fått fler arbetsuppgifter och att behovet av notarier därför har ökat. Några tingsrätter har påtalat att behovet av domare har ökat som en följd av att antalet tresitsar har ökat liksom huvudförhandlingarnas längd. Ett antal tings-

rätter har angett att de teknikansvarigas arbetsuppgifter har ökat och att behovet av intern teknisk support har ökat som en följd av reformen. Det finns även de tingsrätter som anser att reformen har bidragit till att domstolens behov av resurser har minskat något. De flesta har dock uppgett att reformen hittills har haft liten eller ingen betydelse för tingsrättens resursbehov.

4.3 Uppgifter från hovrätterna

4.3.1 Ljud- och bildteknik i rättegången

Teknikens funktion och tillgänglighet

Ett syfte med reformen var att åstadkomma ett bättre utnyttjande av den moderna tekniken. Flera av reformens delar har således inneburit en ökad teknikanvändning för domstolarna (se ovan avsnitten 3.3.3 och 3.3.4). Genom våra frågor till hovrätterna har vi bl.a. försökt ta reda på vad förändringarna har inneburit för den praktiska verksamheten vid hovrätterna och vilken betydelse de har haft för hovrätternas resursbehov. Av betydelse i sammanhanget är hur väl tekniken har fungerat och hur tillgänglig tekniken är för domstolarna.

När det gäller tekniken för *uppspelning i hovrätten av videoförhör* från tingsrätten har hovrätterna uppgett att tekniken i huvudsak ha fungerat tillfredsställande. Flera hovrätter har dock påtalat vissa återkommande problem, t.ex. att spellistor hänger sig eller att ljud och bild inte är synkroniserat.

Ett antal hovrätter har även påtalat vissa tekniska brister hos *inspelningsutrustningen* i tingsrätten. Som exempel kan nämnas att det saknas möjlighet att spela in sådant som visas på en objektkamera under förhandlingen i tingsrätten, och att ljudupptagningen inte fungerar tillfredsställande i samband med telefonförhör eller vid tolkning. Se nedan avsnitt 4.3.2 angående andra brister som har sin grund i handhavandefel.

När det gäller den teknik som används i samband med en *videokonferens* har många hovrätter uppgett att tekniken inte är tillräckligt tillgänglig, d.v.s. tekniken är installerad i för få salar. I några fall har det dessutom rapporterats att den teknik som finns har fungerat dåligt, vilket någon gång har lett till att förhandlingar har fått ställas in.

Sammanfattningsvis ger enkätsvaren och övriga uppgifter från hovrätterna bilden av att tekniken har fungerat väl när det gäller uppspelningen av förhör från tingsrätterna, att den har fungerat mindre väl när det gäller videokonferensutrustningen samt att i princip samtliga hovrätter upplever att tillgången på videokonferensutrustning är otillräcklig.

Arbetsuppgifter kopplade till teknikanvändningen

Med den nya tekniken har vissa arbetsuppgifter tillkommit, bortfallit eller förändrats. Flera hovrätter har till exempel uttryckt ett ökat behov av särskild protokollförare, särskilt i mål där tekniken för videokonferens ska användas. Enligt hovrätterna är en orsak till utvecklingen att den nya tekniken har inneburit fler moment för den som ska sköta protokollföraruppgifterna (starta utrustningen, spela upp videoförhören, justera bildkvalitet och ljud, hålla koll och hantera problem etc.). Vid någon hovrätt har domarna emellertid även påpekat att reformen har inneburit ett förändrat arbetssätt i andra avseenden vid hovrätten och att detta har medfört en ökad tillgång på protokollförare, vilket i sin tur kan bidra till en ökad benägenhet att använda sådana. I våra samtal med personal vid hovrätterna har fram-

kommit att det ändå i praktiken ofta är ledamöterna själva som sköter protokollföringen vid förhandlingarna.

Den nya tekniken uppges även ha inneburit ett ökat krav på teknisk kompetens hos personalen i allmänhet och särskilt hos expeditionsvakterna och IT-handläggarna, som utgör de personalkategorier som i första hand anlitas för att lösa tekniska problem i samband med förhandlingarna. Flera hovrätter har uppgett att de teknikansvariga utför en daglig kontroll av utrustningen. En hovrätt har beskrivit att expeditionsvakterna numera har en schemalagd övervakning av tekniken och en ökad bemanning vid förhandlingsstart för att kunna hjälpa till med tekniska frågor. En annan hovrätt saknar både IT-handläggare och tekniskt kunnig expeditionsvakt. Vid hovrätten har i stället ett par sekreterare fått särskild utbildning för att hantera de tekniska problem som kan uppstå, men deras kunskap upplevs inte som tillräcklig för att fullt ut tillgodose det behov som finns av teknisk kompetens vid domstolen.

Begäran om att få ta del av en videoupptagning

En annan för hovrätterna tillkommande uppgift består i att handlägga framställningar om att få ta del av videoinspelningar av ett förhör från tingsrätterna och i förekommande fall ordna sådana uppspelningar. Eftersom det råder sekretess för bildupptagningen måste inte sällan särskilda arrangemang vidtas från hovrättens sida, t.ex. kan någon person från hovrätten behöva närvara under uppspelningen. Av hovrätternas uppgifter framgår emellertid att det sällan förekommer att någon begär att få ta del av en bildupptagning och handläggningen av sådana framställningar vållar därför inte hovrätterna några egentliga bekymmer.

Video- och telefonkonferens

Som har beskrivits närmare i avsnitten 3.2.2 och 3.3.4 har reformen inneburit att det är möjligt för parter och andra aktörer att delta i ett sammanträde med hjälp av videokonferens. Av hovrätternas uppgifter framgår att det varierar mellan hovrätterna hur ofta och i vilka situationer man använder möjligheten till videokonferens. Någon hovrätt har angett att videokonferens används i mycket stor utsträckning, medan någon annan har angett att det praktiskt taget aldrig förekommer. Som redan påtalats har i princip samtliga hovrätter hänvisat till bristen på tillgänglig teknisk utrustning som en återhållande faktor när det gäller förekomsten av videokonferens.

Vid några hovrätter har såväl ledamöter som sekreterare påpekat det administrativa merarbete som uppkommer i samband med en videokonferens. Om en sådan påkallas med kort varsel kan t.ex. salsbyten behöva ske för att få tillgång till en sal där tekniken finns installerad.

Utgångspunkten är fortfarande att parterna ska närvara i förhandlingssalen och de flesta hovrätter håller relativt hårt på den principen. Det förekommer ändå att t.ex. en åklagare tillåts att närvara via videolänk i ett enklare brottmål. Frågan kan också aktualiseras för någon av parterna vid en häktningsförhandling. Annars utnyttjas möjligheten främst när det gäller förhörspersoner med lång resväg. Dessutom har någon hovrätt aktualiserat frågan om ett målsägandebiträde med lång resväg regelmässigt ska kunna kallas att närvara via videolänk i de fall hans eller hennes huvudman inte ska höras på nytt.

Någon hovrätt har berört frågan om hovrättens tingsresor. Skälet för tingsresorna är bl.a. att parter och ombud inte ska behöva resa långt till en förhandling i hovrätten. I och med reformen och möjligheten till videokonferens har ett primärt skäl för tingsresorna bortfallit. Ett kvarstående skäl är dock bristen på salar och videokonferensut-

rustning. Enligt hovrätten skulle färre tingsresor behöva ske och resurser frigöras till annat arbete om fler salar utrustades med videokonferensutrustning. En annan hovrätt har delvis instämt i bedömningen medan en tredje har uppgett att möjligheten till videokonferens inte påverkar hovrättens tingsresor.

Genom reformen har möjligheten att närvara per telefon utökats. De flesta hovrätter har emellertid uppgett att det inte har skett någon förändring i tillämpningen sedan reformen trädde i kraft. I några fall har telefonnärvaro medgetts som ersättning för videokonferens, när det senare inte har gått att ordna på grund av bristande tillgång på videokonferensutrustning. Möjligheten har också utnyttjats i vissa situationer när det i ett sent skede har blivit aktuellt med tilläggsförhör.

4.3.2 Presentation av muntlig bevisning i hovrätten

Efter reformen ska muntlig bevisning i hovrätten som huvudregel läggas fram genom den videoupptagning som har gjorts av förhöret i tingsrätten. Om det finns en videoupptagning från tingsrättsförhöret får beviset tas upp på nytt endast om ytterligare frågor behöver ställas. Detta är en genomgripande förändring av hovrättsprocessen som väsentligt har påverkat arbetssättet på hovrätterna och bidragit till förändrade, tillkommande och bortfallande arbetsuppgifter. Av avgörande betydelse är naturligtvis hur väl förhöret har dokumenteras i tingsrätten.

Allmänt om kvaliteten på videoinspelningarna i tingsrätten

Kvaliteten på inspelningarna varierar men håller enligt hovrätterna generellt sett en nivå som är godtagbar. En hovrätt har angett att personalen där har blivit positivt överraskad över hur bra inspelningarna är. Exempel på förhållandevis vanliga brister i inspelningarna är att de innehåller störande biljud, att ljudvolymen är för låg och/eller varierar under förhöret och att bilden blir mörk p.g.a. motljus.

De fel som hovrätterna har påtalat har emellertid sällan lett till några konsekvenser för målens handläggning i hovrätten. Endast i ett fåtal fall har förhör underkänts på grund av bristande bildkvalitet och därmed föranlett att förhörspersoner har fått kallas till hovrätten. I de fallen hovrätterna har fått kalla någon till förhandlingen har det oftare berott på bristande ljudkvalitet, men inte heller sådana situationer har varit särskilt vanliga.

Samtliga hovrätter delger regelmässigt tingsrätterna synpunkter på kvaliteten på de inspelningar som sker där. Flera hovrätter har system för hur rapporteringen ska ske och det finns särskilt utsedda kontaktpersoner för detta på domstolarna. Hovrätterna har uppgett att kvaliteten på inspelningarna har blivit bättre och att tingsrätterna i de flesta fall har tagit till sig den feedback som hovrätterna har försett dem med.

Indexering och uppdelning av förhör

Eftersom hovrättens prövning inte alltid avser målet i dess helhet är det av betydelse för hovrätten hur inspelningen av förhöret har skett i tingsrätten. Om tingsrätten tydligt har markerat olika delar i förhöret, så att det till exempel går att urskilja när en viss åtalspunkt behandlas, kan hovrätten begränsa uppspelningen till att avse just det som är aktuellt för hovrättens prövning. Saknas en sådan uppdelning/markering tvingas hovrätten däremot ta del av material som kan vara utan betydelse i hovrätten.

Enligt hovrätterna är tingsrättens markering av olika delar i ett förhör (indexeringen) regelmässigt bristfällig och ibland förekommer indexering över huvudtaget inte. Det saknas också enhetlighet när det gäller hur tingsrätterna indexerar förhören. Av hovrätternas uppgifter framgår vidare att det även brister i namngivningen

av förhören vid tingsrätterna. Den hovrätt som har försett sina tingsrätter med särskilda "lathundar" har uppgett att det har skett en positiv utveckling och att rutinerna vid tingsrätterna när det gäller indexering och namngivning har förbättrats.

Förändringar av sekreterarnas arbetsuppgifter

Det förhållandet att hovrätten som huvudregel spelar upp videoupptagningen från tingsrätten i stället för att kalla en förhörsperson till hovrätten har inneburit konsekvenser för framförallt sekreterarnas arbetsuppgifter. Efter reformen utfärdas betydligt färre kallelser än tidigare. Sekreterarna har emellertid förklarat att detta förhållande inte har lett till någon märkbar arbetslättning för dem och att antalet kallelser i ett mål som regel saknar betydelse för den totala arbetsbördan. Detta eftersom uppgifterna i målet redan finns registrerade i Vera och systemet enkelt sammanställer erforderligt antal kallelser. De kallelser som alltjämt utfärdas behöver dessutom redigeras mer än tidigare, vilket innebär visst merarbete för sekreterarna.

Trots att det egentliga kallelsearbetet enligt sekreterarna inte har minskat på något mer påtagligt sätt har det förhållandet att färre personer kallas till hovrätten gjort att andra kansligöromål har minskat. Till exempel innebär förändringen färre delgivningar att kontrollera, färre samtal från kallade personer angående inställelsen, färre utbetalningar av förskott och mindre förberedelsearbete i KIM. Även andra sammanhängande arbetsuppgifter, såsom att kalla tolkar för förhörspersoner till förhandlingen, har minskat till följd av reformen.

En ny och tillkommande arbetsuppgift för sekreterarna är de kvalitetskontroller av videoinspelningar från tingsrätterna som sker vid samtliga hovrätter. Vid de flesta hovrätter kontrolleras samtliga videoförhör i samband med att målet kommer in till hovrätten. Ett par hovrätter har dock uppgett att en kontroll sker först om förhandling blir aktuell i hovrätten. Hur kontrollen sker varierar mellan hovrätterna. Gemensamt är dock att den utförs genom att en sekreterare granskar delar av det inspelade förhöret, i syfte att bedöma om kvaliteten håller en godtagbar nivå eller om frågan om förnyad bevisupptagning (omförhör eller tilläggsförhör) bör tas upp. Kontrollerna sker genom stickprov. I vissa fall kontrolleras endast inledningen av förhöret medan det i andra fall sker kontroller med relativt täta mellanrum genom hela förhöret. I några fall kontrolleras förhören även i en förhandlingssal eftersom ljud- och bildkvalitén kan variera beroende på vilken utrustning som används för uppspelningen av förhöret.

Vid några hovrätter utför även fiskalerna och/eller beredningsjuristerna vissa kontroller av förhören.

Det är en för hovrätterna gemensam uppfattning att uppgiften att kvalitetskontrollera inspelningarna är relativt arbetsbelastande för sekreterarna och tar mycket tid i anspråk. Kontrollen påverkar även andra personalkategorier. När sekreterarna upptäcker ett fel av betydelse, anmäler de detta oftast till en jurist som i sin tur gör en kontroll och tar ställning till vad felet ska leda till. En hovrätt har uppgett att kontrollen bör kunna trappas ned successivt allteftersom tingsrätterna blir bättre på att hantera inspelningsutrustningen.

Förnyad bevisupptagning i hovrätten

Av hovrätternas uppgifter framgår att parternas inlagor sällan är fullständiga när det gäller vilken bevisning som åberopas i hovrätten och på vilket sätt bevisningen ska läggas fram. Om det är så att förnyad bevisupptagning begärs anges sällan skälen till det. Det leder till att hovrätterna måste begära in kompletterande uppgifter innan de kan ta ställning till frågan om tilläggs- eller omförhör ska ske. Komplette-

ringarna inhämtas ibland muntligen och ibland skriftligen, i vissa fall av en beredningsjurist men oftast av en sekreterare. Flera hovrätter har uppgett att en kontakt med parterna relativt ofta leder till att en framställd begäran om förnyad bevisupptagning frånfalles.

Bestämmelserna om förnyad bevisupptagning har medfört en ny typ av preliminärfrågor. Förhållandevis regelbundet har hovrätten numera att ta ställning till om förnyad bevisupptagning ska ske. Oftast fattas beslut i sådana frågor av en ledamot. Ett par hovrätter har emellertid angett att i vart fall tveksamma fall och negativa beslut regelmässigt föredras och avgörs av tre domare. Flera hovrätter har också uppgett att de inledningsvis har haft principen att tre ledamöter ska delta i avgörandet, för att alla ska få erfarenhet av frågorna och för att skapa en enhetlig praxis inom domstolen.

En hovrätt har uppgett att ett beslut normalt föregås av kommunikering med motparten. En annan hovrätt har uppgett att en fråga om tilläggsförhör ibland skjuts upp till förhandlingen och avgörs först efter att förhöret från tingsrätten har spelats upp. Även i en sådan situation händer det enligt hovrätten ganska ofta att den som har begärt tilläggsförhör frånfaller sin begäran.

Vid samtliga hovrätter är en begäran om förnyad bevisupptagning i form av omförhör ovanlig. Det är något vanligare med begäran om tilläggsförhör och då främst såvitt avser förhör med tilltalade och målsägande. En gemensam uppfattning bland hovrätterna är dock att antalet framställningar om tilläggsförhör är väsentligt mindre än förväntat.

Inte så förvånande är det även ovanligt att ett omförhör kommer till stånd i hovrätten (vilket naturligtvis bl.a. beror på att omförhör sällan begärs). Hovrätterna har angett att det kan förekomma i fall då en förhörsperson i princip inte har uttalat sig i tingsrätten men bestämmer sig för att tala i hovrätten, eller då förhöret vid tingsrätten inte är användbart på grund av bristande kvalitet. Det är något vanligare med tilläggsförhör, i vart fall när det gäller frågor till en tilltalad. Tilläggsförhör kan bl.a. aktualiseras i fall då en förhörsperson vill ändra den utsaga som lämnades vid tingsrätten, t.ex. med påstående om att han eller hon tidigare inte talade sanning. De flesta hovrätter har förklarat att en begäran om tilläggsfrågor, även när en sådan beviljas, sällan vållar några praktiska problem. Ofta kan förhöret hållas kort och det är mycket sällan som en förhandling behöver ställas in på grund av en begäran om tilläggsförhör.

Andra konsekvenser av de ändrade bestämmelserna

Flera hovrätter har påtalat vissa positiva konsekvenser av att det sällan sker förnyad bevisupptagning i hovrätten. En sådan är att det numera är enklare att planera en förhandling och att hålla utsatt huvudförhandlingstid. Det leder i sin tur till mindre övertid för vissa personalkategorier, t.ex. expeditionsvakterna. Dessutom behöver färre förhandlingar ställas in på grund av någons utevaro.

Vissa domare har påtalat att domskrivningen i hovrätten har underlättats något efter reformen eftersom det mer sällan lämnas nya uppgifter i hovrätten. Å andra sidan har flera domare uppgett att det är mer vanligt att hovrätten ändrar något i tingsrättens dom än tidigare, d.v.s. hovrätterna skriver mer domskäl än tidigare.

När det gäller förhandlingstiderna har de flesta hovrätter uppgett att dessa har ökat som en följd av reformen. Flera hovrätter har uppgett att det efter reformen har blivit mindre vanligt att parterna åberopar förhörsutsagor såsom de har antecknats i tingsrättens dom. Flera har också uppgett att förhören var mer koncentrerade tidigare. Sammantaget anser de flesta att hovrättsförhandlingarna har blivit längre

sedan reformen infördes. En hovrätt har dock gett uttryck för en motsatt uppfattning, d.v.s. att förhandlingarna har blivit kortare. Se även nedan avsnitt 4.3.6.

En annan konsekvens som har påtalats, och som med stor sannolikhet har anknytning till hur bevisupptagningen sker i hovrätten, är att det förekommer färre återkallelser i hovrätten än tidigare.

4.3.3 Möjligheten att hänvisa till processmaterial

Som redovisats i avsnitt 3.3.5 har det genom reformen blivit möjligt för parterna att presentera processmaterial genom hänvisningar till handlingar i målet.

I flera hovrätter är det relativt vanligt med hänvisning till *skriftliga handlingar*. Möjligheten till hänvisning innebär att hovrätten inte behöver gå igenom innehållet vid förhandlingen utan kan ta del av detta enskilt. På så sätt kan huvudförhandlingstiden hållas något kortare än vad som annars vore fallet. Enligt någon hovrätt innebär förfarandet en betydande besparing. Enligt en annan hovrätt är skillnaden inte alltid så stor, eftersom det även tidigare förekom att handlingar ansågs genomgånga utan att de lästes upp i sin helhet.

En hovrätt har emellertid uppgett att hänvisning till skriftliga handlingar är mindre vanligt förekommande och som skäl angett bl.a. att en genomgång av materialet har sin plats vid huvudförhandlingen och att det ofta krävs ”läsanvisningar” från den åberopande parten för att hovrätten ska kunna ta till sig innehållet på ett bra sätt. En annan hovrätt har redovisat en liknande uppfattning och angett att det i större mål med mycket skriftlig bevisning är viktigt från resurssynpunkt att parterna presenterar den skriftliga bevisningen för rätten och att ett sådant förfarande är mer resurseffektivt för domstolen än att rätten tar del av materialet utanför förhandlingen.

Endast vid ett fåtal hovrätter har det förekommit hänvisning till *ljud- och bildupptagningar* från förhören i tingsrätten. I de fall så har skett har en hovrätt angett att förfarandet har bidragit till kortare förhandlingstid, vilket i sin tur kan underlätta vid utsättning av framför allt större mål. En annan hovrätt har angett att möjligheten saknar betydelse för resursfrågan eftersom ledamöterna ändå måste ta del av förhören. Inte sällan motsätter sig parterna hänvisning till muntlig bevisning av principiella skäl. Åklagarna är emellertid generellt sett mer positiva till det än försvararna.

4.3.4 Tilltrofrågor

De nya bestämmelserna om när hovrätten kan frånga tingsrättens tilltrobedömning utan att ta upp beviset på nytt har enligt hovrätterna underlättat verksamheten. Flera domare har förklarat att de upplever det som positivt att slippa fundera på tilltrofrågor under beredningen. Andra fördelar är att färre personer behöver kallas till förhandling och att förhandlingar inte lika ofta behöver ställas in när en tilltrossituation uppkommer.

4.3.5 Prövningstillstånd

En viktig del av reformen är att systemet med prövningstillstånd i hovrätten utvecklat. Hovrätterna har tillfrågats om vilka konsekvenser de ändrade bestämmelserna har haft för deras verksamhet och vad förändringen har inneburit från resurssynpunkt. Svaren varierar en del mellan hovrätterna bl.a. beroende på att hovrätternas storlek och organisation skiljer sig åt. Även det praktiska arbetssättet när det gäller hanteringen av frågor om prövningstillstånd skiljer sig åt mellan hovrätterna. En hovrätt har t.ex. inrättat en särskild föredragningsenhet och en annan hovrätt har i princip inga föredragningar i samband med avgörandet av frågan om prövningstillstånd (se mer nedan under avsnitt 4.3.6).

En självklar konsekvens av förändringen är att antalet tvistemålsförhandlingar har minskat i hovrätten liksom antalet meddelade tvistemålsdomar. Det har i sin tur påverkat arbetsuppgifterna för de anställda vid hovrätterna. En hovrätt har konstaterat att kravet på provningstillstånd i tvistemål har inneburit att kanslipersonalen har fått betydligt färre moment att utföra än tidigare och att reformen på det sättet har lett till en arbetsbesparing. Flera hovrätter har uppskattat att ledamöterna, trots den betydande tid som läggs ned i samband med avgörandet av frågan om provningstillstånd, totalt sett lägger ned mindre tid på tvistemålen efter reformen. Några hovrätter har angett att även fiskalerna ägnar mindre tid åt handläggning av tvistemål, bl.a. som en följd av att ledamöterna själva håller i föredragningarna. Enligt en hovrätt har kravet på provningstillstånd inneburit en betydande besparing. En annan hovrätt har angett att kravet på provningstillstånd sannolikt inte innebär någon märkbar förändring från resurssynpunkt eftersom det minskade antalet huvudförhandlingar vägs upp av arbetet med frågor om provningstillstånd.

Frågorna om provningstillstånd avgörs regelmässigt av tre ledamöter. På flera hovrätter föredrar ledamöterna själva frågan medan andra engagerar fiskalerna i arbetet. Flera hovrätter har påtalat att föredragningarna ofta är resurskrävande och innebär visst dubbelarbete i de fall provningstillstånd beviljas. Det är vanligt att i vart fall föredraganden tar del av den muntliga bevisningen innan frågan om provningstillstånd avgörs. I vissa fall sker även en uppspelning av förhören eller delar av dem i samband med föredragningen så att samliga ledamöter kan ta del av bevisningen. Förhandlingar i frågan om provningstillstånd är däremot sällan förekommande. Även skriftväxling i form av kommunikering med motparten förefaller vara ganska ovanligt. Vid någon hovrätt sker skriftväxling relativt ofta innan målet föredras i frågan om provningstillstånd, i vart fall i de mål där det är sannolikt att provningstillstånd kommer att meddelas.

Enligt hovrätterna är s.k. partiellt provningstillstånd inte särskilt vanligt förekommande.

4.3.6 Allmänna frågor

I samband med enkätsvaren och vid våra möten med hovrätterna har vissa ytterligare förändringar påtalats som kan antas ha anknytning till reformen. Det handlar t.ex. om parternas processföring i hovrätten. I följande avsnitt redovisas också de organisationsförändringar som har skett på vissa hovrätter i samband med reformen samt hovrätternas uppfattning om reformens påverkan på domstolarnas resursbehov samt på förhandlings- och omloppstiderna. Avslutningsvis berörs vissa övriga frågor.

Förändring i parternas processföring

En hovrätt har gjort iakttagelsen att åklagarnas processföring har blivit mindre stringent och mer passiv. En annan reflektion vid samma hovrätt är att åklagarna i många fall inte har förberett sig tillräckligt väl inför huvudförhandlingen. Flera hovrätter har uppgett att det är mer vanligt med åklagarbyte i hovrätten än före reformen. Enligt flera sekreterare håller emellertid åklagarna fortfarande hårt på principen om åklagarbundna mål när målet ska vidtalas till förhandling.

Någon hovrätt har angett att det har blivit vanligare att parter åberopar ny bevisning i brottmål, medan flera andra hovrätter har uppgett att det snarare finns en trend i motsatt riktning.

Det är en allmän tendens att parterna mer sällan åberopar förhörsuppgifter såsom de har nedtecknats i tingsrättens dom (se även ovan avsnitt 4.3.2). I stället begärs uppspelning av förhören. Utvecklingen antas i vart fall delvis kunna sättas i samband

med reformen. En förklaring kan vara att domarna från tingsrätterna mer sällan innehåller ett återgivande av vad förhörspersonerna har sagt i tingsrätten, vilket i sin tur kan bero på att tingsrätten anser att hovrätten ändå har enkel tillgång till materialet genom videoupptagningarna. De flesta som har tillfrågats om saken kopplar emellertid inte samman reformen med en förändrad domskrivningsteknik vid tingsrätterna. En annan möjlig förklaring till att uppläsning av referat har blivit mindre vanligt är att hovrätten inte i lika stor utsträckning som före reformen tar upp frågan med parterna sedan videouppspelning av förhöret har tillkommit som ett alternativ. Många hovrättsdomare har anslutit sig till den uppfattningen.

Flera hovrätter har rapporterat att överklagandeskrifterna har ökat i omfång efter reformen och att det oftare än tidigare begärs anstånd i målen, främst i de fall det krävs prövningstillstånd.

Avgöranden på handlingarna

Några hovrätter har uppgett att något fler mål – främst brottmål – avgörs på handlingarna efter reformen. De flesta hovrätter har emellertid förklarat att reformen borde kunna leda till att fler mål kan avgöras på handlingarna, men att det ännu inte har skett någon förändring i den riktningen.

Organisationsförändringar

En hovrätt har genomfört en organisationsöversyn i samband med reformen, vilken har lett till att två avdelningar har slagits samman till en. Förändringen beror bl.a. på den förenklade handläggningen av tvistemål i hovrätten.

En annan hovrätt har i anslutning till reformen inrättat en särskild föredragningsenhet. På enheten finns tre ”fasta” ledamöter, en lagman och två hovrättsråd. Dessutom tjänstgör ytterligare fyra ledamöter, som normalt sett är placerade på avdelningarna, på enheten enligt ett rullande schema. Fiskalerna är placerade på avdelningarna men turas om att tjänstgöra på enheten i fyraveckorsperioder. På enheten finns också en fast föredragande (en beredningsjurist). Enhetens kansli består av en sekreterartjänst. Därutöver turas avdelningarna om att bidra med en sekreterare enligt ett cirkulationsschema.

Som namnet antyder är verksamheten på föredragningsenheten helt inriktad på föredragningar. Till enheten fördelas i stort sett alla mål och ärenden som kommer in (med några undantag), förutom sådana brottmål som inte kräver prövningstillstånd i hovrätten. För varje mål utses en ansvarig domare som så snart som möjligt går igenom målet och tar ställning till om det ska lämnas vidare till en fiskal eller om han eller hon själv ska behålla målet. Efter eventuella beredningsåtgärder föredras målet. De mål som inte slutligen kan avgöras efter en föredragning lämnas vidare till avdelningarna. Det innebär bl.a. att mål vari prövningstillstånd har meddelats och som ska avgöras efter muntlig förhandling alltid lottas om till en avdelning. Ett mål vari prövningstillstånd har meddelats och som ska avgöras på handlingarna kan antingen ligga kvar på enheten för slutligt avgörande eller lottas om till en avdelning.

Föredragningsenheten utgör en försöksverksamhet som ska pågå under tiden den 1 september 2009 till den 31 december 2010 och därefter utvärderas. Ordningen uppges emellertid fungera väl och bidra till att minska omloppstiderna.

En tredje hovrätt har som en följd av EMR-reformen justerat sina riktlinjer för hantering av tvistemål inför avgörande av frågan om prövningstillstånd. Ordningen innebär att alla nyinkomna mål granskas av en beredningschef. Om frågan är enkel kan beredningschefen själv bevilja prövningstillstånd eller föredra målet i

mån av utrymme, eller lämna målet vidare till en fiskal för föredragning. Andra mål, d.v.s. mål där frågan om prövningstillstånd kräver närmare överväganden, tas fram till avgörande utan egentlig föredragning.

Så snart målet är klart för inläsning av frågan om prövningstillstånd utser lagmannen, eller beredningschefen i samråd med lagmannen, en sits och anger även vem som ska vara ordförande och vem som ska vara referent. Domstolssekreteraren på roteln förser därefter ledamöterna med kopior av tingsrättens dom, skriftlig bevisning, överklagandeskrifter och eventuellt annat nödvändigt material. Ordföranden bestämmer omgående en tid för sammanträffande för översiktlig genomgång av frågan om prövningstillstånd. Till detta ska ledamöterna ha läst igenom det utdelade materialet. Någon föredragning ska som utgångspunkt inte behöva ske. När sit-sen har fattat beslut att meddela prövningstillstånd beslutar lagmannen eller beredningschefen angående målets fortsatta handläggning. Riktlinjerna har tillämpats sedan våren 2009 och uppges fungera väl.

Resursbehov

Enligt de flesta hovrätter är det för tidigt att bedöma om reformen har inneburit någon påverkan på domstolarnas totala resursbehov.

En hovrätt har angett att den har blivit mer beroende av en potent beredningsorganisation och att det är svårt att klara perioder utan tillräckligt antal fiskaler. Flera hovrätter har angett att resursbehovet på kansliet har minskat något. Vid tre hovrätter har antalet domstolssekreterartjänster minskat sedan reformen trädde i kraft. En hovrätt har gett uttryck för bedömningen att den sammanlagda arbetsbördan för domstolssekreterarna har minskat ganska påtagligt. Många hovrätter har uppgett att det har uppkommit ett ökat behov av föredraganden och fiskaler. Även behovet av teknikkunnig personal har ökat efter reformen.

I princip samtliga hovrätter har påtalat ett behov av fler salar med videokonferensutrustning.

Förhandlings- och omloppstider

Hovrätterna har tillfrågats om hur de tror att förhandlingstiderna och omloppstiderna kommer att påverkas i framtiden på grund av de förändringar som EMR medför.

De flesta hovrätter har uppgett att reformen har lett till längre förhandlingar. Utvecklingen kopplas samman med att förhören i hovrätten tidigare var mer koncentrerade och att hovrätten i dag får ta del av fler uppgifter än vad som annars hade varit fallet. En hovrätt har angett att förhandlingstiderna har blivit något kortare än tidigare. När det gäller den framtida utvecklingen tror de flesta att förhandlingarna fortsättningsvis kommer att ta mer tid i anspråk än före reformen. I viss mån kan det motverkas genom ett bättre utnyttjande av möjligheten till hänvisning, fler avgöranden på handlingarna och en bättre indexering av förhören från tingsrätternas sida.

När det gäller omloppstiderna är det en samstämmig uppfattning att reformen har bidragit till att dessa har kunnat förkortas, särskilt när det gäller tvistemål och ärenden. Förutom det utvecklade systemet med prövningstillstånd bidrar färre inställda förhandlingar och fler avgöranden på handlingarna till en sådan utveckling.

5 Överväganden, slutsatser och förslag

5.1 Inledning

Projektgruppens uppdrag har varit att utvärdera reformen En modernare rättegång ur ett resursfördelningsperspektiv och bedöma vilka effekter reformen har haft för domstolarnas resursbehov. För att möjliggöra en sådan bedömning har vi emellertid sett det som lämpligt att låta utredningen omfatta en utvärdering ur ett vidare perspektiv. Vi har därför försökt ta reda på hur reformens olika delar har kommit att tillämpas av domstolarna och kartlägga samtliga effekter som reformen har gett upphov till för domstolarna. Därefter har vi försökt analysera vad dessa effekter kan ha haft för betydelse när det gäller resursbehovet. Underlaget utgörs i huvudsak av de uppgifter som domstolarna har lämnat till projektgruppen inom ramen för projektet, uppgifter som framgår av sådant skriftligt material som domstolarna har upprättat med anledning av reformen samt uppgifter hämtade från statistikprogrammet SIV.

Vår uppgift har alltså inte varit att bedöma de allmänna domstolarnas totala resursbehov eller hur detta har förändrats efter reformen, utan enbart att bedöma hur effekterna av reformen har påverkat det totala resursbehovet. Det innebär att vi till exempel inte har tagit hänsyn till den ökade måltillströmningen, förändringar när det gäller målens omfattning eller andra förändringar i regelverken som kan ha betydelse för domstolarnas verksamhet. Även dessa faktorer är naturligtvis av stor betydelse vid bedömningen av domstolarnas resursbehov, men omfattas alltså inte av uppdraget. Det bör också anmärkas att det kontinuerligt sker en utveckling på olika områden som ingår i reformen och som påverkar domstolarnas verksamhet och deras resursbehov. Till exempel kan andelen meddelade prövningstillstånd förväntas öka över tiden.

En del av vår bedömning utgår från vad som kan utläsas av statistiken. Vi är emellertid medvetna om de svagheter som finns i statistiksystemet och att antalet felkällor är relativt stort när det gäller vissa uppgifter i SIV. Vi har försökt att väga in även det vid vår bedömning.

Ytterligare en faktor som i inte ringa mån begränsar resultatet av utredningen är det förhållandet att reformen har varit i kraft under en relativt kort period. På flera sätt kan det sägas vara för tidigt att utvärdera reformen och vissa effekter av reformen har ännu inte hunnit visa sig fullt ut.

I de följande avsnitten redovisas våra överväganden och slutsatser framförallt när det gäller reformens betydelse för den praktiska verksamheten vid domstolarna och, i den mån det är möjligt, även när det gäller vilken betydelse reformens olika delar har haft för domstolarnas resursbehov. Efter varje avsnitt lämnas förslag på olika åtgärder som vi tror kan bidra till en effektiv handläggning av målen och ett bättre utnyttjande av reformen. I kapitel 6 lämnas en sammanfattande redovisning av vår bedömning när det gäller reformens betydelse för det totala resursbehovet vid tingsrätt och i hovrätt.

5.2 Ljud- och bildteknik i rättegången

En avsikt med reformen var att åstadkomma ett bättre utnyttjande av den moderna tekniken. Förändringarna i regelverket har också inneburit en ökad användning av olika former av teknisk utrustning vid domstolarna. I dag spelas i princip varje förhör i tingsrätten in på video, för att sedan spelas upp vid en eventuell prövning av målet i hovrätten. Även videokonferens förekommer regelbundet vid både tingsrätt och hovrätt. De nya rutinerna innebär att domstols-

anställda numera - mer eller mindre dagligen - kommer i kontakt med teknik som de tidigare inte hade tillgång till.

5.2.1 Teknikens funktion m.m.

När det gäller tillgången på teknik har det redan påtalats att samtliga domstolar inte har tillgång till videokonferensutrustning. Till exempel står några tingsrätter än så länge utan sådan utrustning, vilket naturligtvis begränsar reformens praktiska genomslag. De domstolar som har sådan teknik installerad i någon eller några förhandlingssalar vill ha tillgång till mer utrustning och helst i alla förhandlingssalar.

Av de svar som domstolarna har lämnat på enkäten framgår att tekniken överlag har fungerat väl, eller som det uttryckts av vissa domare till och med bättre än vad man hade förväntat sig. Det överensstämmer också med den bild som vi har fått förmedlad till oss vid våra domstolsbesök. Den utrustning som har fungerat mindre bra, och därmed gett upphov till visst merarbete för domstolarna, är tekniken för videokonferens. Flera domstolar har rapporterat om återkommande ”strul” i samband med videokonferenser, särskilt när en uppkoppling ska ske mot externa aktörer (t.ex. en åklagarmyndighet eller ett häkte).

När det gäller tekniken för ljud- och bildupptagningen har flera domstolar påtalat problemet med att det inte går att spela in det som visas på dokumentkameran under en förhandling. Det är en begränsning i tekniken som gör det mer komplicerat, eller i vart fall mer omständligt, att fånga upp sådant som förevisas under förhandlingen i tingsrätten på bildupptagningen. Det problemet är emellertid känt för Domstolsverket och hanteras inom ramen för ett annat projekt.

Vidare har det påtalats att ljudupptagningen ofta är dålig när det förekommer tolkning under ett förhör. Även detta är ett känt problem för Domstolsverket. Flera andra tekniska problem av varierande karaktär har fångats upp av Domstolsverket, se t.ex. utvärderingsrapporten Uppföljning av hovrättsprocessen ur ett EMR-perspektiv (dnr 736-2009).

Teknikanvändningen har inneburit ett nytt moment i arbetet för de domstolsanställda. På många domstolar har reformen inneburit att någon ur personalen har fått ett särskilt ansvar för tekniken och därmed en ny arbetsuppgift. Det varierar från domstol till domstol vad ansvaret innebär i praktiken. T.ex. utför expeditionsvakterna på några av landets större domstolar regelbundna, i vissa fall dagliga, kontroller av den tekniska utrustningen i salarna. Därutöver kallas de till förhandlingssalarna när något tekniskt problem uppstår. Problemen kan vara av varierande karaktär och beror ofta på handhavandefel, men innebär att de teknikansvariga måste ”rycka ut” flera gånger varje dag.

På de domstolar som har teknikkunnig personal fungerar handhavandet av den nya tekniken i stort sett tillfredsställande. Enligt domstolarna löser man de flesta problem som uppstår med hjälp av den egna personalen. I övriga fall vänder man sig till Domstolsverkets IT-support eller till det företag som ska stå för det löpande underhållet av utrustningen.²

Några domstolar saknar personal med särskild teknisk kompetens. I stället har domstolssekreterare gjorts ansvariga för tekniken. Dessa har fått viss utbildning för att kunna bära teknikansvaret och sköter uppgiften efter bästa förmåga. Sekreterarna själva upplever emellertid att deras kunskap ändå är otillräcklig för att fullt ut tillgodose domstolarnas behov av intern teknisk kompetens. Det kan konstate-

² Vissa domstolar har framfört kritik mot att företagen inte alltid är placerade i närheten av domstolens lokaler och att det därför kan ta lång tid innan ett fel kan åtgärdas.

ras att de domstolar som saknar en resurs i form av personal med särskild teknikkompetens är mer sårbara och klarar tekniska problem sämre än andra domstolar.

En omständighet som i någon mån kan vara resurskrävande för domstolarna är det ökade behov av utbildning för personalen när det gäller hanteringen av den tekniska utrustningen som flera domstolar har påtalat (se mer nedan under avsnitt 5.2.6).

5.2.2 Behovet av särskild protokollförare

Flera domstolar – de flesta hovrätter - har uppgett att den ökade teknikanvändningen har lett till ett ökat behov av särskild protokollförare vid förhandlingarna. Det innebär att en domare som tidigare ansåg sig både kunna delta i rätten och sköta protokollföraruppgifterna under förhandlingen numera, på grund av tekniken, inte anser sig kunna göra det. I stället engageras företrädesvis en fiskal eller en notarie för att sköta uppgiften. Behovet är särskilt påtagligt om det förekommer videokonferens under förhandlingen.

Trots det påtalade behovet verkar det i praktiken inte ha skett någon stor förändring på domstolarna vad gäller protokollförarskapet. Vid våra besök på hovrätterna har fiskalerna i princip enhälligt önskat mer förhandlingstid med hänvisning till sitt utbildningsbehov. De anser alltså att de för sällan anlitas som protokollförare. I genomsnitt tjänstgör en fiskal som protokollförare under en förhandlingsdag i veckan. Inte heller sekreterarna verkar sitta mer i förhandling än tidigare. Notarierna vid tingsrätterna engagerades redan tidigare regelmässigt som protokollförare.

I några fall har även andra skäl till en sådan förändring, d.v.s. att oftare anlita en särskild protokollförare, än tekniken framförts. Till exempel har några domare hänvisat till en allmän strävan efter att renodla domarrollen och andra till det förhållandet att fiskaler och sekreterare i hovrätten till följd av verksamhetsförändringar har mer tid att sitta med som protokollförare än tidigare.

Av de uppgifter som vi har fått del av framgår sammanfattningsvis inte annat än att användningen av särskild protokollförare i tingsrätt och hovrätt i praktiken inte har förändrats på något märkbart sätt genom reformen.

5.2.3 Närmare om videoinspelningen i tingsrätten

En förutsättning för att reformens syfte ska uppnås är att inspelningarna i tingsrätten blir så bra att hovrätten kan använda materialet för sin prövning. För att kunna ta tillvara teknikens fördelar måste den som sköter inspelningsutrustningen känna till dess olika funktioner och veta vad som är viktigt att tänka på (t.ex. att justera kamerans riktning och zooma in det som förevisas under ett förhör). Vidare besparar det domstolarna resurser om inspelningen sker så att hovrätten inte behöver ta del av mer än vad som är nödvändigt för hovrättens prövning (vilket förutsätter att protokollföraren startar och namnger nya inspelningar alternativt indexerar förhöret, se mer ovan under avsnitt 4.3.2). Att tekniken används på rätt sätt är alltså viktigt av flera skäl.

Det förhållandet att förhören spelas in på video i tingsrätten har medfört visst merarbete för protokollföraren. Det tillkommande arbetet i tingsrätten uppvägs emellertid mer än väl av nyttan av detsamma i hovrätten.

Under utredningen har det framkommit att inspelningarna skulle kunna hålla en än högre kvalitet och att det regelmässigt saknas indexering i förhören och ofta även namngivning av nya inspelningar. Flertalet domare i hovrätten har påtalat att de ganska ofta tvingas ta del av material som inte har med målet i hovrätten att göra. Ibland rör det sig om långa förhör som behandlar ett antal händelser, men där hovrättens prövning begränsar sig till endast en händelse. På grund av hur förhö-

ret och inspelningen i tingsrätten har skett går det emellertid inte att i förväg urskilja den för hovrätten relevanta händelsen, och därför måste hela förhöret spelas upp med bl.a. ökad förhandlingstid som följd. Hovrätterna har även lämnat exempel på vissa handhavandefel som är vanligt förekommande, såsom att förhörspersonen filmas i motljus vilket skapar en mörk bild, att ljud- och mikrofoninställningarna inte anpassas efter situationen vid förhandlingen samt att handlingar som förevisas för rätten inte finns med på bildupptagningen.

För att höja kvaliteten på inspelningarna måste utbildningen för notarierna (protokollförarna) bli bättre så att de förstår *vad* de ska göra under en inspelning och *varför* det ska ske. Flera notaries som vi har talat med har emellertid uppgett att de inte alltid hinner med att t.ex. flytta kameran eller indexera under ett förhör, och att de inte vill störa förhandlingen genom att påpeka det. De har förklarat att de är rädda för att uppfattas som besvärliga eller för att ta för mycket plats under förhandlingen. För att öka kvaliteten på inspelningarna måste således även ett bättre samspel mellan protokollföraren och ordföranden komma till stånd. Ordföranden måste visa en större förståelse för protokollförarens arbetsuppgifter och ta sin del av ansvaret för att inspelningen ska bli så bra som möjligt. Ordföranden bör även genom en god processledning försöka se till att förhöret blir så strukturerat som möjligt och att det, i den mån det är möjligt, behandlar en åtalspunkt, rättslig grund eller omständighet i taget.

Flera hovrätter har på olika sätt engagerat sig för att få till stånd en dialog med tingsrätterna om hur inspelningarna lämpligen bör ske och därmed åstadkomma en förhöjd kvalitet på desamma. En hovrätt har sammanställt enkla och tydliga instruktioner för inspelningen där det framgår vad man som protokollförare bör tänka på. Instruktionerna, som är avsedda att ligga i tingsrätternas förhandlingssalar, har sedan plastats in och erbjudits tingsrätterna (se bilaga 4). Enligt hovrätten har efterfrågan varit stor och en förbättring av kvaliteten på inspelningarna har kunnat märkas.

Några hovrätter har ordnat särskilda möten med representanter från tingsrätterna där vanliga handhavandefel har behandlats. Några av de tingsrättsdomare som vi har talat med har uppgett att de vid ett sådant möte fick upp ögonen för hur viktigt det är att tänka på att inspelningen sker på rätt sätt i tingsrätten. Det finns också de tingsrättsdomare som på eget initiativ har besökt hovrättsförhandlingar för att få en bättre förståelse för situationen i hovrätten.

På de flesta domstolar finns rutiner för hur en återkoppling ska ske från hovrätten till tingsrätten när det gäller kvaliteten på videospelningarna. Många tingsrätter har utsett särskilda kontaktpersoner som ska underrättas när hovrätten upptäcker ett fel i en inspelning. I bästa fall ska då tingsrätten få veta vad som är fel och i vilket mål felet förekom, för att därefter kunna vidta åtgärder så att felet inte upprepas.

Flera tingsrättsdomare har uppgett att de aldrig, eller endast i ett fåtal fall, har tagit del av några synpunkter från hovrätten. Det kan antingen bero på att inspelningarna har hållit en så god kvalitet att det saknats anledning för hovrätten att lämna några uppgifter till tingsrätten, eller på att återrapporteringssystemet inte fungerar i praktiken. För att upprätthålla en god kvalitet på inspelningarna av förhören i tingsrätten är det naturligtvis viktigt att de fel som hovrätten upptäcker och som kan undvikas genom åtgärder från tingsrättens sida kommer till den aktuella tingsrättens kännedom. Det är därför av stor betydelse att systemen för rapportering av fel fungerar i praktiken och att användandet inte faller i glömska.

5.2.4 Utlämnande av en videoupptagning från ett förhör

Om någon vänder sig till en domstol för att ta del av ett inspelat videoförhör måste domstolen först göra en sekretessprövning och därefter eventuellt förevisa videoförhöret i domstolens lokaler. Med hänsyn till sekretessen kan det även krävas att någon ur personalen närvarar under uppspelningen. Enligt enkätsvaren förekommer det sällan att någon framställer en begäran om att få ta del av både ljud- och bildupptagningen från ett förhör. De flesta nöjer sig med en kopia av enbart ljudupptagningen. Därmed uppstår inte heller det ovan beskrivna merarbetet för domstolarna.

5.2.5 Video- och telefonkonferens

Användning och tillämpning

Av enkätsvaren och de uppgifter som domstolarna har lämnat till oss vid våra besök framgår att användningen av de nya bestämmelserna om videokonferens varierar mellan domstolarna. Vissa använder möjligheten till videokonferens flitigt och utökar tillämpningsområdet successivt. Andra är mer sparsamma med användningen och har en mer försiktig tillämpning av bestämmelserna. Några domstolar saknar helt möjlighet till videokonferens eftersom sådan utrustning ännu inte har installerats vid domstolen.

Det går dock att utläsa vissa gemensamma förhållningssätt från domstolarnas sida. Det är till exempel vanligt att videokonferens används i samband med omhåtningsförhandlingar i tingsrätt. Videokonferens används ibland också när det rör sig om enklare påföljdsfrågor i hovrätt. I båda instanserna används också möjligheten när en förhörsperson befinner sig på avlägsen ort eller av annat skäl har svårt att inställa sig till en förhandling. Flera domstolar har också framhållit att möjligheten till videokonferens fyller en viktig funktion när det finns en hotbild mot någon i rättegången. Det förhållandet att personen kan ta del av rättegången och/eller höras via videolänk innebär inte bara en större trygghet för den hörde utan besparar också domstolen olika säkerhetsarrangemang.

Några hovrätter har använt möjligheten till videokonferens för att dra ner på antalet tingsresor.³ Det är en effekt av reformen som fler domstolar borde kunna utnyttja.

Som framhållits i förarbetena till reformen ska rätten ta stor hänsyn till parternas uppfattning vid avgörandet av om det finns förutsättningar att tillåta ett deltagande via videolänk eller per telefon. Det har visat sig att åklagarna ofta framställer önskemål om att få delta via videolänk och att de i allmänhet är mer positiva till videokonferens än försvararna. Ibland anförs principiella skäl som invändning mot att någon närvarar via videolänk, t.ex. att det av anständighetsskäl kan krävas att samtliga aktörer är personligen närvarande i förhandlingssalen. Vid våra möten med domare på olika domstolar har det också framkommit att det finns en tveksamhet när det gäller hur det förhållandet att förhöret sker med hjälp av videokonferens påverkar bevisvärdet. Många drar sig t.ex. för att använda videokonferens i en tilltrossituation.

När det gäller användningen av telefonkonferens förefaller EMR-reformen inte ha inneburit några konsekvenser för verksamheten vid domstolarna. Liksom före reformen är det t.ex. vanligt att ombud i tingsrätten närvarar via telefon vid muntlig förberedelse i s.k. inkassomål och vid vissa konkursförhandlingar.

Vi har inte funnit skäl att förorda någon ytterligare användning av möjligheten till telefonkonferens. Däremot är det vår bedömning att domstolarna i allmänhet kan

³ De lokala nämndemännen reser då i stället till hovrättens ordinarie lokaler.

bli bättre på att aktualisera frågan om någons närvaro via videolänk och i fler mål försöka ta tillvarata de fördelar som står att vinna med en videokonferens. Vissa domare är dock mer benägna än andra att föreslå en tillämpning av bestämmelserna i nya situationer, åtminstone delvis i syfte att driva utvecklingen framåt.

Betydelse för den praktiska verksamheten vid domstolarna

Omständigheter som kan ha bidragit till att möjligheten till videokonferens har utnyttjats dåligt av vissa domstolar är brist på utrustning och de tekniska problem som ibland har uppstått i samband med videokonferenserna. Såväl sekreterare som domare har vittnat om det merarbete som uppstår när en videokonferens ska ordnas med kort varsel. Ibland behöver salsbyten genomföras för att frigöra den sal som är utrustad med videokonferensutrustning. För sekreterarnas arbete innebär det också att en annan domstol eller myndighet måste kontaktas för att boka ett videorum och att en särskild form av kallelse ska tas fram och skickas ut. Under förhandlingen innebär det förhållandet att någon närvarar via videolänk även visst merarbete för protokollföraren.

För att underlätta fördelningen av salarna tillämpar en av de större hovrätterna ett system med kallelser som inte anger en särskild sal. I stället framgår det av kallelsen att information om vilken sal som förhandlingen kommer att hållas i, kommer att lämnas i domstolens entré. Systemet skapar flexibilitet och gör det möjligt att i ett relativt sent skede fördela salarna så att eventuella behov av teknisk utrustning kan tillgodoses i så stor utsträckning som möjligt.

En videokonferens medför inte bara arbete för den domstol som anordnar den, utan även för den domstol som ska ta emot den som ska närvara via videolänk i sina lokaler och ordna med en uppkoppling. Flera domstolar har uppgett att deras videorum som regel tas i anspråk flera dagar i veckan för sådana situationer. Förutom den inledande kontakten mellan domstolarna i samband med bokningen av lokaler engageras den s.k. mottagande domstolen när personen väl inställer sig och den tekniska utrustningen ska sättas igång. Arbetsuppgifterna faller oftast på expeditionsvakterna vid domstolarna.

För att underlätta domstolarnas arbete och bidra till att videokonferensutrustningen oftare används när det är befogat bör en ökad tillgång på videokonferensutrustning för domstolarna och en mer välfungerande teknik eftersträvas.

5.2.6 Betydelse från resurssynpunkt

Som framhållits har tekniken som sådan i allmänhet fungerat väl och inte vållat domstolarna några stora bekymmer. Detsamma gäller det tillkommande arbetsmomentet att sköta utrustningen under förhandlingen. Det förhållandet att förhören vid tingsrätten spelas in på video för att sedan eventuellt spelas upp i hovrätten har således inte varit särskilt resurskrävande för domstolarna. Inte heller kan inspelningarna av förhören antas ha någon praktisk betydelse för den totala förhandlingstiden i tingsrätten.

Tekniken för videokonferens har vållat visst merarbete för domstolarna eftersom den tekniken har fungerat sämre. De återkommande problem med videokonferensutrustningen som har förekommit på vissa domstolar kan ha fått till följd att domarna har dragit sig för att använda utrustningen och att möjligheten till videokonferens därmed inte har utnyttjats fullt ut. Förutom det arbete som problemen föranleder vid de aktuella domstolarna, och som tar resurser i anspråk, har därmed inte heller de resursvinster som en videokonferens kan ge upphov till tillvaratagits.

Vår bedömning är att de flesta domstolar, trots vissa tekniska problem, har klarat av att hantera det tillkommande arbete som tekniken har fört med sig med hjälp av redan tillgängliga resurser. Ett fåtal domstolar har emellertid uppgett att de har fått utöka arbetskraften för att möta förändringen. En tingsrätt har angett att en särskild tjänst som teknikansvarig har inrättats, åtminstone delvis som en följd av reformen. En annan tingsrätt har uppskattat att den teknikansvariga administratören vid domstolen numera avsätter ungefär 20 procent av en heltidstjänst för lokal teknisk support. Ytterligare en annan tingsrätt har angett att den lokala supportgruppens arbete bedöms motsvara ungefär en halv årsarbetskraft. En hovrätt har utökat årsarbetskraften för expeditionsvakterna med 0,3.

Allmänt kan sägas att resursbehovet när det gäller teknisk support framstår som störst vid tingsrätterna.

Som framgått har ett antal domstolar framhållit ett ökat behov av särskild protokollförare på grund av tekniken. Enligt vår bedömning finns det emellertid skäl att ifrågasätta om teknikanvändningen verkligen har gett upphov till en sådan förändring, i vart fall vid de vanliga förhandlingarna där enbart inspelning eller uppspelning av ett förhör förekommer. Vi anser att tekniken i dessa situationer knappast kan ha föranlett ett ökat resursbehov för domstolarna i form av fler protokollförare. Den teknik som används har beskrivits som användarvänlig och relativt enkel. Däremot kan det finnas fog för en särskild protokollförare när det förekommer videokonferens, dels för att det förhållandet tillför ytterligare ett tekniskt inslag i förhandlingssituationen, dels för att den tekniska utrustningen generellt sett har fungerat sämre.

Inte heller domstolarna själva har framhållit de tillkommande uppgifterna för protokollföraren som en faktor som har påverkat deras resursbehov. I de fall fler notarier eller fiskaler har efterfrågats har domstolarna i stället hänvisat till andra skäl, som i och för sig kan ha med reformen att göra (t.ex. längre förhandlingar, fler föredragningar i hovrätt och upprättande av sammanställningar i tingsrätt).

Den ökade teknikanvändningen har även fört med sig ett ökat utbildningsbehov. Det avser dels löpande utbildning av protokollförare, framförallt vid tingsrätterna, dels vidareutbildning av personalen med särskilt teknikansvar. Enligt vår bedömning har emellertid utbildningsbehovet endast mindre betydelse för domstolarnas resursbehov. Behovet kan i många fall tillgodoses med hjälp av befintliga interna resurser, i vart fall om den kompetens som finns på domstolarna tas tillvara på ett bra sätt. I sammanhanget kan också nämnas att det redan tidigare har förts fram förslag om att Domstolsverkets utbildning av nya notarier ska innehålla ett moment med särskild fokus på att åstadkomma inspelningar som lämpar sig för uppspelning i hovrätt.⁴

Trots att tekniken för inspelning och uppspelning av videoförhör kan sägas ha fungerat väl kan kvaliteten på inspelningarna bli bättre, framförallt när det gäller indexering under förhör och namngivning av nya inspelningar. Kvaliteten kan också förbättras genom att tingsrätterna blir medvetna om och undviker vanliga handhavandefel såsom felriktade mikrofoner och kameror eller att en person filmas i motljus.

Det arbete som tingsrätterna lägger ner för att förbättra kvaliteten på inspelningarna sker i första hand för att åstadkomma resursvinster i hovrätten. Det kan handla

⁴ Se Domstolsverkets utvärderingsrapport Uppföljning av hovrättsprocessen ur ett EMR-perspektiv, Dnr 736-2009.

om att följa upp fel som hovrätten har rapporterat till tingsrätten eller att vidta åtgärder för att förbättra samspelet mellan ordföranden och protokollföraren under förhandlingen. Arbetet är emellertid inte särskilt resurskrävande för tingsrätterna. Dessutom tror vi att det kan föra med sig positiva effekter även för tingsrätterna t.ex. i form av en förbättrad arbetssituation för notarierna.

Om antalet framställningar om att få ta del av ljud- och bildinspelningar ökar skulle det kunna ha betydelse från resurssynpunkt. Som påpekats fordrar det dels juridiska överväganden, dels att domstolen ordnar en i vissa fall övervakad uppspelning. Det senare är sannolikt det mest resurskrävande och tar både lokal och personal i anspråk under den tid som förhöret pågår. I dagsläget är antalet framställningar emellertid så litet att det enligt vår bedömning inte har någon betydelse för domstolarnas resursbehov.

När det gäller möjligheten till videokonferens är det vår uppfattning att den kan bidra till resursbesparingar. Förutom att den förhörsperson, part eller ombud som närvarar på distans besparas tid och pengar kan en videokonferens medföra positiva effekter för domstolen. I flera fall kan möjligheten att närvara med hjälp av video innebära att en förhandling som annars hade fått ställas in kan bli av. Det kan i sin tur innebära att målen kan avgöras snabbare, vilket är positivt både för allmänheten och för domstolen.

Som nämnts kan även resurskrävande säkerhetsarrangemang undvikas med hjälp av en videokonferens. Vidare har en hovrätt förklarat att den i samband med att reformen infördes helt slutade med tingsresor. En annan hovrätt har uppgett att den har dragit ner på antalet tingsresor och framhållit att behovet av tingsresor i princip skulle upphöra helt om hovrätten fick videokonferensutrustning installerad i fler förhandlingssalar.

Det förefaller således som om möjligheten till videokonferens redan har inneburit resursvinster för vissa domstolar. Med stöd av befintligt underlag går det emellertid inte att säga att användningen av videokonferens har lett till ett minskat behov av resurser om man ser till samtliga domstolar. Det är emellertid vår bedömning att man på sikt kan uppnå en sådan utveckling om användningen totalt sett ökar.

Att döma av domstolarnas synpunkter skulle en ökad användning av videokonferenser också kunna åstadkommas genom en ökad tillgång på videokonferensutrustningar i domstolarna. Domstolsverkets registrering av i vilken utsträckning befintliga utrustningar används tyder emellertid på att det finns en stor kapacitet för videokonferenser som inte utnyttjas. Vid de domstolar som har sådana utrustningar bör därför först och främst arbetet organiseras på sådant sätt att utrustningarna används på ett optimalt sätt. Därutöver bör de domstolar som saknar utrustning förses med sådan och de domstolar som har särskilt stort behov och också utnyttjar befintliga utrustningar väl förses med utrustning i fler salar. Vi menar ändå att domstolarna generellt sett kan utnyttja möjligheten till videokonferens mer än vad som sker idag, även med befintliga resurser.

Sammanfattningsvis kan sägas att den ökade teknikanvändning på domstolarna som reformen har lett till har gett upphov till visst tillkommande arbete för i första hand de teknikansvariga vid domstolen och ett ökat utbildningsbehov för den personal som hanterar utrustningen. Det har i sin tur gett upphov till ett något ökat resursbehov för domstolarna, framförallt för tingsrätterna. Det ökade behovet framstår emellertid inte som särskilt stort.

De tillkommande arbetsmoment som reformen har inneburit för protokollföraren under förhandlingen i tingsrätten har enligt vår bedömning ingen betydelse för tingsrätternas resursbehov.

Det är vidare vår bedömning att möjligheten till framförallt videokonferens har inneburit resursvinster för vissa tingsrätter och hovrätter. Totalt sett för de allmänna domstolarna verkar möjligheten emellertid endast i mindre utsträckning ha påverkat det praktiska arbetet och således ha haft mindre betydelse från resurssynpunkt.

FÖRSLAG OCH REKOMMENDATIONER

- Vid samtliga domstolar bör finnas en anställd med särskild teknisk kompetens, vars ansvarsområde innefattar att handha de problem som kan uppstå i samband med den dagliga teknikanvändningen.
- Samtliga domstolar bör på sikt förses med videokonferensutrustning. Domstolar med särskilt behov av videokonferensutrustningar bör få sådan utrustning i flera förhandlingssalar. Arbetet med att komma till rätta med de tekniska problemen bör prioriteras.
- Domstolarna bör använda befintlig videokonferensutrustning på ett mer effektivt sätt. Domstolarna bör inrätta rutiner som dels underlättar att utrustningen kan användas när en videokonferenssituation uppstår (t.ex. att överväga en rutin som innebär att kallelserna till en förhandling inte avser en viss sal), dels leder till att situationer då videokonferens kan vara lämpligt bättre uppmärksammas.
- Utbildningsansvaret för protokollförarna i tingsrätten när det gäller dels den tekniska utrustningen och dess funktioner, dels protokollförarens ansvar och roll under förhandlingen, bör åläggas en lämplig, fast anställd person vid domstolen, t.ex. en beredningsjurist.
- Tingsrätterna bör verka för att åstadkomma ett bättre samspel och en bättre kommunikation mellan notarierna och ordförandena under förhandlingen. En uttalad ansvarsfördelning kan underlätta arbetet för båda personalkategorierna och bidra till en bättre kvalitet på videoupptagningarna.
- Ordföranden i tingsrätten bör bli bättre på att ”regissera” och aktivt agera för att strukturera förhören så att olika delar behandlas för sig.
- Det bör finnas en fungerande dialog mellan hovrätterna och underrätterna när det gäller kvaliteten på inspelningarna av förhören. Det finns goda exempel på hur hovrätterna på olika sätt kan ”uppmuntra” tingsrätterna att göra rätt i samband med inspelningen och på så sätt höja kvaliteten på videoinspelningarna. Till exempel kan hovrätten anordna möten där vanliga problem behandlas och erfarenheter utbyts. Vidare bör det finnas välfungerande system för rapportering av de fel som upptäcks i hovrätterna.

5.3 Presentation av muntlig bevisning i hovrätten

5.3.1 Färre personer kallas till förhandling i hovrätten

Eftersom det som regel inte sker några förnyade förhör i hovrätten kallas ett betydligt mindre antal personer till förhandlingarna än före reformen. Förändringen framgår tydligt i statistiken. Det registrerade antalet aktörer i målen i hovrätten har minskat betydligt. Till exempel registrerades under det första halvåret 2008 totalt 5 117 vittnen och 684 målsäganden som skulle höras i brottmålen. Det kan jämföras med samma period år 2009 då antalet vittnen och målsäganden att höras var 1 012 respektive 83. Under det första halvåret i år har 583 vittnen och 39 målsäganden som ska höras i brottmålen registrerats i Vera. För tvistemålens del registrerade hovrätterna tillsammans 1 279 vittnen under det första halvåret 2008. Under det första halvåret 2009 sjönk siffran till 123 vittnen och under samma period i år har endast 24 vittnen registrerats som aktörer i inkomna tvistemål. För resultatet har naturligtvis även de nya bestämmelserna om prövningstillstånd i hovrätten betydelse.

Förändringen innebär minskat arbete för framförallt sekreterarna. Förutom att antalet kallelser som utfärdas har minskat kraftigt (vilket enligt sekreterarna inte har någon större betydelse för deras arbetsbörda), har andra arbetsuppgifter bortfallit eller minskat i omfattning som en följd av att färre personer kallas till en förhandling i hovrätten. Till exempel medför det färre delgivningar att kontrollera och följa upp, färre telefonsamtal från personer som vill tala om sin inställelse, färre ersättningar att förbereda och betala ut samt färre tolkar att anlita och kalla till en förhandling. Vår bedömning är att det arbete som sparas in genom förändringen utgör en inte obetydlig del av sekreterarnas arbetstid.

Tre av sex hovrätter har uppgett att de i samband med reformen har minskat antalet sekreterare genom att inte tillsätta lediga tjänster. Vid en hovrätt har antalet sekreterare minskats från åtta till sex och vid en annan från 18 till 16. Av vad som har framkommit under projekttiden synes sekreterarnas arbete ändå fungera väl vid hovrätterna.

5.3.2 Kontroll av tingsrättens inspelningar av förhör

Sekreterarna utför rutinmässiga kontroller av de inspelningar som har skett vid tingsrätterna. Kontrollerna sker i syfte att avgöra om inspelningarna håller en tillräckligt god kvalitet för att användas vid en förhandling i hovrätten, eller om det bör övervägas att kalla den hörde till nytt förhör i hovrätten. Det kan anmärkas att sekreterarna även före reformen utförde vissa kontroller av ljudupptagningarna från förhören i tingsrätten i de fall det var aktuellt att spela upp dessa vid en förhandling i hovrätten. Reformen har emellertid inneburit att kontrollerna har ökat både i antal, eftersom det numera är regel att en uppspelning sker i hovrätten, och i omfattning genom att kontrollerna numera även avser bildupptagningen från förhöret i tingsrätten.

Varje inspelning kontrolleras genom stickprov, d.v.s. ett antal nedslag i förhören. Antalet varierar, men vanligtvis rör det sig om mellan tre och fem nedslag per förhör. Även längden på varje nedslag varierar. Om förhöret är omfattande, eller om något fel eller någon brist uppmärksammas, utökas kontrollen och ibland kontrolleras hela förhör. Det förekommer också att en kontroll även sker i förhandlings-salen, eftersom kvaliteten kan skilja sig åt beroende på om förhöret visas på en datorskärm på ett tjänsterum eller spelas upp med hjälp av utrustningen i salen. Om sekreterarna uppmärksammar någon kvalitetsbrist som de tror kan vara av betydelse kontakter de en jurist, som gör en egen kontroll och bedömning.

I princip kontrolleras samtliga förhör när målen kommer in till hovrätten. Undantag sker ibland för mål i vilka det krävs prövningstillstånd. Enligt sekreterarna vid hovrätterna är arbetsuppgiften arbetsbelastande och tar en hel del tid i anspråk. Det är dessutom svårt att kombinera kontrollen med utförande av andra arbetsuppgifter.

Några hovrätter har antagit riktlinjer för hur kontrollen bör ske. Vid en hovrätt har man t.ex. uttalat att endast ett nedslag ska ske i början på varje förhör, medan andra hovrätter har angett att betydligt fler nedslag ska göras. På flera hovrätter saknas det emellertid enhetlighet i arbetet och det kan i praktiken variera såväl mellan avdelningarna inom en hovrätt som mellan sekreterarna på avdelningarna när det gäller i vilken omfattning videoinspelningarna kontrolleras. Det är alltså inte givet att de anvisningar som finns inom en hovrätt får genomslag och att riktlinjerna faktiskt följs i det praktiska arbetet. Efter flera intervjuer med sekreterare på hovrätterna kan vi konstatera att kontrollerna i allmänhet tenderar att omfatta mer än vad som är anvisat. Sekreterarna är måna om att göra rätt och vill inte missa något som kan ha betydelse för förhandlingen. Några sekreterare har påtalat att de har fått s.k. negativ feedback från domare som i efterhand har ifrågasatt varför ett fel inte har uppmärksamats vid kontrollen.

Det är svårt att bedöma hur mycket tid som går åt till att kontrollera inspelningarna. En grov uppskattning är att det i vart fall rör sig om i genomsnitt mellan tio och femton minuter per mål.⁵ Vid våra besök på hovrätterna har det också framkommit att det ibland förekommer viss dubbelkontroll av förhören. Om ett mål kräver prövningstillstånd, händer det att någon eller några tar del av förhören i samband med att frågan om prövningstillstånd avgörs utan att det noteras någonstans i akten. När målet sedan ska sättas ut till förhandling genomför sekreterarna sedvanlig kontroll av samma förhör.

Av uppgifterna från sekreterarna och domarna framgår att det är sällsynt att ett förhör underkänns i hovrätten, d.v.s. leder till ny bevisupptagning, på grund av brister i bildkvaliteten. Det är något vanligare att personer får kallas till hovrätten på grund av att ljudet på inspelningen är dåligt, men inte heller det är särskilt vanligt. De domare som vi har talat med på hovrätterna har totalt under den period reformen har varit i kraft i genomsnitt varit med om att underkänna förhör vid mellan fem och tio tillfällen. Av såväl sekreterarnas som domarnas uppgifter framgår att juristerna godtar de flesta ”fel” som sekreterarna upptäcker och påtalar efter kontrollerna, d.v.s. de leder inte till någon åtgärd i hovrätten.

Enligt vår bedömning är kontrollerna av tingsrättens inspelningar alltför omfattande och tar för mycket av sekreterarnas tid i anspråk. Som framgått har de påpekanden som kontrollerna leder till sällan någon betydelse för hanteringen av målen i hovrätten. Resultatet kan knappast motivera den tid sekreterarna ägnar åt arbetsuppgiften. Dessutom kan kvaliteten på inspelningarna successivt förväntas bli bättre dels genom att kunskapen om hur en inspelning ska ske ökar hos personalen vid tingsrätterna, dels genom att tekniken utvecklas och blir enklare att använda. Som en första åtgärd bör därför kontrollernas omfattning minska. Vi anser att man på sikt även bör överväga att helt slopa kontrollerna, åtminstone för vissa typer av mål.

Eftersom kontrollerna sker stickprovsvis riskerar hovrätterna redan i dag att fel som i värsta fall kan orsaka en inställd huvudförhandling inte upptäcks under må-

⁵ Uppskattningen utgår från ett ”normalt” mål som kan antas omfatta mellan tre och fyra förhör av medellängd och inkluderar tid för buffring. Underlaget för uppskattningen är hämtat dels från de uppgifter som framkommit vid våra intervjuer, dels från det skriftliga material som vi har fått del av i samband med utredningen, bl.a. Göta hovrätts rapport med anledning av en vid hovrätten genomförd processkartläggning under år 2009.

lets beredning. Vi tror att dessa fall inte kommer att öka så mycket om man kraftigt reducerar eller helt slopar kontrollerna att den tidsförlust och det arbete som uppstår till följd av en sådan situation uppväger den arbetsinsats som kontrollerna innebär för sekreterarna.

En annan risk med att helt slopa kontrollerna och som bör uppmärksammas är den effekt som det kan få för vilken kvalitetsnivå som hovrätten godtar på en inspelning. Det finns de som tror att en följd av att kvalitetskontrollerna slopas kan bli att hovrätterna ser sig tvungna att acceptera en lägre nivå på kvaliteten hos inspelningarna när alternativet är att ställa in förhandlingen. Det skulle i så fall innebära en kvalitetsförsämring av materialet i hovrätten och ytterst ha betydelse för rättssäkerheten.

5.3.3 Tillkommande beredningsarbete m.m.

Ett arbetsmoment som enligt sekreterarna har försvårats efter reformen är redigeringen av mallarna för kallelser i Vera. Trots att mallarna är många till antalet, vilket i sig är tidskrävande, är de inte alltid anpassade till den aktuella situationen. Dessutom har beredningsarbetet blivit mer omfattande för sekreterarna när det gäller bevisningen. Parternas inlagor innehåller ofta bristfälliga uppgifter om vilken bevisning som åberopas i hovrätten och på vilket sätt den ska läggas fram. Det kunde i och för sig förekomma även tidigare, men antalet sådana situationer har ökat liksom betydelsen av att frågan utreds under beredningen. För det fallet att en part begär förnyad bevisupptagning är framställningen sällan tillräckligt motiverad och det saknas ofta förhørs- och bevisstema. Vid en hovrätt har sekreterarna uppgett att de även upplever att telefonsamtalen från ombuden har blivit fler efter EMR.

5.3.4 Färre tilltrofrågor

På grund av ändringarna av tilltrosbestämmelserna behöver hovrätten som regel inte ta ställning till om det föreligger en tilltrossituation eller inte. Det har i praktiken inneburit en lättnad i beredningsarbetet och har besparat hovrättsdomarna ett antal ibland tidskrävande rättsliga överväganden. Vissa tilltrofrågor kunde tidigare dessutom leda till extra skriftväxling mellan parterna och avgöras genom ett beslut av tre ledamöter efter föredragning. I värsta fall uppdagades en tilltrossituation först i samband med en förhandling, vilket kunde få till följd att förhandlingen fick ställas in och sättas ut på nytt efter att någon ytterligare person behövde kallas. Det förhållandet att hovrätten efter reformen sällan behöver ta ställning till tilltrofrågor är således på flera sätt resursbesparande.

Förändringen har främst påverkat domarna och föredragandena/fiskalerna. Även sekreterarna berörs emellertid på så sätt att färre personer behöver kallas till förhandlingar, skriftväxlingen i målen minskar och det blir färre beslut att expediera. Dessutom kan förändringen förväntas bidra till att antalet inställda förhandlingar blir mindre.

5.3.5 Påverkan på förhandlingstiderna

Hovrätternas samstämmiga uppfattning är att förhandlingarna i hovrätten har blivit längre efter reformen. En förklaring till utvecklingen är att förhören var mer koncentrerade tidigare när de skedde för andra gången och bättre kunde anpassas till vad som var föremål för hovrättens prövning. Det är också en gemensam uppfattning att parterna som regel begär uppspelning av samtliga förhör från tingsrätten (alltså åberopar mer bevisning än tidigare) och mer sällan nöjer sig med en uppläsning av en nedtecknad berättelse i tingsrättens dom. Härtill kommer att det är koncentrationskrävande att ta del av videoinspelningar av ibland många och långa förhör, vilket gör att såväl rättens ledamöter som parterna och deras ombud behöver täta pauser i förhandlingen.

Enligt statistiken i SIV har den genomsnittliga förhandlingstiden för alla brottmål som hovrätterna tillsammans har avgjort inte ökat nämnvärt. Under de första halvåren 2008, 2009 och 2010 har den genomsnittliga förhandlingstiden för ett mål med en huvudförhandlingstid under eller lika med 12 timmar konstant varit 2,6 timmar, alltså oförändrad. För mål med en huvudförhandlingstid över 12 timmar har den genomsnittliga huvudförhandlingstiden ökat något och var under det första halvåret 2008 21,8 timmar och 25,4 timmar under samma period 2009. Under det första halvåret i år var den genomsnittliga huvudförhandlingstiden 22,1 timmar.

Vi har även studerat utvecklingen av kostnaderna för offentlig försvarare i hovrätt för att se om de har ökat i samband med reformen som en följd av längre förhandlingar i hovrätten. Inte heller när det gäller ersättningen till försvararna går det emellertid att se en kostnadsökning som kan sättas i samband med reformen och en ökad förhandlingstid i brottmålen.

När det gäller förhandlingstiden i tvistemålen går det att av statistiken utläsa en ökning i mål med en huvudförhandling som varar i tolv timmar eller mindre. Under det första halvåret 2008 registrerades den genomsnittliga förhandlingstiden för den måltypen till 3,9 timmar och under samma perioder åren 2009 och 2010 till 4,0 respektive 4,7 timmar. Av statistiken framgår vidare att den genomsnittliga förhandlingstiden i de tvistemål som fordrar en förhandlingstid över 12 timmar har först ökat och sedan minskat under samma period. Under det första halvåret 2008 var den genomsnittliga förhandlingstiden för ett sådant mål 18,5 timmar och för samma period år 2009 19,6 timmar. Under det första halvåret i år var den genomsnittliga förhandlingstiden endast 16,8 timmar.

5.3.6 Frågan om förnyad bevisupptagning i hovrätten

Av enkätsvaren framgår att s.k. omförhör sällan förekommer i hovrätterna och att antalet framställningar som avser omförhör är få. Det förekommer oftare att parterna framställer begäran om ett s.k. tilläggsförhör, men inte heller det är särskilt vanligt förekommande. Antalet genomförda tilläggsförhör är också mycket begränsat. Det kan anmärkas att det inom och mellan hovrätterna för närvarande pågår en diskussion om i vilka situationer tilläggs- eller omförhör bör komma i fråga i syfte att åstadkomma en mer enhetlig tillämpning av bestämmelserna.

Förutom de juridiska överväganden som frågan om förnyad bevisupptagning i hovrätten ger upphov till föranleder den visst praktiskt arbete för olika personalkategorier vid hovrätterna.

Tillkommande beredningsarbete

Som redovisats tidigare (se ovan avsnitt 5.3.3) har de nya bestämmelserna föranlett visst tillkommande arbete för sekreterarna. Det framgår inte alltid klart av parternas inlagor om de vill att det ska ske en förnyad bevisupptagning i hovrätten och i så fall skälen till det. För att utreda frågan krävs därför att vissa kompletteringsåtgärder vidtas från hovrättens sida. På några hovrätter utför ibland en beredningsjurist arbetet, men på de flesta hovrätter faller uppgiften på en sekreterare. Ibland sker kompletteringen genom en telefonkontakt men oftast genom att ett skriftligt föreläggande utfärdas. Endast ett fåtal hovrätter använder elektroniska rutiner och skickar förelägganden till ombud via e-post.

Endast ett mindre antal fall leder till en verklig begäran om förnyad bevisupptagning. I några fall visar det sig att partens avsikt inte var att framställa en begäran om förnyad bevisupptagning och i andra fall frånfäller parten en framställd begäran under beredningen.

Flera hovrätter anordnar regelbundna möten med hovrättens aktörer. Avsikten med mötena är bl.a. att förmedla information och utbyta erfarenheter. En fråga som har behandlats på sådana möten är vad en inlaga i hovrätten ska innehålla t.ex. när det gäller bevisuppgiften. Vissa hovrätter har även lagt ut checklistor på sina externa hemsidor där samma information framgår. I förlängningen kan arbetet förhoppningsvis bidra till mer kompletta inlagor och ett minskat behov av kompletteringsåtgärder från hovrättens sida.

Nya preliminärfrågor

När det är klart att en part begär förnyad bevisupptagning i hovrätten, i form av tilläggs- eller omförhör, måste hovrätten pröva framställningen och fatta ett beslut i frågan. Eventuellt föregås beslutet av skriftväxling med motparten. På de flesta hovrätter fattades beslutet tidigare vid en föredragning med tre ledamöter (bl.a. för att utveckla en enhetlig praxis inom hovrätten), men i dag är det vanligare att frågan avgörs av en domare. Enligt vår bedömning är det en utveckling i rätt riktning. Eftersom det ofta rör sig om relativt enkla beslut framstår det som onödigt resurskrävande att som regel ta i anspråk tre domare.

Som påpekats ovan pågår det diskussioner såväl inom som mellan hovrätterna om tillämpningen av bestämmelserna. Det har framkommit att flera domare vid olika hovrätter förordar en mindre restriktiv tillämpning av bestämmelserna, d.v.s. att en motiverad framställning om förnyad bevisupptagning (i första hand tilläggsfrågor) ska kunna leda till bifall i fler fall. Sett till samtliga hovrätter har antalet framställningar hittills varit relativt litet.

Svea hovrätt har nyligen genomfört en undersökning beträffande omfattningen av förnyade förhör i brottmålen (tilläggsförhör eller omförhör). Undersökningen innebar att beredningschefgruppen bl.a. fick i uppdrag att under en månad föra en förteckning över de beslut under beredningen som avsåg en begäran om förnyat förhör samt att samla in rapporter från ordförandena angående de fall då samma fråga har väckts under förhandlingen. Undersökningen visade att frågan om förnyat förhör i genomsnitt hade uppkommit i fem mål per avdelning. Möjligen är det rimligt att räkna med en förändring i riktning mot ett ökat antal framställningar, delvis med hänsyn till den nyss nämnda utvecklingen mot en mindre restriktiv hållning från hovrätternas sida.

5.3.7 Andra konsekvenser

En konsekvens av de ändrade reglerna för bevisupptagning i hovrätten kan antas vara att färre förhandlingar behöver ställas in. Statistiken över antalet inställda möten i hovrätten visar att det har skett en sådan utveckling.⁶ Eftersom de flesta vittnen inte behöver inställa sig till hovrätten för ett förhör riskerar färre förhandlingar att ställas in på grund av någons utevaro. En annan konsekvens är att det är enklare att planera en huvudförhandling i hovrätten och att beräkna hur mycket tid den kommer att ta i anspråk. Enligt en hovrätt har det inneburit mindre övertid för expeditivsakerna. Överhuvudtaget är det enklare att förutse vad som kommer att hända i hovrätten, både för parterna och för domstolen.

Ytterligare en påtalad förändring – som antas ha samband med reformen – är att det i dag sker färre återkallelser i hovrätten än före reformen. Av statistiken över inställda möten i hovrätten framgår att 424 brottmålsförhandlingar och 67 tvistemålsförhandlingar ställdes in under det första halvåret 2008 på grund av återkallelser. Under samma period 2009 ställdes 384 brottmålsförhandlingar och 61 tvistemålsförhandlingar in av samma skäl. I år har 319 brottmålsförhandlingar och 15

⁶ Se tabell 1, bilaga 6.

tvistemålsförhandlingar ställts in under det första halvåret på grund av återkallelser. Den påstådda utvecklingen får alltså visst stöd i statistiken.

Det kan i sammanhanget även nämnas att statistiken när det gäller överklagandefrekvensen för brottmålen inte visar på någon märkbar förändring i och med reformen.⁷

En positiv effekt av de ändrade reglerna för bevisupptagning i hovrätten är att domskrivningen i hovrätten har underlättats. Det förekommer mer sällan nya uppgifter i hovrätten som behöver redovisas i domen. En utveckling som talar i motsatt riktning är emellertid att ändringsfrekvensen har ökat för vissa hovrätter, vilket innebär att hovrätten oftare ändrar något i tingsrättens dom och därmed skriver mer än tidigare. Statistiken visar dock att ändringsfrekvensen totalt sett för samtliga hovrätter inte har ökat i och med reformen. Andelen brottmål och tvistemål som har registrerats som ändrade i Vera uppgick under det första halvåret 2008 till totalt 33,7 procent. Under samma period 2009 var andelen 30,7 procent och i år är andelen 31,5 procent under det första halvåret. Det kan även ifrågasättas om den förändring som har visat sig i statistiken för vissa domstolar beror på reformen eller har helt andra förklaringar. Enligt vår bedömning är det senare mer troligt.

5.3.8 Betydelse från resurssynpunkt

Som framgått har sekreterarna i hovrätten både blivit av med arbetsuppgifter och fått tillkommande arbetsuppgifter som en följd av de nu behandlade förändringarna. Enligt vår bedömning är det emellertid tydligt att förändringarna har lett till en totalt sett minskad arbetsbörda för sekreterarna på hovrätterna. Som tidigare nämnts har reformen också fått till följd att flera hovrätter har reducerat antalet sekreterartjänster. Inte vid någon av hovrätterna har det framställts som ett problem, utan den befintliga personalstyrkan förefaller väl klara av de löpande arbetsuppgifterna. Förklaringen ligger antagligen i att antalet kallade personer har minskat kraftigt i hovrätten liksom de arbetsuppgifter som är relaterade till en inställelse. De arbetsuppgifter som har tillkommit för sekreterarna efter reformen är inte så omfattande och arbetskrävande att de väger upp den arbetsbesparing som reformen i denna del har gett upphov till för sekreterarna.

När det gäller kompletteringarna av bevisuppgifterna kan det förväntas ske en utveckling i positiv riktning. Sannolikt kommer ombudens kunskap om EMR och om vad en bevisuppgift i hovrätten ska innehålla successivt att öka bl.a. som en följd av hovrätternas arbete med informationsutbyte med aktörerna. Å andra sidan kan möjligen antalet framställningar komma att öka med tiden.

Som redan har framhållits anser vi att de kvalitetskontroller av videoförhören som sekreterarna utför är alltför omfattande. Enligt vår bedömning motiverar inte resultatet av kontrollerna de resurser som tas i anspråk för att utföra dem. Kontrollerna bör kraftigt reduceras i omfattning och utföras på ett mer enhetligt sätt inom domstolarna. Vidare bör eventuellt dubbelarbete uppmärksammas och undvikas. I ett längre perspektiv anser vi att det även finns skäl att överväga om kontrollerna över huvudtaget bör utföras annat än när det är särskilt motiverat, t.ex. i särskilt omfattande mål eller när en förhandling ska hållas på annan ort.

Mot den tid som sekreterarna lägger ned och de resurser som kontrollerna kräver ska naturligtvis vägas den nytta som kontrollerna trots allt medför när ett fel upptäcks. Alternativet hade i de flesta fallen varit att felet hade upptäckts

⁷ Se tabell 7, bilaga 5.

vid förhandlingen och föranlett att den hade fått ställas in. Det förhållandet förändrar emellertid inte vår tidigare redovisade bedömning, nämligen att kontrollerna är omotiverat omfattande och att nyttan med arbetsuppgiften som sådan kan ifrågasättas.

Vår bedömning är vidare att det förhållandet att den mesta muntliga bevisningen läggs fram genom en uppspelning av videoförhöret från tingsrätten har medfört viss arbetslättning även för domarna, men att förändringarna inte har haft någon stor betydelse för domarnas totala arbetsbelastning. Det är visserligen resursbesparande att arbetet med tilltrofrågorna har minskat. För domarnas del har de nya bestämmelserna om förnyad bevisupptagning i hovrätten emellertid även inneburit en ny form av preliminärfrågor som förekommer med jämna mellanrum.

En annan omständighet som ska beaktas är att förändringarna kan antas bidra till ett minskat antal inställda förhandlingar. Hovrätterna själva har ifrågasatt om det förhållandet har någon betydelse från resurssynpunkt för domstolarna (men väl för parterna, andra aktörer och rättsväsendet i stort). Vi tror emellertid att det är resursbesparande även för domstolarna att en förhandling blir av och att ett mål kan avgöras som planerat. Inför en förhandling har både sekreterare och domare lagt ner arbete för att planera och förbereda förhandlingen. Det är inte säkert att nyttan av det arbetet kan tas tillvara vid en senare förhandling. Dessutom har både lokaler och personalresurser bokats upp.

En faktor som talar i den andra riktningen, d.v.s. att hovrättens behov av resurser har ökat, är att den genomsnittliga förhandlingstiden för vissa förhandlingstyper har ökat något (t.ex. de medellånga tvistemålsförhandlingarna). Å andra sidan har den genomsnittliga förhandlingstiden för andra typer av förhandlingar minskat (t.ex. de lite längre tvistemålsförhandlingarna). Det ska också beaktas att det totala antalet tvistemålsförhandlingar har minskat som en följd av de nya bestämmelserna om prövningstillstånd, se mer avsnitt 5.7. Vår samlade bedömning är att det förhållandet att det numera som regel inte hålls några nya förhör i hovrätten inte kan sägas ha gett upphov till några märkbara förändringar när det gäller förhandlingstiderna i hovrätten totalt sett.

Av domstolarnas uppgifter framgår att ett tilläggsförhör, när ett sådant väl kommer till stånd, sällan vållar hovrätterna några verkliga bekymmer eller har någon större inverkan på förhandlingstiden. Eftersom framställningen ofta avser en målsägande eller en tilltalad som ändå finns närvarande under förhandlingen, har det som regel inte heller inneburit att någon förhandling har behövt ställas in. I de fall det har avsett en person som inte har kallats till förhandlingen, har tilläggsfrågorna ofta kunnat ställas per telefon. Det har även i flera fall förekommit att en framställning har frånfallits efter att en uppspelning av förhöret från tingsrätten har skett vid förhandlingen eftersom förhöret då har uppfattats som komplett. I förhandlingssituationen synes de nya bestämmelserna alltså inte ha haft någon stor betydelse från resurssynpunkt.

Sammanfattningsvis är det vår bedömning att sekreterarnas arbetsmängd har minskat (eller i vart fall borde ha minskat) på ett märkbart sätt och att bestämmelserna därför har gett upphov till ett minskat resursbehov för hovrätterna.

När det gäller domarnas arbetsmängd har de nya bestämmelserna både lett till arbetslättnader och nya arbetsuppgifter. Totalt sett när det gäller de nu behandlade delarna av reformen är det vår bedömning att domarnas arbetsmängd i princip är oförändrad. Förändringarna i arbetsuppgifter för domarnas del har således i vart fall hittills saknat betydelse från resurssynpunkt.

FÖRSLAG OCH REKOMMENDATIONER

- Hovrätterna bör överväga att kraftigt begränsa kvalitetskontrollerna av videoinspelningarna från tingsrätterna. Kontrollerna bör göras mindre omfattande och bara utföras när en huvudförhandling är aktuell i målet. Dessutom bör eventuella dubbelkontroller undvikas. Hovrätterna bör vidare överväga att anta enhetliga riktlinjer för hur och i vilka fall kontrollerna ska ske. Vi anser att hovrätterna i vart fall på sikt även bör överväga att avskaffa kontrollerna utom i mål där det är särskilt påkallat.
- Det arbete som sker vid vissa hovrätter för att skapa en dialog med brukarna, bl.a. i syfte att förbättra kvaliteten på inlagorna i hovrätten, bör fortsätta och spridas till andra hovrätter.
- Hovrätterna bör inrätta enhetliga och effektiva rutiner för hur preliminärfrågorna avseende förnyad bevisupptagning bereds och avgörs inom hovrätten. Det kan även finnas skäl att överväga en ökad användning av elektroniska rutiner under beredningen.

5.4 Hänvisning till handlingar

5.4.1 Domstolarnas användning av hänvisning

Möjligheten att hänvisa till skriftligt material används både i tingsrätt och hovrätt. I vilka situationer det sker och hur ofta det förekommer varierar dock mellan domstolarna. Vissa domstolar förefaller väl tillvarata möjligheten att hänvisa och är positiva till ordningen, medan andra är mindre benägna att utnyttja möjligheten och mer tveksamma till vilka vinster hänvisning kan ge upphov till i processen. Vid våra möten på domstolarna har flera domare ifrågasatt nyttan med hänvisning, framförallt i mål med omfattande skriftlig bevisning. Många domare menar tvärtom att det är mer resurseffektivt att materialet genomgås vid förhandlingen tillsammans med parterna och ombuden eftersom dessa väl känner till innehållet och kan bidra med läsanvisningar. På liknande grunder har även hänvisning i hovrätten till ljud- och bildupptagningar från tingsrätten ifrågasatts. Det har bl.a. framförts att det är lika resurskrävande för domarna att ta del av förhören enskilt som vid en förhandling.

Ytterligare en faktor som sannolikt har hållit tillbaka användningen av hänvisning är problemet med att i förväg skicka ut material till nämnden. Det hör till saken att nämndemännen inte tillerkänns något inläsningsarvode. Flera domstolar anser vidare att det även av andra skäl är olämpligt att material skickas ut till nämnden före förhandlingen. Till exempel kan handlingarna innehålla känsliga uppgifter som bör hanteras med försiktighet. Det kan också röra sig om mycket omfattande material som det tar tid och resurser för domstolen att kopiera och tillsända nämnden.

Vi har förståelse för domstolarnas synpunkter och delar uppfattningen att hänvisning inte i alla situationer är det mest resurseffektiva sättet för rätten att ta till sig processmaterialet. För brottmålsens del framgår det dessutom av förarbetena att möjligheten till hänvisning ska tillämpas med viss försiktighet. Där framgår också att parterna bör ha ett stort inflytande över frågan om hänvisning ska ske. Vi anser emellertid att det finns fog för domstolarna att överväga en användning av hänvisning i fler situationer än vad som sker idag. Även när hänvisning tillämpas vid en förhandling kan parterna lämna läsanvisningar till rätten. Fördelen med hänvisning är för övrigt att det ger utrymme att fokusera på sådana frågor som parterna särskilt vill lyfta fram vid en muntlig genomgång (jfr prop. s. 146).

Det är viktigt att frågan om hänvisning hålls aktuell och att de tillfällen som lämpar sig för hänvisning tas tillvara. Det gäller även hänvisning till ljud- och bildupptagningar från förhör i tingsrätten, vilket enligt vad som har framkommit under utredningen i princip endast har förekommit vid en hovrätt hittills. Om det rör sig om ett omfattande mål med ett antal aktörer och många förhör under flera förhandlingsdagar bör en sådan hänvisning i allmänhet underlätta vid planeringen och utsättningen av målet.

5.4.2 Betydelse från resurssynpunkt

Vår bedömning är att hänvisning kan bidra till en effektivare och kortare förhandling. Det frigör i sin tur domar-, protokollförar- och lokalresurser. Även om framförallt vissa tingsrätter har uppgett att möjligheten till hänvisning redan har lett till betydande tidsvinster i de mål det har förekommit, synes användningen hittills inte ha lett till några märkbara resursbesparingar för dom-

stolarna totalt sett. Det går inte heller att av statistiken dra några säkra slutsatser om användningen har haft någon påverkan på förhandlingstiderna.⁸

Sammanfattningsvis är det vår bedömning att domstolarna använder hänvisningsmöjligheten i viss utsträckning men att en ökad användning är befogad samt att hänvisning när det har använts i vissa fall har lett till kortare förhandlingar. Av det underlag som vi har haft tillgång till är det svårt att dra några generella slutsatser när det gäller vilka konsekvenser som användningen av hänvisning har medfört för domstolarnas resursbehov. Vår bedömning är dock att möjligheten till hänvisning hittills har haft mindre betydelse i det avseendet, men att en ökad användning av hänvisning på sikt kan leda till vissa resursbesparingar både för tingsrätterna och för hovrätterna.

⁸ Vid en jämförelse mellan de första halvåren 2008, 2009 och 2010 har den totala genomsnittliga förhandlingstiden för brottmål och tvistemål ökat något i tingsrätten (från 1,7 timmar under det första halvåret 2008 till 2,0 timmar under samma period i år). I hovrätten visar samma jämförelse att den totala genomsnittliga förhandlingstiden för brottmål och tvistemål har minskat något (från 3,7 timmar under det första halvåret 2008 till 3,6 timmar under samma period i år).

FÖRSLAG OCH REKOMMENDATIONER

- Domstolarna bör arbeta för att hålla frågan om hänvisning levande och sträva efter att ta tillvara de situationer när hänvisning lämpar sig och kan bidra till processekonomiska fördelar. Domstolarna bör diskutera användningen av hänvisning och utbyta erfarenheter såväl inom domstolen som mellan domstolarna i syfte att bilda en mer enhetlig tillämpning av bestämmelserna.
- Inom domstolarna bör det finnas enhetliga och effektiva rutiner för hur frågan om hänvisning fångas upp och bereds. Enligt förarbetena ska frågan om hänvisning i allmänhet vara avgjord i god tid före huvudförhandlingen. Det är också av betydelse att det tydligt dokumenteras när hänvisning sker och vilket material som hänvisningen avser (se prop. s. 254).

5.5 Förändringar i tvistemålshanteringen vid tingsrätterna

5.5.1 Personlig inställelse

Av uppgifterna från tingsrätterna framgår att det ibland saknas rutiner för att använda det nya kallelsesättet i samband med en förhandling. Parter som ska höras i tvistemålen och alltså ska inställa sig personligen kallas inte regelmässigt vid äventyr av att talan annars förfaller eller tredskodom meddelas. Om parterna inte har kallats på det sättet kan en personlig frånvaro naturligtvis inte medföra någon sådan påföljd. Några domare har uppgett att de har varit med om sådana situationer, där möjligheten att avgöra målet alltså har gått förlorad på grund av att de nya bestämmelserna inte har iakttagits. Varje sådant fall bör självfallet undvikas. Andra domare har rapporterat om fall när kallelsesättet har använts och resultatet har blivit att tredskodom har meddelats. Ser man på saken ur ett större perspektiv förefaller de ändrade bestämmelserna emellertid inte ha inneburit några märkbara förändringar för verksamheten i tingsrätterna.

5.5.2 Sammanställningar

Det har framgått tydligt under projektiden att rutinerna för hur och när sammanställningar upprättas skiljer sig åt mellan tingsrätterna. Användningen kan också variera inom en domstol. Vid ett antal domstolar arbetar vissa domare vidare i enlighet med gamla rutiner och utan hänsyn till reformen. Det innebär vanligen att relativt omfattande protokoll upprättas efter den muntliga förberedelsen och att s.k. tryck upprättas och sammanställs senare i processen, vanligtvis några veckor före huvudförhandlingen. Inte sällan innehåller dessa handlingar till stor del samma uppgifter. I vissa fall får parterna ta del av trycket och eventuellt även lämna synpunkter på innehållet.

Vid andra domstolar har domarna tagit till sig reformen fullt ut och sammanställningar upprättas regelmässigt. En tingsrätt har t.ex. redovisat att sammanställningar numera upprättas i direkt anslutning till muntlig förberedelse, genom att protokoll från den muntliga förberedelsen utformas som ett s.k. tryck. Av trycket framgår yrkanden, inställning, grunder och sakomständigheter. En annan tingsrätt har uppgett att särskilda mallar har tagits fram för arbetet. Det rör sig dels om en mall för protokollet från den muntliga förberedelsen, dels om en mall för sammanställningen. Själva protokollet innehåller endast ett begränsat antal uppgifter (t.ex. tidsplan och uppgift om rättens sammansättning) och hänvisar i sin tur till sammanställningen, som bl.a. innehåller huvudförhandlingsplan, yrkanden och inställningar samt grunder och bevisning. Flera domare vid den tingsrätten upprättar en kortare sammanställning redan före den muntliga förberedelsen och det är sedan notariens uppgift att komplettera sammanställningen efter sammanträdet. På så sätt delar ordföranden och protokollföraren på arbetet.

De domstolar som har redovisat fungerande rutiner för upprättande av sammanställningar är genomgående mycket positiva till förändringen och uppger att arbetssättet gynnar målens handläggning.

Det finns emellertid även domare som har uttryckt negativa åsikter om arbetet med att upprätta sammanställningar. Dels för att det anses alltför tidskrävande i förhållande till nyttan med arbetet, dels för att arbetsuppgiften anses fordra kunskap och erfarenhet som notarierna (som förväntas utföra arbetsuppgiften) inte alltid har. På grund av det senare måste domarna avsätta tid för att utbilda notarierna och engagera sig i arbetet för att resultatet ska bli bra, vilket skapar merarbete för domarna.

Det är vår bedömning att det finns skäl för samtliga tingsrätter att tillämpa ett arbetssätt som innebär att sammanställningar oftare upprättas i enlighet med vad som ovan har beskrivits. Om en sammanställning upprättas i ett tidigt skede av processen och successivt fylls på med uppgifter, kan de uppgifter som noteras i målet återanvändas och risken för dubbelarbete minskar. Visserligen fordrar det vid något tillfälle att någon, företrädesvis en domare, lägger ner visst arbetet på att urskilja vad målet egentligen handlar om och i vart fall påbörjar upprättandet av sammanställningen. Med hänsyn till de positiva uppgifter som i princip samtliga tingsrätter som tillämpar ett sådant arbetssätt har lämnat anser vi oss ha ett gott underlag för att ändå förorda det.

Förutom att det är arbetsbesparande för domstolarna på det sätt som nyss har beskrivits, har upprättandet av en sammanställning flera positiva effekter för målets handläggning. Till exempel blir det tydligt för parterna hur rätten har uppfattat deras talan, vilket inte minst är bra när parten saknar ombud. Flera tingsrätter har uppgett att sammanställningarna underlättar förlikningsdiskussioner, att de ”läser fast” parternas talan och att färre nya omständigheter förs in i målet i ett sent skede av processen. Dessutom kan sammanställningen hänvisas till vid förhandlingen och ligga till grund för domskrivningen. Totalt sett kan upprättandet av en sammanställning enligt vår bedömning bidra till en mer effektiv hantering av målen och till att målen avgörs snabbare.

Det framstår som en god ordning att sammanställningen som regel upprättas inför den muntliga förberedelsen och helst av den domare som kommer att vara ordförande vid sammanträdet. Vi är emellertid medvetna om att tiden inte alltid räcker till för att handlägga alla mål på ett sådant sätt. Att upprätta en sammanställning är emellertid ett utmärkt sätt för ordföranden att komma väl förberedd till den muntliga förberedelsen, vilket krävs för en effektiv tvistemålshantering. Med hänsyn till det tror vi att momentet med att upprätta ett s.k. skelett till en sammanställning inte innebär särskilt mycket merarbete för domaren. Som framhållits ovan bidrar det också till en balans när det gäller arbetsfördelningen mellan domare och notarier.

För notariernas del torde arbetsmängden i princip vara densamma som före reformen, eftersom den tid som går åt till att upprätta protokoll från den muntliga förberedelsen och tryck inför huvudförhandling måste anses jämförbar med tiden för att upprätta ett s.k. sammanställningsprotokoll.

Vi tror alltså att det arbete som domstolen lägger ner för att upprätta s.k. sammanställningar mer än väl uppvägs av den nytta och de tidsbesparingar som sammanställningen kan leda till senare i processen.

5.5.3 Tidsplaner

Även när det gäller tidsplaner varierar arbetssätten mellan domstolarna. Vissa domare har över huvudtaget inte förändrat sitt arbetssätt efter reformen. Det kan i bästa fall innebära att enklare tidsplaner upprättades redan tidigare. I de fall det innebär att tidsplaner inte alls upprättas är det givetvis mindre bra. Som redovisas nedan i avsnitt 5.5.4 är det vår bedömning att tidsplanerna, helst i kombination med en sammanställning, effektiviserar målens handläggning.

Vad upprättandet av en tidsplan innebär i praktiken kan också variera. För att fullt ut uppnå fördelarna med en tidsplan bör den omfatta mer än enbart tiden för huvudförhandling. Flera av de tingsrätter som upprättar mer omfattande tidsplaner är mycket positiva till arbetssättet och menar att det för med sig en uppstramning av processen. Till exempel blir anstånden färre och i viss mån minskar även beredningsarbetet för kansliet.

5.5.4 Betydelse från resurssynpunkt

De ändrade bestämmelserna om sättet för hur parterna ska kallas till en förhandling har som påtalats sannolikt inte haft någon betydelse för tingsrätternas arbete och således inte heller någon betydelse från resurssynpunkt. För att tillvarata den lilla resursvinst som förändringen kan ge upphov till anser vi ändå att varje tingsrätt bör införa rutiner som säkerställer att kallelsesättet används när det är aktuellt.

Enligt vår bedömning utgör sammanställningar av parternas talan och tidsplaner för målets handläggning viktiga verktyg i tvistemålshandlingen, som kan bidra till en effektiv handläggning av målen. Det är emellertid svårt att säga vad reformen i denna del har haft för betydelse för tingsrätternas resursbehov. Eftersom det fortfarande är ett relativt nytt arbetssätt tar det sannolikt ytterligare en tid innan fördelarna kan tillvaratas fullt ut och ett resultat av förändringen kan uppmätas.

Att döma av domstolarnas egna uppgifter förefaller ett arbetssätt som inkluderar sammanställningar och tidsplaner kunna leda till märkbara resursvinster för tingsrätterna i form av kortare handläggningstider (genom en uppstramning av processen, färre anstånd, mer engagerade parter, mindre skriftväxling och kortare huvudförhandlingar) och därmed snabbare avgöranden av målen. Dessutom tror vi att det kan bidra till en ökad kvalitet både när det gäller målhanteringen i stort och i de enskilda målen. Det senare kan uppnås bl.a. genom att sammanställningarna kan bidra till en ökad tydlighet när det gäller hur rätten har uppfattat parternas talan och därmed bidra till att eventuella missförstånd kan upptäckas och klaras ut. En annan effekt av arbetssättet är att domarna "tvingas" vara mer pålästa inför ett sammanträde för muntlig förberedelse.

Sammanfattningsvis kan sägas att de nu aktuella förändringarna har påverkat verksamheten vid vissa tingsrätter mer än vid andra. Vid de tingsrätter som använder bestämmelserna har förändringarna medfört olika former av resursvinster. Samtidigt har arbetet med att upprätta sammanställningar och tidsplaner framhållits av tingsrätterna som ett resurskrävande arbete. Vi har av befintligt materiel inte kunnat dra några säkra slutsatser när det gäller i vilken utsträckning förändringen har påverkat tingsrättens behov av resurser och tror att tiden ännu inte är mogen för en sådan bedömning. Eftersom det är vår övertygelse att en ökad användning av sammanställningar och tidsplaner i tvistemålen kan leda till olika former av resursvinster förordar vi en sådan utveckling och att det i ett senare skede utvärderas vilka konsekvenser reformen har fört med sig i denna del.

FÖRSLAG OCH REKOMMENDATIONER

- Tingsrätterna bör införa enhetliga rutiner för hur parter som ska höras i tvistemålen kallas till förhandling och se till att de nya bestämmelserna tillämpas i de fall det är aktuellt.
- Samtliga tingsrätter bör se över sina rutiner för tvistemålshandlingen och anpassa dem till de nya bestämmelserna. Vid domstolarna bör det finnas enhetliga och effektiva rutiner för hur och när sammanställningar och tidsplaner upprättas i målen. Sammanställningar bör upprättas i ett tidigt skede av processen och gärna i form av ett s.k. sammanställningsprotokoll. Arbetet bör på lämpligt sätt fördelas mellan domare och notarier.

5.6 Avgörande på handlingarna

5.6.1 I tingsrätten

Den ökade möjligheten att avgöra brottmål på handlingarna har haft stor betydelse för arbetet vid tingsrätterna, framförallt när det gäller notariernas arbetssituation. Förändringen framgår tydligt i statistiken. Under det första halvåret 2008 avgjordes 9 372 av 43 720 brottmål av ensam domare. Under samma period 2009 avgjordes 14 798 av 43 995 brottmål på samma sätt och under det första halvåret i år var antalet 18 077 av 46 985 brottmål. Antalet brottmål som avgörs av en domare har således nästan fördubblats.⁹

Tidigare registrerades de s.k. notariebrottmålen som en egen underkategori i SIV och det var då relativt enkelt att jämföra hur många mål som avgjordes med respektive utan nämnd under olika tidsperioder. Sedan en tid tillbaka används emellertid inte underkategorin notariebrottmål längre. I stället registreras ett brottmål som ett bötesmål eller under den kategori som annars passar för målet (t.ex. förmögenhetsbrott eller brott mot person). Man kan anta att de mål som tidigare registrerades som notariebrottmål i dag till stor del registreras under kategorin bötesmål, men annat kan förekomma. Förändringen har således gjort det svårare att göra en säker jämförelse när det gäller hur många notariebrottmål som avgörs med och utan nämnd och utan en huvudförhandling. Trots det anser vi att de registrerade uppgifterna i SIV ger stöd åt slutsatsen att betydligt fler av de tidigare s.k. notariebrottmålen avgörs på handlingarna av en domare efter reformen.

Under det första halvåret 2008 registrerades totalt 5 533 notariebrottmål som avgjorda, varav 439 såsom avgjorda av ensam domare. Under det första halvåret 2009 – då reformen genomförts och den nya underkategorin bötesmål införts i SIV – registrerades totalt 5 850 brottmål som avgjorda under kategorierna notariebrottmål och bötesmål. Av dessa var totalt 3 186 avgjorda av ensam domare. Under det första halvåret 2010 har registreringen av mål under kategorin notariebrottmål i princip helt upphört. Målkategorin finns emellertid kvar tillsammans med kategorin bötesmål och det totala antalet avgjorda mål för dessa kategorier tillsammans var under halvåret 6 765 varav 4 398 av målen registrerats som avgjorda av ensam domare.

Förändringen innebär alltså att flertalet s.k. notariemål avgörs utan huvudförhandling. Det innebär i sin tur att avgörandet varken kräver nämnd eller protokollförare. Dessutom besparas sekreterarnas arbete i form av kallelser till förhandling och annat sammanhängande administrativt arbete (se ovan avsnitt 5.3.1). Förändringen innebär också att förhandlingssalarna frigörs och kan användas för andra mål. Några sekreterare som vi har träffat har uppgett att de nya bestämmelserna har medfört stora förändringar för deras arbete och bl.a. lett till att antalet telefonsamtal har minskat.

Att fler brottmål avgörs på handlingarna har således varit resursbesparande för tingsrätterna och bidrar till en snabbare och mer effektiv hantering av målen. En risk med förändringen är dock att notariernas utbildning påverkas på ett negativt sätt genom att de handlägger färre mål som avgörs efter huvudförhandling.

5.6.2 I hovrätten

Trots att reformen inte innebar någon ändring av reglerna för huvudförhandling i hovrätten har utrymmet för att avgöra ett mål på handlingarna i hovrät-

⁹ Se tabell 1, bilaga 5. Se även tabell 4 i samma bilaga som redovisar statistik för antal avgjorda mål med huvudförhandling i tingsrätt. Av tabellen framgår att antalet brottmål som avgörs med huvudförhandling har sjunkit med 18 procent vid en jämförelse mellan de första halvåren 2008-2010.

ten i praktiken ökat genom de nya reglerna för presentation av muntlig bevisning i hovrätten (se prop. s. 139 f).

Till skillnad från i tingsrätten har reformen emellertid inte fått någon märkbar effekt när det gäller antalet avgöranden utan huvudförhandling i hovrätten. Flera av de hovrättsdomare som vi har talat med har uppgett att reformen borde ha fört med sig en sådan utveckling men att det inte har blivit så i praktiken.

Några domare har ifrågasatt om ett ökat antal avgöranden på handlingarna i hovrätten har någon betydelse från resurssynpunkt. Enligt dem fordrar ett sådant avgörande samma insatser från domstolens sida som ett avgörande efter huvudförhandling. Det finns också domare som har ifrågasatt om en utveckling mot fler avgöranden på handlingarna innebär att målen avgörs snabbare, eller om det tvärtom finns en risk för att målen då blir liggande på hyllorna i hovrätten i väntan på föredragning.

Trots att betydelsen av en given slutpunkt för målens handläggning i form av en huvudförhandling inte ska underskattas, bör det från resurssynpunkt finnas fördelar med att avgöra fler mål på handlingarna även i hovrätten. Det skapar en större flexibilitet i systemet att avgörandet kan ske när det finns tillgängliga resurser i stället för att vara bestämt till ett särskilt huvudförhandlingstillfälle. I några fall kan avgörandet ske redan i samband med föredragningen i frågan om prövningstillstånd och det eventuella dubbelarbete som annars kan uppstå i ett mål som kräver prövningstillstånd kan då undvikas (se nedan avsnitt 5.7.2). Dessutom riskerar inte avgörandet att fördröjas av att parter och ombud inte har möjlighet att inställa sig till en huvudförhandling. Härtill kommer de arbetsuppgifter som sekreterarna utför före och i samband med en huvudförhandling, som i så fall kan sparas in.

5.6.3 Betydelse från resurssynpunkt

Reformen har i denna del lett till att betydligt fler brottmål avgörs utan huvudförhandling i tingsrätten än tidigare. Enligt tingsrätternas egna uppgifter - som överensstämmer med vår bedömning - är det en positiv förändring som innebär att målen kan avgöras snabbare och med mindre resurser från tingsrätternas sida. Vid ett avgörande på handlingarna engageras ingen nämnd och ingen protokollförare. Sekreterarna slipper utföra sådant arbete som uppstår i samband med en förhandling, såsom att utfärda kallelser, kontrollera delgivningar och besvara telefonsamtal från personer som har kallats till förhandlingen. Vidare tar målen inte förhandlingssalarna i anspråk för sitt avgörande. Eftersom avgörandet i princip endast fordrar en arbetsinsats av en person - en domare - borde målen rimligen kunna avgöras både enklare och snabbare än tidigare.

Reformen har i denna del inte påverkat hovrättens verksamhet på något märkbart sätt och har därmed inte heller medfört några konsekvenser när det gäller hovrättens behov av resurser. Vi tror dock att fler avgöranden på handlingarna kan leda till resursvinster även i hovrätten. Enligt vår bedömning finns det därför anledning för hovrätterna att eftersträva en sådan utveckling och arbeta för att bättre uppmärksamma de mål som lämpar sig för ett avgörande utan huvudförhandling.

Sammanfattningsvis är det vår bedömning att den nu aktuella förändringen har lett till märkbara konsekvenser för tingsrätternas verksamhet och framförallt påverkat arbetet för notarierna och sekreterarna. Genom att flera brottmål avgörs på handlingarna har resurser sparats in vid tingsrätterna och tingsrätternas resursbehov kan därför sägas ha minskat något. Förändringen saknar än så länge betydelse för hovrätterna.

FÖRSLAG OCH REKOMMENDATIONER

- Hovrätterna bör införa enhetliga och effektiva rutiner för att under beredningen uppmärksamma mål som lämpligen kan avgöras på handlingarna.

5.7 Kravet på prövningstillstånd i hovrätten

Genom reformen har systemet för prövningstillstånd utvecklats och andelen mål som kräver prövningstillstånd i hovrätten har ökat. Förändringen har i hög grad påverkat arbetet vid hovrätterna, men har också fört med sig vissa konsekvenser för tingsrätternas verksamhet.

5.7.1 Konsekvenser för tingsrätterna

Rättens sammansättning i dispositiva tvistemål

Ett stort antal tingsrätter har uppgett att parter numera mer eller mindre regelmässigt framställer en begäran om s.k. tresits i de dispositiva tvistemålen. Det innebär att avgörandet tar tre domare i anspråk i stället för en. Av statistikuppgifterna i SIV framgår emellertid en sådan förändring inte särskilt tydligt. Under det första halvåret 2008 avgjordes 10 326 av totalt 11 248 ordinära tvistemål¹⁰ av en domare och 551 ordinära tvistemål av tre domare. För samma period 2009 var antalet som avgjordes av en domare 10 924 av totalt 11 852 ordinära tvistemål. Antalet mål som avgjordes av tre domare var under samma period 561. Under det första halvåret i år har 12 181 av totalt 13 109 ordinära tvistemål registrerats som avgjorda av en domare och 698 mål som avgjorda av tre domare. Ser man enbart till antalet ordinära tvistemål som har avgjorts av tre domare har det alltså ökat något under perioden. Emellertid har även det totala antalet tvistemål ökat liksom antalet tvistemål som har avgjorts av en domare. Totalt sett har andelen avgjorda tvistemål med tre domare endast ökat marginellt (från knappt fem procent till drygt fem procent).¹¹

Flera domare har påtalat att statistiken inte är tillförlitlig eftersom ett antal huvudförhandlingar ställs in med kort varsel till följd av förlikning. Visserligen fordrar även de fallen resurser för domstolen i form av inläsning, planering, kallelsearbete etc. I de fall målen förliks ett antal dagar före förhandlingen bör det emellertid framförallt ha varit den för målet ansvariga domaren (referenten) som har lagt ned förberedelsearbete. Skillnaden är då inte särskilt stor jämfört med om ett mål avgörs av en domare. Om målet förliks närmare huvudförhandlingen, eller under huvudförhandlingen, blir situationen en annan. Samtliga tre domare plus en protokollförare kan då förväntas ha lagt ned tid på att läsa in sig på målet och har avsatt tid för huvudförhandlingen. Den tid som frigörs när förhandlingen ställs in kan inte alltid utnyttjas på ett effektivt sätt, även om vi utgår ifrån att det alltid finns andra arbetsuppgifter att ägna sig åt både för domare och för notarier.

En konsekvens av att antalet dispositiva tvistemål som avgörs med tre domare har ökat (i vart fall vid några tingsrätter), har visat sig vara att notarier förordnas att delta i rätten i större utsträckning än tidigare.¹² Flera domstolar har uppgett att det är en nödvändig utveckling för att tingsrätterna ska kunna avgöra målen inom rimlig tid.

Många domare som vi har talat med har uppgett att de upplever att rättegångsbalkens bestämmelser lämnar alltför lite utrymme för domstolen att avgöra ett tvistemål med en domare när en part har begärt att det ska avgöras av tre domare. I syfte att hålla emot den ovan nämnda utvecklingen - som är resurskrävande för tingsrätterna

¹⁰ Övriga tvistemål i SIV, vilket inte inkluderar FT-mål.

¹¹ Se tabell 2, bilaga 5

¹² Jfr vad som framgår av rapporten, Notarier och fiskalers arbetssituation, nr 2010:1 i Domstolsverkets rapportserie, s. 48. Där anges att majoriteten av de intervjuade notarierna har berättat att de deltagit, eller inom kort ska delta, som tredjeman i tresits. Vid en stor tingsrätt har notarierna berättat att de regelbundet deltar i rätten vid tresits.

- har en tingsrätt uppgett att domstolen har utarbetat interna riktlinjer för vilka mål som i regel lämpar sig för att avgöras av en domare. De ombud som ofta förekommer vid tingsrätten har sedan informerats om riktlinjerna och synes ha accepterat deras tillämpning. Resultatet för tingsrätten har blivit färre antal framställningar om avgörande av tre domare i mål som omfattas av riktlinjerna. Även andra tingsrätter har rapporterat om liknande interna diskussioner.

Eftersom utvecklingen inte framgår av statistiken är det svårt att dra några säkra slutsatser när det gäller om antalet tvistemål som avgörs av tre domare har ökat totalt sett. I vår undersökning har vi endast sett till en eventuell förändring när det gäller samtliga tingsrätter och inte studerat utvecklingen vid enskilda domstolar. Det är emellertid svårt att bortse från de uppgifter som flertalet tingsrätter har lämnat och som dessutom på olika sätt bekräftas av uppgifter från vissa av tingsrätternas aktörer. Vi anser därför att det finns anledning för Domstolsverket att överväga att utreda frågan närmare, särskilt som förändringen kan ha relativt stor betydelse för verksamheten vid tingsrätterna och för tingsrätternas resursbehov.

Oavsett utvecklingstrend kan det konstateras att tillämpningen av rättegångsbalkens bestämmelser om rättens sammansättning i dispositiva tvistemål vållar tingsrätterna problem och innebär att tämligen okomplicerade mål avgörs av tre domare. Det framstår som onödigt resurskrävande och kan leda till långa handläggningstider.

I utredningen Mål och medel, särskilda åtgärder för vissa måltyper i domstol (SOU 2010:44), har frågan om tingsrättens sammansättning vid huvudförhandling i tvistemål behandlats. Enligt den s.k. Målutredningen skulle en mer flexibel ordning än den nuvarande kunna leda till ett generellt sett bättre resursutnyttjande och snabbare avgöranden. Målutredningen anser därför att det bör överlåtas på tingsrätten att, mot bakgrund av målets beskaffenhet och det som parterna har anfört, avgöra när rätten vid huvudförhandlingen i tvistemål ska bestå av en respektive tre lagfarna ledamöter (betänkandet s. 307 f.).

Familjemål

En tingsrätt har påtalat en liknande utveckling för familjemålens del när det gäller rättens sammansättning. Enligt tingsrätten kan det märkas att parterna i något ökad utsträckning begär att nämnd skulle delta i avgörandet efter reformen. Den uppgiften har emellertid inte lämnats av fler tingsrätter. Inte heller går det att i statistiken finna stöd för någon förändring. Jämför man de första halvåren 2008, 2009 och 2010 har antalet avgjorda familjemål med nämnd minskat, trots att det totala antalet familjemål har ökat under perioden.

En annan tingsrätt har uppgett att det är mer vanligt efter reformen att parterna väcker ny talan i familjemålen och att målen alltså återkommer snabbare efter att de har avgjorts i tingsrätten och prövningstillstånd nekats i hovrätten. Ingen annan tingsrätt har påtalat en sådan förändring i enkätsvaren. När vi har tagit upp frågan vid våra besök på tingsrätterna har några domare emellertid instämt i uppfattningen.

Trots ovan nämnda uppgifter är det vår bedömning att de förändringar som eventuellt kan ha skett i familjemålen i vart fall hittills inte är så märkbara för tingsrätterna att de har någon betydelse för resursfrågan.

Förhandlingstid

Flera tingsrätter har uppgett att förhandlingarna har blivit längre och att utvecklingen sannolikt kan sättas i samband med att det numera som regel krävs prövningstillstånd i hovrätten. Eftersom parterna inte kan utgå från att målet kommer

att i prövas i sin helhet i två instanser, blir målen mer omfattande i tingsrätten. Parterna åberopar mer bevisning, ställer fler frågor till förhörspersonerna och argumenterar mer i målen än tidigare.

Det finns visst stöd i statistiken för att huvudförhandlingarna har blivit något längre i tingsrätten. Till exempel har den genomsnittliga huvudförhandlingstiden för familjemålen ökat. Under första halvåret 2008 var den 3,6 timmar, under samma period 2009 3,8 timmar och under det första halvåret i år 4,1 timmar.¹³ Även den genomsnittliga förhandlingstiden i de dispositiva tvistemålen (ej inkluderat FT-målen) har ökat något. Den genomsnittliga förhandlingstiden var under det första halvåret 2008 4,4 timmar och under samma period året därpå 4,5 timmar. Även under det första halvåret i år var den genomsnittliga huvudförhandlingstiden 4,5 timmar.

Det är naturligtvis svårt att bedöma i vilken utsträckning och på vilket sätt utvecklingen i statistiken kan sättas i samband med reformen och vad som beror på andra förändringar. Med hänsyn till tingsrätternas uppgifter finns det emellertid skäl för oss att anta att utvecklingen kan ha visst samband med reformen. Det framstår också som rimligt att parterna är mer omsorgsfulla i sin processföring och bemödar sig mer om att vara fullständiga vid tingsrätten när det är möjligt att målet inte kommer att prövas i sin helhet i mer än en instans. Som någon tingsrätt skrev i sitt enkätsvar; parterna har klart för sig att det är i tingsrätten slaget ska utkämpas.

5.7.2 Konsekvenser för hovrätterna

Olika handläggningssätt

Som redovisat tidigare (se avsnitt 4.3.6) handläggs frågan om prövningstillstånd på olika sätt vid de olika hovrätterna. Till exempel har en hovrätt inrättat en särskild föredragningsenhet delvis som en följd av reformen. Vid en annan hovrätt föredras som regel inte frågan om prövningstillstånd utan varje domare läser in sig på målet enskilt. Därefter fattas ett beslut vid ett möte utan föredragning. Båda hovrätterna har uppgett att handläggningssätten fungerar bra.

Vi har inte funnit anledning att förorda någon av modellerna eller att föreslå att frågan om prövningstillstånd bör handläggas på något annat särskilt sätt. Hovrätterna skiljer sig mycket åt i storlek och till sin organisation. Ett handläggningssätt som fungerar bra på en hovrätt kan därför fungera mindre bra på en annan. Det är inte heller så att statistiken för t.ex. den genomsnittliga omloppstiden fram till PT-beslut lämnar tillräckligt underlag för slutsatsen att ett handläggningssätt skulle vara mer effektivt än ett annat. Det är emellertid viktigt att varje hovrätt bemödar sig om att ha enhetliga och effektiva rutiner för beredningen av målen som kräver prövningstillstånd och för hur frågan avgörs inom hovrätten, bl.a. för att undvika dubbelarbete och tidsförluster.

Antalet förhandlingar har minskat

Reformen har naturligtvis inneburit att antalet huvudförhandlingar och avgöranden genom dom har minskat i hovrätten. I gengäld har antalet föredragningar och antalet meddelade beslut ökat.

För domarnas del innebär förändringen att väsentligt mindre arbetstid ägnas åt att förbereda och delta i tvistemålsförhandlingar samt åt att skriva dom i tvistemål. Enligt en statistikrapport har antalet tvistemål avgjorda efter huvudförhandling

¹³ Se tabell 5, bilaga 5.

minskat från 475 mål under det första halvåret 2008 till 418 mål under samma period 2009, trots att det totala antalet avgjorda tvistemål ökade med drygt 300 mål under perioden. Under årets första halvår har 190 tvistemål avgjorts efter huvudförhandling. Ser man till antalet domar visar statistiken att antalet avgjorda tvistemål genom dom har minskat från 815 mål under det första halvåret 2008 till 621 mål under samma period året därpå. Under det första halvåret i år har 291 tvistemål avgjorts genom dom. Lite grovt uppskattat kan antalet huvudförhandlingar och domar i tvistemål alltså sägas ha mer än halverats, vilket torde innebära att även motsvarande mängd arbete har fallit bort för domarna.

Reformen har emellertid även inneburit att domarna ägnar mer tid åt att avgöra frågor om prövningstillstånd än tidigare. Under det första halvåret 2008 meddelade hovrätterna 671 slutliga beslut i tvistemål och under samma period 2009 var antalet 1 181. Under det första halvåret i år var antalet 1 258 slutliga beslut. Antalet tvistemål som har avgjorts efter föredragning var under det första halvåret 2008 639 stycken, att jämföra med 911 mål under samma period år 2009 och 1 230 mål under samma period i år. Det minskade antalet huvudförhandlingar och domar motsvaras alltså i stort sett av ett ökat antal föredragningar och slutliga beslut.

Reformen har haft betydelse även för andra personalkategorier. Genom att antalet huvudförhandlingar har minskat har sekreterarnas arbetsuppgifter påverkats. På sätt som tidigare har beskrivits har förändringen lett till att kallelsearbetet har minskat i omfattning liksom arbetet med andra uppgifter i samband med förhandling (färre delgivningar, färre telefonsamtal etc.). Det har vidare blivit färre domar men fler beslut att expediera för sekreterarna. Ett antal sekreterare och domare har påtalat att parterna oftare begär anstånd och skriver längre inlagor i hovrätten än tidigare, vilket kan leda till visst merarbete för hovrätten.

Det skiljer sig åt mellan hovrätterna hur förändringen har påverkat fiskalerna. På vissa hovrätter föredrar fiskalerna frågor om prövningstillstånd medan det vid andra hovrätter som regel sker av ledamöterna själva. Klart är dock att tvistemålshandlingen har minskat även för fiskalerna. Det har t.ex. blivit färre tillfällen för dem att sitta med som protokollförare vid en tvistemålsförhandling.

Under utredningstiden har vi kunnat konstatera att hovrätterna sällan meddelar s.k. partiella prövningstillstånd. Vi har inte fått klart för sig vilka skäl som ligger bakom det. Vi ifrågasätter emellertid om möjligheten till partiellt prövningstillstånd tas till vara i full utsträckning. Även om det kräver visst arbete att uppmärksamma och avgöra om en fråga lämpar sig för ett partiellt prövningstillstånd, borde det i ett större perspektiv leda till resursbesparingar.

5.7.3 Betydelse från resurssynpunkt

Tingsrätterna

För tingsrätternas del kan förändringarna ha inneburit att fler domarresurser tas i anspråk för att avgöra tvistemål än före reformen. Vi är dock osäkra på om det är en generell trend att parterna begär tresits i större utsträckning än tidigare. Domstolarnas egna uppgifter tyder på det, men utvecklingen framgår inte tydligt av statistiken. En utveckling som har påtalats av tingsrätterna och som får stöd i statistikuppgifterna är att förhandlingstiden har ökat i tvistemålen. Det är dock svårt att bedöma i vilken utsträckning reformen har bidragit till utvecklingen. Vår uppfattning är dock att reformen kan antas ha lett till att förhandlingstiderna har ökat något.

Sammanfattningsvis finns det alltså tecken som tyder på att det utökade kravet på prövningstillstånd kan ha fört med sig effekter för tingsrätterna som kan ha betydelse för deras resursbehov. Med hänsyn till nämnda osäkerhetsfaktorer och den

korta tid som reformen har varit ikraft anser vi emellertid att det för närvarande saknas underlag för en säker bedömning. Frågan bör emellertid utredas ytterligare i ett senare skede.

Hovrätterna

Enligt vår bedömning kräver det som regel en mindre arbetsinsats för en domare att avgöra en fråga om prövningstillstånd än för att avgöra ett mål genom dom. Det är alltså mindre resurskrävande för hovrätten att i dag avgöra ett mål som inte beviljas prövningstillstånd jämfört med de resurser som målet tidigare tog i anspråk när prövningstillstånd inte krävdes. Skillnaden mellan den arbetstid som domarna lägger ned för att avgöra frågan om prövningstillstånd i en sådan situation och den tid som domarna tidigare lade ned på att avgöra målet genom en dom är den resursvinst som uppstår.

För att räkna fram den totala resursvinsten för domarna måste emellertid även beaktas den tid som domarna i dag lägger ner på frågan om prövningstillstånd i ett mål som tidigare inte krävde sådant tillstånd och där prövningstillstånd meddelas. I en sådan situation är det rimligt att anta att domarna lägger ner mer arbetstid än tidigare på målet (eftersom avgörandet – utom i de fall det kan avgöras på handlingarna - föregås av både en föredragning och en huvudförhandling). Dessutom uppkommer visst annat dubbelarbete som inte alltid kan tillvaratas.

För sekreterarnas del har det utökade kravet på prövningstillstånd totalt sett lett till en något minskad arbetsbörda, framförallt på grund av att antalet förhandlingar har minskat.

När det gäller fiskalernas arbetssituation är det svårt att dra några generella slutsatser eftersom fiskalernas arbetsuppgifter skiljer sig åt mellan de olika hovrätterna.

Sammanfattningsvis är det vår bedömning att hovrättens behov av resurser har minskat på grund av det utökade kravet på prövningstillstånd. De resursbesparingar som reformen i denna del har gett upphov till avser i första hand arbetsuppgifterna för domare och sekreterare. Det är emellertid svårt att bedöma hur stora resursvinsterna är.

FÖRSLAG OCH REKOMMENDATIONER

- Frågan om vilken betydelse det utökade kravet på prövningstillstånd har haft för tingsrätternas verksamhet och resursbehov bör utredas ytterligare.
- Det finns anledning att se över rättegångsbalkens bestämmelser om rättens sammansättning i tvistemålen för att minska parternas inflytande över frågan.
- Hovrätterna bör uppmärksamma frågan om partiellt prövningstillstånd of-tare och bör överväga att använda möjligheten i fler fall.

6 Sammanfattande bedömning av det totala resursbehovet

6.1 Inledning

I de följande avsnitten redovisas vår samlade bedömning när det gäller reformens betydelse för det totala resursbehovet vid de allmänna domstolarna. Under projekttiden har vi emellertid kommit fram till att det inom ramen för uppdraget inte har varit möjligt att på ett meningsfullt sätt mer exakt beräkna hur mycket som krävs i form av ytterligare resurser eller hur mycket som kan sparas in som ett resultat av reformen, d.v.s. ange hur många tjänster av olika kategorier som bör tillföras respektive dras in. Ett skäl till detta är att det enligt vår uppfattning är för tidigt att dra annat än mindre slutsatser av sådant slag, eftersom reformen i vissa delar ännu inte fått full tillämpning. En sådan beräkning kräver dessutom ett underlag som vi inte har haft möjlighet att ta fram under projekttiden.

6.2 Reformens påverkan på det totala resursbehovet vid tingsrätterna

Reformen har på olika sätt påverkat verksamheten vid tingsrätterna och har haft betydelse för hur tingsrätternas resurser tas i anspråk. Det finns emellertid delar av reformen som saknar betydelse från resurssynpunkt. Till exempel har det förhållandet att förhören i tingsrätterna numera spelas in på video enligt vår uppfattning ingen betydelse för tingsrätternas resursbehov.

Den ökade teknikanvändningen har gett upphov till vissa nya arbetsuppgifter framförallt för de teknikansvariga vid tingsrätterna (vanligtvis någon eller några expeditionsvakter) och ett ökat behov av teknisk support. För att upprätthålla en tillfredsställande nivå av allmän teknisk kompetens vid domstolarna har även behovet av utbildning ökat. Dessutom måste alla vid domstolarna som använder den tekniska utrustningen få grundläggande kunskaper i hanteringen av densamma. De nya arbetsuppgifterna och det ökade utbildningsbehovet har i de flesta fall kunnat tillgodoses inom ramen för tingsrätternas befintliga resurser, men har i några fall inneburit att tingsrätterna har behövt tillföras resurser med kostnader, och ett i någon mån ökat resursbehov, som följd.

Möjligheten att avgöra fler brottmål på handlingarna innebär att målen tar mindre resurser i anspråk vid tingsrätterna. Det är framförallt notariernas arbetssituation som har påverkats av förändringen, eftersom de aktuella målen oftast avgörs av den personalkategorin. Efter reformen behöver huvudförhandling inte längre hållas i flertalet notariebrottmål, vilket är tids- och arbetsbesparande. Även sekreterarnas arbetsbörda har påverkats genom det arbete som de besparas när merparten av målen avgörs på handlingarna (se bl.a. avsnitt 5.6.1).

Flera andra av reformens delar har haft betydelse för den praktiska verksamheten vid tingsrätterna. Det tillkommande arbetet med att upprätta tidsplaner och sammanställningar i tvistemålen är exempel på en sådan förändring. Arbetet fordrar en inte obetydlig insats från tingsrätternas sida, men leder också till märkbara positiva effekter för målens handläggning. Vår samlade bedömning är att förändringen bidrar till en mer effektiv handläggning av tvistemålen och att den sannolikt i övervägande del innebär resursvinster för tingsrätterna. Bland annat det förhållandet att användningen av och arbetet med tidsplaner och sammanställningar skiljer sig mycket åt mellan domstolarna, försvårar dock en säker bedömning av i vilken mån förändringen har påverkat tingsrätternas totala resursbehov. En utveckling mot en ökad och mer enhetlig användning av tidsplaner och sammanställningar vid tings-

rätterna tror vi emellertid kan leda till ett mer effektivt utnyttjande av befintliga resurser och i längden även till resursbesparingar.

När det gäller möjligheten till videokonferens blir vår slutsats ungefär densamma. Vår bedömning är att en användning av videokonferens i vissa situationer kan bidra till en mer effektiv målhantering och resursvinster i tingsrätternas verksamhet. Än så länge skiljer sig emellertid användningen mycket åt mellan domstolarna, vilket gör att det är svårt att dra några generella slutsatser. Även det förhållandet att tekniken inte finns installerad i önskad utsträckning vid domstolarna och att den har varit behäftad med vissa problem komplicerar bedömningen. Vi anser alltså att vårt underlag inte medger en säker bedömning när det gäller förändringens betydelse för tingsrätternas totala resursbehov.

Det utvecklade systemet med prövningstillstånd i hovrätten har fört med sig konsekvenser även för verksamheten i tingsrätterna. Eventuellt har det förhållandet att flera mål kräver prövningstillstånd i hovrätten inneburit att fler domarresurser tas i anspråk för att avgöra målen i tingsrätten (genom att parterna oftare begär tresits i tvistemålen) och att förhandlingarna i tingsrätten har blivit något längre. Under projekttiden har det framkommit uppgifter som talar för en sådan utveckling, vilket i så fall har betydelse för tingsrätternas resursbehov. Det finns emellertid andra omständigheter, t.ex. att ett ökat antal avgöranden med tre domare inte framgår av statistiken, som gör att det finns anledning att ifrågasätta om, och i vilken utsträckning, reformen har fört med sig de beskrivna effekterna. Med hänsyn till det, och till den korta tid som reformen har varit i kraft, anser vi att det saknas möjlighet att med någon säkerhet uttala sig om vilken betydelse det utökade kravet på prövningstillstånd har haft för tingsrätterna.

Vår bedömning är alltså att reformen har haft betydelse för tingsrätternas resursbehov främst när det gäller den ökade tekniska användningen vid domstolarna och den ökade möjligheten att avgöra brottmål på handlingarna. Tekniken har inneburit att resurser har tagits i anspråk vid tingsrätterna men har enligt vår bedömning endast påverkat det totala resursbehovet i liten utsträckning. Det förhållandet att fler brottmål avgörs utan huvudförhandling har enligt vår bedömning påverkat resursbehovet mer och lett till färre arbetsuppgifter för notarier och sekreterare. Vår slutsats är därför att det totala resursbehovet vid tingsrätterna i vart fall inte har ökat genom reformen. Snarare kan det ha minskat något.

När det gäller resursfördelningen mellan de olika personalkategorierna vid tingsrätterna kan man utifrån domstolarnas egna uppgifter utläsa att behovet av teknisk support i form av internt tekniskt kunnande vid domstolarna har ökat något, liksom behovet av domarresurser. För sekreterarnas del, och i viss mån även för notariernas del, har reformen lett till en något minskad arbetsmängd.

6.3 Reformens påverkan på det totala resursbehovet vid hovrätterna

På samma sätt som vid tingsrätterna har teknikanvändningen föranlett ett tillkommande support- och utbildningsbehov vid hovrätterna med ett motsvarande ökat resursbehov. Det tillkommande resursbehovet som den nya teknikanvändningen har gett upphov till synes emellertid vara något mindre i hovrätterna än vid tingsrätterna.

För hovrätternas del har det utvecklade systemet för prövningstillstånd och förändringarna när det gäller presentationen av muntlig bevisning i hovrätten haft stor betydelse för verksamheten.

Som har beskrivits ovan under avsnitt 5.3 har det förhållandet att färre personer kallas till hovrätten i hög grad påverkat sekreterarnas arbetsituation och inneburit en märkbart minskad arbetsbelastning för dem. Förändringen har även lett till en arbetslättnad för domarna bl.a. genom att tilltrofrågorna i princip har försvunnit i målen. Den har emellertid även inneburit bl.a. en ny form av preliminärfrågor - frågor om förnyad bevisupptagning i hovrätten - och därmed vissa nya arbetsuppgifter. Hittills har framställningarna om förnyad bevisupptagning inte varit så arbetskrävande för hovrätterna att de har fordrat några stora resurser från hovrätternas sida. Sammantaget för hovrätternas del har den nu behandlade delen av reformen således medfört resursbesparingar i hovrätten.

I samma riktning pekar förändringen som avser ökat krav på prövningstillstånd i hovrätten. Genom reformen har antalet tvistemål och ärenden som prövas i sin helhet minskat. Det innebär för domarnas del bl.a. betydligt färre tvistemålsförhandlingar och färre domar att skriva i målen. Även sekreterarnas arbetsbörda har minskat genom att färre personer kallas till en förhandling i hovrätten. Å andra sidan har arbetet med att pröva frågor om prövningstillstånd ökat betydligt för domarnas del. Även med beaktande av det arbete som har tillkommit genom förändringen är det emellertid vår bedömning att den har lett till resursbesparingar i hovrätten.

Liksom för tingsrätternas del finns det andra delar av reformen som - åtminstone på sikt - sannolikt kan bidra till resursbesparingar i hovrätten. Det gäller användningen av videokonferens och hänvisning. Samma effekt tror vi att ett ökat antal avgöranden på handlingarna i hovrätten kan leda till. Av skäl som har angetts ovan under avsnitt 6.1.2 anser vi emellertid att det i nuläget inte med någon säkerhet går att uttala sig om reformen har gett upphov till ett sådant resultat.

Vår slutsats när det gäller reformens påverkan på det totala resursbehovet i hovrätten är alltså att det utökade kravet på prövningstillstånd och det förändrade sättet för presentation av muntlig bevisning har inneburit resursbesparingar, och att förändringarna således har lett till att behovet av resurser har minskat i hovrätterna. Den största betydelsen har förändringarna haft för sekreterarna, vars arbetsuppgifter totalt sett har minskat på ett märkbart sätt genom reformen. Även för domarna har en viss arbetslättnad uppstått, men den framstår som ganska obetydlig i relation till domarnas totala arbetsbörda.

6.4 Avslutning

Som redan har framkommit har vi kunnat notera flera effekter av reformen som är svåra att bedöma från ett resursfördelningsperspektiv. Exempel på sådana effekter är den ökade användningen av videokonferens, som t.ex. kan antas bidra till att färre förhandlingar behöver ställas in, och användningen av hänvisning, som kan förkorta förhandlingstiderna. Dessa förändringar liksom det förhållandet att fler mål kan avgöras på handlingarna har betydelse för hur snabbt målen kan avgöras av domstolarna. Att handläggningstiderna i domstolarna förkortas är av stor betydelse för parter, ombud och andra som deltar i en domstolsprocess. Enligt vår bedömning borde det även innebära tids- och arbetsvinster för domstolarna.

Vi har också kunnat notera olika förändringar i verksamheten i hovrätt och tingsrätt, som eventuellt kan ha ett samband med reformen men där det inte går att säkert säga att det förhåller sig så. Vidare finns det avvikelser mellan domstolarna som gör att det är svårt att säga att en viss företeelse är en konsekvens av reformen på ett mer generellt plan.

Med hänsyn till variationen när det gäller domstolarnas storlek och organisation, till variationen när det gäller användningen av reformens olika delar, till den korta tid som reformen har varit i kraft samt till svårigheten att i vissa fall knyta en viss omständighet eller utvecklingstrend till reformen, har vi medvetet varit försiktiga i våra bedömningar. Som tidigare har angetts har uppdraget inte avsett att uttala sig om domstolarnas totala resursbehov i allmänhet, utan endast när det gäller reformens betydelse för det totala resursbehovet. I det snäva perspektivet är det alltså vår slutsats att hovrätternas resursbehov har minskat som en följd av reformen, att samma utveckling i viss mån kan ses även för tingsrätternas del, men att tingsrätternas resursbehov inte har påverkats i lika hög grad som hovrätternas.

Ekonomiavdelningen

Utvärdering av EMR-reformen ur ett resursfördelningsperspektiv

Bakgrund

Reformen EMR (En Modernare Rättegång) trädde i kraft den 1 november 2008. Reformen innebär en rad förändringar av förfarandet i allmän domstol. Modern teknik, t.ex. videokonferens ska utnyttjas bättre. Flexibla regler införs och större ansvar läggs på parterna för att mål drivs framåt. Vidare tydliggörs att tyngdpunkten i processen ska ligga i första instans genom att systemet med prövningstillstånd (PT) utvidgas och reglerna om bevisupptagning i hovrätt förändras.

Behovet av en utvärdering

Domstolsverket ska - med respekt för den grundläggande rollfördelningen mellan domstolarna, Domstolsverket och andra myndigheter – skapa förutsättningar för Sveriges Domstolar att uppfylla de mål som gäller för verksamheten, bl.a. genom att åstadkomma en ändamålsenlig resursfördelning. Det finns mot den bakgrunden ett behov av att nu utvärdera de hittillsvarande följderna av EMR-reformen ur ett resursfördelningsperspektiv. Detta för att Domstolsverket ska ha ett underlag och därmed en beredskap för att kunna fördela resurser till verksamheten på ett sätt som gör att resurserna kommer till störst nytta.

EMR-reformen är omfattande och innebär så stora förändringar av det processuella regelverket att arbetsformerna i tingsrätt och hovrätt påverkas. Reformen kommer därför att medföra konsekvenser för resursfördelningen till domstolarna.

I Prop. 2004/2005:131 En modernare rättegång – reformering av processen i allmän domstol uttalades bl.a. följande om konsekvenserna av reformen:

De presenterade förslagen kan antas leda till en rad positiva konsekvenser. Domstolarnas verksamhet kan bedrivas mer effektivt, bl.a. genom att handläggningstiderna kan förkortas och att risken för inställda förhandlingar minskar. Detta innebär i sin tur bl.a. att medborgarnas berättigade krav på att få sin sak prövad inom rimlig tid bättre kan tillgodoses och att pressen på de som deltar i rättegångar, inte minst brottsoffer och vittnen, kan minska. Kortare handläggningstider innebär vidare tids- och arbetsvinster för såväl parter, ombud och andra som deltar i en domstolsprocess liksom för domstolarna. Vidare torde förslagen innebära att parternas rättegångskostnader och kostnaderna för det allmänna kan minska.

Uppdraget

En särskild utredare har tillkallats för att utvärdera EMR-reformen ur ett resursfördelningsperspektiv. Utredaren ska utvärdera de faktiska konsekvenserna avseende verksamheten i tingsrätt och vid hovrätt av reformen och koppla dessa konsekvenser till behovet av resurser i dessa domstolar.

Frågor som utredaren bör studera inom ramen för uppdraget är t.ex. hur arbetsformerna och arbetsbelastningen för de olika personalkategorierna har förändrats inklusive vilket resursstöd den nya tekniken kräver, hur det utökade kravet på PT påverkar resursbehovet i hovrätt, om frekvensen av tresitsar i tingsrätt har förändrats och hur den utökade möjligheten att avgöra brottmål på handlingarna tillämpas. Det står utredaren fritt att lyfta fram andra frågor som har påverkan på resursbehovet vid tingsrätt och i hovrätt.

Uppdraget bör utmynna i en bedömning av de hittills uppnådda effekterna av reformen och av om det totala resursbehovet vid tingsrätt och i hovrätt har förändrats i någon riktning samt om det i någon av instanserna frigörs resurser, alternativt krävs ytterligare resurser och i så fall hur mycket. Det bör också framgå om det finns skillnader mellan tingsrätterna respektive hovrätterna i tillämpningen av EMR i avseenden som påverkar resursbehovet. Om möjligt bör det också redovisas vilken eventuell framtida effektiviseringspotential, som ännu inte kunnat utnyttjas, som reformen innebär för tingsrätterna och hovrätterna.

Uppdragets genomförande

Utredningen ska bedrivas som ett projekt. Redovisning ska ske genom en rapport. Projektledare är Staffan Levén och projektdeltagare Karin Sandahl. För projektets genomförande ska en styrgrupp inrättas. Styrgruppen består av avdelningscheferna Ann Härelind och Karin Nacke samt enhetschefen Anette Nilsson. Personal från Domstolverkat ska bistå utredaren i arbetet med uppdraget. Utredaren ska under arbetets gång löpande informera styrgruppen.

Uppdraget ska redovisas senast den 31 augusti 2010.

Ekonomiavdelningen

Karin Sandahl, karin.sandahl@dom.se, 036-15 53 00

Frågor till tingsrätterna

- **Den nya tekniken**

1. Har tekniken för videospelning och videokonferens fungerat tillfredsställande? Vilka problem har funnits och hur har de lösts?
2. Vilka nya arbetsuppgifter har den nya tekniken medfört? Vilka personalkategorier berörs av förändringarna?
3. Vilket behov av resurstöd har den nya tekniken medfört?

- **Videospelning**

4. Hur har arbetsfördelningen mellan de olika personalkategorierna påverkats av att förhören ska spelas in på video?
5. Har kravet på indexering inneburit något ökat resursbehov för domstolen?
6. Hur vanligt är det att någon vänder sig till domstolen för att ta del av ett inspelat förhör? Har några särskilda arrangemang vidtagits för detta?

- **Videokonferens och närvaro per telefon**

7. Hur ofta och i vilka situationer använder sig domstolen av videokonferens?
8. Hur ofta och i vilka situationer använder sig domstolen av möjligheten för part eller annan att närvara per telefon?
9. Vilka konsekvenser har möjligheten till videokonferens och närvaro per telefon inneburit för domstolen ur ett resursperspektiv?

- **Möjligheten att hänvisa och att avvisa bevis**

10. Hur ofta och i vilka situationer används den utökade möjligheten att i brottmål och tvistemål hänvisa till handlingar?
11. I viken utsträckning har möjligheten att hänvisa till handlingar medfört minskad förhandlingstid?

12. Hur vanligt är det att den utökade möjligheten att avvisa bevis används?

- **Förändringar i tvistemålen**

13. Reformen har även inneburit förändringar när det gäller möjligheten att i tvistemål förelägga en part att inställa sig till ett sammanträde vid äventyr av vite, tredsdom resp. förfallen talan. Vilka konsekvenser har dessa förändringar inneburit för domstolen?

14. Hur har tingsrättens arbete påverkats av att sammanställningar ska ske i tvistemål? Hur och när upprättas dessa?

15. Hur har tingsrättens arbete påverkats av att tidsplaner ska upprättas i tvistemål? Hur och när upprättas dessa?

16. Har reformen inneburit att parterna bättre medverkar till att föra målet fram mot ett avgörande?

17. Hur ofta och i vilka situationer utnyttjas den utökade möjligheten att åberopa vittnesattester i tvistemål? Har förändringen inneburit några konsekvenser för domstolens arbete och i så fall på vilket sätt?

- **Förändringar i brottmålen**

18. Vad har den utökade möjligheten att avgöra brottmål på handlingarna inneburit för domstolen?

- **Prövningstillstånd i hovrätten**

19. Vilka konsekvenser har det utökade kravet på prövningstillstånd i hovrätten inneburit för domstolen? Har antalet tresitsar ökat? Har parternas processföring förändrats (åberopas mer bevisning än tidigare, är parterna mer fullständiga/noggranna än tidigare, är inlagorna mer omfattande än tidigare etc.)?

- **Allmänna frågor**

20. Har domstolen förändrat sin organisation/arbetsätt på grund av EMR? Vilket förberedelsearbete ligger bakom förändringarna? Har arbetet dokumenterats (bifoga gärna)?

21. Planerar domstolen att genomföra någon egen utvärdering, översyn, förändring av organisationen eller liknande på grund av EMR?

22. Hur har arbetsuppgifterna för de olika personalkategorierna och arbetsfördelningen mellan dem förändrats genom reformen (utöver vad som framkommit genom svaren på de tidigare frågorna)?

23. Har EMR-reformen inneburit någon påverkan på domstolens totala personalbehov och i så fall på vilket sätt?

24. Hur tror ni att förhandlingstiderna kommer att påverkas i framtiden på grund av de förändringar som EMR medför?

25. Hur tror ni att omloppstiderna kommer att påverkas i framtiden på grund av de förändringar som EMR medför?

DATUM
2010-03-02

DIARIENR

26. Hur anser ni att domstolens behov av resurser på sikt påverkas av de förändringar som EMR medför?
27. Finns det något inslag i EMR-reformen som inte har berörts i enkäten som påverkar domstolen ur ett resursperspektiv?

- **Övriga synpunkter**

Ekonomiavdelningen

Karin Sandahl, karin.sandahl@dom.se, 031-701 14 88

Frågor till hovrätterna

- **Den nya tekniken**

1. Har tekniken för videoinspelning/uppspelning och videokonferens fungerat tillfredsställande? Vilka problem har funnits och hur har de lösts?
2. Vilka nya arbetsuppgifter har den nya tekniken medfört? Vilka personalkategorier berörs av förändringarna?
3. Vilket behov av resurstöd har den nya tekniken medfört?

- **Inspelade förhör**

4. Hur har arbetsfördelningen mellan de olika personalkategorierna påverkats av att förhören från tingsrätten spelas upp på video i hovrätten?
5. Har förändringen inneburit att några nya arbetsuppgifter har tillkommit eller att några arbetsuppgifter har bortfallit? Vilka arbetsuppgifter rör det sig i så fall om och vilka personalkategorier berörs?
6. Hur vanligt förekommande är det att någon vänder sig till domstolen för att ta del av ett inspelat förhör och hur ordnas det rent praktiskt?
7. Vilka rutiner gäller för kontroller av de inspelade förhören?

- **Videokonferens och närvaro per telefon**

8. Hur ofta och i vilka situationer används möjligheten till videokonferens?
9. Hur ofta och i vilka situationer används möjligheten att närvara per telefon?
10. Vilka konsekvenser har möjligheten till videokonferens och närvaro per telefon inneburit för hovrätten ur ett resursperspektiv?

- **Förnyad bevisupptagning**

11. Hur vanligt är det att det begärs förnyad bevisupptagning (omförhör eller tilläggsförhör) i hovrätten?

12. Hur vanligt är det att kompletteringar behöver begäras av parternas inläggor när det gäller upptagningen av den muntliga bevisningen i hovrätten? På vilket sätt inhämtas kompletteringarna?
 13. Vad har bestämmelserna om förnyad bevisupptagning i hovrätten inneburit när det gäller förekomsten respektive handläggningen av preliminärfrågor i hovrätten?
 14. Hur vanligt är det med förnyad bevisupptagning i hovrätten och hur vanligt är det att det sker i form av rena omförhör (alltså ett helt nytt förhör i hovrätten av en vid tingsrätten hörd person)?
 15. Hur vanligt är det att det brister i tingsrättens indexering?
 16. Vad har dessa brister inneburit för hovrätten?
 17. Har de nya reglerna om bevisupptagning inneburit några andra konsekvenser för hovrätten från resurssynpunkt?
- **Hänvisning**
 18. Hur använder sig hovrätten av möjligheten till hänvisning till handlingar och inspelade förhör? Vad har möjligheten inneburit för hovrättens arbete ur ett resursperspektiv?
 - **Tilltrosfrågor**
 19. På vilket sätt har de förändrade bestämmelserna om tilltrosbevisning påverkat hovrättens arbete?
 - **Prövningstillstånd**
 20. Vilka konsekvenser har det utvidgade kravet på prövningstillstånd i hovrätten inneburit för hovrätten från resurssynpunkt?
 21. Hur handläggs PT-frågorna vid hovrätten (av vem, skriftväxling, förhandling, uppspelning av förhör i samband med föredragning etc.).
 - **Allmänna frågor**
 22. Kan man se någon förändring i parternas processföring i hovrätten till följd av EMR-reformen?
 23. Kan man i hovrätten se att parterna har varit mer noggranna/fullständiga i tingsrätten som en följd av reformen?
 24. Har andelen brottmål som avgörs av hovrätten på handlingarna/i den tilltalades uttalande förändrats?
 25. Har domstolen förändrat sin organisation/arbetsätt på grund av EMR? Vilket förberedelsearbete ligger bakom förändringarna? Har arbetet dokumenterats (bifoga gärna)?
 26. Planerar domstolen att genomföra någon egen utvärdering, översyn, förändring av organisationen eller liknande på grund av EMR?

27. Hur har arbetsuppgifterna för de olika personalkategorierna och arbetsfördelningen mellan dem förändrats genom reformen (utöver vad som framkommit genom svaren på de tidigare frågorna)?
 28. Har EMR-reformen inneburit någon påverkan på domstolens totala personalbehov och i så fall på vilket sätt?
 29. Hur tror ni att förhandlingstiderna kommer att påverkas i framtiden på grund av de förändringar som EMR medför?
 30. Hur tror ni att omloppstiderna kommer att påverkas i framtiden på grund av de förändringar som EMR medför?
 31. Hur anser ni att domstolens behov av resurser på sikt påverkas av de förändringar som EMR medför?
 32. Finns det något inslag i EMR-reformen som inte har berörts i enkäten som påverkar domstolen ur ett resursperspektiv?
- **Övriga synpunkter**

Rekommendationer angående inspelning av förhör

Bild

Kontrollera att rätt person spelas in och att denne fyller ut bilden så att händerna och huvudet syns.

Kontrollera bilden med jämna mellanrum. Om personen t.ex. rör sig mycket; zooma ut något.

Vid syn; zooma in föremålet/skadan. Om en förhörsperson visar något på t.ex. en karta bör det dokumenteras på lämpligt sätt.

OBS! Se till att ingen störande ljuskälla finns bakom förhörspersonen, t.ex. ljus från ett fönster.

Ljud

Kontrollera att mikrofonen är riktad mot förhörspersonen.

Kontrollera ljudstapeln fortlöpande. Be vid behov personen flytta sig närmare mikrofonen eller använd s.k. mygga.

Kontrollera också att inspelningens ljudnivå för frågeställare och förhörsperson är någorlunda lika.

Kontrollera att ingen störande ljudkälla finns – använd gärna "ljudlösa" tangentbord.

Vid tolkning, kontrollera att den svenska översättningen spelas in. Vid t.ex. simultantolkning till annat språk kan tolkens mikrofon behöva stängas av/flyttas.

Inspelning i tvistemål

Indexera eller påbörja nytt förhör vid övergång till klart avskiljbara delyrkanden/händelser. Namnge indexeringen/förhöret så att det framgår vad som behandlas.

Inspelning i brottmål

En åtalspunkt: Finns det klart åtskillda "delgärningar", såsom vid grov kvinnofridskränkning; indexera vid övergång till ny delgärning, eller påbörja nytt förhör.

Flera åtalspunkter: När förhöret övergår till en ny åtalspunkt ska helst en ny inspelning påbörjas. Annars ska pågående inspelning indexeras.

Om man under ett förhör återkommer till en tidigare behandlad åtalspunkt; indexera med angivande av åtalspunkt och gör tillägg i inspelningens namn.

Mål med fler än två frågeställare: Indexera när en ny frågeställare inleder sina frågor. Indexet behöver inte namnges.

Observera

Spela endast in en person per inspelning.

Vid långa förhör; påbörja ny inspelning efter omkring en timmas inspelning.

Namnge en indexering/inspelning så att åtalspunkt/delgärning framgår, t.ex. "åp 1" eller, när det finns flera stämningsansökningar, "stmn. ans. 2009-10-07, åp 1".

Tabeller tingsrätt

Tabell 1 Antal avgjorda brottmål med ensam domare, tingsrätt

	Avgjorda brottmål	Ensam domare	Andel
2008 jan-juli	43 720	9 372	21 %
2009 jan-juli	43 995	14 798	34 %
2010 jan-juli	46 985	18 077	38 %

Tabell 2 Antal avgjorda övriga tvistemål med tre domare, tingsrätt

	Avgjorda övriga tvistemål	Tre domare	Andel
2008 jan-juli	11 248	551	4,9 %
2009 jan-juli	11 852	561	4,7 %
2010 jan-juli	13 109	698	5,3 %

Tabell 3 Antal inställda möten, tingsrätt

Målkategori	2008 jan-juli	2009 jan-juli	2010 jan-juli	Förändring 2008-2010
Brottmål	11 669	9 717	9 971	-15 %
Tvistemål ¹	5 068	5 069	5 518	9 %
Familjemål	1 961	1 968	2 130	9 %
Summa	18 698	16 754	17 619	-6 %

¹Målkategorier i tingsrätt: Övriga tvistemål, FT-mål och fastighetsmål

Tabell 4 Antal avgjorda mål med huvudförhandling, tingsrätt

Målkategori	2008 jan-juli	2009 jan-juli	2010 jan-juli	Förändring 2008-2010
Brottmål	35 271	28 904	28 891	-18 %
Tvistemål ¹	1 528	1 496	1 617	6 %
Familjemål	903	868	825	-9 %
Summa	37 702	31 268	31 333	-17 %

¹Målkategorier i tingsrätt: Övriga tvistemål, FT-mål och fastighetsmål

Tabell 5 Genomsnittlig huvudförhandlingstid i timmar, tingsrätt

Målkategori	2008 jan-juli	2009 jan-juli	2010 jan-juli	Förändring 2008-2010
Brottmål	1,5	1,7	1,8	0,3 tim
Tvistemål ¹	4,0	4,1	4,1	0,1 tim
Familjemål	3,6	3,8	4,1	0,5 tim

¹Målkategorier i tingsrätt: Övriga tvistemål, FT-mål och fastighetsmål

Tabell 6 Genomsnittlig mötestid (samtliga mötestyper), tingsrätt

Målkategori	2008 jan- juli	2009 jan- juli	2010 jan- juli	Förändring 2008-2010
Brottmål	1,23	1,38	1,44	0,21 tim
Tvistemål ¹	1,54	1,55	1,54	0,00 tim
Familjemål	1,69	1,74	1,78	0,09 tim

¹Målkategorier i tingsrätt: Övriga tvistemål, FT-mål och fastigbetsmål

Tabell 7 Överklagandefrekvens¹

Målkategori	2008 jan- juli	2009 jan- juli	2010 jan- juli	Förändring 2008-2010
Brottmål	16,4 %	16,2 %	15,8 %	-0,6 %
Tvistemål ²	12,2 %	11,1 %	9,8 %	-2,4 %
Familjemål	10,3 %	9,7 %	8,6 %	-1,7 %

¹Inkomna mål i hovrätt/avgjorda mål vid tingsrätt genom dom och utslag

²Målkategorier i tingsrätt: Övriga tvistemål, FT-mål och fastigbetsmål

Tabeller hovrätt

Tabell 1 Antal inställda möten, hovrätt

Målkategori	2008 jan-juli	2009 jan-juli	2010 jan-juli	Förändring 2008-2010
Brottmål	986	837	798	-19 %
Tvistemål ¹	176	135	58	-67 %
Familjemål	111	76	21	-81 %
Övriga mål	44	26	27	-39 %
Summa	1 317	1 074	904	-31 %

¹Målkategorier i hovrätt: Tvistemål exklusive familjemål

Tabell 2 Genomsnittlig huvudförhandlingstid i timmar, hovrätt

Målkategori	2008 jan-juli	2009 jan-juli	2010 jan-juli	Förändring 2008-2010
Brottmål	3,5	3,8	3,5	0,0 tim
Tvistemål	4,7	5,2	5,8	1,1 tim

Tabell 3 Antal avgjorda mål efter föredragning och dom, hovrätt

Målkategori	2008 jan-juli	2009 jan-juli	2010 jan-juli	Förändring 2008-2010
Brottmål	171	214	245	43 %
Tvistemål	263	162	84	-68 %

Tabell 4 Antal avgjorda mål efter huvudförhandling och dom, hovrätt

Målkategori	2008 jan-juli	2009 jan-juli	2010 jan-juli	Förändring 2008-2010
Brottmål	2 890	2 798	3 162	9 %
Tvistemål	455	412	179	-61 %

Tabell 5 Genomsnittlig omloppstid till PT-beslut i månader

Hovrätt	Målkategori	2008 jan- juli	2009 jan- juli	2010 jan- juli	Förändring 2008-2010
Göta	Brottmål	1,6	1,4	0,8	-0,8
	Tvistemål	3,0	1,6	1,5	-1,5
	Övriga mål	0,9	1,1	0,9	0,0
	<i>Summa</i>	<i>1,6</i>	<i>1,3</i>	<i>1,1</i>	<i>-0,5</i>
Nedre Norrland	Brottmål	1,4	1,3	1,2	-0,2
	Tvistemål	1,9	1,2	1,8	-0,1
	Övriga mål	1,1	0,7	1,1	0,0
	<i>Summa</i>	<i>1,3</i>	<i>0,9</i>	<i>1,3</i>	<i>0,0</i>
Västra Sverige	Brottmål	1,7	1,3	0,8	-0,9
	Tvistemål	2,5	1,6	1,9	-0,6
	Övriga mål	1,0	0,9	0,9	-0,1
	<i>Summa</i>	<i>1,6</i>	<i>1,2</i>	<i>1,1</i>	<i>-0,5</i>
Övre Norrland	Brottmål	5,2	3,4	1,0	-4,2
	Tvistemål	1,6	1,9	1,5	-0,1
	Övriga mål	1,3	1,2	1,0	-0,3
	<i>Summa</i>	<i>3,4</i>	<i>1,9</i>	<i>1,1</i>	<i>-2,3</i>
Skåne och Blekinge	Brottmål	2,3	2,5	2,6	0,3
	Tvistemål	3,3	2,5	2,5	-0,8
	Övriga mål	1,2	1,3	1,5	0,3
	<i>Summa</i>	<i>1,9</i>	<i>1,8</i>	<i>2,0</i>	<i>0,1</i>
Svea	Brottmål	1,3	1,1	0,9	-0,4
	Tvistemål	2,4	1,5	2,0	-0,4
	Övriga mål	1,7	0,9	1,1	-0,6
	Miljömål	3,6	3,8	3,7	0,1
	<i>Summa</i>	<i>2,1</i>	<i>1,4</i>	<i>1,7</i>	<i>-0,4</i>
Summa		1,9	1,4	1,5	-0,4

Tabell 6 Andel mål med beviljat prövningstillstånd

Hovrätt	Målkategori	2008 jan- juli	2009 jan- juli	2010 jan- juli
Göta	Brottmål	29,1 %	30,3 %	31,0 %
	Tvistemål	28,9 %	32,8 %	29,6 %
	Övriga mål	13,9 %	27,3 %	25,9 %
	<i>Summa</i>	25,2 %	29,6 %	28,2 %
Nedre Norrland	Brottmål	13,0 %	26,5 %	26,2 %
	Tvistemål	7,7 %	21,6 %	33,8 %
	Övriga mål	15,0 %	16,2 %	17,1 %
	<i>Summa</i>	13,1 %	19,5 %	23,2 %
Västra Sverige	Brottmål	25,2 %	27,4 %	30,3 %
	Tvistemål	14,9 %	24,9 %	32,2 %
	Övriga mål	17,1 %	15,2 %	24,5 %
	<i>Summa</i>	20,2 %	20,4 %	27,9 %
Övre Norrland	Brottmål	39,6 %	36,5 %	40,0 %
	Tvistemål	23,8 %	29,6 %	34,4 %
	Övriga mål	12,0 %	20,6 %	22,2 %
	<i>Summa</i>	28,7 %	26,8 %	29,7 %
Skåne och Blekinge	Brottmål	23,9 %	18,3 %	29,2 %
	Tvistemål	5,6 %	24,8 %	27,5 %
	Övriga mål	6,2 %	15,0 %	18,4 %
	<i>Summa</i>	14,5 %	18,1 %	22,9 %
Svea	Brottmål	20,5 %	12,7 %	26,4 %
	Tvistemål	21,4 %	22,6 %	28,3 %
	Övriga mål	16,1 %	19,1 %	26,2 %
	Miljömål	18,4 %	20,7 %	15,7 %
	<i>Summa</i>	19,0 %	19,1 %	25,3 %
Summa		19,7 %	21,0 %	25,9 %

Tabell 7 Andel familjemål med beviljat prövningstillstånd

Hovrätt	Målkategori	2009 jan- juli	2010 jan- juli
Göta	Familjemål	38,5 %	40,0 %
Nedre Norrland	Familjemål	35,3 %	45,5 %
Västra Sverige	Familjemål	33,3 %	42,3 %
Övre Norrland	Familjemål	12,5 %	37,0 %
Skåne och Blekinge	Familjemål	30,3 %	31,9 %
Svea	Familjemål	17,2 %	26,0 %
Summa		27,7 %	33,7 %

Tabell 8 Antal målsägande (att höras) i inkomna brottmål och antal vittnen i inkomna brottmål och tvistemål, hovrätt

Hovrätt	Aktörsroll	2008 jan- juli	2009 jan- juli	2010 jan- juli	Förändring 2008-2010
Göta	Målsägande	135	25	13	-122
	Vittne	1 073	240	110	-963
	<i>Summa</i>	<i>1 208</i>	<i>265</i>	<i>123</i>	<i>-1 085</i>
Nedre Norrland	Målsägande	42	5	1	-41
	Vittne	390	81	49	-341
	<i>Summa</i>	<i>432</i>	<i>86</i>	<i>50</i>	<i>-382</i>
Västra Sverige	Målsägande	139	15	5	-134
	Vittne	1 078	193	107	-971
	<i>Summa</i>	<i>1 217</i>	<i>208</i>	<i>112</i>	<i>-1 105</i>
Övre Norrland	Målsägande	26	4	2	-24
	Vittne	319	72	60	-259
	<i>Summa</i>	<i>345</i>	<i>76</i>	<i>62</i>	<i>-283</i>
Skåne och Blekinge	Målsägande	83	11	5	-78
	Vittne	833	128	77	-756
	<i>Summa</i>	<i>916</i>	<i>139</i>	<i>82</i>	<i>-834</i>
Svea	Målsägande	259	23	13	-246
	Vittne	2 703	421	204	-2 499
	<i>Summa</i>	<i>2 962</i>	<i>444</i>	<i>217</i>	<i>-2 745</i>
Summa		7 080	1 218	646	-6 434

DOMSTOLSVERKET

SVERIGES DOMSTOLAR

STOCKHOLMS TINGSRÄTT
Avdelning 1

PROTOKOLL
2012-10-22
muntlig förberedelse i
Stockholm

Aktbilaga 19
Mål nr
T 1111-12

Tid: 09.15-11.00

RÄTTEN

Lagmannen Birger Persson

PROTOKOLLFÖRARE

Tingsnotarien Karl Flitig

PARTER

Kärande

Tjänstebolaget AB, 556666-1234
Storgatan 1
182 32 Danderyd
Närvarande genom ombud

Ombud: Sanna Ihärdig
Ihärdig lag AB
Lillgatan 1
184 95 Ljusterö

Svarande

Penningbolaget AB, 556666-5678
Lagomgatan 1
115 20 Stockholm
Närvarande genom ställföreträdare

Ställföreträdare: Per Ståndaktig
Penningbolaget AB
Adress som ovan

SAKEN

Fordran

Målet ropas på och närvaron kontrolleras.

Ordföranden redogör kortfattat för vad som hittills förekommit i målet och syftet med dagens sammanträde.

Dok.Id 1130024

Postadress	Besöksadress	Telefon	Telefax	Expeditionstid
Box 8307 104 20 Stockholm	Scheelegatan 7	08-561 651 40 E-post: stockholms.tingsratt.avdelning1@dom.se www.stockholmstingsratt.se	08-561 650 01	måndag – fredag 08:00-16:00

Målet går igenom och parterna kompletterar sin talan i enlighet med vad som framgår av processlägesöversikten, se nedan.

Per Ståndaktig ger in handlingar, aktbil. 20-23.

Det antecknas att Sanna Ihärdig får en kopia av aktbil. 20-23.

Ordföranden efterhör om det finns förutsättningar att nå en förlikning.

Förlikningsdiskussioner förs. Det konstateras att förutsättningar att nå en förlikning för närvarande saknas.

Rättens sammansättning diskuteras. Sanna Ihärdig uppger att bolaget begär att målet avgörs av fullsutten rätt.

TIDSPLAN

1. Penningbolaget AB ska senast den 30 oktober 2012 komma in med uppgift om
 - a) vid vilken tidpunkt uppdragsbekräftelsen (aktbil. 2) från Tjänstebolaget AB mottogs samt
 - b) vilka handlingar som var bilagda bekräftelsen då den översändes.
2. Tjänstebolaget AB ska **senast den 20 november 2012** inkomma med slutlig och samlad bevisuppgift med besked om bevisstema och i förekommande fall förhörstema för vart och ett av de åberopade bevisen.
3. Penningbolaget AB ska **senast den 11 december 2012** inkomma med slutlig och samlad bevisuppgift med besked om bevisstema och i förekommande fall förhörstema för vart och ett av de åberopade bevisen.
4. Tingsrätten meddelar, i enlighet med 42 kap. 15 a § rättegångsbalken, att förberedelsen ska anses avslutad **den 18 januari 2013**.

5. Tid för huvudförhandling bokas **den 21 februari 2013** med ombud och ställföreträdare. Parterna **kallas** till huvudförhandling den 21 februari 2013 kl. 09.00 i tingsrättens lokaler, att inställa sig genom behörig ställföreträdare eller ombud vid äventyr av tredsdom.

Ovanstående tidsplan är upprättad i samråd med parterna. Enligt 42 kap. 6 § rättegångsbalken åligger det parterna att **fortlöpande kontrollera** att tidsplanen kan hållas såvitt gäller dem och deras bevisning. Om en part bedömer att tidsplanen inte kan hållas ska detta **genast anmälas till rätten**. Orsaken till dröjsmålet bör också anges samt vad som har gjorts och vad som kan göras för att målets avgörande inte ska fördröjas. Observera att om en part inte följer tidsplanen eller om parten inte genast underrättar rätten om att tidsplanen inte kan följas kan detta vägas in vid fördelningen av rättegångskostnadsansvaret enligt 18 kap. 6-8 §§ rättegångsbalken.

Tingsrätten erinrar om att anstånd inte kommer beviljas utan särskilda skäl eftersom tidsplanen nu har bestämts i samråd med parterna.

Sammanträdet förklaras avslutat.

Som ovan,

Karl Flitig

Protokollet uppvisat/

PROCESSLÄGESÖVERSIKT

Tjänstebolaget AB ./ Penningbolaget AB
ang. fordran

Kärande Tjänstebolaget AB (Tjänstebolaget)	Svarande Penningbolaget AB (Penningbolaget)
Ombud Sanna Ihärdig	Ombud
Ställföreträdare Peter Stilig	Ställföreträdare Per Ståndaktig

1. OSTRIDIG BAKGRUND	
<p>Parterna har avtalat om uthyrning av personal och kommit överens om att Siri Snitsig och Ali Stolt skulle utföra uppdraget. Ali Stolt började arbeta hos Penningbolaget den 23 februari 2011 och Siri Snitsig den 8 mars 2011. Den 4 mars skickades en faktura (nr 1803) för Ali Stolts arbete i februari. Den 20 april 2011 fakturerades Siri Snitsigs och Ali Stolts arbete i mars (faktura nr 1971).</p>	
2. YRKANDEN	
2.1 Yrkande <p>Penningbolaget AB ska till Tjänstebolaget betala 30 264 kr jämte ränta enligt 4 och 6 §§ räntelagen från dag för delgivning av stämningsansökan, den 20 juni 2012, till dess betalning sker.</p>	Inställning <p>Käromålet bestrids i dess helhet.</p>
2.2 Rättegångskostnader <p>Yrkar ersättning för rättegångskostnader med belopp som kommer att anges senare.</p>	Rättegångskostnader <p>Yrkar ersättning för rättegångskostnader med belopp som kommer att anges senare.</p>

3. GRUNDER

Avtalsinnehåll

Mellan parterna har träffats muntligt avtal enligt översänd uppdragsbekräftelse, aktbil. 2. Då mottagande av uppdragsbekräftelse skett utan att Penningbolaget reagerat mot innehållet har avtal slutits. *Notera att orderdatum på aktbil. 2 är felaktigt pga. skrivfel och ska rätteligen vara 11 februari 2011.* Tjänstebolaget har till Penningbolaget ställt avtalad och av Penningbolaget godkänd personal till förfogande. Uthyrd personal har utfört avtalat arbete för Penningbolaget.

Tjänstebolaget har för det utförda arbetet begärt ersättning i enlighet med avtal om 375 kr i timmen inkl. moms. Den begärda ersättningen har inte till någon del betalats av Penningbolaget.

Någon muntlig överenskommelse om betalning enligt vad Penningbolaget hävdar har inte förekommit. Det bestrids att det varit några kontakter mellan parterna med anledning av uppdragsbekräftelsen. I vart fall har Penningbolaget inte bestritt bekräftelsen med angivande av en betalningsmodell om 40 % av fakturerat belopp.

Prestation enligt avtalet

Det har inte förelegat brister eller felaktigheter i arbetet. Om det förelegat några sådana har de berott på den bristande informationen från Penningbolaget.

Avtalsinnehåll

I första hand har parterna muntligen kommit överens om ersättning för utfört arbete motsvarande 40 % av vad Penningbolaget skulle komma att fakturera slutkunden i arvode. Betalning skulle ske efter leverans och fakturering till slutkund. Någon fakturering från slutkund har inte kunnat ske, varför Penningbolaget inte är skyldigt att betala.

Det är riktigt att Ali Stolt och Siri Snitsig varit på Penningbolaget och arbetat den tid som anges i fakturorna.

375 kr i timmen inkl. moms är skäligt i och för sig för det utförda arbetet.

Prestation enligt avtalet

I andra hand har arbetet inte utförts på avtalat sätt. Siri Snitsig och Ali Stolt har inte varit självgående. Tjänstebolaget har inte rätt att ta betalt för något som inte levererats.

<p>Siri Snitsig och Ali Stolt är ekonomer. Ali Stolt är fil. kand. och har arbetat med bokföring och redovisning samt som ekonomichef. Siri Snitsig har arbetat som ekonomiassistent sedan år 1970 och även som egen företagare och ekonomichef.</p> <p>Siri Snitsig och Ali Stolt intervjuades av Linda Nordstrand och Per Ståndaktig troligtvis den 7 februari 2011. Efter intervjun och innan uppdraget påbörjats godkändes Siri Snitsig och Ali Stolt av Penningbolaget att börja arbeta efter en introduktion.</p> <p>Reklamation Under alla förhållanden har Penningbolaget reklamerat det påstådda felet i utfört uppdrag för sent.</p>	<p>Det är riktigt att Siri Snitsig och Ali Stolt hade de formella kvalifikationer som de uppgett. Ali Stolt hade dock inte arbetat med löpande ekonomiarbete på många år eftersom han arbetat som ekonomichef under lång tid.</p> <p>Det är riktigt att Penningbolaget träffade Siri Snitsig och Ali Stolt vid en intervju. Det stämmer dock inte att Penningbolaget ”godkände” dem. Parterna, Siri Snitsig och Ali Stolt kom överens om att testa uppdraget en tid.</p> <p>Reklamation Det bestrids att reklamation gjorts för sent.</p>
<p>4. SAKOMSTÄNDIGHETER</p>	
<p><u>Tjänstebolaget</u></p> <p>Den 11 februari 2011 fick Emmy Stark en bekräftelse från Penningbolaget på att Siri Snitsig och Ali Stolt hade blivit godkända varefter hon skickade en uppdragsbekräftelse till Penningbolaget. Uppdraget omfattas av <i>Allmänna Bestämmelser Personaluthyrning</i>.</p> <p>Arbetets utförande Det bestrids att Siri Snitsig arbetat med ett och samma uppdrag alla dagar – det var rätteligen tre större uppdrag. Reklamation av hennes arbete borde ha skett den 9 mars 2011. Först sista dagen, den 11 mars 2011, sa Penningbolaget att hon hade gjort vissa fel men uppgav samtidigt att hon hade rättat till det bra. Ingen reklamation har skett på arbetet. På måndagen den 14 mars 2011 sa Penningbolaget att hon inte var välkommen att arbeta där längre.</p> <p>Reklamation av Ali Stolts arbete skulle ha gjorts senast den 1 mars 2011. Först efter den 11 mars 2011 gjordes en reklamation. Ali Stolt arbetade parallellt med annan anställd i början. Sedan arbetade han självständigt och fick hand om ”problembolag”. Ali Stolt fick ingen introduktion i bokföringssystemet trots att han hade anmält att han</p>	

inte arbetat med det förut. Efter två och en halv vecka påtalade Per Ståndaktig att hans arbete måste gå lite fortare. De var dock överens om att Ali Stolt behövde en introduktionsperiod. Kort efter detta ringde Emmy Stark och sa att Ali Stolt inte var välkommen att arbeta hos Penningbolaget längre.

Introduktion för Siri Snitsig och Ali Stolt

Siri Snitsig eller Ali Stolt har inte fått någon introduktion eller information från Penningbolaget i anslutning till att de påbörjade sitt uppdrag.

Enligt Siri Snitsig fick hon inte fråga någon annan om hjälp utan hon skulle e-maila en specifik person på företaget om hon hade frågor.

Kursen Siri Snitsig och Ali Stolt gick hade inte någon betydelse för det arbete de skulle utföra.

Reklamation

Efter den 11 mars 2011 meddelade Penningbolagets företrädare att de inte var nöjda med det utförda arbetet och att de inte önskade ytterligare tjänster.

Den 7 april 2011 bestred Penningbolaget faktura nr 1803. Faktura nr 1971 bestreds den 21 april 2011.

Penningbolaget

Arbetets utförande

Siri Snitsig utförde arbetet felaktigt. Hon fick göra om arbetet. Hon satt ungefär fyra dagar med ett och samma uppdrag som normalt ska ta cirka fyra timmar. Per Ståndaktig var tvungen att göra om hennes arbete. Per Ståndaktig sade till Emmy Stark på Tjänstebolaget den 14 mars 2011 att Penningbolaget inte önskade fortsätta uppdraget. Emmy Stark skulle meddela Siri Snitsig detta. Siri Snitsig kom dock tillbaka en och en halv vecka senare och trodde att hon skulle fortsätta arbeta.

Ali Stolt arbetade i tre eller fyra dagar med något Penningbolaget kunde fakturera två timmar för. Per Ståndaktig förklarade vid ett samtal för honom att bolaget inte skulle kunna fakturera för hans arbete. Han försökte därefter ett par dagar till men det fungerade inte. Penningbolaget hade ett möte med Emmy Stark under veckan som började med den 14 mars 2011 om både Siri Snitsig och Ali Stolt.

Introduktion för Siri Snitsig och Ali Stolt

Penningbolaget har haft en tillräcklig introduktion för Siri Snitsig och Ali Stolt enligt följande. Genomgång av IT-miljön, vilket tog totalt ca en halv dag och bestod av lösenord, inloggningsuppgifter i Citrix-miljö och Visma byråstöd. Genomgång av

Visma administration, vilket tog ca en halvtimme till en timme. Den senare introduktionen ledde Per Ståndaktig.

Penningbolaget använder bokföringsprogrammet Visma som är extremt enkelt. En introduktion i det programmet behövs inte om man har erfarenhet av bokföring. Siri Snitsig och Ali Stolt har fått stöd av Penningbolaget och ställt många frågor till de anställda. Ali Stolt gick dessutom dubbelt en tid vilket inte är standard. Någon övrig introduktion kan inte efterfrågas när man arbetar som konsult.

Om Siri Snitsig och Ali Stolt inte kunde arbeta pga. att de inte fått någon introduktion borde de ha reklamerat det direkt till Penningbolaget.

Kursen Siri Snitsig och Ali Stolt gick tillsammans med övriga anställda på Penningbolaget behandlade Norstedts program som används för mer avancerat arbete om bokslut och skatt.

Reklamation

Sannolikt dagen efter att uppdragsbekräftelsen mottogs ringde Penningbolaget Emmy Stark på Tjänstebolaget och påtalade att det inte var överenskommet om fast pris. Emmy Stark sade vid detta samtal att det angavs ett fast pris i uppdragsbekräftelsen enligt bolagets policy om hur resurserna planeras internt.

Den 5 april 2011 skickade Per Ståndaktig ett e-mail till Emmy Stark och bestred fakturorna, se aktbil. 17.

Den 14 juni 2011 bestreds betalningsmodellen genom brev till Stora inkassobolaget AB, se aktbil. 21.

Sammanställning med frågor inför muntlig förberedelse den 16 augusti 2012 i de gemensamt handlagda målen T 000A-12 Käranden ./ Svaranden A och T 000B-12 Käranden ./ Svaranden B

Frågor till parterna, se sida 9.

BAKGRUND

Systrarna käranden och svaranden A har båda ägt andelar i fastigheten X 1:1. Under 2009 avtalade de om överlåtelse av kärandens ideella andel av fastigheten till svaranden A.

Den 22 augusti 2009 undertecknade parterna ett köpekontrakt, i vilket anges att käranden ska behålla en areal om 20 000 kvm avstyckat som fritidshustomter. Vidare anges att tre tomter ska avstyckas i en första omgång, enligt ritningar på en till kontraktet bifogad karta och att en fjärde tomt ska avstyckas efter avtal med köparen.

Den 14 augusti 2010 lät parterna göra ett tillägg till kontraktet, av vilket bl.a. framgår att avstyckning av tre tomter genomförts. Tillägget omfattar även anvisningar kring avstyckningen av den fjärde tomten. De tre fastigheterna som avstyckats betecknas idag X 1:3, 1:4 och 1:5. Den 14 augusti 2010 undertecknade parterna även ett köpebrev, av vilket framgår att överlåtelseobjektet är 5/24 av fastigheten X 1:1 samt att fastigheten överläts mot en symbolisk köpeskilling om 1 kr. I köpebrevet intogs inte köpekontraktets skrivning om att säljaren skulle behålla 20 000 kvm avstyckat som fritidshustomter.

Efter köpebrevets undertecknande har svaranden A sökt och beviljats lagfart för stamfastigheten X 1:1 samt för de avstyckade fastigheterna X 1:3, 1:4 och 1:5.

Dok.Id 35924

Postadress	Besöksadress	Telefon	Telefax	Expeditionstid
Box 53 921 32 Lycksele	Bångvägen 14	0950-237 00 E-post: lycksele.tingsratt@dom.se www.lyckseletingsratt.domstol.se	0950-237 35	måndag – fredag 09:00-12:00 13:00-15:00

Svaranden A har därefter skänkt en av dessa fastigheter, X 1:4, till brodern svaranden B.

YRKANDEN

Mål T 000A-12 Käranden ./ Svaranden A

Käranden har yrkat att tingsrätten:

1. fastställer att i kontrakt av den 4 september 2009 avseende fastigheten X 1:1 samt i tillägg till detta av den 14 augusti 2010, angivet och undantaget markområde, dvs. fastigheterna X 1:3, 1:4 och 1:5 samt ytterligare ett markområde om 4 000 kvm å fastigheten X 1:1 inte innefattas av svaranden A:s köp av kärandens andel av X 1:1 samt
2. vid vite förpliktar svaranden A att genast och utan vederlag avträda och till käranden överlåta fastigheterna X 1:3, 1:5 samt ytterligare ett markområde om 4 000 kvm å fastigheten X 1:1, alternativt att tingsrätten
3. förpliktar svaranden A att genast utge 575 000 kr till käranden motsvarande värdet av ovanstående fastigheter och mark, jämte ränta på beloppet enligt 4 och 6 §§ räntelagen från den 14 augusti 2010 till dess betalning sker.

Svaranden A har yrkat att tingsrätten:

1. avvisar kärandens fastställelseyrkande. För det fall att avvisning inte sker har hon bestritt yrkandet i dess helhet.
2. avvisar kärandens yrkande om att svaranden A ska förpliktas att till käranden överlåta fastigheterna X 1:3, 1:5 samt ytterligare ett markområde om 4 000 kvm å fastigheten X 1:1. För det fall avvisning inte sker har hon bestritt yrkandet i dess helhet.

Svaranden A har vidare bestritt kärandens yrkande om att svaranden A ska förpliktas att till käranden utge 575 000 jämte ränta.

Käranden har bestritt svaranden A:s yrkanden om avvisning.

Mål T 000B-12 Käranden ./ Svaranden B

Käranden har yrkat att tingsrätten fastställer att käranden har bättre rätt än svaranden B till fastigheten X 1:4.

Svaranden B har bestritt yrkandet.

Samtliga parter har även yrkat ersättning för sina rättegångskostnader.

GRUNDER

Käranden

I avtalet om överlåtelse av kärändens andel av fastigheten X 1:1 har parterna avtalat att ett område om 20 000 kvm, motsvarande fastigheterna X 1:3, 1:4, 1:5 samt ett ytterligare område om 4 000 kvm, inte ska innefattas i köpet och att parterna ska samverka för att fastighetsbildning i enlighet med avtalet ska ske på så sätt att markområdena utan vederlag tillförs käränden på grund av avtalet. Parterna har haft rätt att självständigt förfoga över det undantagna markområdet eftersom svaranden A varit civilrättslig ägare till 19/24 genom medan resterande 5/24 ägdes av käränden.

Partsavsikten var att de undantagna markområdena vederlagsfritt skulle tillföras käränden. Detta var en absolut förutsättning för överenskommelsen om överlåtelse samt för den symboliska köpeskillingen om 1 kr. Köpebrevet kom dock av förbiseende inte att innehålla en upprepning av villkoren om undantagna markområden.

Parternas avtal om köp av X 1:1 innehåller inte en utfästelse om framtida överlåtelse. Villkoret om undantaget markområde är att betrakta som en inskränkning av köpets omfattning och är ett enligt praxis godtaget sätt att avtala vid fastighetsförsäljning. I köpebrevet anges dessutom att överlåtelsen avser X 1:1 och inte X 1:3-1:5, vilka var under bildande.

Efter köpebrevets undertecknande har svaranden A med stöd av köpebrevet beviljats lagfart inte bara för stamfastigheten utan också för de fastigheter som enligt avtalet tillkom käranden.

Svaranden A har trots uppmaning vägrat att medverka till fullföljd av avtalet och att det rätta förhållandet registreras. Ovisshet råder därför om rättsförhållandet och denna ovisshet länder käranden till förfång.

Svaranden A ska på grund av avtalet förpliktas att fullfölja detsamma genom att utan ytterligare ersättning överlåta fastigheterna X 1:3 och 1:5 samt ytterligare ett markområde om 4 000 kvm på fastigheten X 1:1 till käranden.

Svaranden A har genom att bryta mot parternas avtal på sätt som angetts ovan orsakat Käranden skada uppgående till i vart fall yrkat belopp. Hon ska därför alternativt ersätta Käranden Jonassen för den uppkomna skadan.

Om svaranden As avvisningsyrkande

Kärandens fastställelsetalan går ut på att fastställa att parternas avtal inte har den rättsföljden att svaranden A genom avtalet blivit ägare till vissa angivna markområden. Den faktiska konsekvensen av att detta rättsförhållande inte består är att käranden inte är betagen sin äganderätt till aktuella markområden.

Vad gäller yrkandet om förpliktelse för svaranden A att överlåta aktuella fastigheter/markområde till käranden är yrkandet, vid bifallande dom, möjligt att uppnå genom vitesföreläggande.

Fastigheten X 1:4 (Svaranden B)

Svaranden A har skänkt kärandens fastighet X 1:4 till svaranden B. Svaranden B har i ond tro tillägnat sig samt ansökt om och beviljats lagfart för fastigheten. Svaranden B har nekat till att medverka till att det rätta förhållandet registreras. Ovisshet råder därmed om rättsförhållandet. Eftersom ovissheten länder käranden till förfång ska tingsrätten fastställa det rätta förhållandet.

Svaranden A

Grund för avvisningsyrkandet

Kärandens fastställelseyrkande är enligt sin lydelse begränsat till att avse endast fastställelse av det faktiska förhållandet att ett avtal av visst innehåll slutits mellan käranden och svaranden A. En förutsättning för att en talan ska anses avse ett rättsförhållande i 13 kap 2 § rättegångsbalkens mening och inte ett sakförhållande är att kärandens talan uttryckligen anknyter till minst en rättsföljd, vilket kärandens talan inte gör.

Att fastställa innehållet i köpekontraktet av den 4 september 2009 saknar vidare intresse, eftersom svaranden grundar sitt förvärv av fastigheten X 1:1 på köpebrevet av den 14 augusti 2010. Kärandens ifrågavarande talan kan därför inte heller av denna anledning upptas till prövning.

Kärandens yrkande om att svaranden A ska förpliktas att överlåta fastigheterna X 1:3, 1:5 samt ytterligare ett markområde om 4 000 kvm å fastigheten X 1:1 är inte tillåtet, eftersom ett bifallande domslut inte skulle vara exigibelt.

Bemötande av kärandens grunder för talan

1. Parterna har inte avtalat på sätt som påstås.

Svaranden A har enligt *köpebrevet* den 14 augusti 2010 gjort ett giltigt förvärv av kärandens andelar i fastigheten X 1:1. Av köpebrevet framgår att käranden förbehållslöst överlåtit fastigheten till svaranden A. (Enligt svaranden A:s uppfattning som kompensation för att käranden tidigare mottagit 29 166 kr för sin dåvarande andel [1/24] i fastigheten utan att medverka till att köpebrev upprättades).

Köpekontraktet den 4 september 2009 grundar ingen rätt för käranden till fastigheterna X 1:3 och 1:5 eller till ett markområde om 4 000 kvm å fastigheten X 1:1. Köpekontraktet ger inte heller käranden någon rätt till ersättning.

2. Parterna hade inte rätt att förfoga över fastigheten

När köpekontraktet av den 4 september 2009 undertecknades var parterna inte ensamma lagfarna ägare till samtliga fastigheten. De kunde därför inte heller ensamma förfoga över de tomter som enligt köpekontraktet skulle avstyckas. Överenskommelsen om tomterna är därför ogiltig och grundar ingen rätt för käranden till tomterna.

3. Villkoret om undantaget måste upprepas i köpebrevet.

Villkoret om undantaget markområde i köpekontraktet utgör dessutom ett villkor som måste upprepas i köpebrevet för att vara giltigt.

4. Villkoret är en utfästelse om framtida överlåtelse

Målsättningen att käranden skulle erhålla tomterna är vidare att anse som en utfästelse om framtida överlåtelse om fast egendom, vilken inte uppfyller formkraven i jordabalken. Det innebär att överenskommelsen om tomterna varken är bindande eller kan utgöra grund för skadeståndsskyldighet.

Svaranden B

Han bestrider att svaranden A inte var att anse som rättmätig ägare till fastigheten X 1:4 när hon överlät denna till honom och gör samma invändningar som svaranden A när det gäller vad som avtalats mellan henne och käranden.

Han har under alla omständigheter förvärvat fastigheten X 1:4 på sätt som jordabalken föreskriver. Han är därmed såväl civilrättslig som lagfaren ägare till fastigheten. Svaranden B förvärvade X 1:4 i gåva av svaranden A i enlighet med gåvobrev daterat den 22 februari 2011. Såvitt svaranden B kände till vid tidpunkten för gåvan var svaranden A såväl civilrättslig som lagfaren ägare till fastigheten i fråga. Han var alltså inte i ond tro.

BEVISNING

Käranden

Skriftlig

- Köpekontraktet, bilaga 1 till stämningsansökan, åberopas till styrkande av att fastigheterna X 1:3-1:5 samt ett markområde om 4 000 kvm inte omfattades av svaranden A:s köp.

- Värderingsintyg, bilaga 6 till stämningsansökan, åberopas till styrkande av fastigheterna och markens värde.

Muntlig (T 000B-12)

- Partsförhör under sanningsförsäkran med käranden, som ska höras om omständigheterna före och vid avtalet om köp av X 1:1 mellan henne och svaranden A. Förhöret ska styrka att svaranden B varit i ond tro beträffande svaranden A:s åtkomst av X 1:4.

Svaranden A

Skriftlig

- Köpebrevet av den 14 augusti 2010 åberopas till styrkande av att käranden överlätit sina andelar av fastigheten X 1:1 till Svaranden A utan förbehåll.

Muntlig

- Partsförhör under sanningsförsäkran med svaranden A. Svaranden A ska höras om de kontakter som förevarit mellan parterna till styrkande av att käranden överlätit sina andelar av fastigheten X 1:1 till henne utan förbehåll.

Svaranden B

Skriftlig

- Gåvobrev av den 22 februari 2011, bilaga 1 till svaromålet, utvisande att svaranden B såsom gåva från svaranden A, förvärvat fastigheten X 1:4, till styrkande av att svaranden B har bättre rätt till fastigheten framför käranden.

PROCESSLÄGESANALYS

Tingsrätten ska inledningsvis pröva om kärandens ska avvisas avseende yrkandena om dels fastställelse, dels förpliktande att överlåta fastigheter och ett markområde.

Till den del målet därefter ska prövas i sak har tingsrätten att pröva 1) om käranden visat att hon och svaranden A avtalat att ett område om 20 000 kvm fördelat på fyra nya fastigheter, varav tre individualiserade fastigheter som senare avstyckats och numera benämns X 1:3, 1:4 och 1:5, inte skulle ingå i svaranden A:s köp av kärandens ideella andelar av fastigheten X 1:1. Om svaret är nej ska kärandens talan ogillas.

Om svaret på fråga 1 är ja ska tingsrätten pröva 2) om överenskommelsen om undantaget markområde är ogiltig därför att parterna inte själva kunde förfoga över de angivna områdena på grund av att de vid tidpunkten för köpekontraktets upprättande inte var lagfarna ägare till samtliga andelar i X 1:1. Om svaret är ja ska kärandens talan ogillas. Om svaret är nej ska tingsrätten pröva 3) om villkoret om undantaget markområde i köpekontraktet utgör a) ett villkor som måste upprepas i köpebrevet för att vara giltigt och/eller b) om det är att anse som en utfästelse om framtida överlåtelse av fast egendom. Om svaret på a eller b är ja ska kärandens talan ogillas. Om svaret på frågorna är nej har käranden bättre rätt än svaranden A till fastigheterna varför något av hennes alternativa yrkanden till någon del ska bifallas avseende de fastigheter och det markområde för vilka/vilken talan prövas i sak.

T 000B-12

Om tingsrätten finner att fastigheten X 1:4 inte innefattas av svaranden A:s köp ska tingsrätten pröva om käranden visat att svaranden B ägde vetskap om att fastigheten X 1:4 rätteligen tillkom käranden. Om svaret är nej ska kärandens yrkande om bättre rätt till X 1:4 ogillas. Om svaret är ja ska tingsrätten fastställa att käranden har bättre rätt än svaranden B till fastigheten X 1:4.

FRÅGOR TILL PARTERNA

Parterna föreläggs att senast i samband med den muntliga förberedelsen besvara frågorna nedan.

Frågor till käranden

- a) Åberopar käranden någon ytterligare bevisning?
- b) Har käranden synpunkter på den av tingsrätten upprättade sammanställningen med processlägesanalys?

Frågor till svaranden A

- a) Vitsordar svaranden A att de fastigheter och markområde som tvisten avser totalt kan värderas till 575 000 kr? Om inte, vilket belopp kan vitsordas?
- b) Har svaranden A synpunkter på den av tingsrätten upprättade sammanställningen med processlägesanalys?

Frågor till svaranden B

- a) Har svaranden B synpunkter på den av tingsrätten upprättade sammanställningen med processlägesanalys?

TIDSPLAN

Tingsrätten har kallats till muntlig förberedelse i målet den 16 augusti 2012. Om parterna inte förlikas, och om processuella frågeställningar inte lägger hinder i vägen kan en huvudförhandling i målen hållas under oktober/november 2012.

Sammanställningen upprättad av

Tingsnotarien Nathalie Stenmark

Sammanställning med processlägesanalys inför muntlig förberedelse**T 000-12 Käranden ./ Svaranden****BAKGRUND**

Käranden är morbror till svaranden. Omkring den 14 juni 2010 reste svaranden från Slussfors ner till käranden i Göteborg. Därefter reste de två till Slussfors. Den 18 juni 2010 besökte de Swedbank i Storuman. Vid det besöket överförde käranden 400 000 kr till svarandens konto.

YRKANDEN

Käranden har yrkat att tingsrätten ska förplikta svaranden att till käranden betala:

- a) 400 000 kr, plus
- b) ränta på kapitalbeloppet enligt räntelagen från den 18 juni 2010 till dess betalning sker.

Svaranden har bestritt kärandens yrkanden och inte vitsordat något belopp som skäligt. Svaranden har yrkat ersättning för sin rättegångskostnad.

GRUNDER**Käranden**

Vid tiden för transaktionen var käranden kraftigt dement. I första hand menar han att gåvan har skett under påverkan av en psykisk störning och är därför ogiltig.

I andra hand menar käranden att gåvan är ogiltig på grund av att svaranden förmått honom att överföra pengar till svarandens konto och därvid utnyttjat kärandens demens för att betinga sig en förmån för vilken inget vederlag skulle utgå.

I tredje hand menar käranden att gåvan inte får göras gällande eftersom omständigheterna vid dess tillkomst är sådana att det skulle strida mot tro och heder att med vetskap om dem återopa gåvan och svaranden har haft sådan vetskap eller får antas ha haft sådan vetskap. De omständigheter som gör att det skulle strida mot tro och heder är att svaranden överrumplat och utan förvarning hämtat den demente käranden från hans hem och tagit med sig honom till svarandens hem i Slussfors och därefter till banken där svaranden förmått honom att överföra det yrkade beloppet till svarandens konto. Uttagen gick till så att svaranden skrev in alla uppgifter på uttagsblanketterna varefter han lade blanketterna framför käranden för undertecknande.

Svaranden

Svaranden bestrider att käranden vid tidpunkten för gåvan lidit av en psykisk störning. Han menar vidare att det saknas orsakssamband mellan en eventuell psykisk störning och den lämnade gåvan. 1924 års lag om verkan av avtal som slutits under påverkan av en psykisk störning är under alla omständigheter inte tillämplig på gåva.

Han har inte förmått käranden att överföra pengar till svaranden eller utnyttjat något oförstånd hos käranden. Det finns inte något förhållande som medför att rättshandlingen inte skulle vara gällande. Han har i vart fall inte haft kännedom om något sådant förhållande.

BEVISNING

Käranden

Skriftlig

1. Intyg av den 26 september 2011, från X, Järnbrottshus äldreboende.
2. Utredning av den 19 januari 2010, gjord av biståndsbedömaren Y vid Göteborgs Stad SDN Frölunda-Högsbo.
3. Brottsanmälan av den 15 mars 2011, och då i synnerhet förhöret med banktjänstemannen Z vid Swedbank i Storuman.

Muntlig

1. Partsförhör under sanningsförsäkran åberopas med L D, kändens förvaltare.
2. Vittnesförhör med demenssjuksköterska Å.
3. Vittnesförhör med leg läkare Ä, vid vårdcentralen Opaltorget.
4. Vittnesförhör med enhetschef X vid Järnbrottshus äldreboende,

Svaranden*Skriftlig*

1. E-post från L D till svarandens dotters e-postadress.

Muntlig

1. Partsförhör under sanningsförsäkran med svaranden.
2. Vittnesförhör med banktjänstemannen Z.
3. Vittnesförhör med Ö, ÖFM Göteborg.

PROCESSLÄGESANALYS

Tingsrätten ska pröva 1) om känden visat att han var dement vid tidpunkten för gåvan. Om svaret är nej ska käromålet ogillas. Om svaret är ja ska tingsrätten pröva 2) om demensen innebär att gåvan är ogiltig enligt lagen om verkan av avtal som slutits under påverkan av en psykisk störning. Om svaret är ja ska käromålet bifallas. Om svaret är nej ska tingsrätten pröva om gåvan är ogiltig på grund av a) att känden visat att svaranden utnyttjat kändens demens för att betinga sig gåvan eller b) att känden visat att svaranden måste antas ha känt till att känden var dement och att det skulle strida mot tro och heder att med vetskap om

demensen åberopa gåvan. Om svaret på någon av frågorna (a eller b) är ja, ska käromålet bifallas. Om svaret på frågorna är nej ska kändens talan ogillas.

Hampus Johansson

Svaranden

Käranden ./ Svaranden
angående **klander av bodelning**

Tingsrätten avser att avgöra målet utan huvudförhandling.

BAKGRUND

Den 4 april 2012 beslutade bodelningsförrättaren om bodelning mellan käranden och svaranden. I bodelningsbeslutet har bodelningsförrättaren prövat hur ett antal lån, som löper med säkerhet i kärandens enskilda egendom, ska behandlas vid bodelningen. Bodelningsförrättarens beslut innebar i denna del att lånen inte beaktades i bodelningen annat än som en skuld tillkommande käranden, att avräknas mot hans enskilda egendom. Den enskilda egendomen består av två fastigheter, vars värde överstiger skuldbeloppen.

YRKANDE

Käranden yrkar i första hand att tingsrätten ska ändra bodelningsbeslutet på så sätt att ett lån om 91 188 kr ska upptas bland hans giftorättsskulder. I andra hand yrkar han att en i bodelningen upptagen personbil, ska frånräknas giftorättsgodset och behandlas som enskild egendom.

Svaranden bestrider yrkandet.

GRUNDER**Käranden**

Lånet har inte något med hans enskilda egendom att göra utan upptogs i samband med inköp av en bil. Bilen är giftorättsgods. För att erhålla bättre räntevillkor ställdes säkerhet i hans enskilda egendom. Om tingsrätten skulle finna att lånet inte kan tas upp bland hans giftorättsskulder bör bilen i vart fall anses utgöra hans enskilda egendom, eftersom den anskaffats med hans enskilda egendom som säkerhet.

Svaranden

Bodelningsförrättaren har prövat saken och funnit att skulden inte ska tas upp i bodelningen. Hon har ingen annan uppfattning om den saken.

PROCESSLÄGET

Tingsrätten ska pröva om skulden om 91 188 kr ska tas upp som en giftorättsskuld. Om svaret är ja ska bodelningsförrättarens beslut ändras. Om svaret är nej ska tingsrätten pröva om bilen ska tas upp som enskild egendom. Om svaret är ja, ska bodelningsbeslutet ändras. Om svaret är nej ska kärandens talan lämnas utan bifall.

FÖRELÄGGANDE

Som meddelats per telefon avser tingsrätten att avgöra målet utan huvudförhandling. Ni bereds tillfälle att senast tio dagar från delfåendet av detta föreläggande lämna eventuella synpunkter på tingsrättens sammanställning av tvistefrågan och slutföra er talan i målet.

Handlingarna bör lämnas i två exemplar.

Om Ni inte hör av Er inom den angivna tiden, kan tingsrätten komma att avgöra målet ändå.

Erik Sundström

LYCKSELE TINGSRÄTT

DOM
20120813
Meddelad i
LyckseleMål nr
T 000-12**PARTER****KÄRANDE****SVARANDE**

DOMSLUT

1. Käromålet ogillas.
2. Käranden ska ersätta svaranden för rättegångskostnader med x kr.

Dok.Id 35854

Postadress	Besöksadress	Telefon	Telefax	Expeditionstid
Box 53 921 32 Lycksele	Bångvägen 14	0950-237 00 E-post: lycksele.tingsratt@dom.se www.lyckseletingsratt.domstol.se	0950-237 35	måndag – fredag 09:00-12:00 13:00-15:00

BAKGRUND

Den 4 april 2012 beslutade bodelningsförrättaren om bodelning mellan käranden och svaranden. I bodelningsbeslutet har bodelningsförrättaren prövat hur ett antal lån, som löper med säkerhet i kärandens enskilda egendom, ska behandlas vid bodelningen. Bodelningsförrättarens beslut innebar i denna del att lånen inte beaktades i bodelningen annat än som en skuld tillkommande käranden, att avräknas mot hans enskilda egendom. Den enskilda egendomen består av två fastigheter, vars värde överstiger skuldbeloppen.

YRKANDEN

Käranden har i första hand yrkat att tingsrätten ska ändra bodelningsbeslutet på så sätt att ett lån om 91 188 kr ska upptas bland hans giftorättsskulder. I andra hand har han yrkat att en i bodelningen upptagen personbil, ska frånräknas giftorättsgodset och behandlas som enskild egendom.

Svaranden har bestritt yrkandet och yrkat ersättning för rättegångskostnader.

GRUNDER**Käranden**

Lånet har inte något med hans enskilda egendom att göra utan upptogs i samband med inköp av en bil. Bilen är giftorättsgods. För att erhålla bättre räntevillkor ställdes säkerhet i hans enskilda egendom. Om tingsrätten skulle finna att lånet inte kan tas upp bland hans giftorättsskulder bör bilen i vart fall anses utgöra hans enskilda egendom, eftersom den anskaffats med hans enskilda egendom som säkerhet.

Svaranden

Bodelningsförrättaren har prövat saken och funnit att skulden inte ska tas upp i bodelningen. Hon har ingen annan uppfattning om den saken.

UTREDNINGEN VID TINGSRÄTTEN

Käranden har som skriftlig bevisning åberopat skuldebrev för bolån, kvitto på utbetalning av lån samt kvitton på överföring mellan konto och Bil Nord.

Svaranden har som skriftlig bevisning åberopat kvitto på uttag av kontantinsats.

DOMSKÄL

Tingsrätten ska, som parterna har disponerat sin talan, pröva 1) om skulden om 91 188 kr ska tas upp som en giftorättsskuld. Om svaret är ja, ska bodelningsbeslutet ändras. Om svaret är nej ska tingsrätten pröva 2) om bilen ska tas upp som enskild egendom. Om svaret är ja, ska bodelningsbeslutet ändras. Om svaret är nej ska kärandens talan lämnas utan bifall.

Skulden på 91 188 kr ska avräknas mot enskild egendom

Utgångspunkten vid bodelning är att avräkning av en makes skulder görs mot giftorättsgodset. Från denna utgångspunkt görs undantag då en make har enskild egendom om skulden har en särskild anknytning till den enskilda egendomen. Som sådan särskild anknytning anses särskilda förmånsrätter, som t.ex. inteckningar i fast egendom. Då skulden på 91 188 kr är förenad med en särskild förmånsrätt ska den avräknas från kärandens enskilda egendom i den mån den enskilda egendomen räcker till, oberoende av vad lånet använts till.

Bilen ska tas upp som giftorättsgods

All egendom som inte är enskild egendom är giftorättsgods. Egendom kan endast bli enskild genom äktenskapsförord eller villkor av tredje man i gåva, testamente eller i förmånstagarförordnande i livförsäkring. Även vad som trätt i stället för sådan egendom är enskild. Bilen är inte på grund av äktenskapsförord eller annat villkor att betrakta som kärandens enskilda egendom. Att säkerhet ställts i enskild egendom

innebär inte heller bilen trätt i stället för sådan egendom. Bilen ska därför tas upp som giftorätts gods. Detta betyder att kärandens talan ska ogillas.

Rättegångskostnader

Eftersom kärandens yrkande ogillas ska han ersätta svarandens rättegångskostnader.

ANVISNING FÖR ÖVERKLAGANDE, se bilaga (DV 401)

Den som vill överklaga domen ska göra detta skriftligen. Överklagandet, som ska vara adresserat till Hovrätten för Övre Norrland, ska ha inkommit till tingsrätten senast den 3 september 2012. Prövningstillstånd krävs.

För tingsrätten

Erik Sundström

ANVISNING FÖR ÖVERKLAGANDE - DOM I TVISTEMÅL

Den som vill överklaga tingsrättens dom, eller ett i domen intaget beslut, ska göra detta skriftligen.

Skrivelsen ska skickas eller lämnas till tingsrätten. Överklagandet prövas av den hovrätt som finns angiven i slutet av domen.

Överklagandet ska ha kommit in till tingsrätten **inom tre veckor** från domens datum. Sista dagen för överklagande finns angiven på sista sidan i domen.

Har ena parten överklagat domen i rätt tid, får också motparten överklaga domen (s.k. **anslutningsöverklagande**) även om den vanliga tiden för överklagande har gått ut. Överklagandet ska också i detta fall skickas eller lämnas till tingsrätten och det måste ha kommit in till tingsrätten **inom en vecka** från den i domen angivna sista dagen för överklagande. **Om det första överklagandet återkallas eller förfaller kan inte heller anslutningsöverklagandet prövas.**

Samma regler som för part gäller för den som inte är part eller intervenient och som vill överklaga ett **i domen intaget beslut** som angår honom eller henne. I fråga om sådant beslut finns dock inte någon möjlighet till anslutningsöverklagande.

För att ett överklagande ska kunna tas upp i hovrätten fordras att **prövningstillstånd** meddelas. Hovrätten lämnar prövningstillstånd om

1. det finns anledning att betvivla riktigheten av det slut som tingsrätten har kommit till,
2. det inte utan att sådant tillstånd meddelas går att bedöma riktigheten av det slut som tingsrätten har kommit till,
3. det är av vikt för ledning av rättstillämpningen att överklagandet prövas av högre rätt, eller
4. det annars finns synnerliga skäl att pröva överklagandet.

Om prövningstillstånd inte meddelas står tingsrättens avgörande fast. Det är därför viktigt att det klart och tydligt framgår av överklagandet till hovrätten varför klaganden anser att prövningstillstånd bör meddelas.

Skrivelsen med överklagande ska innehålla uppgifter om

1. den dom som överklagas med angivande av tingsrättens namn samt dag och nummer för domen,
2. parternas namn och hemvist och om möjligt deras postadresser, yrken, personnummer och telefonnummer, varvid parterna benämns klagande respektive motpart,
3. den ändring av tingsrättens dom som klaganden vill få till stånd,
4. grunderna (skälen) för överklagandet och i vilket avseende tingsrättens domskäl enligt klagandens mening är oriktiga,
5. de omständigheter som åberopas till stöd för att prövningstillstånd ska meddelas, samt
6. de bevis som åberopas och vad som ska styrkas med varje bevis.

Har en omständighet eller ett bevis som åberopas i hovrätten inte lagts fram tidigare, ska klaganden i mål där förlikning om saken är tillåten förklara anledningen till varför omständigheten eller beviset inte åberopats i tingsrätten. Skriftliga bevis som inte lagts fram tidigare ska ges in samtidigt med överklagandet. Vill klaganden att det ska hållas ett förnyat förhör eller en förnyad syn på stället, ska han eller hon ange det och skälen till detta. Klaganden ska också ange om han eller hon vill att motparten ska infinna sig personligen vid huvudförhandling i hovrätten.

Skrivelsen ska vara undertecknad av klaganden eller hans/hennes ombud. Till överklagandet ska bifogas lika många kopior av skrivelsen som det finns motparter i målet. Har inte klaganden bifogat tillräckligt antal kopior, framställs de kopior som behövs på klagandens bekostnad. Ytterligare upplysningar lämnas av tingsrätten. Adress och telefonnummer finns på första sidan av domen. Om ni tidigare informerats om att förenklad delgivning kan komma att användas med er i målet/ärendet, kan sådant delgivningssätt också komma att användas med er i högre instanser om någon överklagar avgörandet dit.

Bilaga till protokoll från presidentmötet i Svea hovrätt den 17 juni 2010

Tillämpningen av vissa bestämmelser med anledning av EMR

Vid ett möte den 17 juni 2010 mellan presidenterna för de sex hovrätterna enades de om följande uttalanden kring tillämpningen av vissa bestämmelser med anledning av EMR.

1 Allmänna utgångspunkter

Genom EMR-reformen (prop. 2004/05:131) har formerna för bevisupptagningen i hovrätt och vissa andra processuella bestämmelser förändrats. Hovrätternas överprövande roll har gjorts tydligare. Parterna har dock en i princip bibehållen rätt till fullständig prövning av målet (i tvistemål då prövningstillstånd har beviljats). Hovrättens ansvar för processen bör präglas av inriktningen att få en så bra och rättvis prövning som möjligt. I det perspektivet måste också bemötandefrågorna och hur processen uppfattas av parterna ges central betydelse.

2 Tillåtande av förnyat förhör

2.1 Den rättsliga regleringen

Som huvudregel gäller att muntlig bevisning ska förebringas genom uppspelning av ljud- och bildupptagning av förhören i tingsrätten. En förutsättning för att en förhörsperson ska få höras på nytt i hovrätten är att *yttre frågor behöver ställas* (35 kap. 13 § andra stycket rättegångsbalken). Detta gäller alla som har hörts vid tingsrätten, inklusive tilltalad och målsägande.

Enligt förarbetena ska förnyat förhör få ske om ny omständighet åberopats eller ny bevisning tillåtits eller om det är oklart vad en förhörsperson menat med sin utsaga, t.ex. att han eller hon har lämnat motstridiga uppgifter rörande en omständighet av betydelse. Uppräkningen är inte fullständig utan bör ses som exempel.

Det bör beaktas att bestämmelsen i 35 kap. 13 § rättegångsbalken avser formerna för presentation av bevisningen och inte reglerar bevisningens innehåll. Rätten att föra in nya uppgifter är i huvudsak oförändrad. Med undantag för den begränsning som följer av 50 kap. 25 § tredje stycket rätte-

gångsbalken avseende nya rättsfakta och ny bevisning i dispositiva tvistemål, gäller denna rätt i princip utan restriktioner.

Under förutsättning att nya frågor kan antas tillföra målet nya uppgifter bör, med denna utgångspunkt, rätten att ställa nya frågor bedömas främst utifrån regleringen i 35 kap. 7 § rättegångsbalken. Beträffande frågornas innehåll och utformning ska givetvis också bestämmelsen i 36 kap. 17 § sista stycket rättegångsbalken om frågor som inte hör till saken eller är otillbörliga beaktas. En allmän utgångspunkt är mot denna bakgrund att nya frågor bör tillåtas om de kan antas tillföra målet något som inte omfattas av tidigare bevisupptagning och inte kan vägras med stöd av 35 kap. 7 § rättegångsbalken eller 36 kap. 17 § sista stycket rättegångsbalken. I dispositiva tvistemål tillkommer den prövning som skall göras enligt 50 kap. 25 § tredje stycket rättegångsbalken.

Det är samtidigt viktigt att understryka att lagstiftarens utgångspunkt är att ny bevisupptagning normalt inte ska ske i hovrätten. Den som vill ställa ytterligare frågor måste således ge domstolen ett fullständigt underlag för prövningen av om frågorna ska tillåtas. Detta underlag måste innehålla uppgifter om varför omförhör bör hållas eller nya frågor ställas, inklusive angivande av bevisstema. Såsom anges i propositionen (s. 204) kan oklara uppgifter i detta avseende vara skäl att säga nej till ny bevisupptagning.

Det ankommer i första hand på parterna att ta initiativ till förnyade förhör. Visar det sig efter att förhör spelats upp vid huvudförhandlingen att ytterligare frågor behöver ställas, kan dock rätten i undantagsfall initiera frågan. Om rätten under beredningen av målet upptäcker brister i inspelningarna som kan motivera nytt förhör eller ytterligare frågor, något som i och för sig är sällsynt, bör den också kunna ta ett sådant initiativ.

2.2 När behöver ytterligare frågor ställas?

2.2.1 Tilläggsförhör

Förnyat förhör i hovrätten sker i första hand i form av ett tilläggsförhör där upptagningen från tingsrätten först spelas upp och därefter tilläggsfrågor ställs till förhörspersonen.

Tydliga fall när tilläggsförhör *bör komma i fråga* är när

- det kommer fram nya uppgifter av betydelse genom ny bevisning och part vill ställa frågor till tidigare hörda personer med anledning av de nya uppgifterna,
- part begär att få ställa tilläggsfrågor på grund av att nya uppgifter av betydelse framkommit på annat sätt sedan tingsrättens dom,
- part begär att få ställa tilläggsfrågor på grund av att det råder oklarhet om vad en person menat med vissa uppgifter som lämnats vid tingsrätten (svävande uppgifter i sig utgör dock inte skäl för förnyat förhör, se mer nedan om då tilläggsförhör inte bör komma i fråga),

- part begär att få ställa tillägsfrågor på grund av att en person har nya eller ändrade uppgifter av betydelse att lämna (t.ex. om en förhörsperson glömt att lämna vissa uppgifter eller har ändrat uppfattning angående en omständighet av betydelse sedan huvudförhandlingen i tingsrätten),
- förnyat förhör ska ske med ena parten och det kan antas att nya uppgifter av betydelse då kommer fram och motpartens ombud/försvare mot den bakgrunden begär förnyat förhör även med sin huvudman,
- den tilltalade saknat försvarare vid tingsrätten och en försvarare som förordnats i hovrätten gör gällande att uppgifter av betydelse inte kommit fram eller kommit fram på ett felaktigt sätt,
- presentationsutrustning eller liknande har använts under det inspelade förhöret och en uppspelning kan antas ge en bristfällig bild av vad som förekommit vid förhöret.

Tydliga fall när tilläggsförhör *inte bör komma i fråga* är när

- part begär att få ställa tillägsfrågor endast på grund av att tingsrätten uppges ha felbedömt en persons trovärdighet,
- part begär att få ställa tillägsfrågor endast på grund av att parten företrätts av annat ombud/annan försvarare vid förhandlingen vid tingsrätten,
- part begär att få ställa tillägsfrågor till en person på grund av att denne lämnat svävande uppgifter vid tingsrätten och det egentligen inte råder något tvivel om vad som menats och det inte heller finns skäl att anta att andra uppgifter av betydelse skulle lämnas i hovrätten.

2.2.2 Omförhör

Förnyat förhör i hovrätten kan också ske i form av ett omförhör, utan föregående uppspelning av tingsrättsförhöret.

Omförhör blir aktuellt i första hand då det inte finns någon upptagning från tingsrättens förhör som är se- och hörbar, t.ex. då tekniken inte fungerat. Av förarbetena framgår även att omförhör kan bli aktuellt då förhöret vid tingsrätten med hänsyn till hur målet har gestaltat sig i hovrätten har förlorat i aktualitet.

Tydliga fall när omförhör *bör komma i fråga* är när

- det av tekniska eller andra skäl inte finns någon godtagbar upptagning,

- presentationsutrustning eller liknande har använts under det inspelade förhöret och det bedöms svårt att tillgodogöra sig bevisningen utan ett nytt förhör,
- tilltrosbevisning upptagits per telefon vid tingsrätten,
- förhöret vid tingsrätten gällt flera åtalspunkter som inte särskiljts medan frågan i hovrätten gäller endast en mindre del av det som var aktuellt i första instans,
- en tilltalad eller någon annan förhörsperson i hovrätten kommer att lämna en helt annan version än vid tingsrätten. Om någon av parterna i ett sådant fall begär uppspelning jämte tilläggsförhör bör dock detta bifallas,
- ett vittne felaktigt har hörts utan att först ha avlagt ed – eventuellt kan det i sådant fall räcka med tilläggsfrågor med inriktning på om uppgifterna i det tidigare förhöret kan bekräftas.

Om ett mål avgjorts i tingsrätten i partens utelämnade bör av naturliga skäl förhör få hållas i hovrätten.

Tydliga fall när omförhör *inte bör komma i fråga* är när

- det är tillräckligt med ett tilläggsförhör – se ovan,
- omförhör begärs därför att en förnyad bedömning av en persons utsaga önskas.

3 Hänvisning till handlingar vid en huvudförhandling

3.1 Allmänt

Bevisningen får läggas fram genom hänvisning till handlingar i målet om rätten finner det lämpligt. Möjligheten att hänvisa gäller i princip alla handlingar i målet inklusive ljud- och bildupptagningar vid tingsrätten. Även yrkanden, sakframställningar och – i brottmål – personalia kan således tas upp genom hänvisningar. Av förarbetena framgår dock att möjligheten att ersätta muntliga framställningar – t.ex. yrkanden och sakframställningar – med hänvisningar ska tillämpas restriktivt i brottmål. Vid bedömningen av om hänvisning ska tillåtas bör särskilt nämndemännens förutsättningar att ta till sig materialet utan en genomgång under förhandling beaktas. Parternas inställning bör givetvis också tillmätas betydelse.

3.2 Hänvisning till skriftlig bevisning

Skriftlig bevisning som är av begränsad omfattning såsom rättsintyg och liknande kan ofta anses lämpad för hänvisning. Också beträffande mer omfattande skriftlig bevisning bör möjligheterna till hänvisning utnyttjas. I sådana fall bör emellertid den part som åberopat bevisningen normalt ge vissa

förklaringar och läsanvisningar. Detta kan kompletteras med att parten under förhandlingen pekar på och mer översiktligt går igenom de avsnitt i den skriftliga bevisningen som är av särskilt intresse. Rätten bör som huvudregel ha tagit del av sådant skriftligt material innan förhandlingen hålls.

3.3 Hänvisning till ljud- och bildupptagningar

I förarbetena framhålls att möjligheten att hänvisa till ljud- och bildupptagningar av förhör bör tillämpas restriktivt i brottmålsprocessen. Det bör också beaktas att hänvisning inskränker offentligheten vid förhandlingen.

Hänvisning till ljud- och bildupptagningar kan aktualiseras i sådana fall där det av praktiska skäl är svårt att få till stånd en förhandling med uppspelning av samtliga förhör. Hovrätten bör t.ex. för att underlätta utsättningen av långa mål med flera aktörer i undantagsfall kunna använda sig av hänvisning för i vart fall delar av den muntliga bevisningen. Problemet med att viss aktör inte kan närvara under hela förhandlingen kan också lösas genom att han eller hon tillåts utebli från den del av förhandlingen då viss ljud- och bildupptagning spelas upp (jfr nedan). Huvudregeln bör vara att all muntlig bevisning ska läggas fram vid förhandlingen.

Vid hänvisning till förhör vid mål som avgörs efter huvudförhandling ska förhören spelas upp för samtliga ledamöter. Alla i rätten bör ta del av uppspelningen gemensamt. Detta bör i regel ske i den ordning som förhöret ska komma enligt processordningen.

4 Parts närvaro vid uppspelning av förhör under huvudförhandling

I de fall förnyat förhör inte ska hållas kallas normalt inte den som förhöret avser. I brottmål ska dock den tilltalade som regel kallas personligen även om något förnyat förhör inte ska ske. Hans eller hennes närvaro och hörande i personliadelen har ju i regel betydelse för frågan om påföljd.

Vad beträffar åklagaren har fråga uppstått om denne behöver vara närvarande när ljud- och bildupptagningar spelas upp. Det har förekommit att åklagare i större mål har fått utebli från delar av ljud- och bilduppspelningar. Det har också hänt att en dag har ”lyfts ut” utanför huvudförhandlingen och att hänvisning har tillämpats (se avsnitt 3.3 ovan).

Utgångspunkten bör vara att parterna ska vara närvarande vid uppspelning av förhör i hovrätten, bl.a. av det skälet att frågan om tilläggsförhör kan komma att aktualiseras efter uppspelningen. Det bör således höra till undantagen att part tillåts vara frånvarande vid uppspelning av förhör. Det bör aktualiseras främst då det är en förutsättning för att en förhandling ska kunna genomföras inom rimlig tid och processekonomiska skäl starkt talar för att det bör tillåtas.

5 Kan ett brottmål avgöras i sak i den tilltalades personliga frånvaro eller förfaller överklagandet?

Förfalloreglerna är oförändrade. Det bör beaktas att ett avgörande i utevaro inte alltid kan anses vara till fördel för den tilltalade, jämfört med att överklagandet förfaller (jfr NJA 2002 s. 32). Huvudregeln bör således alltså vara att överklagandet förfaller. I det följande diskuteras hur förfalloreglerna bör tillämpas när den tilltalade uteblivit, men företräds av ett närvarande befullmäktigat ombud.

Högsta domstolen har i NJA 2009 s. 836 angett vissa riktlinjer för bedömningen av frågan om den tilltalades personliga närvaro. I sammanhanget bör även beaktas den rätt som en tilltalad har att vara närvarande endast genom sin försvarare (jfr Europadomstolens dom 22 september 2009 i målet *Pietiläinen v. Finland*).

Undantag från huvudregeln att överklagandet ska förfalla kan, från dessa utgångspunkter, komma i fråga främst om den tilltalade klart avstått från rätten till personlig närvaro, det inte är fråga om en ung tilltalad, hovrättsdomen inte kan innebära en betydande straffskärpning och det inte heller är fråga om att bestämma sådana påföljder som förutsätter en bedömning av den tilltalades personliga lämplighet härför. Är det fråga om ett längre fängelsestraff än ett år bör målet endast i undantagsfall kunna avgöras utan den tilltalades personliga närvaro.

Härutöver kan ett avgörande utan personlig närvaro av den tilltalade aktualiseras t.ex. om åklagaren överklagat och den tilltalades frånvaro beror på att han eller hon har avvikit eller på annat sätt håller sig undan.

En modernare rättegång – hur har det gått?

Av f.d. hovrättslagmannen Staffan Levén och hovrättspresidenten Fredrik Wersäll

I artikeln summerar författarna sina intryck av reformen En Modernare Rättegång (EMR). Förutom egna erfarenheter grundas artikeln på ett antal utvärderingar och uppföljningar som gjorts inom Sveriges domstolar. Särskilt förutsättningarna för nya förhör i hovrätten behandlas utförligt. Författarnas bedömning är att reformen, även om ett och annat kan diskuteras, i allt väsentligt utfallit positivt.

Bakgrund

Reformen En modernare rättegång (EMR) trädde i kraft den 1 november 2008. Reformen innebar en rad förändringar av förfarandet i allmän domstol. Modern teknik skulle utnyttjas bättre. Flexibla regler infördes och större ansvar lades på parterna för att mål drivs framåt. Utvidgade krav på prövningstillstånd infördes och reglerna om bevisupptagning i hovrätt förändrades. En grundtanke var att tyngdpunkten i processen ska ligga i första instans. Reformen har från och till beskrivits som den största processrättsliga reform som genomförts i vårt land sedan rättegångsbalken trädde i kraft. Vi låter det vara osagt om detta är en riktig beskrivning, men utan tvivel har reformen inneburit stora förändringar i de allmänna domstolarnas arbete, främst vad gäller hovrättsprocessen. När det nu har gått drygt två år sedan reformen trädde i kraft, kan det vara dags för en summering av hittills vunna erfarenheter.

Under den första tiden efter det att regeringen lagt fram propositionen En modernare rättegång – reformering av processen i allmän domstol (prop. 2004/05:131) kretsade intresset främst kring de stora tekniska förändringar som det ändrade regelverket krävde. Framför allt undrade man hur det skulle gå att förse samtliga tingsrättssalar med den inspelningsteknik som krävdes för att alla förhör som hålls i tingsrätt ska kunna spelas in med både ljud och bild. Inte minst på grund av den långa tid som gick mellan riksdagsbeslut och ikraftträdande kom de processrättsliga nyheterna helt i skymundan. Det som var det egentliga syftet med reformen, en tydlig tyngdpunktsförskjutning mellan hovrätt och tingsrätt, ägnades ett närmast yrvaket intresse först hösten 2008.

Den processrättsliga förändring som då kom att bli mest omdiskuterad gällde de begränsningar som reformen innebar vad gäller rätten att hålla nya förhör i hovrätt med personer som hörts redan i

SvJT 2011 s 19

tingsrätten. Framför allt väckte dessa begränsningar många frågor när det gäller förhöret med den tilltalade i brottmål. Det var också det inslag i propositionen som avvek på det mest uppmärksammade sättet från förslagen i departementspromemorian Hovrättsprocessen i framtiden (Ds 2001:36), i vilken de delar av reformen som gäller hovrättsprocessen lagts fram. Denna avvikelser i propositionen medförde bl.a. att denna del av reformen aldrig kommit att remissbehandlas.

Därutöver har särskilt de utvidgade reglerna om prövningstillstånd kommit att diskuteras. Det har från många håll ifrågasatts om hovrätterna följt lagstiftarens intentioner att inte alltför höga krav ska ställas vid prövningen av om prövningstillstånd ska medges.

Uppföljning och utvärdering

Reformen har kontinuerligt följts upp och utvärderats inom domstolsväsendet. Arbetet har tagit sig olika former. Samtliga hovrätter har gjort undersökningar och haft dialoger med advokater och åklagare och andra som uppträder vid domstolen.

Hovrättspresidenterna har haft flera möten för att följa upp och diskutera särskilt de rättsliga aspekterna av reformen. Det arbetet har mynnat ut i ett antal rekommendationer, bl.a. avseende förutsättningarna för att hålla nya förhör i hovrätten.

Domstolsverket har också initierat en utvärdering av reformen. Utvärderingen avsåg ursprungligen huvudsakligen endast frågan hur reformen påverkat resursfördelningen mellan domstolarna. Utvärderingen

har trots detta kommit att omfatta en allmän utvärdering av reformens olika delar. Resultatet presenterades i en rapport till generaldirektören i september 2010. Underlaget för utvärderingen har i huvudsak bestått av dels domstolarnas egna uppgifter, dels tillgänglig domstolsstatistik. Under arbetet har dessutom samtliga hovrätter och ett antal tingsrätter besökts och representanter för olika personalkategorier intervjuats. Dessutom har en omfattande enkätundersökning genomförts med god svarsfrekvens.

Därutöver har inom Svea hovrätt bedrivits ett par projekt av intresse i sammanhanget. Förutom en uppdatering av hovrättens EMR-promemoria har dels gjorts en undersökning av hur reglerna om prövningstillstånd har tillämpats under september och oktober 2010, dels också en undersökning gjorts under hösten 2010 av hur ändringsfrekvensen i brottmål utvecklats efter EMR.

Samtliga de beskrivna undersökningarna går att få från Domstolsverket respektive berörd domstol och finns också på respektive hemsida.

Tekniken

Reformen har alltså inneburit en kraftigt ökad användning av teknisk utrustning vid domstolarna. Domstolsverkets utvärdering har visat att den nya tekniken generellt sett har fungerat väl och att den ökade

SvJT 2011 s 20

teknikanvändningen inte har vållat domstolarna några större problem. Naturligtvis har den påverkat arbetsuppgifterna för de anställda vid domstolarna och inneburit vissa tillkommande moment bl.a. för protokollföraren under en förhandling. I allmänhet uppfattas emellertid tekniken som användarvänlig och i stort sett pålitlig.

Efter reformen spelas i princip samtliga förhör in på video vid tingsrätten. En allmän erfarenhet är att inspelningarna sker helt utan dramatik. Några invändningar från förhörspersoner mot att bli inspelade med bild förekommer knappast. Huvudregeln är att förhören därefter spelas upp i hovrätten vid en eventuell prövning av målet där. De ändrade reglerna för bevisupptagning i hovrätten, att ett nytt förhör får hållas i hovrätten endast om nya frågor behöver ställas till den hörde, förutsätter naturligtvis att inspelningen vid tingsrätten har fungerat och att videoupptagningen håller en tillräckligt hög kvalitet när det gäller både ljud och bild.

Av hovrätternas uppgifter framgår att de flesta videoupptagningarna håller en från hovrättsperspektiv godtagbar kvalitet, dvs. inspelningarna anses tillräckligt bra för att kunna ligga till grund för en prövning av målet i hovrätten. Det är sällan som bristande bildkvalitet ger upphov till förnyad bevisupptagning i hovrätten. I några fler fall förekommer det att ljudet är så dåligt att en förhörsperson behöver kallas även till hovrätten, men inte heller det har visat sig vara en särskilt vanlig situation. Det finns också anledning att anta att kvaliteten på inspelningarna kommer att förbättras ytterligare i takt med att tekniken utvecklas samt kunskapen och erfarenheten hos personalen vid domstolarna ökar när det gäller användningen av den tekniska utrustningen. Det tekniska stöd som byggts för inspelning, lagring och uppspelning av förhör förefaller i vart fall rimligt robust och lättanvänt.

Inför reformens genomförande trodde man att många skulle vända sig till domstolarna för att få ta del av videoinspelningar från förhör i tingsrätten. Man beförde också att inspelningar skulle komma på drift och kanske läggas ut på Internet. Bildupptagningarna kom visserligen att omfattas av sekretess. Men såväl den hörde själv som parterna har rätt att ta del av inspelningarna. Det har emellertid visat sig att det inte har funnits något större intresse av att få ta del av videoinspelningar. Antalet framställningar har hittills varit mycket litet och såvitt känt har det bara i något enstaka fall inträffat att en inspelning lagts ut på Internet och då på den inspelades eget initiativ.

Bevisupptagningen i hovrätten

Den rättsliga regleringen

En förutsättning för att en förhörsperson ska få höras om i hovrätten är enligt 35 kap. 13 § RB att ytterligare frågor behöver ställas. Detta gäller alla som hörts vid tingsrätten, inklusive tilltalad och målsägande.

SvJT 2011 s 21

Utgångspunkten är således att det inte ska ske någon ny bevisupptagning av den muntliga bevisningen i hovrätten. I propositionen sägs att hovrätten ska vara restriktiv med att bevilja nya förhör. Under förberedelsearbetet kom också denna inställning till tydligt uttryck. Det bedömdes nog allmänt att en restriktiv tillämpning var nödvändig för att reformen skulle få genomslag. Det är också i denna del som reformen har kritiserats mest. Medan åklagarna av naturliga skäl varit positiva, har advokat kåren varit påfallande kritisk. Såväl vid de dialoger som hovrätterna haft som i andra sammanhang har kritik framförts (se t.ex. advokat Per E Samuelson i JT 2009-10 s. 999). Advokatsamfundet har också i skrivelse till regeringen begärt en utvärdering av reformen i detta avseende. Särskilt kritiska har advokaterna varit till att inte den tilltalade har en ovillkorlig rätt att höras om.

Med lite perspektiv på reformen kan nog ifrågasättas om den restriktiva syn som hovrätterna gav uttryck för bl.a. i sina interna promemorior verkligen var helt i överensstämmelse med lagstiftningens utformning. Denna fråga har diskuterats intensivt, bl.a. i presidentkretsen. Analysen i de rekommendationer som presidenterna enades om ger också uttryck för en mer nyanserad syn på tillåtligheten av nya förhör.

Utgångspunkten för prövningen är att bestämmelsen i 35 kap. 13 § RB reglerar formerna för presentation av bevisningen och inte bevisningens innehåll. Rätten att föra in nya uppgifter i målet påverkades i princip inte av reformen. Reformen innebär alltså ingen inskränkning för exempelvis den tilltalade att i brottmål föra in nya omständigheter och nya bevis. Om en part i ett brottmål vill ställa nya frågor bör således som tidigare nya uppgifter och nya bevis bedömas främst utifrån regleringen i 35 kap. 7 § RB. Omständighet eller bevis kan bara avvisas om omständigheten är utan betydelse i målet eller bevisningen inte behövs eller uppenbart skulle bli utan verkan. Därutöver kan givetvis frågor som inte hör till saken eller är otillbörliga, liksom tidigare, avvisas enligt 36 kap. 17 § RB.

Bestämmelsen i 35 kap. 13 § RB måste dock tolkas så att bevisupptagningen i tingsrätten ska användas i så stor utsträckning som möjligt. I linje med detta synsätt bör nya frågor i hovrätten i första hand ske genom tillägsfrågor efter det att videoförhöret spelats upp. Det innebär att omförhör i princip inte bör ske annat än om det av tekniska skäl inte är möjligt att spela upp förhöret från tingsrätten eller det av något skäl framstår som olämpligt eller onödigt.

Från dessa utgångspunkter bör tillägsfrågor tillåtas exempelvis

- om nya uppgifter av betydelse kommer fram genom ny bevisning och en tidigare hörd person bör höras med anledning härav
- om det på annat sätt kommit fram nya uppgifter som en förhörsperson bör höras om
- om en förhörsperson har nya eller ändrade uppgifter att lämna, eller

SvJT 2011 s 22

- om det görs gällande att bevisupptagningen från tingsrätten på grund av tekniska eller andra skäl inte ger en rättvisande bild av vad som förekommit i förhöret.

Man kan således säga att om en part i ett brottmål har något nytt att komma med som är av betydelse i målet så ska frågor i anknytning till detta tillåtas. Det gäller även om de nya uppgifterna rimligen borde ha kommit fram redan i tingsrätten. Mot denna bakgrund är det svårt att se att reformen i detta avseende skulle utgöra något hot mot rättssäkerheten, såsom ibland hävdas.

Eftersom ändå huvudprincipen är att ny bevisupptagning inte ska ske måste dock krävas att part som vill ha ett nytt förhör talar om varför. Domstolen bör således vara noga med att kräva bevis- och förhörstema. Oklarheter i det avseendet får gå ut över den part som begär nya förhör. Vilka frågor som ska ställas behöver, liksom tidigare, inte anges.

Erfarenheter

De ändrade reglerna för bevisupptagning i hovrätten utgör en ingripande förändring av verksamheten i hovrätterna och har väsentligt påverkat arbetet både för de domstolsanställda och för hovrättens aktörer. Vissa hovrättsdomare uppfattar nu arbetet i hovrätten som ”tråkigare” och förhandlingarna som mindre levande. Samtidigt har andra domare framhållit positiva konsekvenser som de anser att reformen

har fört med sig när gäller möjligheterna till bevisvärdering. Det uppfattas också som positivt att tingsrätt och hovrätt grundar sin prövning på samma material. Man uppfattar alltså att lagstiftarens ambition att förlägga tyngdpunkten i rättskipningen till första instans och att förtydliga hovrätternas överprövande roll har förverkligats.

Eftersom de nya reglerna om bevisupptagning var så omdiskuterade hade det funnits anledning att förvänta sig att regelsystemet skulle testas i stor utsträckning. Antalet framställningar om förnyad bevisupptagning i hovrätten har dock, något förvånande, varit mycket begränsat. Vid samtliga hovrätter är framställningar om förnyad bevisupptagning i form av omförhör mycket ovanliga. Det är något vanligare med framställningar om tilläggsförhör och då främst vad avser förhör med tilltalad och målsägande. En undersökning som Svea hovrätt nyligen genomförde visade att frågan om förnyat förhör i genomsnitt hade uppkommit i hovrätten i endast fem mål per avdelning under den undersökta månaden.

Förklaringarna till det ringa antalet framställningar om om- och tilläggsförhör kan man bara spekulera i. En kan vara att signalerna om en restriktiv tillämpning tagits på alltför stort allvar. En mer sannolik förklaring, som också vinner stöd i utredningen, är att behovet av att ställa nya frågor i hovrätten egentligen inte är så stort som många trodde. Det förekommer nämligen inte så sällan att parten frånfaller sin bifallna begäran om tilläggsförhör efter uppspelningen

SvJT 2011 s 23

av förhöret från tingsrätten. Det visar sig ofta då att alla befogade frågor faktiskt redan var ställda. När ett tilläggsförhör väl kommer till stånd kan det också ofta hållas kort. Det har vidare visat sig vara sällsynt att en förhandling behöver ställas in på grund av en plötslig begäran om tilläggsförhör. De flesta hovrätter har alltså förklarat att framställningar om tilläggsfrågor, även när de beviljas, sällan vållar några praktiska problem.

Hovrätterna har som exempel på situationer när ett omförhör i praktiken förekommit angett att en förhörsperson i princip inte har uttalat sig i tingsrätten men bestämmer sig för att tala i hovrätten eller att inspelningen vid tingsrätten inte är användbar på grund av bristande kvalitet. Som redan nämnts är båda situationerna ganska ovanliga. Tilläggsförhör har enligt hovrätterna bl.a. aktualiserats då en förhörsperson vill ändra den utsaga som lämnades vid tingsrätten, t.ex. med påstående om att han eller hon tidigare inte talade sanning.

Det ringa antalet förnyade förhör i hovrätten har självklart medfört att antalet aktörer i målen i hovrätten har minskat betydligt. Antalet vittnen som har kallats att höras i ett brottmål i hovrätten har minskat från drygt 5 000 under det första halvåret 2008 – alltså före reformen – till drygt 600 under samma period år 2010. Det är rimligt att anta att förhållandet även har haft betydelse för utvecklingen när det gäller antalet inställda förhandlingar i hovrätten. Med färre personer som ska inställa sig till en förhandling minskar risken för att någon får förhinder som innebär att förhandlingen måste ställas in. Enligt domstolsstatistiken har antalet inställda brottmålsförhandlingar, vid en jämförelse mellan de första halvåren 2008, 2009 och 2010, sjunkit med knappt 20 procent.

En annan farhåga var att reformen skulle påverka förhandlingarnas längd negativt. Flera domare har under utredningen också framfört att de har en känsla av att förhandlingarna i hovrätten har blivit längre efter reformen. Det är en genomgående uppfattning att parter mer sällan nöjer sig med att åberopa en uppläsning av en berättelse som redovisas i tingsrättens dom. I stället åberopas ofta uppspelning av samtliga videoförhör i målen, vilket naturligtvis har betydelse för hur lång tid förhandlingen tar i hovrätten. När ett nytt förhör tidigare som regel hölls i hovrätten kunde detta hållas kortare och mer koncentrerat och bättre anpassas till vad som var föremål för hovrättens prövning. Det finns alltså flera rimliga förklaringar till en utveckling som den beskrivna. Statistiken visar trots detta att den genomsnittliga förhandlingstiden inte har ökat nämnvärt i brottmålen.

Ett problem som hovrätterna framhållit är att parternas inlagor sällan är fullständiga när det gäller vilken bevisning som åberopas i hovrätten och på vilket sätt bevisningen ska läggas fram. I förarbetena betonas att hovrätten ska ställa stora krav på part som begär om- eller tilläggsförhör i hovrätten avseende både skälen för den förnyade bevisupptagningen och vad som ska styrkas med det nya förhöret. Hovrätten

SvJT 2011 s 24

måste alltså ofta inhämta kompletterande uppgifter för att utreda om en part verkligen avser att begära förnyad bevisupptagning i hovrätten och, om så är fallet, orsaken till att en sådan begäran framställs. Först därefter kan frågan prövas och avgöras. Det innebär naturligtvis merarbete för framförallt sekreterarna i hovrätten och kan fördröja målens handläggning. Vissa hovrätter har lagt ut anvisningar om vad en bevisuppgift till hovrätten bör innehålla på sina externa hemsidor. Det skulle förenkla och påskynda handläggningen i hovrätten om parterna bättre följde dessa anvisningar.

Under utredningen har flera hovrätter påtalat vissa andra konsekvenser av att det sällan sker förnyad bevisupptagning i hovrätten. En sådan är att det numera är enklare att planera en förhandling och att hålla utsatt förhandlingstid. En annan konsekvens som påtalats, och som med stor sannolikhet har anknytning till hur bevisupptagningen sker i hovrätten, är att det förekommer färre återkallelser i hovrätterna än tidigare.

Reformen har också inneburit att de s.k. tilltrosfrågorna har minskat betydligt. Det sparar tid vid beredningen av målen och kan i viss mån även antas bidra till att färre huvudförhandlingar behöver ställas in. Å andra sidan förefaller antalet telefonförhör, även med tilltrosbevisning, ha ökat i tingsrätterna. Det leder till problem i hovrätten, eftersom möjligheterna att ta upp tilltrosbevisning i hovrätten genom uppspelning bara gäller videoupptagning. Det innebär att det inte sällan måste, helt i onödan, hållas omförhör i hovrätten.

Hovrätterna har även tillfrågats om det har skett några märkbara förändringar i parternas processföring som kan antas ha samband med reformen. Flera hovrätter har förklarat att det numera är vanligare med åklagarbyte, dvs. att det är en annan åklagare vid huvudförhandlingen i hovrätten än vid huvudförhandlingen i tingsrätten. Det hänger säkert samman med att det av naturliga skäl är lättare att förbereda sig inför huvudförhandlingen i hovrätten när nya förhör inte ska hållas. Det finns dock en risk med detta. Åklagare kan frestas att komma dåligt förberedda till förhandlingen och räkna med att successivt sätta sig in i målet genom att ta del av förhören. I vart fall en hovrätt har uppgett sig ha märkt en sådan tendens. I samma riktning talar att vissa domare tycker sig ha märkt att åklagarnas sakframställningar har blivit kortare och mer rapsodiska än vad som förutsattes i lagstiftningens förarbeten.

Video- och telefonkonferens

Reformen har inneburit ökade möjligheter för parter och andra aktörer att delta i ett sammanträde genom videokonferens eller per telefon. Huvudregeln är fortfarande att den som ska delta i ett sammanträde ska komma till domstolen. Om det finns skäl för det får rätten emellertid besluta att en part eller någon annan aktör i stället ska delta genom ljudöverföring (telefon) eller genom ljud- och bildöverföring

SvJT 2011 s 25

(video). Även syn kan hållas med hjälp av ljud- och bildupptagning.

Utredningen har visat att den praktiska tillämpningen av vissa av de nya bestämmelserna varierar en hel del mellan domstolarna och ibland även inom en och samma domstol. Hit hör tillämpningen av reglerna om video- och telefonkonferens. Det är olika vanligt att videokonferens används i målen. Några domstolar använder möjligheten ofta medan det förekommer mer sällan vid andra domstolar. Vid ett par hovrätter har antalet tingsresor minskat som en följd av möjligheten till videokonferens. Allmänt anses tillgången på videokonferensutrustningar ännu vara för liten. Det finns därför anledning att tro att möjligheterna för parter och andra att närvara vid domstolssammanträden per telefon eller via video kommer att öka med tiden. Det kan anmärkas att flertalet advokater som vi talat med inte har något att invända mot att åklagare deltar i förhandlingen via video när målet bara avser påföljdsfrågan, vilket ju inte är ovanligt.

Hänvisning

EMR ger större möjligheter för parterna att vid en huvudförhandling presentera processmaterial genom en hänvisning till handlingar i målet i stället för att muntligen redovisa innehållet i dessa. Denna möjlighet inkluderar även ljud- och bildupptagningar eller skriftliga referat av tidigare upptagen muntlig bevisning. Slutantföranden ska dock alltid hållas i muntlig form. Möjligheten att hänvisa till handlingar i målet bör

enligt motiven framförallt användas i omfattande och komplicerade mål med ett vidlyftigt skriftligt material.

Användning av hänvisning till skriftlig bevisning synes variera en hel del mellan domstolarna. Erfarenheterna visar att hänvisning ofta kan ske till skriftlig bevisning av begränsad omfattning, såsom rättsintyg, vårdnadsutredningar och liknande. När den skriftliga bevisningen är mer omfattande bör också möjligheterna till hänvisning kunna utnyttjas. I sådana fall kan det dock vara nödvändigt att, inte minst för nämndemännens skull, ge vissa förklaringar och läsanvisningar.

I förarbetena sägs att hänvisning till ljud- och bildupptagningar bör ske restriktivt. Så har bestämmelsen också tillämpats i domstolarna. Det förefaller ha förekommit främst när det av praktiska skäl varit nödvändigt för att kunna genomföra en förhandling.

Parts närvaro under uppspelning

Det har av och till förekommit att särskilt åklagare, men också den tilltalade, bett att få slippa närvara vid uppspelning av förhör. Det synes dock ha varit mer vanligt vid tiden närmast efter reformens ikraftträdande.

Enighet förefaller numera råda i hovrätterna om att utgångspunkten ska vara att parterna är närvarande vid uppspelningen. Undantag medges i huvudsak endast då det är en förutsättning för att en förhandling

SvJT 2011 s 26

ska kunna genomföras inom rimlig tid och starka processekonomiska skäl talar för att utevaror bör tillåtas.

Detta synsätt har goda skäl för sig. Frånvaro av åklagare riskerar att minska förtroendet för processen. Det kan ge intryck av att åklagaren inte tar processen i hovrätten riktigt på allvar. Dessutom talar erfarenheten för att åklagare presterar bättre slutanföranden om de är närvarande under hela förhandlingen.

Parts utevaro – förfaller överklagandet?

Bestämmelsen om att överklagandet förfaller om en part som är kallad personligen inte kommer till förhandlingen i hovrätten är oförändrad. Det har dock ifrågasatts om bestämmelsen ska tolkas lika strikt som tidigare, med tanke särskilt på att den tilltalade normalt ändå inte ska förhöras på nytt i hovrätten.

Enighet synes numera råda om att förfallsreglerna i princip ska tillämpas som tidigare. Det bör beaktas att det inte alltid kan antas vara till fördel för en tilltalad att ta målet i hans utevaro om han inte kommer. Har han laga förfall kan det vara bättre för honom att han efter ett beslut om att överklagandet förfaller kan få målet återupptaget. Den tilltalades personliga närvaro är ofta också nödvändig för bedömning av påföljdsfrågan.

Utvidgat krav på prövningstillstånd

Det kraftigt utvidgade systemet med prövningstillstånd i hovrätten har påverkat hovrätternas verksamhet i betydande utsträckning. Prövningstillstånd krävs nu i alla tvistemål och domstolsärenden som överklagas dit. För domarna i hovrätten har de nya bestämmelserna självklart inneburit att antalet tvistemålsförhandlingar liksom antalet meddelade tvistemålsdomar har minskat betydligt och att de i ökad utsträckning ägnar sig åt att förbereda och avgöra frågor om prövningstillstånd.

Det har varit svårt att få en rättvisande bild av hur systemet verkar. Det har bl.a. berott på att det funnits en misstro mot domstolsväsendets statistik. För att ta reda på hur regelsystemet faktiskt tillämpas genomförde Svea hovrätt en kartläggning av samtliga meddelade beslut i fråga om prövningstillstånd under september och oktober 2010. Det rörde sig om sammanlagt 817 beslut. Eftersom det normalt inte framgår på vilken grund hovrätten beviljat prövningstillstånd, har rätten under hand fått rapportera detta i undersökningen.

En första iakttagelse var att statistiken inte förefaller lida av de kvalitetsbrister som antagits. Det underlättar jämförelser över tiden och mellan hovrätterna.

Andelen beviljade prövningstillstånd var cirka 30 procent (miljömålen exkluderade). För tvistemålens del var andelen 33 procent. Några dramatiska skillnader i förhållande till andra hovrätter förefaller inte finnas, även om jämförelsen lider av att det för vissa hovrätter rör sig

SvJT 2011 s 27

om relativt få beslut. För Svea hovrätts del har andelen beviljade prövningstillstånd gått upp kraftigt under de två år som lagstiftningen varit i kraft. En avgörande orsak till detta är säkert ett antal avgöranden av Högsta domstolen, där HD intagit en påtagligt mindre restriktiv inställning i prövningstillståndsfrågan än hovrätterna gjorde inledningsvis. De vanligaste anledningarna till att prövningstillstånd beviljades var tveksamma bedömningar i rättsfrågor och brister i bevisvärderingen.

Det kan dock ifrågasättas om inte andelen beviljade prövningstillstånd alltför är något lågt. I de mål som släpps upp synes ändringsfrekvensen vara mycket hög, vilket i och för sig är naturligt. Vårt intryck är att det inte sällan förekommer att hovrätten i princip ”knäcker” målet redan vid föredragningen av frågan om prövningstillstånd. Om man då kommer fram till att tingsrätten dömt rätt leder det nog inte sällan till att prövningstillstånd vägras. Det finns anledning att understryka att det ligger i prövningstillståndsfrågans natur att prövningen inte ska vara alltför djupgående. Om målet måste penetreras i varje detalj för att man ska kunna avgöra om tillstånd ska ges, är nog ofta förutsättningarna för s.k. granskningsdispens i själva verket uppfyllda. Vi bedömer att hovrätterna sakta men säkert är på väg mot att av såväl materiella som processekonomiska skäl i sådana fall ge tillstånd utan en så ingående prövning av tingsrättens dom.

En effekt av reformen i denna del är, helt naturligt, att de genomsnittliga handläggningstiderna för inte minst tvistemål gått ner avsevärt. Frågan om prövningstillstånd avgörs normalt inom någon eller några månader. I de fall målen släpps upp bör förutsättningarna för en handläggning inom rimlig tid ha ökat. Vanligt är att tidsplan för handläggningen fastställs i samband med att prövningstillstånd medges.

Av tingsrätternas uppgifter framgår att det utvidgade kravet på prövningstillstånd i hovrätten har haft betydelse även för verksamheten vid tingsrätterna. Många tingsrätter har uppgett att parter i ökad utsträckning begär att dispositiva tvistemål ska avgöras av tre domare. En sådan utveckling är emellertid inte tydlig i statistiken, i vart fall inte ännu, varför det är osäkert om det rör sig om en allmän trend. Det finns från domarhåll ett missnöje med rättegångsbalkens regler om rättens sammansättning i dispositiva tvistemål och det inflytande som bestämmelserna ger parterna i frågan. Det är en allmän uppfattning att domstolen har en alltför begränsad möjlighet att neka en part ett avgörande med tre domare om en begäran om s.k. tresits framförs.

Nyligen har den s.k. Målutredningen behandlat frågan och i sitt betänkande Mål och medel – särskilda åtgärder för vissa måltypen i domstol (SOU 2010:44) konstaterat att en mer flexibel ordning än den nuvarande skulle kunna leda till ett generellt sett bättre resursutnyttjande och snabbare avgöranden. Enligt Målutredningen bör det

SvJT 2011 s 28

överlåtas på tingsrätten att, mot bakgrund av målets beskaffenhet och det som parterna har anfört, avgöra när rätten vid huvudförhandlingen i tvistemål ska bestå av en respektive tre lagfarna ledamöter. Vi är för vår del inte övertygade om att det just nu är ett klokt steg att ta. Det är ingen tvekan om att den trots allt relativt låga andelen prövningstillstånd som hovrätterna medger leder till höga krav på rättslig kvalitet i tingsrätterna. På sikt kan dock finnas skäl för lagstiftaren att fundera på om inte målets karaktär och omfattning bör ha större betydelse för rättens sammansättning än parternas uppfattning i frågan.

Avgörande utan huvudförhandling

Reformen har inneburit att det har blivit möjligt för tingsrätterna att i vissa fall pröva ett brottmål i sak utan huvudförhandling. För att ett brottmål ska kunna avgöras på handlingarna krävs att det saknas anledning att döma till annan påföljd än böter och att en förhandling varken begärs av någon av parterna eller behövs med hänsyn till utredningen i målet. Möjligheten kan inte användas om den åtalade är under 18 år.

I utredningen har framkommit att en betydande andel av de s.k. notariebrottmålen i tingsrätterna avgörs utan huvudförhandling och utan nämnd efter reformen. Andelen mål avgjorda utan huvudförhandling

är betydligt större än förväntat. Detta kan bero på att det är mer ovanligt än man förväntat sig att någon av parterna begär att en förhandling ska hållas. Förändringen har lett till att målen kan avgöras snabbare. En risk med förändringen är dock att notariernas utbildning påverkas på ett negativt sätt genom att de handlägger färre mål som avgörs efter huvudförhandling.

Tidsplaner och sammanställningar

För att förkorta handläggningstiderna har det införts ett krav på att tingsrätten som regel ska upprätta tidsplaner i tvistemålen. Tingsrättens skyldighet att upprätta sammanställningar av parternas ståndpunkter har också skärpts. Om det är till fördel för handläggningen ska rätten göra en sammanställning som omfattar parternas yrkanden, invändningar samt de omständigheter som dessa grundas på. Det är emellertid inget som hindrar att sammanställningen även omfattar annat, t.ex. bevisfakta och hjälpfakta. Upprättandet bör ske successivt under förberedelsen av målet och rätten har en möjlighet att förelägga parterna att lämna underlag för sammanställningen.

De förändrade bestämmelserna om sammanställningar och tidsplaner i tvistemålen har påverkat arbetet vid vissa tingsrätter mer än vid andra. Många domare har egentligen inte ändrat sitt sätt att arbeta med tvistemålen. De tingsrätter som har förändrat sitt arbetssätt och i princip regelmässigt upprättar sammanställningar och tidsplaner i målen har emellertid rapporterat flera positiva konsekvenser för målens handläggning. Det får anses önskvärt att en mer utbredd och

SvJT 2011 s 29

enhetlig användning av de nya bestämmelserna kommer till stånd i tingsrätterna.

Ändringsfrekvens

En mycket intressant fråga är hur reformen påverkat parternas benägenhet att överklaga tingsrätternas avgöranden och om de processuella förutsättningarna lett till förändringar i hovrätternas prövning.

Det är svårt att av statistiken dra några slutsatser av om överklagandefrekvensen förändrats, men inget tyder på att så skulle vara fallet. Antalet mål i Svea hovrätt har ökat i ungefär samma takt som målutvecklingen i tingsrätterna i hovrättsområdet. Det förefaller således som i vart fall hittills parternas vilja att överklaga inte påverkats av vare sig de förändrade reglerna om bevisupptagning eller om prövningstillstånd.

Av särskilt intresse är då vad hovrätterna faktiskt gör med de överklagade målen. I Svea hovrätt genomförs en undersökning av ändringsfrekvensen i brottmål. I princip samtliga domar under tiden juli - december 2010 ska gås i genom. Undersökningen är nästan slutförd. Hittills har drygt 1 200 domar undersökts. Resultatet är möjligen lite överraskande. Vi var nog många som antog att EMR skulle leda till att andelen mål som ändrades av hovrätt skulle gå ner. Så förefaller det inte ha blivit. Även om jämförelser bakåt saknas har ändringsfrekvensen varit hög.

I 47 procent av alla brottmål har hovrätten gjort någon ändring i domslutet. Ändringarna fördelar sig enligt följande

- endast skuld	8 %
- endast påföljd	40 %
- både skuld och påföljd	44 %
- endast övrigt (t.ex. skadestånd)	8 %

Vid bedömningen av dessa uppgifter bör dock beaktas att hovrätten i drygt 200 brottmål avslagit en begäran om prövningstillstånd. Systematiskt skulle man kunna räkna in dessa mål i antalet fastställda domar, vilket skulle leda till en viss nedjustering av andelen ändrade. När påföljden ändrats har det i ungefär sex fall av tio lett till att påföljden sänkts eller att en lindrigare påföljd dömts ut. Mål överklagas i betydligt större utsträckning av tilltalad än av åklagare. Åklagarna har dock betydligt högre andel bifallna överklaganden.

Skälen för hovrättens ändring har också undersökts. Följande skäl för ändring är vanligast

- annan rättslig bedömning av skuldfrågan	14 %
- annan bedömning av påföljdsfrågan	28 %
- annan bevisvärdering	23 %
- nya omständigheter i påföljdsdelen	10 %

SvJT 2011 s 30

Det kan noteras att ny avgörande bevisning förefaller mycket ovanligt. Det anförs som skäl i färre än 2 procent av de ändrade domarna.

Även om man ska vara försiktig med att dra alltför långtgående slutsatser av en undersökning av detta slag och någon tid för analys ännu inte medgetts kan i vart fall noteras att betydelsen av hovrättsprövningen inte ska underskattas.

Några avslutande reflektioner

EMR-reformen var starkt ifrågasatt inför ikraftträdandet, särskilt från advokathåll och kritik förekommer fortfarande. Vår bedömning är dock att den i allt väsentligt fallit väl ut. Den har också såvitt kan bedömas, trots sin omfattning, genomförts på ett utmärkt sätt inom Sveriges domstolar.

En grundläggande avsikt med förändringarna var att tyngdpunkten i rättsskipningen skulle förskjutas mot tingsrätten. Detta förefaller ha infriats. För brottmålsens del är det enligt vår uppfattning en påtaglig fördel att prövningen grundas på förhören i tingsrätten, men med generös tillämpning av möjligheterna att ställa nya frågor när det finns skäl för det. För tvistemålsens del kan möjligen ifrågasättas om andelen prövningstillstånd alltså är alltför låg, men i grunden är det rätt att prövningen i hovrätten begränsas.

Reformen har lett till att handläggningstiderna i hovrätterna förkortats, vilket är mycket positivt. Det är också positivt att personer som ska höras i rätten, något som ofta är en stor påfrestning, i princip bara behöver uppträda i en instans.

Man kan naturligtvis ifrågasätta om inte en generell reglering med prövningstillstånd också för alla brottmål skulle ha varit en mer naturlig väg att gå. Det synes vara det internationellt sett vanligaste sättet att begränsa prövningen i överrätt. På sikt bör en sådan lösning enligt vår mening övervägas. Med tanke på att ändringsfrekvensen i hovrätten, enligt Svea hovrätts undersökning, trots allt är så hög är det vår bedömning att EMR bör mer grundligt utvärderas innan den vägen beträds.

Att tekniken fungerar så väl som den gör är mycket glädjande. Många domare har uppgett att de har blivit positivt överraskade över hur bra inspelningarna är. Det är inte heller ovanligt att hovrättsdomare anser sig ha fått bättre möjligheter att göra bevisvärderingen från videouppspelningarna än vad de hade vid live-förhör. Vår bedömning är att den eventuella försämring som det kan innebära att ta del av ett förhör genom videouppspelning mer än väl uppvägs av att kvalitén på förhöret normalt är bättre genom att det ligger närmare händelsen och inte påverkas av att ett tidigare förhör hållits inför rätten. Detta är dock ett forskningsfält som fortsatt bör exploateras.

Även övriga processuella förändringar, bl.a. möjligheten att avgöra vissa brottmål på handlingarna, ökad möjlighet till videokonferenser och hänvisningar samt kraven på tidsplaner och sammanställningar

SvJT 2011 s 31

har i huvudsak varit lyckosamma. De har inte minst lett till att handläggningstiderna har kunnat förkortas, vilket enligt vår bedömning är en utomordentlig viktig kvalitetsaspekt.

Allt är dock naturligtvis inte rosenrött. Det är vår bedömning att regeringen inom något år bör initiera en mer generell utvärdering av reformen. Inte minst med tanke på reformens omfattning förefaller det väl motiverat.

Granskning av beslut om prövningstillstånd i Svea hovrätt under september - oktober 2010

Innehåll

1. Sammanfattning.....	3
1.1 Är statistiken i SIV tillförlitlig?.....	3
1.2 Andel meddelade prövningstillstånd	3
1.3 Tillståndsgrunder	3
1.4 Skäl att bevilja prövningstillstånd	4
2. Bakgrund	5
3. Granskningen	6
3.1 Syfte.....	6
3.2 Metod	6
3.3 Underlag	6
4. Resultaten.....	7
4.1 Är statistiken i SIV tillförlitlig?.....	7
4.2 Andel meddelade prövningstillstånd	8
4.2.1 Svea hovrätt	8
4.2.2 Svea hovrätts avdelningar	9
4.2.3 Utvecklingen	10
4.2.4 Övriga hovrätter.....	11
4.3 Tillståndsgrunder	12
4.3.1 Svea hovrätt	12
4.3.2 Svea hovrätts avdelningar	13
4.4 Skäl att bevilja prövningstillstånd	13
4.4.1 Processuella frågor	14
4.4.2 Materiella frågor	14
4.4.3 Övrigt.....	15
4.4.4 Slutsatser	15
4.5 Skäl att bevilja prövningstillstånd i respektive måltyp	16
4.5.1 Tvistemål	16
4.5.2 Brottmål	16
4.5.3 Miljömål.....	17
4.5.4 Övriga mål och ärenden	18
4.6 Skäl att bevilja prövningstillstånd - särskilt om granskningsfallen och de extraordinära fallen	18
4.6.1 Granskningsfallen	18
4.6.2 De extraordinära fallen	19

1. Sammanfattning

1.1 Är statistiken i SIV tillförlitlig?

Inget har framkommit som tyder på att statistiken i SIV¹ skulle vara felaktig i något väsentligt avseende.

1.2 Andel meddelade prövningstillstånd

Andelen meddelade prövningstillstånd i Svea hovrätt under september och oktober 2010 uppgick till 27,1 procent. Om miljömålen exkluderas var siffran 29,7 procent.

Andelen beviljade prövningstillstånd varierade mellan Svea hovrätts avdelningar från 15,2 till 45,1 procent.

Partiellt prövningstillstånd meddelades i mycket begränsad utsträckning.

Statistik för perioden november 2008 till och med oktober 2010, dvs. från att EMR-reformen (prop. 2004/05:131 *En modernare rättegång*) trädde i kraft, visar att prövningstillstånd beviljas i Svea hovrätt i högre utsträckning idag än tidigare. Ett frågetecken bör dock sättas kring tillförlitligheten av äldre statistik.

Andelen meddelade prövningstillstånd vid landets övriga hovrätter under september och oktober 2010 varierade mellan 22,8 och 34,2 procent.²

1.3 Tillståndsgrunder

Den vanligaste grunden för prövningstillstånd i Svea hovrätt var ändringsdispens som tillämpades i knappt 65 procent av alla beslut. Härefter följde granskningsdispens som förekom i ca 35 procent, prejudikatdispens i ca 15 procent och extraordinär dispens i ca 8 procent av besluten. I drygt var femte avgörande tillämpades mer än en grund för prövningstillstånd.

Tillämpningen av tillståndsgrunderna skiljde sig åt mellan de olika måltyperna. Granskningsdispens tillämpades t.ex. i mer än hälften av besluten i tvistemål men i endast ca en fjärdedel av besluten i brottmål. Prejudikatgrunden förekom i ca 40 procent av besluten i miljömål, att jämföra med ungefär 5 procent av besluten i brottmål.

¹ SIV är en för alla domstolar gemensam databas med målstatistik. Uppgifterna i SIV kommer från domstolarnas målhanteringssystem Vera och läses över till databasen varje natt.

² Statistiken för övriga hovrätter kommer från SIV, vars tillförlitlighet såvitt avser dessa domstolar inte har kunnat bedömas inom ramen för denna granskning.

1.4 Skäl att bevilja prövningstillstånd

Följande kategorier av skäl att meddela prövningstillstånd har visat sig förekomma ofta.

- **Ändrade processuella förutsättningar**

Här avses att den processuella ramen har förändrats efter underinstansens avgörande p.g.a. att nya yrkanden, omständigheter eller bevisning har tillkommit i hovrätten.

- **Processuella fel**

En rad processuella fel av olika slag har förekommit, såsom att underinstansen har underlåtit att pröva yrkanden, missuppfattat parternas inställning, dömt över icke åberopade grunder, inte fullt ut tagit del av processmaterialet, felaktigt avvisat stämningsansökningar och bevisning samt vidtagit tvivelaktiga handläggningsåtgärder.

- **Felaktig eller tveksam bedömning i en rättslig fråga**

Inom denna kategori återfinns felaktiga, tveksamma och svåra bedömningar av materiella rättsfrågor och även prejudikatfallen.

- **Bevisvärdering m.m.**

Felaktig eller knapphändig bevisvärdering från underinstansens sida faller inom denna kategori.

- **Brister avseende avgörandets utformning**

Det rör sig här om oklarheter och brister beträffande domslut och domskäl, såsom allt för knapphändiga motiveringar samt bristfälliga rättsliga resonemang och analyser, liksom brister i redovisningen av grunder och processmaterial.

Av dessa kategorier avser de två förstnämnda närmast bedömningar i processuella frågor medan de tre sistnämnda i huvudsak berör materiella spørsmål. När det gäller skälen för prövningstillstånd förefaller tyngdpunkten ligga i materiella bedömningar.

2. Bakgrund

Ikraftträdandet av EMR-reformen den 1 november 2008 innebar omfattande ändringar av rättegångsbalken. Bland annat utvidgades systemet med prövningstillstånd i hovrätten till att omfatta alla tvistemål och domstolsärenden som överklagas från tingsrätt till hovrätt. Tillämpningen av de nya bestämmelserna om prövningstillstånd i hovrätten har behandlats av Högsta domstolen i ett antal avgöranden³ och varit föremål för diskussion i såväl doktrin som internt inom hovrätterna.

Vid ett presidentmöte under hösten 2009 diskuterades statistik avseende prövningstillstånd i hovrätterna. Statistiken antydde att det rådde påtagliga skillnader mellan hovrätterna i fråga om andelen meddelade prövningstillstånd. Av denna anledning tillsattes en arbetsgrupp som bl.a. skulle bevaka frågor om prövningstillstånd. Arbetsgruppen tog fram ett diskussionsunderlag som presenterades vid presidentmötet i juni 2010. I underlaget ifrågasattes tillförlitligheten av statistiken i Vera bl.a. p.g.a. att systemet inte ansågs anpassat för registrering av blandade beslut, dvs. då prövningstillstånd meddelas i endast en av flera delar eller ytterligare något beslut, utöver det om prövningstillstånd, fattas.

Arbetsgruppen ansåg att *"en möjlig slutsats... [kunde] vara att det statistiska underlaget, trots sina brister, likväl ... [fick] anses ge ett visst stöd för att det har förelegat väl stora skillnader mellan hovrätterna i fråga om andelen meddelade prövningstillstånd."* Vidare menade man – bl.a. i ljuset av tidigare gjorda beräkningar från Statskontoret⁴ – att en jämförelse mellan ändringsfrekvensen före EMR och andelen meddelade prövningstillstånd därefter *"närmast... [talade] för att hovrätterna totalt sett har varit väl återhållsamma med att meddela PT"*.

Under 2009 har Hovrätten över Skåne och Blekinge, Göta hovrätt, Hovrätten för Västra Sverige samt Hovrätten för Nedre Norrland genomfört översiktliga

³ Se t.ex. NJA 2009 s. 590, 2009 s. 738, 2009 s. 798 I-III och beslut 2010-06-09 i mål nr Ö-1806-09 och 2010-07-01 i mål nr Ö 3756-09.

⁴ I Hovrättsprocessutredningens betänkande *Ett reformerat hovrättsförfarande* (SOU 1995:124), vari föreslogs ett generellt krav på prövningstillstånd mellan tingsrätt och hovrätt, gjorde Statskontoret antagandet att för att hovrätterna skulle ha en rimlig möjlighet att finna alla avgöranden som borde rättas, prövningstillståndsfrekvensen skulle behöva vara en halv gång större än ändringsfrekvensen före den tilltänkta lagändringen. Utifrån denna utgångspunkt ansåg man att prövningstillstånd borde meddelas i cirka 45 % av brottmålen, 30 % av tvistemålen och 25 % av Ö-målen (betänkandet bilaga 4 c, s. 467). Påpekas bör att denna beräkning alltså utgick från att prövningstillstånd skulle gälla även för samtliga brottmål. För invändningar mot Statskontorets beräkningar, se Lars Heuman i *Juridisk Tidskrift* 2007-08 s. 599.

kontroller av respektive domstols statistik beträffande prövningstillstånd. Dessa har bekräftat det tvivel som funnits kring Vera-statistikens tillförlitlighet.

Under våren 2010 initierade presidenten i Svea hovrätt genomförandet av den aktuella granskningen.

3. Granskningen

3.1 Syfte

Det huvudsakliga syftet med granskningen har varit att undersöka om statistiken i SIV avseende prövningstillstånd är tillförlitlig samt hur stor andel prövningstillstånd som beviljas i Svea hovrätt. Vidare har intentionen varit att klarlägga den övergripande bilden av den praktiska tillämpningen av tillståndsgrunder och skäl att meddela prövningstillstånd.

3.2 Metod

Under september och oktober 2010 har Svea hovrätts avdelningar dels fyllt i ett kortare formulär i samband med att man beslutat att meddela prövningstillstånd, dels skickat in de beslut där man tagit ställning i frågan om prövningstillstånd. Från formulären har information om tillämpade tillståndsgrunder och skäl att bevilja prövningstillstånd sammanställts och från besluten information om andelen beviljade prövningstillstånd. I formulären har inte målnummer angivits, varför de inte har kunnat sammankopplas med de enskilda avgörandena. Vidare har en kontroll av registreringen i Vera skett beträffande vart och ett av de inskickade besluten.

3.3 Underlag

Granskningen har omfattat samtliga mål- och ärendetyper i Svea hovrätt där prövningstillstånd krävs, dvs. brottmål, tvistemål, förenklade tvistemål, miljömål samt övriga mål och ärenden.

Enligt SIV meddelade Svea hovrätt 817 beslut avseende prövningstillstånd under den aktuella perioden, varav 234 var beslut att bevilja prövningstillstånd.

742 beslut avseende prövningstillstånd har ingått i granskningen. I förhållande till det totala antalet beslut enligt SIV motsvarar detta ca 91 procent. Vidare har granskningen omfattat 232 formulär.

September och oktober 2010 var representativa månader sett till antalet meddelade beslut om prövningstillstånd i Svea hovrätt.⁵

4. Resultaten

4.1 Är statistiken i SIV tillförlitlig?

Statistiken i SIV bygger på information från Vera. Vid registrering av ett avgörande i Vera finns ett antal alternativa utgångar att välja på. För att ett beslut om prövningstillstånd ska flyta in i SIV-statistiken måste en av de fem utgångar som avser prövningstillstånd väljas⁶.

Vid kontroll i Vera har ett antal avgöranden påträffats där den registrerade utgången inte motsvarat beslutets faktiska innehåll. Det är främst vid blandade beslut som sådana felregistreringar förekommit. Ett typexempel är när hovrätten har beviljat prövningstillstånd, upphävt tingsrättens dom och avskrivit målet från vidare handläggning efter att parterna ändrat sig i ett mål om äktenskapsskillnad. I en del sådana fall har endast ett avgörande med utgången ”avskrivet” registrerats, vilket innebär att avgörandet inte kommit med i statistiken avseende prövningstillstånd. Registreringen av partiella prövningstillståndsbeslut har även visat sig variera.⁷ Att det framför allt är blandade beslut som registrerats felaktigt torde bero på att Vera saknar många av de alternativ som aktualiseras vid sådana beslut, t.ex. ”pt meddelat+ändrat+avskrivet” som skulle ha varit den korrekta utgången i exemplet ovan. Dessa brister i Vera har uppmärksammats redan tidigare.

⁵ Enligt SIV meddelades 406 beslut avseende prövningstillstånd i september och 411 i oktober 2010 i Svea hovrätt. Under de senaste 12 månaderna, från och med november 2009, har antalet beslut om prövningstillstånd enligt SIV varierat mellan 282 och 466 beslut per månad. Snittet per månad är 374 beslut och median-antalet 392 beslut.

⁶ Dessa är ”pt meddelat”, ”pt meddelat+ändrat”, ”pt meddelat+fastställt”, ”pt meddelat+återförvisat” och ”pt vägrat”.

⁷ I vissa fall har endast ett avgörande med antingen utgången ”pt beviljat” eller ”pt vägrat” registrerats. I andra fall har två avgöranden med båda dessa utgångar registrerats. Såvitt framkommit finns inga enhetliga riktlinjer på Svea hovrätt för hur partiella prövningstillståndsbeslut ska registreras.

De felaktigt registrerade beslut som upptäckts har sammantaget haft en negativ inverkan på statistiken avseende beviljade prövningstillstånd. Det ska dock framhållas att dessa beslut har varit få och dess statistiska påverkan begränsad. Om besluten hade intagits i granskningen i felaktigt skick, skulle andelen beviljade prövningstillstånd ha uppgått till 26,3 procent istället för 27,1 procent. Det skulle således ha rört sig om en negativ inverkan med 0,8 procentenheter.

Sammanfattningsvis kan konstateras att felaktiga registreringar inte tycks förekomma i sådan utsträckning att statistiken i SIV därigenom blir missvisande i någon större utsträckning. Det har heller inte framkommit några andra felkällor som ger anledning att betvivla statistiken i SIV. Förklaringen till de skillnader som föreligger mellan andelen beviljade prövningstillstånd enligt granskningen och enligt SIV står sannolikt att finna i att inrapporteringen av beslut inte har varit fullständig⁸. Det kan även påpekas att antalet formulär, vilka ifyllts i de fall prövningstillstånd beviljats, i det närmaste överensstämmer med antalet beslut att meddela prövningstillstånd enligt SIV (232 formulär respektive 234 beslut).

4.2 Andel meddelade prövningstillstånd

4.2.1 Svea hovrätt

Under september och oktober 2010 var andelen meddelade prövningstillstånd – partiellt eller i dess helhet – i Svea hovrätt 27,1 procent. Om man undantar miljömålen, vilket är en måltyp som inte förekommer vid övriga hovrätter, var andelen beviljade prövningstillstånd 29,7 procent.

Twistemålen var den målkategori där andelen meddelade prövningstillstånd låg högst med ca 34 procent. I 13 procent av miljömålen⁹ beviljades prövningstillstånd, vilket var lägst av alla måltyper.

⁸ Andelen beviljade prövningstillstånd enligt SIV respektive granskningen: T-mål: 37,1 % (SIV) – 33,8 % (granskningen), FT-mål: 27,3 % – 27,3 %, B-mål: 25 % – 24,8 %, M-mål: 18 % – 13,3 %, Ö-mål: 30,6 % – 32,2 %, ÖÄ: 28,6 % – 27 %, totalt: 28,6 % – 27,1 %. En jämförelse mellan antalet inrapporterade beslut och antalet beslut enligt SIV visar att andelen inrapporterade beslut är lägst vad gäller tvistemålen (86,5 %).

⁹ I miljömål gäller olika bestämmelser om prövningstillstånd. Om det överklagade avgörandet har meddelats i ett mål som överklagats till miljödomstolen eller i ett mål som avser utdömande av vite efter särskild ansökan av myndighet ska, enligt 23 kap. 2 § miljöbalken, bestämmelserna om prövningstillstånd i 34 a § andra stycket förvaltningsprocesslagen (1971:291) tillämpas. I övriga fall tillämpas reglerna i rättegångsbalken. Den största skillnaden mellan förvaltningsprocesslagens och rättegångsbalkens bestämmelser är att möjligheten till granskningsdispens saknas enligt förvaltningsprocesslagen.

Det bör påpekas att Miljööverdomstolen är tredje eller fjärde och sista instans i merparten av de mål där man tar ställning till frågan om prövningstillstånd. Det kan antas att det är mindre vanligt att det föreligger skäl att meddela prövningstillstånd i mål som tidigare varit föremål för prövning i två eller tre instanser, vilket kan förklara den låga andelen meddelade prövningstillstånd i miljömål.

I brottmålen beviljades prövningstillstånd i ungefär en fjärdedel av besluten. Motsvarande siffror var för de förenklade tvistemålen ca 27 procent och för övriga mål och ärenden drygt 32 respektive ca 27 procent.

Andel meddelade prövningstillstånd i Svea hovrätt

	Totalt antal avgöranden	Antal beviljade pt	Andel beviljade pt
T- och FT-mål	176	58	33,0 %
B-mål	109	27	24,8 %
M-mål	120	16	13,3 %
Ö-mål	174	56	32,2 %
ÖÄ	163	44	27,0 %
Totalt	742	201	27,1 %

Tabellen visar andelen beviljade prövningstillstånd i Svea hovrätt under september och oktober 2010.

4.2.2 Svea hovrätts avdelningar

Andelen beviljade prövningstillstånd varierade mellan Svea hovrätts avdelningar från ca 15 till ca 45 procent. Det kan naturligtvis finnas en rad olika förklaringar till detta, t.ex. bristfällig inrapportering av beslut¹⁰, speciallottning av vissa måltyper, vilket redan behandlats såvitt avser miljömålen, slumpmässiga skillnader avseende målens karaktär eller rent av skillnader i rättstillämpningen. Det har dock legat utanför syftet med denna granskning att närmare undersöka sådana tänkbara förklaringar.

¹⁰ I synnerhet i de fall då såväl antalet inrapporterade beslut som andelen beviljade prövningstillstånd avviker påtagligt från vad som framgår av SIV, kan bristfällig inrapportering misstänkas ha påverkat resultatet i det enskilda fallet. Det kan nämnas att avdelning 6 har rapporterat 20 beslut i tvistemål (inkl. förenklade tvistemål) men att avdelningen enligt SIV har meddelat 34 beslut och beviljat prövningstillstånd i drygt 40 % av dessa.

Andel beviljade prövningstillstånd vid Svea hovrätts avdelningar

	Avd. 1	Avd. 2	Avd. 3	Avd. 4	Avd. 5	Avd. 6	Avd. 7 ¹¹	Avd. 8
T- och FT-mål	27,3 %	39,1 %	35,3 %	28 %	55 %	25 %	18,5 %	40,1 %
B-mål	26,7 %	-----	27,8 %	20,8 %	41,2 %	-----	5,3 %	31,3 %
M-mål	-----	-----	-----	-----	-----	13,3 %	-----	-----
Ö-mål	27,3 %	48,5 %	27,3 %	28 %	52,2 %	31,3 %	16,7 %	15 %
ÖÄ	18,2 %	29,6 %	30 %	7,1 %	31,8 %	0 %	39,5 %	31,3 %
Totalt	25,4 %	39,8 %	29,9 %	22,7 %	45,1 %	15,2 %	23,1 %	29,7 %

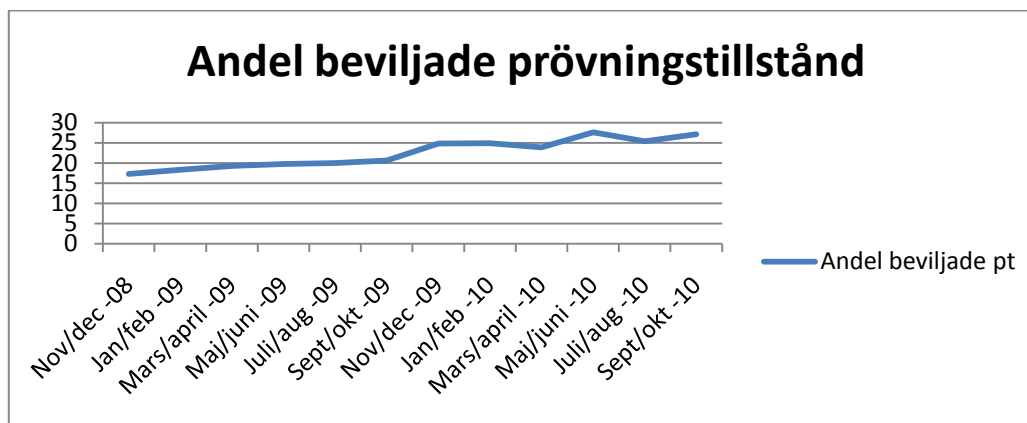
Tabellen visar andelen beviljade prövningstillstånd inom Svea hovrätts avdelningar under september och oktober 2010.

4.2.3 Utvecklingen

Någon granskning som den aktuella har inte tidigare genomförts i Svea hovrätt. Det innebär att statistik från SIV är den enda tillgängliga informationskällan för jämförelser bakåt i tiden. Även om granskningen inte tyder på att SIV-statistiken skulle vara felaktig i något väsentligt avseende i dagsläget, kan den ha varit det tidigare. I Svea hovrätt förekom t.ex. tidigare att beslut att meddela prövningstillstånd endast antecknades i Veras dagboksblad utan att något avgörande registrerades. Vidare är det möjligt att den diskussion kring frågor om prövningstillstånd som förts inom hovrätterna under senare tid har ökat medvetenheten om och minskat problemen med felaktiga registreringar. Den osäkerhet som råder kring tillförlitligheten av äldre statistik gör att viss försiktighet är påkallad när det gäller slutsatser om andelen beviljade prövningstillstånd över tid.

Med detta sagt kan dock konstateras att det förefaller som att det i Svea hovrätt meddelas prövningstillstånd i något större utsträckning idag än tidigare. Andelen beviljade prövningstillstånd låg från EMR-reformens ikraftträdande i november 2008 fram till slutet av 2009 kring 20 procent. Därefter har nivåerna stadigt legat på omkring 25 procent. Utvecklingen kan illustreras med hjälp av nedanstående diagram.

¹¹ Såvitt avser avdelning 7 uppmärksammades att ett missförstånd skett beträffande granskningens genomförande. Av denna anledning har avdelningen i efterhand kompletterat med beslut om prövningstillstånd.

Diagrammet visar andelen beviljade prövningstillstånd i Svea hovrätt i intervall om två månader. För månaderna september och oktober 2010 kommer statistiken från den genomförda granskningen medan övrig statistik hämtats från SIV.

4.2.4 Övriga hovrätter

Andelen beviljade prövningstillstånd vid övriga hovrätter under september och oktober 2010 varierade mellan 22,8 och 34,2 procent. Medelvärdet för samtliga hovrätter under denna period var 28,1 procent, vilket således innebär att Svea hovrätt låg något lägre än genomsnittet med 27,1 procent meddelade prövningstillstånd.¹²

Andel meddelade prövningstillstånd i samtliga hovrätter

	Göta hovrätt	Hovrätten för Nedre Norrland	Hovrätten för Västra Sverige	Hovrätten för Övre Norrland	Hovrätten över Skåne och Blekinge	Svea hovrätt
T- och FT-mål	35,1 %	20 %	27,7 %	35 %	34,7 %	33,0 %
B-mål	48 %	45,5 %	43,1 %	44,4 %	30,9 %	24,8 %
Ö-mål	25 %	27,6 %	22,5 %	17,9 %	28,3 %	32,2 %
ÖÄ	35 %	6,1 %	32,8 %	23,8 %	14,7 %	27,0 %
M-mål	-----	-----	-----	-----	-----	13,3 %
Totalt:	34,2 %	22,8 %	30,4 %	26,9 %	26,6 %	27,1
Antal avgöranden	190	114	260	78	248	742

Tabellen visar andelen beviljade prövningstillstånd i landets samtliga hovrätter under september och oktober 2010.

¹² Siffrorna för Svea hovrätt kommer från granskningen. För övriga hovrätter kommer statistiken från SIV.

4.3 Tillståndsgrunder

4.3.1 Svea hovrätt

Ändringsdispens var den vanligaste tillståndsgrunden och tillämpades i 65 procent av alla beslut. Att ändringsfallen utgör den centrala grunden för prövningstillstånd är både förväntat och i linje med vad som uttalades i EMR-propositionen.¹³

Granskningsdispens var den näst mest tillämpade tillståndgrunden och förekom i drygt 35 procent av besluten. Granskningsfallen var särskilt vanliga bland tvistemålen, vilket kan antas bero på att mål av mer omfattande och komplicerad natur ofta torde återfinnas bland denna typ av mål.

Prejudikatdispens tillämpades i ca 15 procent och extraordinär dispens i ca 8 procent av besluten. Vad beträffar prejudikatfallen utmärker miljömålen sig. I mer än 40 procent av miljömålen angavs prejudikatdispens som grund för prövningstillstånd. Det kan jämföras med brottmålen och tvistemålen där motsvarande siffror var 5 procent respektive 10 procent. Att prejudikatfallen är särskilt vanliga bland miljömålen är dock inte så förvånande mot bakgrund av att Miljööverdomstolen är prejudikatinstans i vissa mål. Däremot är det måhända något överraskande att extraordinär dispens tillämpades i 8 procent av besluten, dvs. i nästan var tionde beslut. Utrymmet att tillämpa denna tillståndsgrund är förhållandevis begränsat och den torde närmast aktualiseras vid allvarigare rättegångsfel.¹⁴

I något mer än var femte avgörande tillämpades mer än en tillståndsgrund. De avgjort vanligaste kombinationerna var ändrings- och granskningsdispens samt ändrings- och prejudikatdispens.

¹³ Propositionen s. 184.

¹⁴ Se t.ex. NJA 2007 s. 53, NJA 2009 N 58 och Högsta domstolens beslut 2010-06-10 i mål nr Ö 4919-08.

Tillämpade tillståndsgrunder i Svea hovrätt

	Ändrings- dispens	Gransknings- dispens	Prejudikat- dispens	Extraordinär dispens
T- och FT-mål	58 %	51 %	13 %	9 %
B-mål	77 %	26 %	5 %	8 %
M-mål	82 %	27 %	41 %	9 %
Ö-mål	70 %	23 %	13 %	9 %
ÖÄ	52 %	42 %	12 %	6 %
Totalt:	65 %	36 %	14 %	8 %

Tabellen visar i hur stor del av besluten att meddela prövningstillstånd i Svea hovrätt under september och oktober 2010 som respektive tillståndsgrund har tillämpats. Att siffrorna summerar till mer än 100 procent för respektive måltyp beror på att flera tillståndsgrunder tillämpats.

4.3.2 Svea hovrätts avdelningar

Vid en jämförelse mellan Svea hovrätts avdelningar kan bl.a. konstateras att prejudikatdispens alls inte förekommit på vissa avdelningar under den aktuella perioden medan andra avdelningar tillämpat denna tillståndsgrund i närmare 40 respektive i drygt 20 procent av besluten att bevilja prövningstillstånd.¹⁵ Vidare kan nämnas att ändringsdispens tillämpades i allt från 51 till 83 procent av avdelningarnas beslut. Avslutningsvis ska påpekas att vissa avdelningar nästan aldrig använde sig av mer än en dispensgrund medan andra gjorde det i närmare hälften av sina beslut.

4.4 Skäl att bevilja prövningstillstånd

Vissa skäl att bevilja prövningstillstånd har visat sig förekomma särskilt ofta. Dessa skäl har kategoriserats i ett antal större grupper, vilka i sin tur har indelats utifrån om skälen hänfört sig till en huvudsakligen processuell eller materiell fråga. Det ska framhållas att det inte handlar om några knivskarpa gränser mellan olika skäl eller kategorier utan att dessa tvärtom ofta överlappar varandra. Framställningen gör i denna del inte anspråk på annat än att ge en övergripande bild av vilka skäl som legat bakom besluten att bevilja prövningstillstånd i Svea hovrätt.

¹⁵ Den avdelning som ligger högst i detta hänseende är avdelning 6 och som redan påpekats torde det hänga samman med att avdelningen är Miljööverdomstol.

4.4.1 Processuella frågor

Ändrade processuella förutsättningar

Det rör sig här om att den processuella ramen i målet har förändrats sedan processen i underinstansen p.g.a. att nya yrkanden, omständigheter eller bevisning har tillkommit i hovrätten. Inom denna kategori återfinns bl.a. de fall där parterna har ångrat sig i mål om äktenskapsskillnad, ny vittnesbevisning tillkommit i brottmål och omständigheterna förändrats i något avseende i familjemål.

Att de processuella förutsättningarna förändrats på detta sätt har uppgivits som skäl att bevilja prövningstillstånd i knappt 15 procent av alla beslut. De vanligaste tillståndsgrunderna i dessa fall var ändringsdispens och därefter granskningsdispens.

Processuella fel

Exempel på processuella fel som förekommit är att underinstansen underlåtit att pröva yrkanden, missuppfattat en parts inställning, dömt över icke åberopade grunder och inte fullt ut tagit del av processmaterialet. Vidare återfinns tvivelaktiga handläggningsåtgärder, flera fall av felaktiga beslut om avvisning av stämningensansökningar men även av bevisning samt en mängd inte närmare specificerade rättegångsfel.

I knappt 15 procent av prövningstillståndsbesluten angavs fel av nu aktuellt slag ha förekommit. I mer än var tredje av dessa beslut tillämpades grunden extraordinär dispens, vilket därmed, efter ändringsfallen, var den näst vanligaste tillståndsgrunden i denna grupp.

4.4.2 Materiella frågor

Felaktig eller tveksam bedömning i en rättslig fråga

Kategorin innefattar felaktiga, tveksamma och svåra bedömningar av materiella rättsfrågor¹⁶. Bland de rättsfrågor som angivits specifikt kan t.ex. nämnas rubricerings-, preskriptionsavbrotts- och avtalstolkningsfrågor. Härutöver ingår prejudikatfallen i denna kategori.

¹⁶ I de många fall då det i formulären har angivits att det rör sig om en ”rättsfråga”, utan att det närmare utvecklats, skulle det lika väl kunna handla om en processuell och inte en materiell rättsfråga. Om det inte framkommit att det rör sig om ett processuellt spørsmål har dock skäl av detta slag hänförs till den aktuella kategorin av materiella frågor.

Skäl av detta slag förekom i ca 40 procent av besluten och utgjorde därmed den vanligaste anledningen till att prövningstillstånd beviljades. De tillståndsgrunder som tillämpades i störst utsträckning inom denna kategori var ändringsdispens och därefter gransknings- och prejudikatdispens.

Bevisvärdering m.m.

Här handlar det om felaktig, tveksam, knapphändig eller ingen bevisvärdering alls från underinstansens sida, liksom felaktiga, svåra eller tveksamma bedömningar av sakfrågor och omständigheter.

I knappt 30 procent av besluten angavs dylika skäl ha lett till att prövningstillstånd meddelats. Ändringsdispens följdes av granskningsdispens som de klart vanligaste tillståndsgrunderna i dessa fall.

Avgörandets utformning

Inom denna kategori återfinns bl.a. oklarheter och brister beträffande domslut och domskäl, ofta i form av allt för knapphändiga motiveringar och bristfälliga rättsliga resonemang och analyser. Härutöver kan nämnas brister i redovisningen av grunder, vittnesmål och processmaterialet i övrigt.

I drygt var tionde beslut har brister i underrättens avgörande angivits som skäl för prövningstillstånd. Granskningsdispens var den vanligaste tillståndsgrunden inom denna kategori.

4.4.3 Övrigt

Även andra skäl än de ovan behandlade har naturligtvis förekommit. Av dessa kan nämnas att prövningstillstånd meddelats i ett antal fall p.g.a. att samband förelegat mellan den fråga som varit föremål för prövning och en annan del eller ett annat mål där prövningstillstånd antingen inte krävts eller redan beviljats. Vidare har prövningstillstånd beviljats då det rört sig om ett stort och omfattande mål eller då domslutet i och för sig varit korrekt men domskälen varit felaktiga. Avslutningsvis kan nämnas att problem med tekniken i endast ett fall har lett till att prövningstillstånd meddelats.

4.4.4 Slutsatser

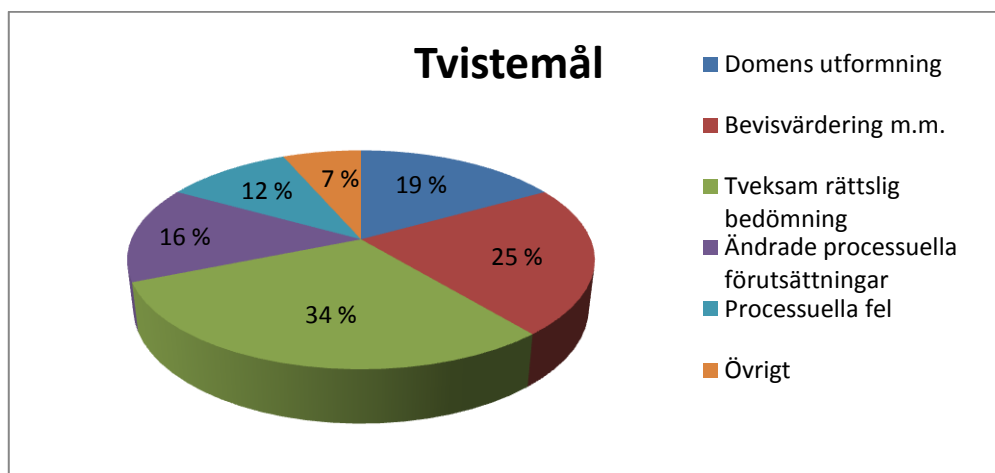
De vanligaste anledningarna till att prövningstillstånd meddelades var tveksamma bedömningar av rättsfrågor samt brister relaterade till bevisvärderingsfrågor. Så-

ledes tycks tyngdpunkten när det gäller vilka omständigheter som föranleder prövningstillstånd, ligga i materiella snarare än processuella spörsmål.

4.5 Skäl att bevilja prövningstillstånd i respektive måltyp

4.5.1 Tvistemål

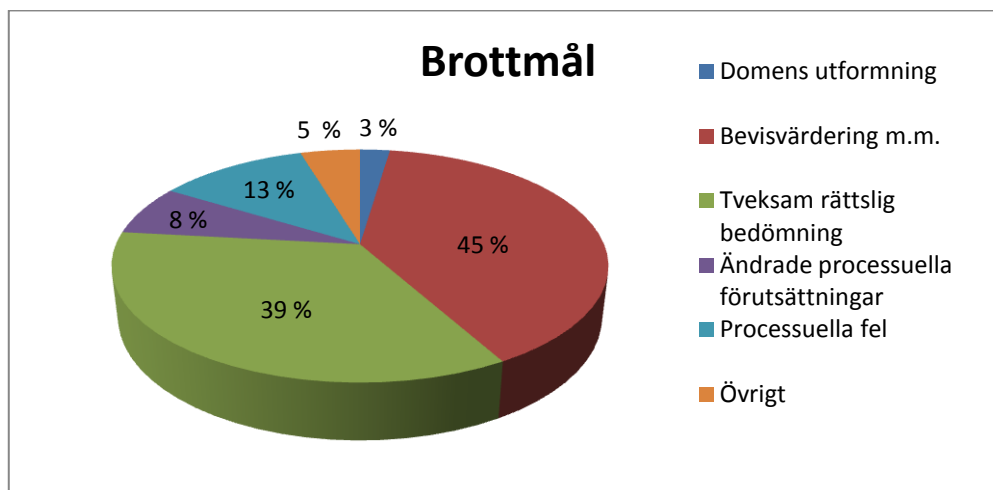
Tveksamma rättsliga bedömningar och bevisvärderingsfrågor förekom tillsammans i mer än hälften av alla beslut att meddela prövningstillstånd i tvistemål. Vidare kan konstateras att ändrade processuella förutsättningar och brister beträffande avgörandets utformning var skäl som angavs relativt ofta jämfört med övriga måltyper. Mot bakgrund av att tvistemålen generellt sett är mer omfattande och komplicerade än många andra måltyper, framstår det inte som överraskande att just brister i avgörandets utformning visat sig vara frekventa.

Diagrammet visar i hur stor andel av besluten att meddela prövningstillstånd i tvistemål som respektive kategori av skäl förekommit. "Övrigt" innefattar de skäl som inte passat in i någon av de andra kategorierna. Att siffrorna summerar till mer än 100 % beror på att flera kategorier av skäl ibland förekommit i ett och samma beslut.

4.5.2 Brottmål

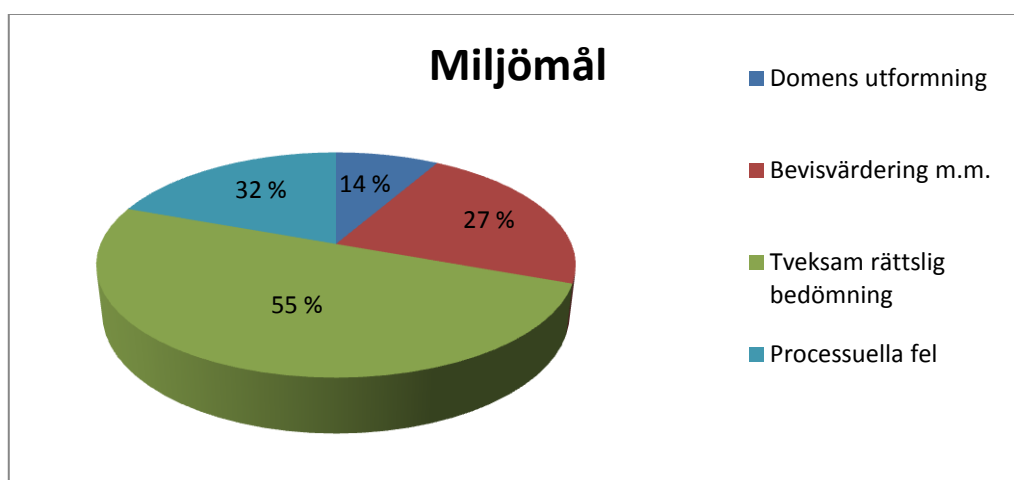
I hela 84 procent av besluten i brottmål angavs tveksamma rättsliga bedömningar och bevisvärderingsfrågor ha föranlett att prövningstillstånd meddelats. I jämförelse med övriga måltyper var framför allt bevisvärderingsfrågorna välrepresenterade, vilket knappast är ägnat att förvåna med tanke på brottmålenas karaktär.

Diagrammet visar i hur stor del av besluten att meddela prövningstillstånd i brottmål som respektive kategori av skäl förekommit. "Övrigt" innefattar de skäl som inte passat in i någon av de andra kategorierna. Att siffrorna summerar till mer än 100 % beror på att flera kategorier av skäl ibland förekommit i ett och samma beslut.

4.5.3 Miljömål

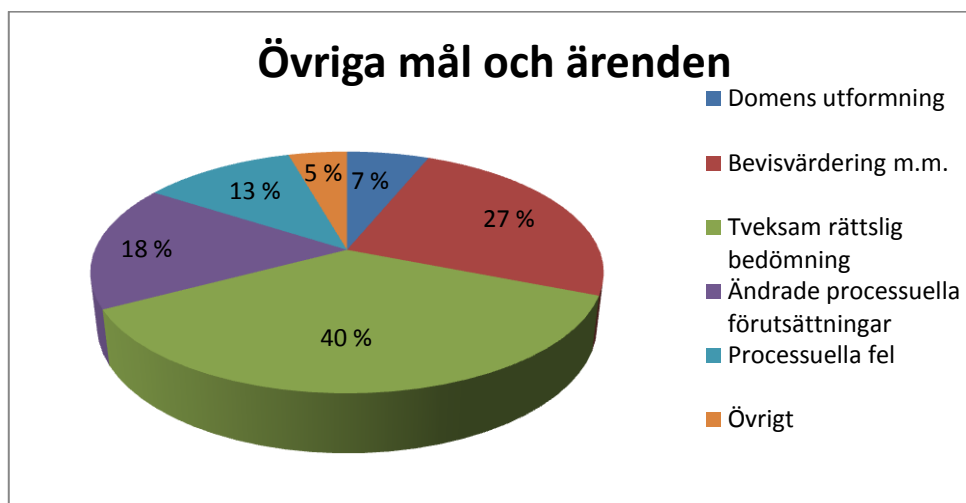
Tveksamma rättsliga bedömningar utgjorde det vanligaste skälet för prövningstillstånd även bland miljömålen. När det gäller miljömålen återfanns en stor andel prejudikatfall i denna grupp. I övrigt sticker andelen processuella fel ut vid en jämförelse med övriga måltyper. I ungefär en tredjedel av besluten att bevilja prövningstillstånd i miljömål uppgavs att något processuellt fel hade förekommit i underinstansen. En tänkbar förklaring till det är att många miljömål passerar fler instanser innan de når Miljööverdomstolen än vad som är fallet beträffande övriga mål.

Diagrammet visar i hur stor del av besluten att meddela prövningstillstånd i miljömål som respektive kategori av skäl förekommit. Att siffrorna summerar till mer än 100 % beror på att flera kategorier av skäl ibland förekommit i ett och samma beslut.

4.5.4 Övriga mål och ärenden

Bland övriga mål och ärenden var tveksamma rättsliga bedömningar samt bevisvärderingsfrågor de vanligaste skälen för prövningstillstånd. Ändrade processuella förutsättningar förekom i en större del av besluten än i de andra måltyperna.

Diagrammet visar i hur stor del av besluten att meddela prövningstillstånd i övriga mål och ärenden som respektive kategori av skäl förekommit. ”Övrigt” innefattar de skäl som inte passat in i någon av de andra kategorierna. Att siffrorna summerar till mer än 100 % beror på att flera kategorier av skäl ibland förekommit i ett och samma beslut.

4.6 Skäl att bevilja prövningstillstånd - särskilt om granskningsfallen och de extraordinära fallen

Skälen till att ändringsdispens beviljats är många och av varierande natur. Det är svårt att ge någon mer enhetlig bild av dessa skäl. Varför prejudikatdispens meddelats kräver ingen närmare förklaring. Större intresse tilldrar sig dock granskningsfallen och de extraordinära fallen, vilka därför ska behandlas något ytterligare.

4.6.1 Granskningsfallen

En rad omständigheter av skilda slag har legat bakom att granskningsdispens beviljats. Av dessa kan bl.a. följande nämnas.

- Tveksamma och svåra bedömningar i skilda hänseenden, både avseende rätts- och sakfrågor.

- Brister beträffande domens eller beslutets utformning, såsom oklarheter avseende domslut, redovisning av grunder och processmaterial samt framför allt knapphändiga motiveringar.
- Ofullständiga rättsliga resonemang och analyser.
- Otillräcklig utredning.
- Nya omständigheter och bevisning.
- Stora och omfattande mål.
- Fel skäl men rätt slut.

4.6.2 De extraordinära fallen

Bland annat följande förhållanden har föranlett extraordinär dispens.

- Bristande eller knapphändig motivering.
- Nya omständigheter.
- Rättegångsfel av olika slag, såsom att underinstansen
 - felaktigt beslutat om rättelse och komplettering av dom,
 - felaktigt avvisat bevisning,
 - inte tagit del av processmaterialet,
 - inte tagit ställning till yrkanden,
 - dömt enligt inte längre gällande lag, samt
 - förordnat om skriftlig handläggning utan att förutsättningar för detta förelegat, t.ex. p.g.a. att muntlig bevisning åberopats.

Undersökning av ändringsfrekvensen för brottmål i Svea hovrätt under perioden 1 juli - 31 december 2010

Innehåll

1	Bakgrund.....	3
2	Undersökningen	3
3	Definition av begreppet ändring	4
4	Resultaten av undersökningen	5
4.1	Ändringsfrekvens	5
4.1.1	Totalt för Svea hovrätt	5
4.1.2	Svea hovrätts avdelningar	5
4.1.3	Underrätterna.....	6
4.1.4	Ändringsfrekvens för olika typer av brott.....	6
4.1.5	Ändringsfrekvens utifrån vilken påföljd som dömts ut vid tingsrätten	7
4.1.6	Ändringsfrekvens när domen överklagats endast i påföljdsdelen	8
4.1.7	Ändringsfrekvens fördelad efter vem som överklagat	8
4.2	Hovrättens ändringar	8
4.2.1	Olika typer av ändringar	8
4.2.2	Olika ändringar i påföljdsdelen	9
4.2.3	Skäl för ändringar	10
5	Ändringsfrekvens om beslut att inte meddela prövningstillstånd räknas med.....	10
6	Jämförelse med statistik i VERA	11

1 Bakgrund

I VERA (domstolarnas målhanteringsprogram) registreras samliga brottmålsdomar i hovrätten som fastställda eller ändrade i samband med att de expedieras. Då det av statistiken i VERA inte kan dras några närmare slutsatser om vad som ryms inom dessa registrerade ändringar har en målundersökning genomförts.

Syftet med granskningen har varit att närmare undersöka ändringsfrekvensen för brottmål som avgjorts av Svea hovrätt genom materiell prövning och få en tydligare uppfattning i frågor som rör hovrättens överprövning av tingsrätternas domar, t.ex. hur stor andel som ändras, vad som ändras och varför ändring sker.

Undersökningen har genomförts av hovrättsassessorn Rebecca Appelgren.

2 Undersökningen

En genomgång har skett av samtliga brottmålsdomar som avgjorts av Svea hovrätt under perioden 1 juli – 31 december 2010. I huvudsak utgör rapporten en ren redovisning av undersökningsresultaten. De analytiska inslagen är begränsade. Det kan finnas anledning att i ett senare skede göra en fördjupad analys av materialet.

Brottmål som avskrivits, avvisats eller återförvisats till tingsrätt har inte undersökts. Inte heller har mål där hovrätten beslutat att inte meddela prövningstillstånd ingått i undersökningsmaterialet (jfr. dock redovisningen under rubrik 5 där beslut att inte meddela prövningstillstånd räknats med vid fastställande av ändringsfrekvensen).

Mål där hovrätten varit första instans har inte tagits med i undersökningen. Inte heller har sådana mål som i tingsrätten endast rört frågor om beslag tagits med. Däremot har mål som hovrätten prövat efter återförvisning från Högsta domstolen ingått i undersökningen.

Undersökningen har gått till på det sättet att samtliga brottmålsdomar gått igenom. Därefter har uppgifterna utifrån vissa i förväg fastställda variabler förts in i Excel och sedan sammanställts.

Det bör noteras att varje tilltalad har redovisats som en egen post vilket gör att antalet poster i undersökningsmaterialet inte överensstämmer med antalet avgjorda mål. I undersökningen används därför fortsättningsvis termerna ”mål”, ”brottmål” och ”dom” synonymt med en post i databasen, d.v.s. varje tilltalad behandlas för sig.

Det sammanlagda antalet domar som undersökts uppgår till 1 377.

3 Definition av begreppet ändring

En utgångspunkt för undersökningen har varit att definiera vad som ska falla under begreppet ändring. I den aktuella undersökningen har domslutet varit utgångspunkten och enbart sådana ändringar som framgått där har beaktats.

I de fall hovrätten, till skillnad från tingsrätten, i skulddelen dömt respektive inte dömt för någon del (t.ex. ett slag eller en spark) i en gärningsbeskrivning utan att det framgår närmare av domslutet utan endast av skälen, har detta inte bedömts som en ändring. I de fall dessa ändringar fått genomslag genom att påföljden ändrats har domen däremot registrerats som en ändring, dock endast i påföljdsdelen.

I de fall hovrätten endast preciserat ett domslut på det sättet att man även tilllämpat ett visst lagrum, t.ex. 34 kap. 1 § eller 3 § andra stycket brottsbalken, utan att det påverkat påföljden, har detta bedömts som en fastställd dom.

I de fall då hovrätten samtidigt prövat två underrättsdomar avseende en tilltalad och endast ändrat dessa på så sätt att en gemensam påföljd dömts ut, utan att hovrätten gjort någon annan bedömning av straffmätning och påföljdsval, har dessa bedömts som en fastställd dom.

Ändringarna har även delats upp i olika kategorier, d.v.s. endast skuld, endast påföljd, både skuld och påföljd samt endast övrigt.

Ändringar i skulddelen omfattar skuld- och rubriceringsfrågor och ändringar i påföljdsdelen inkluderar – förutom straffmätning och påföljdsval – även utvisningsfrågor. Inom kategorin ”övrigt” faller t.ex. ändringar beträffande skadestånd och beslag.

4 Resultaten av undersökningen

4.1 Ändringsfrekvens

4.1.1 Totalt för Svea hovrätt

Totalt har hovrätten avgjort 1 377 brottmål genom dom under den aktuella perioden. Av dessa fastställdes tingsrätternas domar i 735 mål och i 642 mål skedde någon form av ändring. Detta motsvarar en fastställandefrekvens om 53 procent och en ändringsfrekvens om 47 procent totalt för Svea hovrätt.

	Totalt avgjorda brottmålsdomar	Fastställda	Ändrade
Antal	1 377	735	642
Andel	100 %	53 %	47 %

4.1.2 Svea hovrätts avdelningar

I undersökningen har även ändringsfrekvensen för varje avdelning i hovrätten granskats.

	Totalt antal avgjorda domar	Antal fastställda domar	Antal ändrade domar	Andel fastställda domar	Andel ändrade domar
Avd 1	206	126	80	61 %	39 %
Avd 2	3	0	3	-	-
Avd 3	215	101	114	47 %	53 %
Avd 4	247	140	107	57 %	43 %
Avd 5	268	141	127	53 %	47 %
Avd 6	3	2	1	-	-
Avd 7	224	132	92	59 %	41 %
Avd 8	211	93	118	44 %	56 %
Sammanlagt	1 377	735	642	53 %	47 %

Resultaten visar således att under den aktuella perioden hade avdelning 8 högst ändringsfrekvens med 56 % följd av avdelning 3 med en ändringsfrekvens om 53 %.

Övriga avdelningar i hovrätten fastställde tingsrättsdomarna i större utsträckning än vad man ändrade. Avdelning 5 hade en ändringsfrekvens om 47 % följd av avdelning 4 (43 %), avdelning 7 (41 %) och avdelning 1 (39 %).

Det finns anledning att betona att de iakttagna skillnaderna måste bedömas med försiktighet. Exempelvis kan ett mål med många tilltalade där alla bedömts på samma sätt få ett tydligt genomslag i statistiken.

4.1.3 Underrätterna

Vidare har ändringsfrekvensen granskats utifrån ett underrättsperspektiv.

	Totalt antal överprövade domar	Antal fastställda domar	Antal ändrade domar	Andel fastställda domar	Andel ändrade domar
Attunda	127	73	54	57 %	43 %
Eskilstuna	46	19	27	41 %	59 %
Falu	64	35	29	55 %	45 %
Gotlands	34	17	17	50 %	50 %
Mora	18	11	7	61 %	39 %
Nacka	52	29	23	56 %	44 %
Norrtälje	17	9	8	53 %	47 %
Nyköpings	61	28	33	46 %	54 %
Solna	186	83	103	45 %	55 %
Stockholms	249	134	115	54 %	46 %
Södertälje	36	18	18	50 %	50 %
Södertörns	276	165	111	60 %	40 %
Uppsala	99	41	58	41 %	59 %
Västmanlands	112	73	39	65 %	35 %
Sammanlagt	1 377	735	642	53 %	47 %

De tingsrätter som under den aktuella perioden hade störst andel fastställda brottmålsdomar var alltså Västmanlands (65 %), följd av Mora (61 %), Södertörns (60 %) och Attunda (57 %).

De tingsrätter som hade lägst andel fastställda brottmålsdomar under perioden var Eskilstuna och Uppsala (båda 41 %), följda av Solna (45 %) och Nyköpings (46 %).

Man bör när man tolkar ovanstående siffror, utöver vad som angetts ovan under rubriken 4.1.2, vara medveten om att det för vissa tingsrätter rör sig om förhållandevis få domar. Också dessa siffror bör således tolkas med försiktighet.

4.1.4 Ändringsfrekvens för olika typer av brott

Nedan anges ändringsfrekvensen för några olika brottskategorier. Detta är endast ett urval av alla de brottstyper som förekommer i hovrätten. I samtliga kategorier har inräknats försöks- och förberedelsebrott samt medverkan.

	Totalt antal överprövade domar	Antal fastställda domar	Antal ändrade domar	Andel fastställda domar	Andel ändrade domar
Mord och dråp	39	17	22	44 %	56 %
Misshandel (inkl. grov misshandel)	342	194	148	57 %	43 %
Fridskränkingsbrott enligt 4 kap. 4 § a BrB	45	27	18	60 %	40 %
Brott enligt 6 kap. BrB (sexualbrott)	78	39	39	50 %	50 %
Stöld (inkl. grov stöld)	77	46	31	60 %	40 %
Rån (inkl. grovt rån)	73	34	39	47 %	53 %
Bedrägeri (inkl. grovt brott samt bidragsbrott)	34	17	17	50 %	50 %
Bokföringsbrott och skattebrott (inkl. grovt brott)	79	38	41	48 %	52 %
Brott enligt trafikbrottslagen (1951:649)	37	21	16	57 %	43 %
Trafikförseelser	21	3	18	14 %	86 %
Brott enligt narkotikastrafflagen (1968:64)	102	56	34	62 %	38 %
Sammanlagt hovrätten				53 %	47 %

4.1.5 Ändringsfrekvens utifrån vilken påföljd som dömts ut vid tingsrätten

I nedanstående tabell finns en redovisning av vilka påföljder som dömts ut i de mål hovrätten haft att överpröva samt ändringsfrekvensen beroende på vilken påföljd som dömts ut vid tingsrätten.

	Totalt antal överprövade domar	Antal fastställda domar	Antal ändrade domar	Andel fastställda domar	Andel ändrade domar
Ogillat vid tingsrätten	142	54	88	38 %	62 %
Penningböter	12	3	9	25 %	75 %
Dagsböter	77	24	53	31 %	69 %
Villkorlig dom	220	137	83	62 %	38 %
Skyddstillsyn	66	34	32	52 %	48 %
Fängelse	735	412	323	56 %	44 %
Rättspsykiatrisk vård	11	7	4	64 %	36 %
Ungdomstjänst	57	38	19	67 %	33 %
Ungdomsvård	31	19	12	61 %	39 %
Sluten ungdomsvård	7	1	6	14 %	86 %
Övrigt	19	6	13	32 %	68 %
Sammanlagt hovrätten	1 377	735	642	53 %	47 %

4.1.6 Ändringsfrekvens när domen överklagats endast i påföljdsdelen

Av *samtliga* överprövade mål var 15 procent överklagade endast i påföljdsdelen (210 mål av 1 377).

Av de *fastställda* domarna var denna andel 17 procent (125 mål av 735) och vad gäller de *ändrade* domarna var motsvarande siffra 13 procent (85 mål av 642), vilket alltså motsvarar en ändringsfrekvens om 40 procent i denna grupp.

4.1.7 Ändringsfrekvens fördelad efter vem som överklagat

Av *samtliga* överprövade mål var 63 procent (874 mål) överklagade endast av den tilltalade, 16 procent (215 mål) endast av åklagaren och 21 procent (288 mål) av både tilltalad och åklagare alternativt endast av målsäganden.

Av de *fastställda* domarna var 75 procent (550 mål) överklagade endast av den tilltalade, 9 procent (69 mål) endast av åklagaren och 16 procent (116 mål) överklagade av båda alternativt endast av målsäganden.

Av de *ändrade* domarna var 50 procent (324 mål) överklagade endast av den tilltalade, 23 procent (146 mål) endast av åklagaren och 27 procent (172 mål) överklagade av båda alternativt endast av målsäganden.

Såsom siffrorna anger får åklagaren alltså bifall till sin talan i hovrätten i större utsträckning än den tilltalade.

4.2 Hovrättens ändringar

4.2.1 Olika typer av ändringar

Som framgått ovan har ändringarna i de genomgångna domarna delats upp i olika kategorier. Förutom den totala ändringsfrekvensen har uppgifter samlats in om vad ändringarna består i.

Ändringar i skulddelen omfattar även rubriceringsfrågor och ändringar i påföljdsdelen inkluderar – förutom straffmätning och påföljdsval – även utvisningsfrågor. I kategorin ”övriga ändringar” faller ändringar beträffande skadestånd och beslag etc.

	Antal ändrade domar	Andel ändrade domar
Endast skuld	51	8 %
Endast påföljd	252	39 %
Både skuld och påföljd	289	45 %
Endast övrigt	50	8 %
Sammanlagt	642	100 %

4.2.2 Olika ändringar i påföljdsdelen

Undersökningen har även omfattat hur hovrättens ändringar i påföljdsdelen fördelade sig. Av de mål som ändrades beträffande påföljd – sammanlagt 541 domar – bestod ändringarna i enlighet med vad som framgår nedan.

	Antal ändrade domar	Andel ändrade domar
Sänkt bötesstraff	30	5 %
Höjt bötesstraff	5	1 %
Förkortat fängelsestraff	105	19 %
Förlängt fängelsestraff	58	11 %
Från fängelse till en icke frihetsberövande påföljd	65	12 %
Från en icke frihetsberövande påföljd till fängelse	17	3 %
Övrig skärpning (inkl. utdömd påföljd efter ogillad dom i tingsrätten)	123	23 %
Övrig lindring (inkl. ogillande i hovrätten)	117	22 %
Övrig ändring	21	4 %
Sammanlagt	541	100 %

I begreppet ”bötesstraff” ingår både antalet dagsböter och storleken på dessa och den största delen av dessa ändringar rör fall där dagsbotens storlek satts ned på grund av nya uppgifter i hovrätten om minskad inkomst för den tilltalade.

Kategorierna ”från fängelse till icke frihetsberövande påföljd” och v.v. avser fall där hovrätten visserligen delat bedömningen av straffvärdet men gjort en annan bedömning i frågan om det funnits utrymme att döma till en icke frihetsberövande påföljd. I kategorin ”från fängelse till icke frihetsberövande påföljd” har inte inräknats de fall där hovrätten på grund av att man ogillat någon del av skuldfrågan kommit fram till att straffvärdet varit lägre och därför funnit att det förelegat utrymme för en frivårdspåföljd. Dessa fall har istället redovisats under kategorin ”övrig lindring”.

Kategorin ”övrig lindring” består annars till huvuddelen av domar där hovrätten helt ogillat åtalet och kategorin ”övrig skärpning” domar där tingsrätten helt ogillat åtalet och hovrätten bifallit hela eller delar av åtalet.

Kategorin ”övrig ändring” omfattar t.ex. ändringar beträffande ungdomspåföljder.

4.2.3 Skäl för ändringar

Med ledning av hovrättens domskäl har skälen för ändring undersökts. Utgångspunkten har varit att ange den huvudsakliga anledningen till ändring och om det funnits flera skäl ange det under kategorin ”flera angivna skäl”.

Det bör framhållas att resultatet i denna del bör tolkas med viss försiktighet, då det av olika anledningar i många fall är svårt att tolka domskäl.

	Antal ändrade domar	Andel ändrade domar
Endast annan rättslig bedömning av skuldfrågan	97	15 %
Endast annan rättslig bedömning av påföljdsfrågan	174	27 %
Ny eller justerad gärningsbeskrivning	6	1 %
Ny bevisning	10	2 %
Annan bevisvärdering	150	23 %
Nya omständigheter i påföljdsdelen	58	9 %
Övrigt	63	10 %
Flera angivna skäl	84	13 %
Sammanlagt	642	100 %

Kategorin ”endast annan rättslig bedömning av skuldfrågan” omfattar de fall där hovrätten gör en annan rättslig bedömning av huruvida ett visst agerande eller annat förfarande är straffbart samt hur gärningen ska rubriceras.

Kategorin ”endast annan bedömning av påföljdsfrågan” avser de domar där hovrätten gjort en annan bedömning – på samma material – av straffmätning eller val av påföljd.

Kategorin ”nya omständigheter i påföljdsdelen” avser domar där hovrätten ändrat påföljden t.ex. på grund av nya yttranden och intyg eller nya uppgifter om förändrade personliga eller ekonomiska förhållanden som framkommit först i hovrätten.

Under kategorin ”övrigt” faller huvudsakligen ändringar på grund av medgivanden eller andra bedömningar av hovrätten beträffande skadestånd.

5 Ändringsfrekvens om beslut att inte meddela prövningstillstånd räknas med

Undersökningen har, som angetts ovan, inte omfattat att gå igenom beslut att inte meddela prövningstillstånd. Då det ändå kan vara av visst intresse för att bedöma den totala ändringsfrekvensen för brottmål har statistiken i VERA använts för att kunna presentera ett resultat av ändringsfrekvensen för det fall dessa beslut räknas med.

Av VERA framgår att under perioden 1 juli – 31 december 2010 fattades 274 beslut i brottmål att inte meddela prövningstillstånd.

För det fall man skulle behandla dessa beslut som fastställda mål blir den totala ändringsfrekvensen respektive fastsällandefrekvensen i hovrätten följande, vilket kan jämföras med de resultat som presenterats ovan under rubriken 4.1.1.

	Totalt avgjorda brottmål	Fastställda (inkl. beslut om att ej meddela pt)	Ändrade
Antal	1 651	1 009	642
Andel	100 %	61 %	39 %

6 Jämförelse med statistik i VERA

Enligt uppgifter tagna från VERA avgjordes under perioden 1 juli – 31 december 2010 av Svea hovrätt 1 144 brottmål genom dom eller deldom. Av dessa har 537 stycken registrerats som ändrade och 607 stycken som fastställda. Detta innebär att **47 procent** av domarna registrerats som ändrade och **53 procent** som fastställda.

Det ska noteras att ändringen eller fastställandet förs in i VERA i samband med att domen expedierats och att den kan omfatta flera tilltalade. En dom med en mindre ändring i domslutet beträffande en av flera tilltalade kan alltså komma att registreras som ändrad.

Trots detta kan det konstateras att den ändringsfrekvens som framgår av statistiken i VERA överensstämmer med den ändringsfrekvens som är resultatet av denna undersökning (jfr. ovan under rubriken 4.1.1).

FÖRFATTARE
Manne Heimer
Hovrättsfiskal
Administrativa enheten, Svea hovrätt

En undersökning av Svea hovrätts överprövning i tvistemål - särskilt om prövningstillstånd och ändringsfrekvens

Innehåll

Innehåll	2
1 Sammanfattning	3
2 Disposition	7
3 Syfte	7
4 Bakgrund	7
5 Metod och underlag	9
6 Viss terminologi och förklaringar	10
6.1 Måltyper m.m.	10
6.2 Ändrat avgörande.....	11
6.3 Överklagande och ändring - del av saken eller hela saken m.m.	11
6.4 Tvistevärde	12
6.5 Huvudsakligt skäl för ändring.....	12
7 Resultat av undersökningen - prövningstillstånd	14
7.1 Andel beviljade prövningstillstånd i Svea hovrätt under perioden 1 mars-31 maj 2012.....	14
7.1.1 Svea hovrätts avdelningar	14
7.1.2 Måltyper.....	15
8 Resultat av undersökningen - ändringsfrekvens och hovrättsändringar	16
8.1 Ändringsfrekvens i Svea hovrätt under perioden 1 oktober 2011-31 mars 2012	16
8.1.1 Måltyper.....	16
8.1.2 Överklagandets omfattning	18
8.1.3 Huvudförhandling	19
8.1.4 Nya omständigheter och ny bevisning i hovrätten	19
8.1.5 Underrätter.....	20
8.2 Hovrätts ändringar	21
8.2.1 Ändring av hela eller del av saken	21
8.2.2 Huvudsakligt skäl för ändring	21
9 Särskilt om betydelsen av ombud i hovrätten	22
9.1 Prövningstillstånd.....	22
9.2 Ändringsfrekvens	23
10 Särskilt om tvistevärdets betydelse	24
10.1 Allmänt	24
10.2 Prövningstillstånd och ändringsfrekvens	24
11 Utvecklingen	26
11.1 Prövningstillstånd.....	26
11.2 Ändringsfrekvens	28
11.2.1 Äldre statistik och jämförbarhet över tiden	28
11.2.2 Ändringsfrekvensen i samtliga hovrätter	28
11.2.3 Ändringsfrekvens i Svea hovrätt	30
11.3 Slutsats	30

1 Sammanfattning

De viktigaste slutsatserna

- Av allt att döma berodde den kraftiga minskningen av andelen ändrade avgöranden (ändringsfrekvensen) i tvistemål under åren efter 2008 på en allt för sträng tillämpning i hovrätterna av de nya bestämmelser om prövningstillstånd (PT) som infördes det året.
- Idag tillämpas bestämmelserna om PT mer generöst i Svea hovrätt och andelen beviljade PT (PT-frekvensen) i tvistemål har ökat kraftigt de senaste åren.
- I Svea hovrätt har även ändringsfrekvensen i tvistemål ökat och ligger idag kring de nivåer som gällt tidigare.
- En annan effekt av den mer generösa PT-prövningen i Svea hovrätt är att en något större andel av de tvistemål som beviljats PT fastställs i hovrättens domar eller med andra ord, att ändringsfrekvensen i tvistemål som avgjorts genom dom minskar. En stor andel fastställda tvistemål innebär att även sådana tvistemål där det sedermera visar sig att tingsrätten dömt korrekt i viss utsträckning beviljas PT. För att hovrätten ska ha möjlighet att ändra alla felaktiga tingsrättsavgöranden bör PT-prövningen vara så frikostig att även en betydande andel riktigt dömda mål beviljas PT och fastställs efter en fullständig prövning.

Prövningstillstånd i Svea hovrätt

- PT beviljades i 40,7 % av alla tvistemål under perioden 1 mars–31 maj 2012.
- Under den aktuella perioden varierade PT-frekvensen mellan Svea hovrätts avdelningar från 26,5 % till 54,5 %.
- I familjemål var PT-frekvensen drygt 40 %, i kommersiella tvistemål ca 65 % och i övriga tvistemål drygt 30 %.¹
- I de tvistemål där den klagande parten företräddes av ett ombud i hovrätten var andelen PT högre än i de tvistemål där parten saknade ett ombud (ca 45 % jämfört med ca 30 %). Endast i ett fåtal kommersiella tvis-

¹ För definition av *familjemål*, *kommersiellt mål* och *övrigt mål*, se avsnitt 6.1.

temål saknade parterna ombud. PT-frekvensen var 65 % i de familjemål där parterna saknade ombud. De flesta av dessa PT meddelades dock i äktenskapsskillnadsmål där parterna ångrat sig. I övriga tvistemål där parterna saknade ombud var PT-frekvensen lägre än 10 %.

- Ett samband mellan tvistevärdets storlek i tingsrätten och andelen beviljade PT har kunnat iaktas: ju högre tvistevärde, desto högre andel PT.

Ändringsfrekvens i Svea hovrätt

- 24,3 % av alla tvistemål som avslutades i Svea hovrätt under perioden 1 oktober 2011–31 mars 2012 ändrades. I ordinära tvistemål var ändringsfrekvensen 25,3 % och i förenklade tvistemål 17,3 %. Av de tvistemål som avgjordes genom dom ändrades 59,6 %.
- Totalt ändrades 36,6 % av familjemålen, 30,4 % av de kommersiella tvistemålen och 17,1 % av de övriga tvistemålen. När det gäller mål som avgjordes genom dom var ändringsfrekvensen i familjemål hela 74,1 %, i kommersiella tvistemål 50 % och i övriga tvistemål 60 %.
- De överklaganden som avsåg samtliga delar av tingsrättens dom ledde till ändring i hovrätten i knappt hälften av fallen medan knappt 70 % av de överklaganden som tog sikte på endast en del av domen ledde till ändring.
- Det har inte framkommit något tydligt samband mellan ändringsfrekvens och det förhållandet att huvudförhandling i hovrätten hållits eller inte hållits. Av de tvistemål som avgjordes utan huvudförhandling ändrades ca 57 % medan motsvarande siffra var ca 52 % i tvistemål som avgjordes efter huvudförhandling.
- Det var ovanligt att nya omständigheter tilläts i hovrätten. Ny bevisning (i detta begrepp inkluderas även om- och tilläggsförhör) förekom i ca 30 % av de tvistemål som avgjordes genom dom. I de tvistemål där ny bevisning förekom var ändringsfrekvensen nästan 75 %. I knappt hälften av alla tvistemål som ändrades genom dom förekom ny bevisning.
- Sett till samtliga tvistemål var ändringsfrekvensen ungefär densamma oavsett om den klagande hade företräts av ett ombud i hovrätten eller inte

(26,8 % med ombud och 24,1 % utan ombud). Om äktenskapsskillnadsmål där parterna ångrat sig undantas, var ändringsfrekvensen utan ombud dock avsevärt lägre, 11,5 %.

- Tendensen var att ju högre tvistevärdet i tingsrätten var, desto större andel avgöranden ändrades.

Svea hovrätts ändringar

- Ungefär hälften av hovrättens ändringar i tvistemål som avgjordes genom dom avsåg alla delar av tingsrättens domslut medan resterande ändringar gällde endast någon del.
- Den vanligaste orsaken till att hovrätten ändrade tingsrättens avgörande var att man gjorde en avvikande rättslig bedömning, vilket – ensamt eller i förening med något annat skäl – utgjorde skäl för ändring i drygt hälften av de tvistemål som avgjordes genom dom. Knappt var tionde ändring berodde på en avvikande skälighetsbedömning. Parternas processuella disposition var det huvudsakliga ändringsskälet i drygt 25 % av de ändrade domarna och en avvikande bevisvärdering förekom ungefär lika ofta. I något färre än 10 % av de tvistemål som avgjordes genom dom föranleddes ändringen av nytt processmaterial i hovrätten.²
- I familjemål var parternas processuella disposition det vanligaste skälet för ändring, framför allt p.g.a. att domar som ändrats i enlighet med parternas överenskommelse inräknats i den kategorin. I kommersiella och övriga tvistemål ändrades de flesta domarna p.g.a. avvikande rättsliga bedömningar.

Utvecklingen

- Ändringsfrekvensen i tvistemål för landets hovrätter sammantaget tycks ha legat kring eller något över 25 % under i vart fall en femtonårsperiod från 1990-talets början till ikraftträdandet av reformen En Modernare Rättegång (EMR-reformen) den 1 november 2008.³ Efter EMR-reformen följde en tydlig nedgång av andelen ändrade tvistemål i både Svea hovrätt och landets övriga hovrätter. I takt med att PT-frekvensen

² För definitioner av skälen för ändring, se avsnitt 6.5.

³ Prop. 2004/05:131, *En modernare rättegång - reformering av processen i allmän domstol*.

successivt ökat har dock även ändringsfrekvensen stigit. I Svea hovrätt har andelen PT ökat från 25,5 % till 40,7 % mellan åren 2009 och 2012. Samtidigt har andelen ändrade tvistemål stigit och ligger nu kring de nivåer som gällt tidigare. Ytterligare ett tecken på att PT-prövningen i Svea hovrätt har blivit mer generös är att ändringsfrekvensen bland de tvistemål som avgjorts genom dom har minskat något. Det innebär en ökning av andelen tvistemål som beviljas PT men som efter en fullständig prövning visar sig vara korrekt dömda och därför fastställs.

- Utvecklingen i alla landets hovrätter sammantaget har följt samma mönster som i Svea hovrätt. Från 2009 till 2012 ökade PT-frekvensen i tvistemål från drygt 27 % till omkring 36 %. Den totala andelen ändrade avgöranden i tvistemål ökade något till 21,6 % under första delen av 2012. Samtidigt minskade ändringsfrekvensen i tvistemål som avgjordes genom dom. Mellan hovrätterna förekom dock skillnader.

2 Disposition

Efter ett antal inledande avsnitt (syfte, bakgrund m.m.) presenteras resultaten från den aktuella undersökningen, först vad gäller andelen PT och därefter andelen ändrade mål. Dessa två huvudsakliga frågeställningar belyses från ett flertal olika utgångspunkter, t.ex. hur resultaten ser ut avdelningsvis i Svea hovrätt samt utifrån måltyp och underinstans.

Härefter behandlas PT- och ändringsfrekvens särskilt utifrån tvisteföremålets värde och förekomsten av ombud i hovrätten.

Avslutningsvis ges en bild av hur stor andel tvistemål som tidigare beviljats PT och ändrats samt vilken tendens som kan utläsas idag.

3 Syfte

Undersökningen behandlar uteslutande tvistemål och är inriktad på två huvudsakliga områden: andelen PT och andelen ändrade avgöranden i Svea hovrätt. I viss utsträckning berörs även förhållandena vid landets övriga hovrätter. Syftet har varit att klarlägga utvecklingen över tid när det gäller PT- och ändringsfrekvens samt effekterna av EMR-reformen. Vidare har avsikten varit att generellt belysa hovrättens överprövning i tvistemål och att närmare undersöka sådana omständigheter som kan tänkas vara av betydelse för om PT beviljas eller ändring av tingsrättens avgörande sker.

4 Bakgrund

När EMR-reformen trädde i kraft innebar den genomgripande förändringar av förfarandet i allmän domstol. Bland annat infördes ett generellt krav på PT i tvistemål och domstolsärenden som överklagas från tingsrätt till hovrätt. EMR-reformen var omdiskuterad redan innan den infördes och har förblivit så även därefter. I den juridiska debatten har på många håll uttryckts farhågor om att hovrätten tillämpat bestämmelserna om PT allt för strängt och att rättssäkerheten därigenom äventyrats.⁴ Det har gjorts gällande att detta bl.a. tagit sig uttryck i för låg PT- och ändringsfrekvens totalt sett, samt för hög ändringsfrekvens i tvistemål som prövats i sak. En hög andel ändrade avgöranden bland de tvistemål

⁴ Se bl.a. Lars Heuman i Juridisk Tidskrift 2007-08 s. 599, Karl-Johan Grundström och Lynda Ondrasek Olofsson i Skattenytt nr 11 2010 s. 795 f. och Roberth Nordh i Blendow Lexnova Expertkommentar – Processrätt december 2011.

som beviljats dispens innebär, enligt professor emeritus Lars Heuman, att
"... prövningstillstånd endast beviljas i de fall då hovrätten är ganska säkra på att en ändring kommer att göras, om målet släpps fram."

Han anser vidare att hovrätterna *"med den nuvarande böga ändringsfrekvensen förmodligen inte [kan] fånga upp alla feldömda tingsrättsavgöranden."*⁵

Även inom hovrätterna har tillämpningen av de nya bestämmelserna om PT diskuterats i olika sammanhang. Bl.a. inrättades en arbetsgrupp för PT-frågor med representanter för alla hovrätter 2009. Gruppen lämnade en avslutande rapport under våren 2011. Svea hovrätt har genomfört undersökningar av PT-frekvensen i samtliga måltyper (2010 års granskning) och av ändringsfrekvensen i brottmål.⁶ För att minska de skillnader i PT-frekvens mellan hovrättens avdelningar som undersökningarna visade förelåg, har bl.a. införts en ordning där alla tvistemål som beviljats dispens fördelas till en annan avdelning än den som meddelat PT. Tanken är att hovrättens ledamöter därigenom ska få del av andra avdelningars bedömningar i PT-frågor och att det ska leda till en ökad samsyn. Försöket med omfördelning av tvistemål ska initialt pågå under perioden 1 oktober 2011–30 september 2012. Vidare har de flesta av Svea hovrätts avdelningar gått ifrån det traditionella systemet med PT-föredragningar. Numera sker PT-prövningen vanligtvis i s.k. PT-grupper, vilka består av en ordförande (lagman, viceordförande eller ett erfaret hovrättsråd), ytterligare en ordinarie ledamot samt en tf. assessor. Prövningen går i normalfallet till så att ledamöterna i PT-gruppen på egen hand tar del av relevanta handlingar i målet och därefter samlas för att diskutera om PT ska meddelas. Referentskap i vanlig mening förekommer inte utan var och en av ledamöterna går själv igenom målet och bildar sig en uppfattning inför diskussionen i PT-gruppen. I arbetssättet ligger även att man inte går till botten med alla detaljer utan snarare ser PT-prövningen som en sorteringsmekanism. De tvistemål som utan problem kan sorteras bort, beviljas inte PT medan det i regel meddelas PT i seriösa tvister där utgången inte är självklar.

Högsta domstolen har i ett flertal avgöranden beviljat PT i hovrätten och då behandlat tillämpningen av PT-bestämmelserna. Högsta domstolen har därvid

⁵ Lars Heuman i Juridisk Tidskrift 2009-10 s. 611. Den höga ändringsfrekvens i dispenserade tvistemål som Heuman hänvisar till är "uppemot 70 %".

⁶ *Granskning av beslut om prövningstillstånd i Svea hovrätt under september – oktober 2010* av Manne Heimer samt *Undersökning av ändringsfrekvensen för brottmål i Svea hovrätt under perioden 1 juli – 31 december 2010* av Rebecca Appelgren.

framhållit att förarbetena till EMR-reformen ger uttryck för en generös syn på frågan om PT och att alla avgöranden som bedöms som tveksamma ska tas upp till fullständig prövning. Vidare har Högsta domstolen understrukt att hovrätten i viss utsträckning självmant måste försöka utröna om det finns skäl att meddela PT.⁷

Det är bl.a. i ljuset av den ovan redovisade bakgrunden som hovrättspresidenten Fredrik Wersäll beslutat att genomföra denna uppföljande undersökning av Svea hovrätts överprövning i tvistemål. Undersökningen har gjorts av hovrättsfiskalen Manne Heimer.

5 Metod och underlag

Undersökningen kan sägas bestå av två separata delar där olika mål ingår.

Samtliga Svea hovrätts PT-beslut i tvistemål under perioden 1 mars 2012–31 maj 2012, som registrerats i Vera⁸, har undersökts (PT-delen). Vidare har alla tvistemål i Svea hovrätt, som registrerats som avslutade i Vera under perioden 1 oktober 2011–31 mars 2012, granskats (ändringsfrekvensdelen).⁹

I PT-delen ingick 263 tvistemål och av dem var 242 ordinära tvistemål och endast 21 förenklade tvistemål. Drygt 30 % var familjemål, ca 55 % övriga tvistemål och knappt 15 % kommersiella tvistemål.

Inom ramen för ändringsfrekvensdelen har sammanlagt 541 ordinära tvistemål och 81 förenklade tvistemål granskats. Av de ordinära tvistemålen avgjordes 151 genom dom, varav 18 avgöranden var stadfästa förlikningar, och 390 genom slutligt beslut, varav 281 var beslut att inte bevilja PT och resterande 109 beslut om avvisning, avskrivning p.g.a. återkallelse eller beslut om undanröjande alternativt upphävande av tingsrättens avgörande och återförvisning eller avskrivning¹⁰. Tvistemål angående klander av skiljedom och övriga mål där hovrätten varit första instans, totalt 7 mål, har helt bortsetts från.

⁷ Se prop. 2004/05:131 s. 189 och t.ex. NJA 2009 s. 798 I–III.

⁸ Vera är domstolarnas målhanteringssystem.

⁹ Det är viktigt att läsaren håller i minnet att det rör sig om olika grupper av mål. Det gäller i synnerhet när PT-delen och ändringsfrekvensdelen behandlas gemensamt i rapporten.

¹⁰ Beslut att undanröja eller upphäva tingsrättens dom och avskrivna målet i hovrätten gäller mål om äktenskapsskillnad där parterna ångrat sig och i hovrätten yrkat att äktenskapet ska bestå. I sådana mål meddelar hovrätten regelmässigt PT, undanröjer eller upphäver tingsrättens dom och avskriver målet från vidare handläggning.

De förenklade tvistemålen fördelade sig enligt följande: 15 avgjordes genom dom, varav 3 var stadfästa förlikningar, och 66 genom slutligt beslut, av vilka 54 var beslut att inte meddela PT.

Totalt har således 622 tvistemål ingått i ändringsfrekvensdelen. Av dessa var knappt 30 % familjemål (175 mål, varav 27 avgjorda genom dom), knappt 60 % övriga tvistemål (368 mål, varav 95 avgjorda genom dom) och knappt 15 % kommersiella tvistemål (79 mål, varav 44 avgjorda genom dom).

De tvistemål som avgjorts genom dom har analyserats tämligen ingående medan de som avgjorts genom slutligt beslut har granskats mer översiktligt.

Målen har sökts fram i Vera och granskats individuellt. Sökningarna har gjorts på ett sådant sätt att även felregistrerade PT-beslut bör ha upptäckts.¹¹ De fysiska domstolsakterna har inte inhämtats utan endast sådan information som varit tillgänglig digitalt i Vera, t.ex. beslut och domar, har granskats. När det gäller undersökningen av ändringsfrekvens har varje klagande registrerats för sig, t.ex. vid växelvisa överklaganden.¹² Av den anledningen redovisas informationen i rapporten antingen utifrån *överklaganden* alternativt *klaganden* eller utifrån *mål*. Det innebär att siffrorna inte alltid summerar till det totala antalet tvistemål som ingått i undersökningen.

6 Viss terminologi och förklaringar

6.1 Måltyper m.m.

Samtliga tvistemål som granskats har, utöver indelningen i *ordinära och förenklade tvistemål*, kategoriserats som antingen *familjemål*, *kommersiella tvistemål* eller *övriga tvistemål*. Begreppet familjemål har använts i dess gängse betydelse. Med kommersiella tvistemål avses tvistemål med uteslutande juridiska personer som parter medan alla andra tvistemål har betecknats som övriga tvistemål. När det i denna rapport talas om *tvistemål* avses både ordinära och förenklade tvistemål om inte annat anges.

¹¹ Endast ett litet antal felregistrerade beslut har påträffats.

¹² I tvistemål där flera klagande medparter fört en helt identisk talan vad gäller yrkande och grunder har endast en klagande registrerats. Typfallet är två makar som tillsammans köpt en fastighet och därefter gemensamt för talan mot säljaren om fel i fastigheten.

I granskningen har både tvistemål som avgjorts genom dom och slutligt beslut ingått. Om inte annat uttryckligen framgår avses alla mål, avgjorda genom dom och slutligt beslut, när det talas om tvistemål. Begreppet *sakprövade tvistemål* används synonymt med tvistemål som avgjorts genom dom.

6.2 Ändrat avgörande

Vid beräkningen av ändringsfrekvens har alla tvistemål kategoriserats som antingen *ändrade* eller *fastställda*. Endast ändringar som kommit till uttryck i domslutet har beaktats. När det gäller slutliga beslut har beslut om undanröjande alternativt upphävande av tingsrättens avgörande och återförvisning eller avskrivning, behandlats som ändrade avgöranden. Övriga slutliga beslut har betecknats som fastställda avgöranden. Ett ändrat avgörande kan innebära allt från en total ändring av tingsrättens dom till en mindre ändring av t.ex. fördelningen av rättegångskostnader.

6.3 Överklagande och ändring - del av saken eller hela saken m.m.

Ändrade sakprövade tvistemål har delats in efter om *hela saken* eller endast *en del av saken* ändrats. På motsvarande sätt har det undersökts om tingsrättens dom har överklagats såvitt avser hela saken eller en del av denna. Dessutom har ändringar kategoriserats utifrån om de skett *helt i enlighet med klagandens yrkande*, *delvis i enlighet med klagandens yrkande* eller *inte i enlighet med klagandens yrkande*. Det sistnämnda fallet avser ändring enligt motpartens yrkande vid växelvisa överklaganden. Denna uppdelning har gjorts för att ge en i vart fall översiktlig bild av om tingsrättens domar vanligtvis angrips i dess helhet eller endast delvis, om hovrätten typiskt sett gör omfattande ändringar av tingsrättens domar eller inte samt i vilken utsträckning parterna har framgång i hovrätten. Begreppet *saken* har använts i betydelsen den eller de huvudsakliga tvistefrågorna i målet, t.ex. betalningsskyldighet, vårdnad eller fastställande av ett visst förhållande. Dit har även parts förpliktelse att betala motpartens rättegångskostnad, inklusive kostnad för rättshjälp, räknats. Om ett överklagande eller en ändring tagit sikte på *en av flera sådana tvistefrågor* i målet vid tingsrätten eller en *urskiljbar del av en sådan tvistefråga* har en del av saken ansetts överklagad eller ändrad. Som exempel kan nämnas ett överklagande som endast gäller en av flera poster för vilka betalningsskyldighet fastslagits i tingsrättens dom, en ändring avseende ränta men inte betalningsskyl-

dighet i och för sig eller av umgänge men inte vårdnad. För att en ändring ska ha ansetts gällt hela saken har inte krävts att parten haft full framgång med sitt överklagande utan endast att en ändring skett, i vart fall till viss del, av samtliga delar av saken.¹³

Övriga frågor, exempelvis beslut om sekretessförordnande eller fastställande av vittnesersättning, har helt bortsetts från.¹⁴

Bedömningen av om ett överklagande eller en ändring avsett en del av saken eller hela saken har skett utifrån vad som framgått av domslut och redovisningen av parternas yrkanden.

6.4 Tvistevärde

I de tvistemål som gällt en förpliktelse uttryckt i kronor eller annan valuta har uppgift om *tvistevärdet* vid tingsrätten insamlats. Begreppet tvistevärde har använts i betydelsen högsta (vid genstämning eller kumulerade mål) yrkade belopp, exklusive ränta. Vitsordanden eller medgivanden har inte beaktats. Yrkanden i utländsk valuta har beräknats enligt Riksbankens valutakurs den 1 mars 2012.

6.5 Huvudsakligt skäl för ändring

I de sakprövade tvistemålen har det huvudsakliga skälet för hovrättens ändring granskats. Det har skett genom att domskälen i tingsrätt och hovrätt studerats relativt ingående.

Ambitionen har varit att ringa in specifikt det eller de skäl som föranlett hovrättens ändring av tingsrättens dom. Det innebär t.ex. att om hovrätten gjort en annan värdering av bevisningen i målet än tingsrätten (*avvikande bevisvärdering*) och därför i sin prövning utgått från andra faktiska förhållanden, vilket resulterat i en

¹³ Exempel: En part yrkar i tingsrätten betalning av tre separata poster à 50 000 kr jämte ränta från ett visst datum samt ersättning för rättegångskostnader med 100 000 kr. Tingsrätten bifaller käromålet delvis på så sätt att svaranden förpliktas betala de tre posterna men endast till ett belopp om 25 000 kr (75 000 kr totalt) jämte ränta från ett annat datum än det käranden yrkat och tillerkänner käranden ersättning för rättegångskostnader med 75 000 kr. Käranden överklagar och yrkar att svaranden ska förpliktas betala de tre posterna till ett belopp om 40 000 kr (120 000 kr totalt) jämte ränta från det vid tingsrätten yrkade datumet samt slutligen att han ska tillerkännas ersättning för sina rättegångskostnader vid tingsrätten fullt ut. Hovrätten fastställer tingsrättens dom förutom att motparten förpliktas att ersätta rättegångskostnaderna vid tingsrätten fullt ut. I detta exempel anses målet överklagat såvitt avser hela saken, ändring ha skett av del av saken och delvis enligt klagandens yrkande.

¹⁴ När endast en sådan övrig fråga överklagas registreras målet i hovrätten som ett s.k. Ö-mål, vilket innebär att det faller utanför denna undersökning. Om ett tvistemål däremot överklagas i alla delar men endast ändras såvitt gäller t.ex. ett sekretessförordnande har avgörandet ansetts fastställt (annorlunda om endast rättegångskostnadsfrågan skulle ha ändrats).

annan rättslig kvalificering, har en avvikande bevisvärdering ansetts vara skälet till ändring men inte en *avvikande rättslig bedömning*. Skulle hovrätten däremot ha placerat bevisbördan på ett annat sätt än tingsrätten, vilket utgör en avvikande rättslig bedömning, innebär inte det att också en avvikande bevisvärdering har gjorts (såvida det inte uttryckligen framgår att hovrätten även gjort andra bedömningar än tingsrätten vid bevisvärderingen). En särskild form av rättslig bedömning, som registrerats separat, är att hovrätten gjort en *avvikande skälighetsbedömning*. *Nytt processmaterial*, dvs. nya omständigheter och ny bevisning, har ansetts som det huvudsakliga skälet till ändring endast när det framgått att just det föranlett hovrättens ändring. Det rör sig då inte om en avvikande bevisvärdering utan snarare om en ny bevisvärdering med beaktande av det nya processmaterialet. Med *processuell disposition* avses förändringar av yrkanden och inställning, t.ex. nya vitsordanden, medgivanden och även överenskommelser i familjemål.¹⁵

¹⁵ Vid ändrad dom i enlighet med parternas överenskommelse i familjemål har det huvudsakliga skälet till ändring betecknats som processuell disposition, trots att målet är indispositivt.

7 Resultat av undersökningen - prövningstillstånd

Under det här avsnittet kommer resultaten av undersökningen när det gäller andelen PT i Svea hovrätt totalt sett, avdelningsvis och utifrån måltyp att presenteras.

7.1 Andel beviljade prövningstillstånd i Svea hovrätt under perioden 1 mars-31 maj 2012

Under perioden 1 mars–31 maj 2012 beviljade Svea hovrätt PT i 40,7 % av alla tvistemål. Bland de förenklade tvistemålen var PT-frekvensen 33,3 %, att jämföra med 41,3 % för de ordinära tvistemålen.

7.1.1 Svea hovrätts avdelningar

2010 års granskning visade att stora skillnader rådde mellan Svea hovrätts avdelningar. PT-frekvensen i tvistemål varierade mellan 18,5 % (avdelning 7) och 40,1 % (avdelning 8). Trots att det därefter tagits initiativ för att uppnå större enhetlighet och samsyn i PT-prövningen, kan det konstateras att det fortfarande föreligger betydande skillnader mellan avdelningarna. Under den aktuella perioden hade avdelning 2¹⁶ högst PT-frekvens med 54,5 %, följt av avdelning 8 med 45,7 %. Lägst andel PT beviljades på avdelning 7, där PT-frekvensen var 26,5 %, och på avdelning 3, där den var 30,8 %. Ett relativt litet antal beslut per avdelning har dock ingått i granskningen, vilket påverkar statistikens tillförlitlighet.¹⁷ Skillnader föreligger emellertid även om man beaktar statistik från SIV för den längre perioden januari t.o.m. september 2011.¹⁸ Enligt den hade avdelning 2 högst PT-frekvens med 43 % och avdelning 4 lägst med 20,7 %. Den omständigheten att inte samma avdelning uppvisar den lägsta andelen PT skulle kunna tala för att det i vart fall delvis rör sig om fluktuationer över tid snarare än att vissa avdelningar generellt sett beviljar PT mer sällan än andra. Det är också värt att notera att tabellen nedan visar att ju längre tidsperiod som beaktats, desto mindre är differensen mellan den avdelning som har högst respektive lägst andel PT.

¹⁶ Avdelning 2 är en av Svea hovrätts två specialavdelningar. Särskild lottning till avdelningen sker av bl.a. immaterialrättsliga mål, t.ex. patentmål och upphovsrättsliga tvister. Det kan antas att andelen PT i dessa typer av mål är hög och påverkar avdelningens PT-frekvens totalt sett.

¹⁷ Avdelning 4 har meddelat 56 beslut under den aktuella perioden medan övriga avdelningar har meddelat mellan 31 och 39 beslut.

¹⁸ SIV är en för alla domstolar gemensam och sökbar databas med målstatistik. Fr.o.m. oktober 2011 började man i Svea hovrätt att omfördela de tvistemål som beviljats PT, vilket fått till följd att avdelningsvis information om PT-frekvens inte längre kan sökas fram i SIV.

Tabell 1: Andel prövningstillstånd Svea hovrätts avdelningar

		Avd. 1	Avd. 2	Avd. 3	Avd. 4	Avd. 5	Avd. 7	Avd. 8	Differens
Ordinära tvistemål	2010	27,8 %	40,9 %	26,7 %	31,8 %	47,1 %	20 %	52,3 %	32,3 procentenheter
	2011	33,7 %	45,1 %	38,1 %	23,9 %	34,1 %	27,9 %	36,5 %	21,2 procentenheter
	2012	41,4 %	56,3 %	29,7 %	46,2 %	41,4 %	26,7 %	45,5 %	29,6 procentenheter
Ordinära och förenklade tvistemål ¹⁹	2010	27,3 %	39,1 %	35,3 %	28 %	55 %	18,5 %	40,1 %	36,5 procentenheter
	2011	30,7 %	43 %	36 %	20,7 %	32,7 %	26,3 %	34 %	22,3 procentenheter
	2012	41,9 %	54,5 %	30,8 %	42,9 %	42,9 %	26,5 %	45,7 %	28 procentenheter

Tabellen visar andelen PT vid Svea hovrätts avdelningar enligt 2010 års undersökning (2010), enligt SIV för perioden januari–september 2011 (2011) samt enligt denna granskning (2012).

7.1.2 Måltyper

PT-frekvensen i familjemål avvek inte i någon större utsträckning från snittet för alla tvistemål utan låg på drygt 40 %. En relativt stor del av besluten att bevilja PT meddelades dock i mål om äktenskapsskillnad där parterna ångrat sig. Om den typen av mål undantas var andelen PT i familjemål drygt 30 %. När det sedan gäller övriga tvistemål och kommersiella tvistemål var skillnaden dem emellan stor. PT beviljades i närmare 70 % av de kommersiella tvistemålen medan motsvarande siffra för de övriga tvistemålen var drygt 30 %.

¹⁹ Nedbrutet avdelningsvis är de förenklade tvistemålen för få till antalet för att man ska kunna dra några slutsatser från dessa siffror.

8 Resultat av undersökningen - ändringsfrekvens och hovrättens ändringar

I detta avsnitt kommer framför allt andelen ändrade tvistemål att belysas från olika utgångspunkter. Vidare kommer något att sägas om i hur stor utsträckning tingsrättens domar ändrats och vad som föranlett ändringarna.

8.1 Ändringsfrekvens i Svea hovrätt under perioden 1 oktober 2011-31 mars 2012

Under perioden 1 oktober 2011–31 mars 2012 ändrades 24,3 % av alla avslutade tvistemål i Svea hovrätt. För ordinära tvistemål var siffran 25,3 % och för förenklade tvistemål 17,3 %.

Ändringsfrekvensen i tvistemål som avgjordes genom dom var 59,6 % (80 % i förenklade tvistemål²⁰ och ca 58 % i ordinära tvistemål). Något fler än var tionde slutligt beslut innebar en ändring av målet.

8.1.1 Måltyper

Familjemål

Ändringsfrekvensen i familjemål totalt sett var 36,6 % och i sakprövade familjemål hela 74,1 %. En stor del av de ändrade avgörandena var mål om äktenskapskillnad där parterna ångrat sig efter tingsrättens dom. Om dessa mål räknas bort sjunker den totala andelen ändrade avgöranden från 36,6 % till 22,4 %. Ändringsfrekvensen i sakprövade familjemål framstår som hög. Både den omständigheten att sakförhållandena i familjemål ofta förändras efter tingsrättens dom och att relativt få familjemål trots det beviljas PT, kan dock förklara den stora andelen ändrade avgöranden. Under de senaste åren har PT-frekvensen i familjemål i Svea hovrätt legat omkring 5-10 procentenheter lägre än i ordinära tvistemål totalt sett. Familjemål är också sådana till sin karaktär att domstolens prövning ofta kommer att handla om lämplighetsöverväganden. Många gånger går det inte att säga att endast en riktig utgång finns eller att tingsrättens dom är direkt felaktig, vilket har betydelse för hovrättens PT-prövning. Högsta domstolen har uttalat att det ”... i familjemål [i regel] saknas... skäl att ge tillstånd till prövning beträffande tingsrättens avgörande om avgörandet är väl motiverat och framstår som rimligt med hänsyn till utredningen i målet, även om det också skulle finnas goda skäl som talar för

²⁰ De förenklade tvistemålen är dock så få till antalet att några säkra slutsatser beträffande dessa inte låter sig dras.

en annan lösning.” (NJA 2009 s. 798 I–III) I linje med Högsta domstolens uttalanden kan det nog, om man bortser från alla äktenskapsskillnadsmål där parterna ändrat sig, antas att PT i familjemål meddelas först om förhållandena med viss styrka talar för att tingsrättens avgörande ska ändras.

Kommersiella tvistemål

Ungefär var tredje (30,4 %) kommersiellt tvistemål ändrades. I sakprövade kommersiella tvistemål var ändringsfrekvensens ca 50 %, dvs. en väsentligt lägre andel än bland familjemålen. PT-statistiken visar dock en antaglig förklaring till skillnaden. Medan relativt få familjemål beviljades PT var förhållandet det motsatta när det gällde de kommersiella tvistemålen, vilka fick dispens ungefär dubbelt så ofta som familjemålen. Nästan två av tre kommersiella tvistemål beviljades PT. I detta sammanhang kan Högsta domstolens uttalande i NJA 2011 s. 843 uppmärksammas. Med hänvisning till behovet av vägledande avgöranden, framhöll Högsta domstolen särskilt att en uppmärksam och generös tillämpning av PT-bestämmelserna bör gälla i affärsmässiga tvister.

”Tvister med anknytning till affärslivet förekommer förhållandevis sällan i de allmänna domstolarna. Sådana tvister får i stor utsträckning sin lösning genom att sakkunniga rådgivare biträder parterna och på grundval av det uppfattade rättsläget förhandlar fram en lösning. Uppnås ingen förlikning blir tvisten många gånger avgjord genom skiljeförfarande. Det betyder emellertid inte att det saknas behov av rättsbildning. Tvärtom är ett väl kartlagt rättsläge en viktig förutsättning för ett effektivt näringsliv. Det är därför av stor vikt att de affärstvister som når de allmänna domstolarna avgörs i en sådan ordning att möjligheten till rättsbildning inte går förlorad.”

Övriga tvistemål

Närmare 6 av 10 avgöranden i ändringsfrekvensdelen var övriga tvistemål. Övriga tvistemål är en omfattande kategori som inrymmer många olika typer av mål: allt från komplexa tvister som gäller stora värden och har en klart kommersiell prägel till mindre och okomplicerade tvister. Det innebär att det är svårare att dra generella slutsatser beträffande de övriga tvistemålen.

Totalt ändrades endast 17,1 % av de övriga tvistemålen. Ändringsfrekvensen i de sakprövade övriga tvistemålen var drygt 60 %. De flesta stadfästa förlikningarna återfanns i denna målkategori. Om dessa avgöranden inte medräknas var ändringsfrekvensen 12,6 % totalt sett och 51,3 % i sakprövade övriga tvistemål.

Tabell 2: Ändringsfrekvens utifrån måltyp

Ändringsfrekvens familjemål		Ändringsfrekvens kommersiella tvistemål		Ändringsfrekvens övriga tvistemål	
Samtliga familjemål	Sakprövade familjemål	Samtliga kommersiella tvistemål	Sakprövade kommersiella tvistemål	Samtliga övriga tvistemål	Sakprövade övriga tvistemål
36,6 %	74,1 %	30,4 %	47,8 %	17,1 %	61,1 %

Tabellen visar ändringsfrekvensen för varje måltyp, dels totalt sett, dels i mål som avgjorts genom dom (sakprövade).

8.1.2 Överklagandets omfattning

Ca 70 % av överklagandena i sakprövade tvistemål (exklusive stadfästa förlikningar) avsåg hela saken medan resterande överklaganden tog sikte på endast en del av saken. Nedbrutet på de olika måltyperna gick en tydlig skiljelinje mellan å ena sidan familjemålen och, å andra sidan, de kommersiella och övriga tvistemålen. Ungefär två tredjedelar av överklagandena i familjemål avsåg en del av saken medan ca 80 % av överklagandena i kommersiella och övriga tvistemål tog sikte på hela saken. Eftersom familjemål ofta gäller flera olika sådana tvistefrågor som i den här rapporten har betecknats som ”saken”, vanligtvis vårdnad, boende och umgänge, är detta inte förvånande.

Man kan fråga sig om andelen ändrade avgöranden varierar beroende på i vilken omfattning tingsrättens dom överklagats. Måhända kan det tyckas att chansen till framgång med ett överklagande borde vara större om samtliga tvistefrågor i målet angrips. I sakprövade tvistemål visade det sig emellertid att ändringsfrekvensen var knappt 50 % bland de överklaganden som avsåg hela saken medan den var knappt 70 % för de som tog sikte på en del av saken. Till viss del kan det förklaras av att sakprövade familjemål, så som konstaterats ovan, dels överklagades huvudsakligen till viss del, dels ändrades i stor utsträckning. Bilden var dock densamma även för sakprövade kommersiella och övriga tvistemål där ändringsfrekvensen var drygt 45 % för överklaganden av hela saken och ca 65 % bland de som avsåg en del av saken. Att närmare förklara orsakerna till detta skulle kräva en mer djupgående analys än vad som varit möjligt inom ramen för den här undersökningen. En tänkbar förklaring är dock att överklaganden av en viss

del av tingsrättens domslut i högre utsträckning siktar in sig på faktiskt uppmärksammade brister eller tveksamheter i domen medan mer ”slenrianmässiga överklaganden” skulle kunna tänkas vara vanligare bland övriga överklaganden.

8.1.3 Huvudförhandling

Enligt 50 kap. 13 § rättegångsbalken får hovrätten avgöra ett tvistemål utan huvudförhandling bl.a. om det är uppenbart att överklagandet är ogrundat eller – under vissa förutsättningar – om saken kan utredas tillfredsställande. Dessutom får ett tvistemål alltid avgöras utan huvudförhandling, om det är uppenbart att sådan förhandling är obehövlig.

Sammanlagt avgjordes drygt en tredjedel av de sakprövade tvistemålen²¹ utan huvudförhandling. Andelen var väsentligt högre bland förenklade tvistemål än ordinära tvistemål. Av de sakprövade tvistemål som avgjordes utan huvudförhandling ändrades 57,1 %, vilket bara var en något högre andel än i sakprövade tvistemål som avgjordes efter huvudförhandling, där ändringsfrekvensen var 51,7 %. Om endast ordinära tvistemål beaktas var skillnaden ännu mindre. Det går således inte att utläsa något tydligt samband mellan ändringsfrekvens och den omständigheten att huvudförhandling i hovrätten hållits eller ej.

8.1.4 Nya omständigheter och ny bevisning i hovrätten

Möjligheten att i dispositiva tvistemål åberopa nya omständigheter eller ny bevisning först i hovrätten är begränsad (50 kap. 25 § rättegångsbalken). Endast om parten gör sannolikt att omständigheten eller beviset inte kunnat åberopas vid tingsrätten eller annars kan visa att han eller hon haft giltig ursäkt, får omständigheten eller beviset åberopas. Efter EMR-reformen tas den muntliga bevisningen i hovrätten vanligtvis upp genom att ljud- och bildupptagningen från tingsrätten spelas upp i stället för att förhörspersonen hörs på nytt i hovrätten. Om det finns behov eller bedöms lämpligt finns dock möjlighet att i hovrätten hålla tilläggs- eller omförhör.

Med ny bevisning avses i den här rapporten, dels ny bevisning i egentlig mening, dels om- och tilläggsförhör.

²¹ Stadfästa förlikningar har inte medräknats.

Bara i ett fåtal av de sakprövade tvistemålen tilläts nya omständigheter.²² Ny bevisning var vanligare och förekom i ca 30 % av de tvistemål som avgjordes genom dom. I familjemål var den siffran ungefär 55 % medan ny bevisning förekom i ca 30 % av de sakprövade övriga tvistemålen och i ca 15 % av de sakprövade kommersiella tvistemålen. Överlag var ny muntlig bevisning vanligare än skriftlig. I de tvistemål där ny bevisning tilläts var ändringsfrekvensen hög, nästan 75 %. En annan sida av samma mynt är att det i drygt 4 av 10 ändrade sakprövade tvistemål förekom ny bevisning. Förekomsten av ny bevisning säger emellertid ingenting om huruvida ändringen föränleddes av den nya bevisningen eller någonting annat. (Se avsnitt 8.2 nedan.)

Det allmänna intrycket är att parterna relativt ofta åberopar nya omständigheter eller ny bevisning som inte tilläts av hovrätten.

8.1.5 Underrätter

Från vissa tingsrätter har endast ett fåtal överklagade domar ingått i undersökningen. Följande redogörelse av andelen ändrade avgöranden för respektive tingsrätt, inkluderar endast de tingsrätter från vilka minst 25 överklagade domar ingått i granskningen. Även det är emellertid ett begränsat underlag.

Tabell 3: Andel ändrade avgöranden utifrån tingsrätt

Tingsrätt	Antal överklagade avgöranden	Ändringsfrekvens i samtliga tvistemål
Attunda	62	22,6 %
Falu	26	23,1 %
Nacka	28	35,7 %
Solna	84	25 %
Stockholm	179	19,6 %
Södertörn	88	21,6 %
Uppsala	48	31,3 %
Västmanland	29	31 %

Tabellen visar hur stor del av alla överklagade tvistemål från respektive tingsrätt som ändrats.

²² Endast när hovrätten i beslut uttryckligen tagit ställning till frågan om tillåtande av nya omständigheter eller ny bevisning, har detta registrerats vid genomgången av målen. Någon jämförelse i detalj mellan åberopade omständigheter och bevisning i tingsrätt respektive hovrätt har alltså inte gjorts.

8.2 Hovrättens ändringar

I detta avsnitt har inte mål som avgjorts genom stadfäst förlikning beaktats.

8.2.1 Ändring av hela eller del av saken

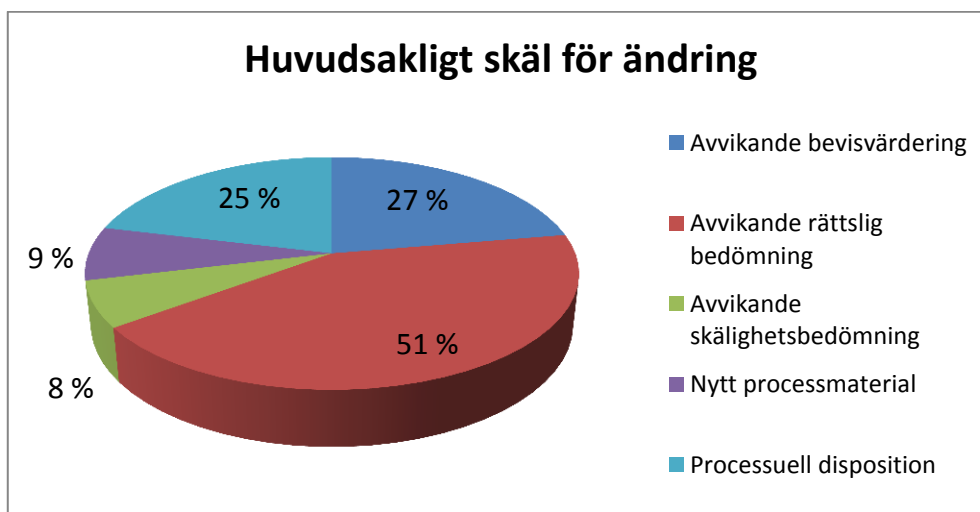
Bakom siffrorna angående ändringsfrekvens finns både avgöranden som ändrats endast marginellt och sådana som ändrats helt och hållet. Hovrättens ändringar i sakprövade tvistemål fördelade sig ganska jämt mellan ändringar av hela saken och en del av saken. Det är naturligt att den bild av överklagandenas omfattning som redovisats ovan också återspeglades i hovrättens ändringar. Bland familjemålen avsåg 70 % av ändringarna en del av saken medan ändringar av hela saken var vanligast i kommersiella och övriga tvistemål. Ca 60 % av ändringarna var av det slaget i de målen.

Av de överklaganden i sakprövade tvistemål som ledde till ändring, resulterade drygt 40 % i att tingsrättens dom ändrades helt i enlighet med klagandens yrkande. I ungefär lika stor utsträckning ändrades tingsrättens dom delvis i enlighet med klagandens yrkande. I de resterande fallen ändrades tingsrättens dom men endast i enlighet med motpartens yrkande. När det gäller i vilken utsträckning parterna hade framgång med sin talan i hovrätten, har inte någon klar skillnad mellan måltyperna kunnat iakttas.

8.2.2 Huvudsakligt skäl för ändring

Samtliga sakprövade tvistemål

Den klart vanligaste orsaken till att hovrätten ändrade tingsrättens avgörande var att man gjort en avvikande rättslig bedömning, vilket – ensamt eller i förening med något annat skäl – utgjorde skäl för ändring i drygt hälften av de sakprövade tvistemålen. Knappt var tionde ändrat avgörande föranleddes av en avvikande skälighetsbedömning och tillsammans förekom något av dessa skäl alltså i ca 60 % av de ändrade sakprövade tvistemålen. Här efter följde avvikande bevisvärdering och parternas processuella disposition som de vanligaste skälen för ändring. Båda förekom i drygt var fjärde ändrat mål. I något färre än 10 % av de sakprövade tvistemålen föranleddes ändringen av nytt processmaterial i hovrätten. Det är förvånande att detta skäl inte var vanligare med tanke på att det ovan konstaterats att ny bevisning ofta förekom i de sakprövade tvistemål som ändrades. I ca 20 % av de ändrade avgörandena fanns mer än ett huvudsakligt skäl för ändring.

Diagrammet visar i hur stor andel av de ändrade sakprövade tvistemålen som respektive skäl för ändring förekom. Att siffrorna summerar till mer än 100 % beror på att flera skäl förekommit i ett och samma avgörande.

Måltyper

Inledningsvis ska framhållas att följande redogörelse av skälen för ändring avser relativt få avgöranden per måltyp. De redovisade slutsatserna får värderas med det i åtanke.

I omkring hälften av de ändrade sakprövade familjemålen dömde hovrätten i enlighet med en av parterna träffad överenskommelse, vilket innebar att det vanligaste ändringsskälet i familjemål var parternas processuella disposition (60 %). Ungefär var tredje ändring i familjemål föranleddes av hovrättens avvikande rättsliga bedömning, vilket också var det vanligaste skälet för ändring i sakprövade kommersiella (ca 70 %) och övriga tvistemål (ca 50 %). I kommersiella tvistemål gjorde hovrätten en avvikande bevisvärdering i ungefär var fjärde ändrat avgörande medan denna siffra var drygt 40 % i övriga tvistemål.

9 Särskilt om betydelsen av ombud i hovrätten

9.1 Prövningstillstånd

Totalt har drygt 250 beslut angående PT ingått i denna undersökning. I drygt 25 % av målen saknade den klagande parten ombud i hovrätten. Knappt en tredjedel av dessa mål var familjemål, knappt två tredjedelar övriga tvistemål och endast ett fåtal kommersiella tvistemål. Sett till alla tvistemål i PT-delen saknade

drygt var fjärde klagande i familjemålen och en något större andel av de klagande i de övriga tvistemålen ombud i hovrätten.

PT-frekvensen var högre för de parter som hade anlitat ett ombud i hovrätten än för de som saknade ombud. PT beviljades i nästan 45 % av de förstnämnda tvistemålen och i knappt 30 % av de tvistemål där ombud saknades. Skillnaden mellan familjemål och övriga tvistemål var stor. I de familjemål där parterna saknade ombud var PT-frekvensen över 65 % medan motsvarande siffra i övriga tvistemål var lägre än 10 %. Många av de familjemål som överklagades utan biträde av ombud var äktenskapsskillnadsmål där parterna ångrat sig, vilket förklarar den höga andelen PT.

9.2 Ändringsfrekvens

I ordinära tvistemål som avgjordes genom dom hade nästan alla klagande ett ombud i hovrätten. De flesta parterna i förenklade tvistemål saknade däremot ett ombud. I tvistemål som avgjordes genom slutligt beslut saknade drygt hälften av de klagande ett ombud.

Ändringsfrekvensen i tvistemål som avgjordes genom dom var ungefär densamma oavsett om ett ombud anlitas i hovrätten eller inte. Då endast ett fåtal parter saknade ombud är det dock svårt att dra några säkra slutsatser i detta avseende. I stort förhöll det sig emellertid på samma sätt också om man beaktar samtliga tvistemål, dvs. även tvistemål som avgjordes genom slutligt beslut. Ändringsfrekvensen för klagande med ombud var då 26,8 % och för klagande utan ombud 24,1 %.²³ Faktum är att andelen ändrade avgöranden bland de ordinära tvistemålen t.o.m. var högre för klagande utan ombud, 28,6 %, än för de med ombud, 26,2 %. I de genom slutligt beslut avgjorda tvistemålen (exklusive beslut att inte meddela PT) var motsvarande siffror 17,2 % (med ombud) respektive 66,7 % (utan ombud).²⁴

En närmare granskning av ovanstående siffror visar att många ändrade tvistemål i vilka klaganden saknat ombud, var äktenskapsskillnadsmål där parterna ångrat

²³ Noteras bör att ändringsfrekvensen här avser andelen ändrade avgöranden beräknat utifrån *överklaganden* och inte *mål*, vilket är anledning till att de här redovisade siffrorna inte fullt ut överensstämmer med de som redovisats under avsnitt 8.1 ovan, där beräkningen skett på det sistnämnda sättet.

²⁴ Även om man bortser från äktenskapsskillnadsmål där parterna ändrat sig, var ändringsfrekvensen i tvistemål som avgjorts genom slutliga beslut (exklusive beslut att inte meddela PT) högre utan än med ombud (ca 32 % jämfört med ca 17 %).

sig. I sådana fall meddelar hovrätten PT och undanröjer eller upphäver tingsrättens dom i ett slutligt beslut. Om de tvistemålen undantas var ändringsfrekvensen i tvistemål utan ombud 11,5 %. Det förhållandet förklarar också den annars svårförenliga bilden att i det närmaste alla klagande företräds av ombud i sakprövade tvistemål samtidigt som en stor andel klagande utan ombud beviljas PT i familjemål.

10 Särskilt om tvistevärdets betydelse

10.1 Allmänt

Uppgifter om tvistevärdet i tingsrätten har samlats in i de ungefär 55 % av tvistemålen i PT-delen (motsvarande ca 150 mål) och ca 60 % av tvistemålen i ändringsfrekvensdelen (motsvarande ca 370 mål, varav ca 110 sakprövade) där ett sådant fanns angivet.

Sett till antalet tvistemål låg tyngdpunkten bland tvister rörande relativt begränsade värden. Det gällde både tvistemålen i PT-delen och i ändringsfrekvensdelen. Mellan 75-80 % av dessa tvistemål avsåg tvistevärden upp till 1 000 000 kr och de allra flesta hade ett tvistevärde om 150 000 kr eller lägre. I spannet upp till 150 000 kr återfanns omkring hälften av alla tvistemål i PT- och ändringsfrekvensdelen. Av de sakprövade tvistemålen rörde dock en något mindre andel, ca 40 %, tvistevärden upp till 150 000 kr. Ca 15 % av tvistemålen i PT- och ändringsfrekvensdelen rörde ett tvistevärde mellan 1 000 000 kr och 5 000 000 kr medan ännu högre tvistevärden förekom i knappt 10 % av målen.

10.2 Prövningstillstånd och ändringsfrekvens

Trenden var tydlig när det gäller hur andelen PT påverkades av tvistevärdet vid tingsrätten. Ju högre tvistevärdet var, desto högre var PT-frekvensen. Vad gäller andelen ändrade tvistemål var bilden inte lika klar men tendensen var ändå den motsatta, dvs. ju högre tvistevärde, desto lägre ändringsfrekvens. Detta var särskilt tydligt bland de sakprövade målen. Vidare kan konstateras att ändringsfrekvensen i de tvistemål som gällde ett tvistevärde var något lägre än för tvistemålen totalt sett, framför allt om man ser till samtliga mål.

Tabell 4: Andel prövningstillstånd och ändrade avgöranden utifrån tvistevärdet

Tvistevärde	PT-frekvens	Ändringsfrekvens i sakprövade tvistemål	Ändringsfrekvens i samtliga tvistemål
0 - 150 000 kr	28,2 % (20/71)	74,4 % (32/43)	18,3 % (36/197)
150 001 - 600 000 kr	37,9 % (11/29)	59,4 % (19/32)	27,4 % (20/73)
600 001 - 5 000 000 kr	56,3 % (18/32)	40 % (10/25)	15,3 % (11/72)
5 000 001 kr -	71,4 % (10/14)	25 % (2/8)	11,1 % (3/27)
Totalt:	40,4 % (59/146)	58,3 % (63/108)	19 % (70/369)

Tabellen visar PT- och ändringsfrekvens utifrån tvistevärdet vid tingsrätten. Som redan påpekats ingår olika mål i PT- respektive ändringsfrekvensdelen, varför direkta jämförelser inte kan göras (vilket även framgår av siffrorna i tabellen). Den nedersta raden i tabellen (totalt) anger PT- respektive ändringsfrekvens i alla tvistemål med ett angivet tvistevärde. Inom parentes anges först antalet mål där PT beviljats (avser PT-frekvens) respektive antalet ändrade mål (avser ändringsfrekvens) och därefter det totala antalet mål med angivet tvistevärde.

Omfattande och komplicerade tvister rör många gånger betydande tvistevärden. I förarbetena framhålls att granskningsdispens är tänkt att tillämpas i bl.a. just omfattande eller på annat sätt komplicerade mål.²⁵ Tillståndsprövning i PT-grupper, ett arbetssätt de flesta av Svea hovrätts avdelningar numera tillämpar (se avsnitt 4 ovan), kan förmodas bidra till att mer omfattande tvister ofta meddelas PT. Mot den bakgrunden är det inte förvånande att PT-frekvensen var hög i tvistemål rörande större tvistevärden. Att en relativt liten andel sådana sakprövade tvistemål ändrades är vidare en logisk följd av en generös tillståndsgivning. Dessutom kan det nog antas att det vid tingsrätterna typiskt sett läggs ner stor möda på att utgången ska bli korrekt och avgörandet välformulerat i stora, komplicerade tvistemål rörande betydande värden. Att 70 % av de tvistemål där tvistevär-

²⁵ Se prop. 2004/05:131 s. 261.

det var större än 5 000 000 kr beviljades PT men en så liten andel av sådana tvistemål ändrades, är trots det en aning förvånande.²⁶

11 Utvecklingen

11.1 Prövningstillstånd

Sedan EMR-reformen trädde i kraft kan en uppåtgående trend ses när det gäller PT-frekvensen i tvistemål, såväl i Svea hovrätt som i landets hovrätter totalt.²⁷

Statistik från 2009 och framåt visar att alla hovrätter utom Hovrätten över Skåne och Blekinge ökat andelen PT. Skillnaderna är endast marginella i vissa hovrätter men både Svea hovrätt och Hovrätten för Västra Sverige uppvisar en markant ökning. För Svea hovrätts del har PT-frekvensen i tvistemål ökat kraftigt från 25,5 % 2009 till 40,7 % 2012.²⁸ När det gäller statistik för samtliga hovrätter har andelen PT ökat från drygt 27 % till omkring 36 % mellan åren 2009 och 2012.

Det är svårt att säkert säga vad som föranlett ökningen. Den generösa syn på PT-prövningen i hovrätt som Högsta domstolen gett uttryck för kan antas ha fått stort genomslag. Att frågorna uppmärksammats både inom domstolarna och av andra rättsliga aktörer har sannolikt också bidragit till en mer generös tillämpning av PT-bestämmelserna.

Vid samtal med enskilda hovrättsråd i Svea hovrätt har det sagts att utvecklingen, framför allt sedan övergången till PT-grupper, gått mot en mindre djupgående PT-prövning av tvistemålen.²⁹ För Svea hovrätts del kan måhända det ändrade arbetssättet när det gäller PT-prövningen också ha bidragit till den ökade PT-frekvensen.

²⁶ Som framgår av tabell 4 var det dock få tvistemål i undersökningen som rörde tvistevärden över 5 000 000 kr.

²⁷ 2010-års granskning visade att SIV-statistiken i allt väsentligt var korrekt. Denna bild har bekräftats också vid denna granskning. Det kan dock inte uteslutas att statistiken tidigare var behäftad med större brister, varför äldre statistik bör betraktas med viss försiktighet.

²⁸ Siffran 40,7 % kommer från denna undersökning och avser således endast perioden 1 mars–31 maj 2012. Statistik från SIV för 1 januari–31 maj 2012 visar dock på i princip samma PT-frekvens (40,9 %).

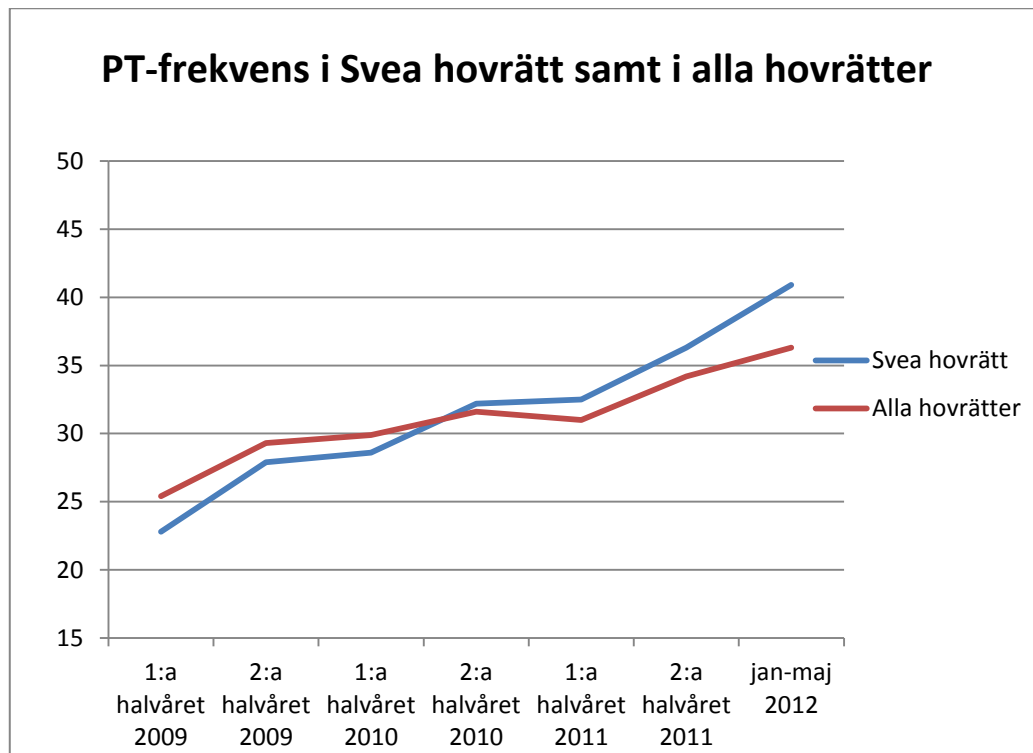
²⁹ Se Fredrik Wersäll och Staffan Levén i Svensk Juristtidning 2011 s. 27.

Tabell 5: Andel prövningstillstånd i alla hovrätter

	Göta hovrätt	Hovrätten för Nedre Norrland	Hovrätten för Västra Sverige	Hovrätten för Övre Norrland	Hovrätten över Skåne och Blekinge	Svea hovrätt	Totalt
2009	32,4 %	29,7 %	27,7 %	29,2 %	26 %	25,5 %	27,4 %
2010	31,4 %	30,9 %	29,9 %	34,5 %	30,5 %	30,3 %	30,7 %
2011	31,1 %	24,8 %	36,1 %	30 %	27,4 %	34,3 %	32,5 %
2012	34 %	31 %	42,1 %	37,5 %	19,9 %	40,7 %	36,3 %

Tabellen visar andelen PT i tvistemål i samtliga hovrätter. När det gäller 2012 avses PT-frekvensen under perioden 1 januari–31 maj förutom för Svea hovrätt, vars PT-frekvens för 2012 kommer från den aktuella undersökningen och således avser perioden 1 mars–31 maj 2012. I övrigt kommer all statistik från SIV.

Utvecklingen för Svea hovrätt samt för alla hovrätter sammantaget kan även illustreras med hjälp av nedanstående diagram.

Diagrammet visar andelen beviljade PT i tvistemål i Svea hovrätt samt i samtliga hovrätter (inkl. Svea hovrätt) i intervall om 6 månader. Statistiken har hämtats från SIV.

11.2 Ändringsfrekvens

11.2.1 Äldre statistik och jämförbarhet över tiden

Sedan 2005 finns tillförlitlig statistik angående ändringsfrekvens i SIV. Dessförinnan publicerades uppgifter om ändringsfrekvens i tvistemål i Domstolsstatistik - Sveriges officiella statistik (Domstolsstatistik). Medan ändringsfrekvensen i SIV redovisats som antalet ändrade avgöranden av *samtliga avslutade tvistemål* har ändringsfrekvensen i Domstolsstatistiken uttrycks som antalet ändrade avgöranden av tvistemål som *prövats i sak* (t.o.m. 2007). Att statistiken redovisats på olika sätt, att olika myndigheter ansvarat för statistiken³⁰ och att det inte varit möjligt att i detalj reda ut hur statistiken tidigare beräknats, har gjort jämförelser över tid svåra. Genom att jämföra statistik i SIV och Domstolsstatistik samt göra vissa antaganden har det emellertid varit möjligt att skapa en *ungefärlig bild* av hur ändringsfrekvensen i hovrätten sett ut över en längre tid.

11.2.2 Ändringsfrekvensen i samtliga hovrätter

En uppskattad bild av ändringsfrekvensen i samtliga tvistemål visar att den tycks ha legat stabilt kring eller något över 25 %³¹ under i vart fall en femtonårsperiod från 1990-talets början fram till att EMR-reformen trädde ikraft. Andelen ändrade avgöranden minskade dock kraftigt år 2009 och sjönk som lägst till 18,8 % året därefter. Det är svårt att se någon annan förklaring till minskningen än EMR-reformens utvidgade krav på PT. En svagt ökande tendens kan dock ses för både 2011 och den första delen av 2012. Under de fem första månaderna 2012 ändrades 21,6 % av tvistemålen i hovrätterna totalt sett.

När det gäller ändringsfrekvensen i tvistemål som prövats i sak är det naturligt att införandet av ett generellt krav på PT i tvistemål kom att leda till en ökning av andelen ändrade mål. Många av de tvistemål som före EMR-reformen skulle ha fastställts kom i och med det utökade kravet på PT i stället att nekas dispens och således falla utanför beräkningen av ändringsfrekvens. Ändringsfrekvensen i tvistemål som avgjorts genom dom ökade från ca 40 % 2005 till 67,5 % 2011. För perioden januari–maj 2012 har dock en nedgång till ca 60 % skett.

³⁰ Statistiska centralbyrån ansvarade för statistiken fram till 1992, Brottsförebyggande rådet därefter mellan 1993–2001 och från och med 2002 ansvarar Domstolsverket för statistiken.

³¹ Den uppskattade ändringsfrekvensen, så som den beräknats här, varierade mellan ca 24–27 % med ett undantag, år 1995, då andelen ändrade tvistemål var väsentligt högre. Åren just före EMR-reformens införande var andelen ändrade mål relativt hög sett i ett längre perspektiv.

Den sammantagna bilden för alla hovrätter är alltså att andelen ändrade tvistemål totalt sett ökar samtidigt som ändringsfrekvensen i sakprövade tvistemål sjunker. Liksom när det gäller PT-frekvensen är bilden emellertid mer brokig på enskild domstolsnivå. Under 2012 varierade t.ex. ändringsfrekvensen i tvistemål totalt sett mellan landets hovrätter från drygt 10 % till knappt 25 %. (Hovrätten för Nedre Norrland, 12,5 %³², Svea hovrätt, 24,3 % enligt den här undersökningen, och Hovrätten för Västra Sverige, 24,2 %.) Då äldre siffror i Domstolsstatistiken inte går att bryta ned på enskild hovrättsnivå finns endast SIV-statistik från 2005 och framåt att tillgå för jämförelser. Utifrån denna kan dock utvecklingen beskrivas med hjälp av följande tabell.

Tabell 6: Ändringsfrekvens i samtliga tvistemål i alla hovrätter

	Göta hovrätt	Hovrätten för Nedre Norrland	Hovrätten för Västra Sverige	Hovrätten för Övre Norrland	Hovrätten över Skåne och Blekinge	Svea hovrätt	Totalt
2005	24,3 %	22,3 %	22 %	29,3 %	25,6 %	25,1 %	24,5 %
2006	27,7 %	29,6 %	26,5 %	22,7 %	27,2 %	25,5 %	26,4 %
2007	27,2 %	27,6 %	28 %	37,1 %	28,6 %	25,3 %	27,2 %
2008	29,6 %	22,9 %	27,1 %	32,8 %	31,3 %	25,7 %	27,4 %
2009	29,4 %	25,7 %	17,3 %	16,8 %	19 %	18,5 %	20,4 %
2010	18,8 %	22,9 %	17,1 %	24,3 %	17,4 %	18,7 %	18,8 %
2011	21,3 %	15,4 %	19,4 %	18,4 %	18,9 %	20,1 %	19,6 %
2012	23,8 %	16,7 %	24,2 %	12,5 %	18,4 %	24,3 %	21,6 %

Tabellen visar andelen ändrade tvistemål i samtliga hovrätter. När det gäller 2012 avses ändringsfrekvensen för perioden 1 januari–31 maj förutom för Svea hovrätt, vars ändringsfrekvens för 2012 kommer från den aktuella undersökningen och således avser perioden 1 oktober 2011–31 mars 2012. I övrigt kommer all statistik från SIV, även siffran för den totala ändringsfrekvensen för alla hovrätter under 2012.

³² Domstolen har avgjort ett begränsat antal mål (ca 65) under den aktuella perioden, vilket påverkar statistikens tillförlitlighet.

11.2.3 Ändringsfrekvens i Svea hovrätt

Utvecklingen i Svea hovrätt sedan 2005 har varit väsentligen densamma som i hovrätterna totalt sett. Som framgått låg ändringsfrekvensen i alla tvistemål mellan 2005 och 2008 stabilt kring 25 % för att därefter sjunka till, som lägst, 18,5 % 2009. Därefter har dock en långsam ökning skett år för år och andelen ändrade tvistemål enligt den aktuella undersökningen var 24,3 %. Efter den kraftiga minskningen i samband med EMR-reformen tycks det således som att andelen ändrade tvistemål nu ökar och närmar sig de nivåer som tidigare gällde både i Svea hovrätt och i landets hovrätter sammantaget.

Också ändringsfrekvensen i sakprövade tvistemål i Svea hovrätt uppvisar en likartad utveckling som för samtliga hovrätter. Det innebär att den efter EMR-reformen ökade kraftigt från knappt 40 % till lite över 60 % men att ökningen avtagit och ändringsfrekvensen nu vänt något nedåt. Generellt förefaller andelen ändrade sakprövade tvistemål ha varit aningen lägre i Svea hovrätt än i hovrätterna totalt. Som redovisats ovan var ändringsfrekvensen i Svea hovrätt i sakprövade tvistemål 59,6 % enligt den här undersökningen. För perioden 1 januari–31 maj 2012 var motsvarande siffra enligt SIV 56,6 %.

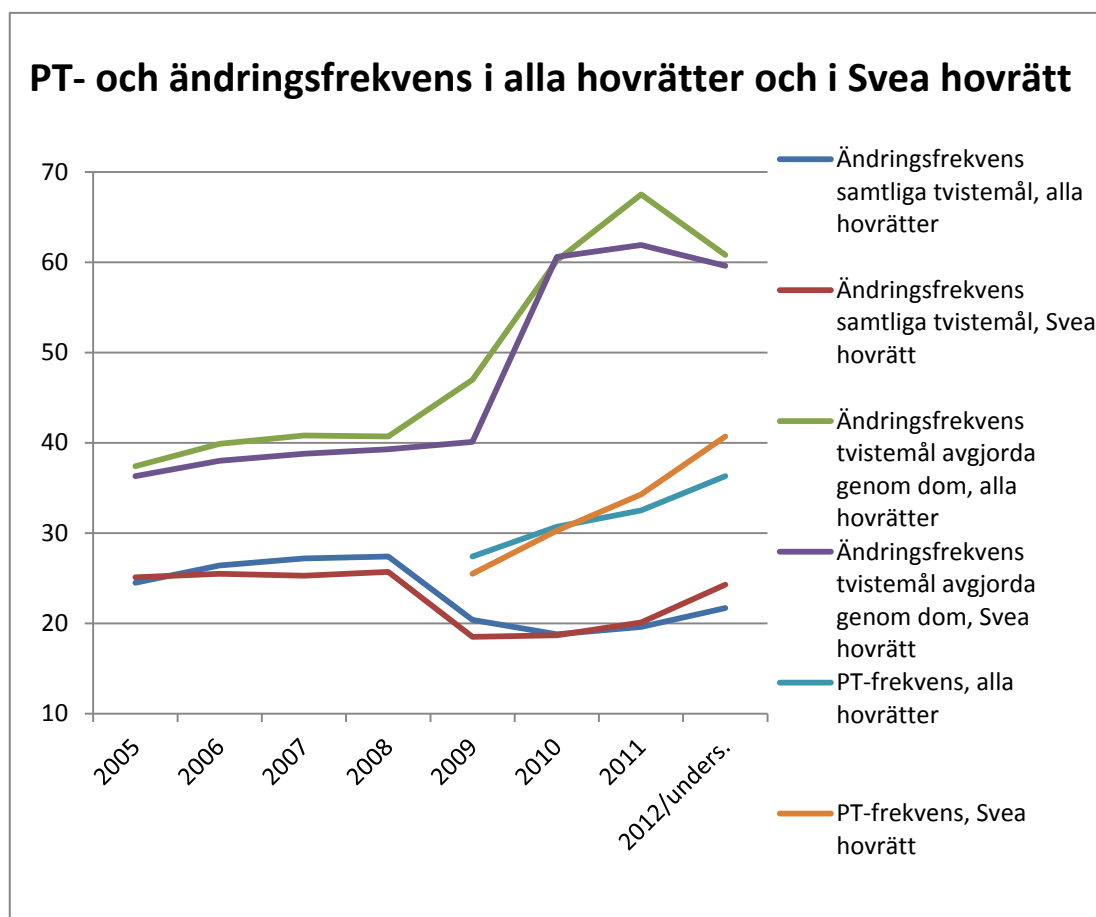
11.3 Slutsats

När det generella kravet på PT i tvistemål infördes sjönk andelen ändrade tvistemål totalt sett kraftigt samtidigt som ändringsfrekvensen bland tvistemål som avgjordes genom dom ökade. Siffrorna talar tydligt för att hovrätterna tillämpade PT-reglerna för restriktivt, även om reformen i sig naturligtvis medförde en ökad ändringsfrekvens i sakprövade tvistemål. Uppenbarligen förelåg ett missförhållande mellan den totala andelen PT i hovrätten efter EMR-reformen, exempelvis drygt 27 % år 2009, och den nivå ändringsfrekvensen i tvistemål totalt tycks ha legat på tidigare, omkring eller något över 25 %.

En naturlig konsekvens av att allt för höga krav ställs för att PT ska meddelas är att ändringsfrekvensen totalt sett minskar samtidigt som ändringsfrekvensen i sakprövade mål ökar eller med andra ord, att hovrätten fastställer få av domarna i de mål som beviljats PT. För att hovrätten ska ha möjlighet att ändra alla de tingsrättsavgöranden som är felaktiga måste emellertid PT-prövningen vara så frikostig att även en betydande andel mål som är riktigt dömda beviljas PT och fastställs efter en fullständig prövning. Mot den bakgrunden är det positivt att

tendensen både i Svea hovrätt och i landets hovrätter sammantaget, är att PT-frekvensen och andelen ändrade tvistemål totalt sett ökar medan ändringsfrekvensen i tvistemål som avgjorts genom dom sjunker något. Framhållas ska dock att statistiken varierar på enskild hovrättsnivå.

Utvecklingen kan åskådliggöras grafiskt.

Diagrammet visar PT- och ändringsfrekvens för alla hovrätter respektive i Svea hovrätt, dels i samtliga tvistemål, dels i tvistemål som avgjorts genom dom. När det gäller 2012 avser siffrorna för alla hovrätter perioden 1 januari–31 maj medan siffrorna för Svea hovrätt kommer från den aktuella undersökningen och således gäller perioden 1 oktober 2011–31 mars 2012. I övrigt kommer alla siffror från SIV.

Prövningstillstånd i hovrätt – sammanställning över HD-avgöranden

Sammanställningen innehåller 116 avgöranden som har meddelats under tiden 2009-01-01 – 2012-06-30. När HD har angett två dispensgrunder (vilket förekommer i tre avgöranden) har avgörandet redovisats under båda rubrikerna.

Ändringsdispens: 23 avgöranden (varav 7 refererats och 3 i notisavdelningen)

Granskningsdispens: 17 avgöranden (varav 8 refererats och 2 i notisavdelningen)

Prejudikatdispens: 60 avgöranden (varav 6 refererats och 12 i notisavdelningen)

Extraordinär dispens: 13 avgöranden (varav 4 refererats och 4 i notisavdelningen)

Under rubriken **Dispensgrund framgår inte m.m.** redovisas 7 avgöranden (varav 1 refererats och 2 i notisavdelningen)

I fråga om Referaten redovisas endast referatrubriken. I fråga om Notiser och Övriga beslut redovisas normalt endast de egentliga skälen; fakta och tillämpliga bestämmelser har uteslutits (detta markeras med /.../).

Ändringsdispens

<i>Referat</i>

NJA 2012 s. 179
2012-04-04 Ö 3249-11

När en tingsrätt har avvisat en talan därför att tingsrätten inte är rätt forum och en part har överklagat det beslutet med yrkande att hovrätten ska hänvisa målet till den tingsrätt som är behörig, ska tillstånd till målets prövning i hovrätten meddelas (ändringsdispens).

NJA 2011 s. 381

2011-06-16 Ö 721-11

Tillstånd till prövning i hovrätt av mål om förordnande av särskild företrädare för barn

(Ändrings- och granskningsdispens = redovisat under båda rubrikerna)

NJA 2010 s. 461

2010-09-03 Ö 4731-09

Tillstånd till prövning i hovrätt i mål om adoption**NJA 2009 s 798**

2009-11-20

Fråga om tillstånd till prövning i hovrätt av mål om vårdnad, boende och umgänge, I-III.**I Boende** Ö 1208-09**II Vårdnad och umgänge** Ö 1281-09 ("i vart fall granskningsdispens, partiellt prövningstillstånd")**III Vårdnad** Ö 3459-09**NJA 2009 s. 773**

2009-11-18 Ö 2979-09

Konkursärende. Fråga om tillstånd till prövning i hovrätt när det i hovrätten åberopas omständigheter som inträffat efter konkursbeslutet.**NJA 2009 s. 738**

2009-11-12 Ö 1342-09

Fråga om prövningstillstånd i hovrätt beträffande beslut om ersättning för rättegångskostnad.**Notiser****NJA 2010 N 41**

2010-10-22 Ö 4344-09

Tillstånd till prövning i hovrätt av mål om skadestånd

/.../ Av det på ljudfil upptagna förhöret med JJ vid tingsrätten framgår inte att JJ sagt att han avsett att byta ut dörren även om inte inbrottet hade skett. Mot den bakgrunden finns det utrymme för tvivel om att tingsrättens dom är riktig. Det ska därför meddelas tillstånd till målets prövning i hovrätten.

NJA 2010 N 19

2010-04-16 Ö 5549-09

Tillstånd till prövning i hovrätt av ärende om lagfart

/.../ Högsta domstolen meddelade den 28 december 2009 prövningstillstånd i målet i Högsta domstolen. Högsta domstolen har härefter prövat den aktuella frågan i mål Ö 1754-08. Enligt beslutet i det målet krävs inte tillstånd enligt hyresförvärvslagen för förvärv genom fusion mellan moderbolag och helägt dotterbolag. Det finns således anledning att betvivla riktigheten av det slut som tingsrätten har kommit till.

NJA 2010 N 7

2010-02-01 Ö 2890-09

Tillstånd till prövning i hovrätt av mål om fordran

– prejudikatdispens och ändringsdispens (= redovisat under båda)
/.../ Högsta domstolen har i rättsfallet NJA 2002 s. 477 prövat frågan om det på grund av en felaktig uppgift om lägenhetsytan i hyresavtal och vid senare hyresförhandlingar förelåg ett på utfästelse grundat skadeståndsansvar för hyresvärden gentemot hyresgästen. I förevarande mål aktualiseras frågan vilken betydelse det har att den felaktiga uppgiften om lägenhetsytan var en cirkauppgift och om en sådan uppgift kan vara skadeståndsgrundande liksom frågan hur skadan i så fall ska beräknas och vilket beviskrav som därvid gäller. Det är av vikt för ledning av rättstillämpningen att dessa frågor prövas av högre rätt. Därutöver finns det anledning att betvivla riktigheten av det slut som tingsrätten har kommit till.

NJA 2009 N 52

2009-09-25 Ö 857-08

Tillstånd till prövning i mål om hastighetsöverträdelse

/---/ Tingsrätten har alltså genom DVD-filmen funnit det utrett att SL, efter att ha svängt in på Järnvägsgatan, passerade ett vägmärke som angav hastighetsbegränsningen till 30 km/tim innan han passerade det vägmärke som fanns vid parkeringsskylten. Denna bedömning har lagts till grund för den fällande domen mot SL. Det måste dock sättas i fråga om filmen eller övrig utredning stöder slutsatsen att det fanns ett vägmärke om hastighetsbegränsning mellan hotellet och parkeringsskylten eller om tingsrätten har misstolkat sakmaterialet. Tingsrättens bedömning synes också ha fört med sig att det inte gjordes någon prövning av SL:s invändning om att det vägmärke som fanns vid parkeringsskylten var skymt.

Övriga beslut**2012-03-06 Ö 263-11****Tillstånd till prövning i hovrätt av mål om ansökan om rättshjälp**

I ett mål angående verkställighet av en dom avseende umgänge med barn ansökte MD om rättshjälp. Tingsrätten avslog ansökan då MD hade uppgett att hon hade en rättsskyddsförsäkring som omfattade angelägenheten. Enligt 9 § första stycket rättshjälplagen (1996:1619) får i sådana fall rättshjälp inte beviljas.

MD överklagade beslutet till hovrätten som inte har meddelat prövningstillstånd.

MDI har i hovrätten ändrat sin uppgift om rättsskyddsförsäkringen och företett ett intyg från Folksam av vilket det framgår att bolagets rättsskyddsförsäkringar inte omfattar verkställighetsmål. Något hinder för MD att i hovrätten åberopa denna nya uppgift har inte funnits (se 43 § första stycket rättshjälplagen samt rättsfallen NJA 1975 s. 575 och NJA 1976 s. 599). Det finns därför anledning att betvivla riktigheten av det slut som tingsrätten har kommit till. Tillstånd till målets prövning i hovrätten ska därför meddelas.

2012-03-05 Ö 5920-11**Tillstånd till prövning i hovrätt av mål om försättande i konkurs**

Staten ansökte vid tingsrätten om att SL skulle försättas i konkurs. Statens fordran avsåg en skatteskuld. SL delgavs kallelse till konkursförhandlingen men inställde sig inte. Tingsrätten fann att SL fick anses vara på obestånd enligt 2 kap. 8 § konkurslagen (1987:672) och försatte henne i konkurs.

SL överklagade till hovrätten och anförde att beslutet var felaktigt eftersom hon hade medel att betala skatteskulden. Vad dessa medel bestod av utvecklades inte i överklagandet.

Hovrätten har beslutat att inte meddela prövningstillstånd.

SL har i Högsta domstolen yrkat att prövningstillstånd ska meddelas i hovrätten. Hon har anført att betalningar för kundfordringar inlutit på hennes konto och att hon därför har medel för att betala skatteskulden. Hon har gett in en konkursbouppteckning av vilken skatteskulden framgår och två kontoutdrag utvisande kontobehållningen.

Skatteverket har i sin svarsskrivelse medgett bifall till överklagandet.

Konkursförvaltaren har i ett till Högsta domstolen avgivet yttrande uttalat i huvudsak följande. SL var vid tidpunkten för konkursen sufficient. Merparten av de inbetalningar som skett till banken har inlutit i nära anslutning till konkursbeslutet. SLs betalningsoförmåga måste därmed betraktas som tillfällig. Det finns därför anledning att betvivla riktigheten av tingsrättens beslut.

Av utredningen i Högsta domstolen framgår följande. Enligt konkursbouppteckningen uppgår skatteskulden till 454 510 kr. Efter beslut om nedsättning av skatt samt inbetalning uppgick skatteskulden till 400 775 kr. Galdenären har överfört 424 249 kr till konkursboet vilket täcker betalning av skatteskulden.

De nya omständigheter och den bevisning som SL åberopat i Högsta domstolen medför att det finns anledning att betvivla riktigheten av tingsrättens avgörande. Tillstånd till målets prövning i hovrätten ska därför meddelas.

2010-12-22 Ö 1397-10**Tillstånd till prövning i hovrätt av mål om omprövning av skuldsanering**

Lindorff Sverige AB, som ansökt om att skuldsaneringsbeslutet ska upphävas, har numera anført att bolaget accepterar en betalning snarast möjligt av det belopp som resterar enligt beslutet om skuldsanering. Det finns därför anledning att betvivla riktigheten av det slut som tingsrätten har kommit till. Tillstånd till målets prövning i hovrätten bör därför meddelas.

2010-12-06 Ö 5075-09**Tillstånd till prövning i hovrätt av mål om brott mot knivlagen**

Det finns anledning att betvivla riktigheten av det slut som tingsrätten har kommit till. Tillstånd till målets prövning i hovrätten bör därför meddelas.

2010-11-10 Ö 2916-10**Tillstånd till prövning i hovrätt av mål om personligt betalningsansvar enligt aktiebolagslagen**

/.../ De omständigheter och den bevisning som AO, RO och MM åberopat i Högsta domstolen [*anm: kontrollbalansräkning*] har betydelse för prövningen av om de är skyldiga att betala yrkat belopp. De får anses ha giltig ursäkt för att inte redan vid tingsrätten ha åberopat omständigheterna och bevisningen. Vid sådana förhållanden finns anledning att betvivla riktigheten av det slut som tingsrätten kommit till.

2010-10-27 Ö 2780-09**Tillstånd till prövning i hovrätt av mål om hastighetsöverträdelse**

Högsta domstolen finner att det finns anledning att betvivla riktigheten av det slut som tingsrätten har kommit till. Tillstånd till målets prövning i hovrätten bör därför meddelas.

2010-05-03 Ö 1221-10**Tillstånd till prövning i hovrätt av mål om fordran**

/.../ Utredningen synes ge vid handen att tingsrätten inte har beaktat bestämmelserna om begränsning av ersättning för rättegångskostnader i 18 kap. 8 a § rättegångsbalken. Hovrätten borde därför ha meddelat prövningstillstånd i den delen. I övrigt saknas skäl att ge tillstånd till målets prövning där.

2010-03-03 Ö 5604-09**Tillstånd till prövning i hovrätt av mål om förseelser enligt körkortslagen och trafikförordningen**

/.../ Enligt 9 kap. 2 § första stycket körkortslagen (1998:488) jämförd med 3 kap. 15 § samma lag ska den som uppsåtligen eller av oaktsamhet inte har medfört sitt körkort under färd dömas till penningböter. Av 9 kap. 2 § andra stycket 3 framgår emellertid att föraren inte ska dömas till straff om dennes identitet genast har kunnat fastställas.

MN har i hovrätten anfört nya omständigheter som ger anledning att betvivla riktigheten av det slut som tingsrätten kommit till.

2010-01-25 Ö 5414-09**Tillstånd till prövning i hovrätt av mål om försättande i konkurs**

/.../ Av utredningen i Högsta domstolen framgår följande. Enligt konkursbouppteckningen uppgår skulderna – efter viss justering vid edgångssammanträdet till 456 509 kr och tillgångarna till 43 097 kr. Konkursfordran har i sin helhet reglerats den 19 november 2009. Resterande skulder uppgår till 396 147 kr. Dessa omfattas till ett belopp om 341 518 kr 53 öre av löpande avbetalningsplaner.

De nya omständigheter som åberopats medför att det finns anledning att betvivla riktigheten av tingsrättens avgörande. Tillstånd till målets prövning i hovrätten ska därför meddelas.

2010-03-09 Ö 761-10**Tillstånd till prövning i hovrätt av mål om försättande i konkurs**

/.../ De omständigheter och den bevisning som MO har åberopat i Högsta domstolen har betydelse dels för prövningen av frågan om hon är solvent, dels för prövningen av frågan om staten hade den fordran på henne som låg till grund för konkursansökningen. Det finns därmed anledning att betvivla riktigheten av det slut som tingsrätten kommit till.

2009-03-23 Ö 48-09**Tillstånd till prövning i hovrätt av mål om försättande i konkurs**

/.../ I överklagandet till Högsta domstolen har ZEMAB åberopat nya omständigheter, nämligen att Skatteverket genom omprövningsbeslut ändrat tidigare beslut och härigenom nedsatt mervärdesskatteskulden.

Skatteverket har anfört att ZEMAB:s mervärdesskatteskuld har blivit nedsatt i sin helhet samt att det föreligger skäl att meddela prövningstillstånd.

De nya omständigheter som har åberopats medför att det finns anledning att betvivla riktigheten av tingsrättens avgörande. Tillstånd till målets prövning i hovrätten skall därför meddelas.

Granskningsdispens

<i>Referat</i>

NJA 2011 s. 782

2011-11-24 Ö 48-10

Prövningstillstånd i Mark- och miljööverdomstolen i miljösmål.

NJA 2011 s. 589

2011-09-21 Ö 1932-10

Prövningstillstånd i hovrätt (granskningsdispens) har meddelats i ett omfattande mål som rör komplicerade förhållanden med hänsyn till att tingsrättens domskäl har ansetts alltför knapphändiga för att riktigheten av det slut som domstolen har kommit till ska kunna bedömas utan en fullständig rättegång i hovrätten.

NJA 2011 s. 381

2011-06-16 Ö 721-11

Tillstånd till prövning i hovrätt av mål om förordnande av särskild företrädare för barn.

(Ändrings- och granskningsdispens = redovisat under båda)

NJA 2011 s. 106

2011-04-20 Ö 827-09

Tillstånd har meddelats till prövning i hovrätt av ett mål om hastighetsöverträdelse för bedömning av om det är uteslutet att mätning

med hjälp av automatisk trafiksäkerhetskontroll (ATK) skett på annat fordon än det som hade framförts av den tilltalade.

NJA 2010 s. 416

2010-07-01 Ö 4225-09

Prövningstillstånd i hovrätt när valet av avtalstolkningsmetod medfört att riktigheten av tingsrättens avgörande inte har kunnat bedömas (granskningsdispens).

NJA 2010 s. 405

2010-07-01 Ö 3756-09

Prövningstillstånd i hovrätt (granskningsdispens) har meddelats med hänsyn till att tingsrättens redovisning av bevisvärderingen har ansetts alltför knapphändig för att riktigheten av det slut som tingsrätten kommit till ska kunna bedömas utan en fullständig rättegång i hovrätten.

NJA 2009 s. 590

2009-10-06 Ö 2449-09

Granskningsdispens i mål om skadegörelse.

<i>Notiser</i>

NJA 2010 N 13

2010-03-11 Ö 3908-09

Tillstånd till prövning i hovrätt av mål om avhysning m.m.

/.../ Vid tingsrätten återopades från båda sidor ett flertal förhör med parter och vittnen, bl.a. med BH. Av huvudförhandlingsprotokollet framgår att BH innan förhöret hölls erinrades om innebörden av 36 kap. 6 § rättegångsbalken, enligt vilken ett vittne får vägra att yttra sig om bl.a. en omständighet som skulle röja att vittnet har förövat brottslig eller vanärande handling. Bengt Hellborg uppgav att han över huvud taget aldrig sett det tilläggsavtal om renovering som MDR återopat. Föreningen anförde att det, när dess nya styrelse tillträdde i juni 2007, saknades en mängd bokföringsmaterial och att det av det skälet var svårt att bringa klarhet i föreningens verksamhet och ekonomiska förhållanden. Föreningen vidgick att MDR under målets gång kunnat presentera kvitton underskrivna av BH, som godtagits av föreningen som bevis på betalning av ett flertal månadsavgifter som föreningen tidigare krävt betalning för.

Mot den bakgrunden, och med hänsyn till att utgången i tingsrätten till stor del har grundats på den muntliga bevisningen och att tingsrätten inte närmare har redovisat sin bevisvärdering, får det anses att det inte utan prövning i hovrätten gick att bedöma riktigheten av det slut som tingsrätten kommit till.

NJA 2010 N 20

2010-05-19 Ö 2143-10

Tillstånd till prövning i hovrätt av mål om utmätning

Högsta domstolen finner att det inte utan att prövningstillstånd meddelas går att avgöra om tingsrätten gjort en riktig bedömning i delgivningsfrågan [*anm. spikning*]. Tillstånd till ärendets prövning i hovrätten ska därför meddelas med stöd av 39 § tredje stycket 2 lagen (1996:242) om domstolsärenden.

<i>Övriga beslut</i>

2011-12-06 Ö 1599-11

Tillstånd till prövning i hovrätt av mål om fastställande av faderskap

/.../ AB har yrkat att Högsta domstolen ska meddela prövningstillstånd i hovrätten. Han har uppgett att han inte har haft möjlighet att bemöta de omständigheter som anförts till stöd för käromålet. [*Anm. god man hade bevakat hans rätt*].

Högsta domstolen har i rättsfallen NJA 2009 s. 798 I–III uttalat att det i mål om vårdnad, boende eller umgänge i regel saknas skäl för en hovrätt att ge tillstånd till prövning beträffande tingsrättens avgörande om avgörandet är väl motiverat och framstår som rimligt med hänsyn till utredningen i målet, även om det också skulle finnas goda skäl som talar för en annan lösning. Den anvisningen för hovrätternas tillståndsprövning bör inte gälla i mål om faderskap (jfr NJA 2010 s. 461 angående adoption).

Mot bakgrund av det anförda ska tillstånd till målets prövning i hovrätten meddelas (granskningsdispens).

2011-11-17 Ö 3134-11

Tillstånd till prövning i hovrätt av mål om fordran

– gransknings- och prejudikatdispens (= redovisas under båda)

/.../ Klargörande rättspraxis saknas om vem som har bevisbördan när den ena parten påstår att ett överlämnat belopp utgör ett lån och den andra parten att det rör sig om en gåva. Det är av vikt för ledning av rättstillämpningen att denna fråga prövas av högre rätt.

Inte heller går det att bedöma riktigheten av det slut som tingsrätten har kommit till utan en prövning i hovrätten.

2011-07-08 Ö 1394-10

Tillstånd till prövning i hovrätt av mål om skadestånd

Enligt 49 kap. 14 § 2 rättegångsbalken ska hovrätt meddela prövningstillstånd om det inte utan att sådant tillstånd ges går att bedöma riktigheten av det slut som tingsrätten har kommit till (granskningsdispens). Det gäller till exempel omfattande eller på annat sätt komplicerade mål där det vid tillståndsbedömningen är svårt att tillräckligt tillförlitligt bedöma om målet är rätt avgjort eller inte (prop. 2004/05:131 s. 186 och 261).

Högsta domstolen finner att det inte utan att prövningstillstånd meddelas går att avgöra om det slut som tingsrätten har kommit till är riktigt.

2011-05-25 Ö 2363-10

Tillstånd till prövning i hovrätt av mål om återkrav av felaktig utbetalning

– granskningsdispens och prejudikatdispens (= redovisas under båda)

Det går inte att bedöma riktigheten av det slut som tingsrätten har kommit till. Det är vidare av vikt för ledning av rättstillämpningen att överklagandet prövas av högre rätt..

2011-04-02 Ö 5238-08**Tillstånd till prövning i hovrätt av mål om hastighetsöverträdelse**

Högsta domstolen finner att det inte utan att prövningstillstånd meddelas går att bedöma riktigheten av det slut som tingsrätten har kommit till. Tillstånd till målets prövning i hovrätten bör därför meddelas.

2010-07-08 Ö 4553-09**Tillstånd till prövning i hovrätt av mål om skadestånd**

/.../ Målet i tingsrätten rörde rättsverkningarna vid partiell hävning av en entreprenad. Tingsrätten synes ha tillämpat bestämmelserna i konsumenttjänstlagen (1985:716) på ett delvis felaktigt sätt (jfr bl.a. 23 § andra stycket) och därtill bestämt den ersättning som skulle utgå till IN och ENN för felen i den redan utförda delen av entreprenaden på ett sätt som innebär att det inte går att bedöma riktigheten av avgörandet i denna del.

2010-05-18 Ö 437-10**Tillstånd till prövning i hovrätt av mål om editionsföreläggande**

/.../ Eftersom det av tingsrättens beslut inte framgår hur tingsrätten bedömt SWEDX invändning att bolaget inte hade besittning till handlingarna, går det inte att bedöma riktigheten av det slut som tingsrätten har kommit till.

2009-03-31 Ö 499-09**Tillstånd till prövning i hovrätt av mål om försättande i konkurs**

/.../ Vid förhandlingen inför tingsrätten den 16 december 2008 uppgav ZP att han hade möjlighet att ställa säkerhet för advokatfirmans fordran omgående eller betala den inom en vecka. Mot denna bakgrund och med hänsyn till att fordringen var betalad vid prövningen i hovrätten får det anses att det inte utan prövning i hovrätten gick att bedöma riktigheten av det slut som tingsrätten hade kommit till.

Prejudikatdispens**Referat****NJA 2012 s. 476**

2012-06-29 Ö 5342-11

Tillstånd till prövning i hovrätt av mål som inrymmer fråga av prejudikatintresse men där hovrättens fortsatta prövning också kommer att röra många andra frågor.

NJA 2012 s. 30

2012-02-15 Ö 2381-11

Prövningstillstånd i hovrätt. Det har ansetts vara av vikt för ledning av rättstillämpningen att högre rätt prövar frågan om när ett mål som inledningsvis har handlagts enligt ordinära regler kan överföras till handläggning i förenklad form.

NJA 2011 s. 951

2011-12-29 Ö 3950-11

Prövningstillstånd i hovrätt. Det har ansetts vara av vikt för ledning av rättstillämpningen att högre rätt prövar om en säkerhet är betryggande och därigenom utgör konkurshinder.

NJA 2011 s. 843

2011-12-07 Ö 4049-10

Tillstånd till prövning i hovrätt av mål om ränta på fordran avseende mervärdesskatt (prejudikatdispens).

NJA 2011 s. 723

2011-10-28 Ö 4059-11

Tillstånd till prövning i hovrätt när ett aktiebolag, efter ansökan av en av bolagets tre firmatecknare, har försatts i konkurs och de två andra har överklagat konkursbeslutet med påstående att konkursansökningen inte grundades på något beslut av bolagets styrelse.

NJA 2010 s. 384

2010-06-23 Ö 2570-09

Tillstånd till prövning i hovrätt när klaganden åberopat en ny omständighet i ett ärende och det föreligger frågor av prejudikatintresse. (lagen om redovisningsmedel)

Notiser

NJA 2012 N

2012-06-29 Ö 5678-11

Tillstånd till prövning i hovrätt av mål om fordran m.m.

/.../Tvisten gäller en typ av konsumentkreditavtal (s.k. bolån) som är vanligt säga upp krediten till betalning i förtid med stöd av 21 § första stycket 3 konsumentkreditlagen (1992:830), som är tillämplig i detta mål. Motsvarande förekommande. En av de frågor som aktualiseras i målet är när en konsument ska anses ha varit i ett sådant väsentligt dröjsmål att kreditgivaren har rätt att bestämmelse finns nu i 33 § första stycket 3 konsumentkreditlagen (2010:1846). Det saknas vägledande rättspraxis avseende denna fråga. Det är därför av vikt för ledning av rättstillämpningen att frågan prövas av hovrätten.

Till skillnad från vad som gäller i Högsta domstolen (jfr 54 kap. 11 § rättegångsbalken) finns det inte någon möjlighet att i hovrätt begränsa prövningstillståndet till en viss prejudikatfråga eller till en viss del av målet, annat än enligt vad som följer av 49 kap. 14 a § rättegångsbalken (jfr prop. 2004/05:131 s. 188).

KB och SB har åberopat flera bestridandegrunder, och de har överklagat flera beslut meddelade under rättegången i tingsrätten. Det innebär att om prövningstillstånd meddelas, hovrättens fortsatta prövning kommer att röra många andra frågor än den här aktuella. Eftersom reglerna i 49 kap. 14 §

rättegångsbalken om prövningstillstånd i hovrätt är obligatoriska, ska dock likväl prövningstillstånd meddelas.

NJA 2011 N 42

2011-10-12 Ö 2609-10

Tillstånd till prövning i hovrätt av mål om fordran

/.../ Tidpunkten för en fordrans eller en förpliktelses uppkomst har betydelse för många rättsliga spörsmål och det finns inte någon för alla fall gällande princip för att bestämma när den ska anses ha uppkommit (se NJA 2009 s. 291 med där gjorda hänvisningar). Det saknas vägledande avgöranden angående frågan när en förpliktelse ska anses ha uppkommit i den situation som här är aktuell, dvs. när det görs gällande personligt betalningsansvar enligt bestämmelserna i aktiebolagslagen.

NJA 2011 N 41

2011-10-11 Ö 3578-10

Tillstånd till prövning i hovrätt av mål om vårdslöst bidragsbrott m.m.

/.../ Bidragsbrottslagen infördes år 2007. Det är alltså fråga om relativt ny lagstiftning. Några vägledande avgöranden i de frågor som aktualiseras i målet finns inte. Redan detta förhållande talar för att det finns skäl att meddela prövningstillstånd i hovrätten. Till detta kommer att den oaktsamhetsbedömning som enligt lagen ska göras väcker frågor av ganska komplicerad natur.

En utredning har nyligen lagt fram ett förslag om ett administrativt sanktionssystem som är avsett att omfatta missbruk av de ekonomiska förmåner som bidragsbrottslagens bestämmelser gäller (se betänkandet Sanktionsavgifter på trygghetsområdet [SOU 2011:3]). För sådana gärningar som nu täcks av bestämmelsen om vårdslöst bidragsbrott ska huvudregeln enligt förslaget vara att det i stället för straff ska bestämmas en sanktionsavgift. Straffbestämmelsen för vårdslöst bidragsbrott ska dock enligt förslaget behållas. Betänkandet har remissbehandlats.

Att ett lagstiftningsarbete pågår med inriktningen att ett administrativt sanktionssystem ska införas vid sidan av bidragsbrottslagen innebär inte att det saknas behov av vägledande avgöranden angående vårdslöst bidragsbrott. Med hänsyn härtill och till vad som har anförts i punkt 3 bör överklagandet prövas av högre rätt.

NJA 2011 N 21

2011-06-10 Ö 442-10

Tillstånd till prövning i hovrätt av mål om fel i utfört arbete

/.../ I målet aktualiseras bl.a. frågan om i vilken utsträckning en tjänsteleverantör kan förlita sig på uppgifter som lämnats av beställaren [*Anm. resultatet av utförd fuktmätning*]. Det får anses vara av vikt för ledning av rättstillämpningen att målet prövas av högre rätt.

NJA 2011 N 17

2011-05-25 Ö 906-10

Tillstånd till prövning i hovrätt av mål om pantförskrivning

/.../ Det saknas vägledande praxis i frågan om aktiebolagsrättens bestämmelser om kapitalskydd även är tillämpliga när ett aktiebolag agerar som komplementär

i ett kommanditbolag. Det är av vikt för ledning av rättstillämpningen att denna fråga prövas av högre rätt.

NJA 2011 N 14

2011-05-13 Ö 1258-10

Tillstånd till prövning i hovrätt av mål om försäljning enligt samäganderättslagen

/.../ I förarbeten, praxis och juridisk litteratur är de frågor som kan uppstå i dödsbon med endast en dödsbodelägare sparsamt behandlade. I förevarande ärende aktualiseras frågan om, och i så fall under vilka förutsättningar, tillstånd till försäljning kan meddelas sedan bouppteckningen efter den avlidna har registrerats (jfr Gösta Walin och Göran Lind, Kommentar till ärvdabalken, del II, 5 uppl. 2009, s. 265).

NJA 2011 N 13

2011-05-13 Ö 732-10

Tillstånd till prövning i hovrätt av mål om hinder mot verkställighet

/.../ Frågan om den treåriga preskriptionstiden som enligt 2 § andra stycket preskriptionslagen gäller för konsumentfordringar kan tillämpas på en fordran med trafikförsäkringsavgiftens särpräglade karaktär har inte behandlats av lagstiftaren. Vägledande praxis från Högsta domstolen i frågan saknas. Det är av vikt för ledning av rättstillämpningen att frågan prövas av högre rätt.

NJA 2011 N 2

2011-02-22 Ö 5741-10

Tillstånd till prövning i hovrätt av mål om vårdnad m.m.

Målet rymmer frågor av stor praktisk betydelse. Rättsläget på området är inte i alla delar klart. Det är därför av vikt för ledning av rättstillämpningen att dessa frågor prövas av hovrätten.

NJA 2010 N 56

2010-11-24 Ö 749-10

Tillstånd till prövning i hovrätt av mål om skadestånd

/.../ I målet aktualiseras frågan om en målsägande med ett enskilt anspråk kan anses ha haft giltig ursäkt för att först i hovrätten åberopa bevisning som inte lagts fram tidigare (50 kap. 25 § tredje stycket rättegångsbalken). I rättsfallet NJA 1995 s. 41 har Högsta domstolen uttalat att denna bedömning får göras mot en annan bakgrund än motsvarande bedömning i ett tvistemål. Betydelsen av att målsäganden i tingsrätten varit företrädd av åklagare jämlikt 22 kap. 2 § rättegångsbalken har dock inte berörts i rättsfallet. Det är av vikt för ledning av rättstillämpningen att saken belyses av högre rätt.

NJA 2010 N 46

2010-11-05 Ö 4736-10

Tillstånd till prövning i hovrätt av mål om förordnande av bodelningsförrättare

/.../Högsta domstolen har i rättsfallet NJA 1997 s. 166 uttalat att bodelningsförrättare på makes ansökan ska förordnas utan prövning av frågan om bodelning är behövlig. Om däremot en formenlig bodelning anses ha skett ska bodelningsförrättare i enlighet med vad som uttalas i rättsfallet NJA 1994 s. 265 inte förordnas.

Det saknas vägledande praxis från Högsta domstolen i frågan om bodelningsförrättare ska förordnas när makar undertecknat ett bodelningsavtal,

men ena maken gör gällande att all egendom i boet inte har omfattats av avtalet. Det är därför av vikt för ledning av rättstillämpningen att målet prövas av högre rätt.

NJA 2010 N 45

2010-11-02 Ö 4512-10

Tillstånd till prövning i hovrätt av mål om invändning mot verkställighet

/.../ I förevarande mål aktualiseras frågan om preskriptionsavbrott skett när borgenären skickat ett flertal kravbrev till gäldenärens folkbokföringsadress och gäldenären inväntat att han inte har bött på den adress till vilken kravbrevet skickats. Det saknas vägledande praxis från Högsta domstolen i denna fråga. Av den anledningen får det anses vara av vikt för ledning av rättstillämpningen att överklagandet från Kredit AB Marginalen prövas av högre rätt.

NJA 2010 N 7

2010-02-01 Ö 2890-09

Tillstånd till prövning i hovrätt av mål om fordran

– prejudikatdispens och ändringsdispens (= redovisas under båda rubrikerna)
/.../ Högsta domstolen har i rättsfallet NJA 2002 s. 477 prövat frågan om det på grund av en felaktig uppgift om lägenhetsytan i hyresavtal och vid senare hyresförhandlingar förelåg ett på utfästelse grundat skadeståndsansvar för hyresvärden gentemot hyresgästen. I förevarande mål aktualiseras frågan vilken betydelse det har att den felaktiga uppgiften om lägenhetsytan var en cirkauppgift och om en sådan uppgift kan vara skadeståndsgrundande liksom frågan hur skadan i så fall ska beräknas och vilket beviskrav som därvid gäller. Det är av vikt för ledning av rättstillämpningen att dessa frågor prövas av högre rätt. Därutöver finns det anledning att betvivla riktigheten av det slut som tingsrätten har kommit till.

NJA 2009 N 65

2009-11-26 Ö 1620-09

Tillstånd till prövning i hovrätt i mål om utmätning

/.../ Tingsrätten har i förevarande utmätningssmål inte funnit visat att TB gjort ett sakrättsligt skyddat förvärv av den utdömda fordringen på rättegångskostnader eller att han haft panträtt i denna. En annan fråga, som inte berörs i tingsrättens beslut, är huruvida sambandet mellan TB arvodesfordran hos AK (huvudfordringen) och dennes därav föranledda rättegångskostnadsfordran (täckningsfordringen) är sådant att TB ska anses ha rätt till den senare fordringen och vad som inluttat på denna framför AKs utmättnings- borgenärer (s.k. direktkravs rätt). Såväl direkt tillämplig lagstiftning som ledning i rättspraxis saknas (rättsfallen NJA 1996 s. 400 och 2000 s. 48 gäller huruvida ett juridiskt biträde med förbigående av sin uppdragsgivare kan ta i anspråk uppdragsgivarens rättsskydds försäkring).

Olika uppfattningar om vad som på ett mer generellt plan är en lämplig och försvarlig ordning i täckningsförhållanden har kommit till uttryck i rättslitteraturen (se t.ex. Zackariasson, Direktkrav, 1999, Ulfbeck, Kontraktets relativitet, Köpenhamn 2000 och Tørum, Direktkrav, Oslo 2007). Frågan är därför av prejudikatintresse.

TB har visserligen inte – utöver en hänvisning till NJA 1996 s. 400 – utvecklat någon rättslig argumentering till stöd för att han till följd av en direktkravs rätt skulle ha rätt till de utmätta medlen. Enligt 49 kap. 14 § 3 rättegångsbalken ska

emellertid prövningstillstånd i hovrätt meddelas om det är av vikt för ledning av rättstillämpningen att överklagandet prövas av högre rätt. Regeln är alltså, till skillnad från vad som gäller i Högsta domstolen, obligatorisk. Det måste därför åvila hovrätterna ett visst ansvar för att på eget initiativ uppmärksamma om ett överklagat mål rymmer någon fråga av prejudikatintresse. Därvid är att märka, att kraven för prejudikatdispens måste anses vara något lägre ställda i hovrätt än i Högsta domstolen.

NJA 2009 N 14

2009-04-29 Ö 5147-08

Tillstånd till prövning i hovrätt av mål om utmätning

/.../ I målet aktualiseras frågor som inte har berörts i lagförarbeten och doktrin. Det gäller bl.a. hur bestämmelsen i 5 kap. 1 § 7 [utsökningsbalken] skall tillämpas i fråga om utgifter som inte skall betalas varje månad utan förfaller till betalning med längre tidsintervaller samt hur utmätningsskyddet enligt den bestämmelsen förhåller sig till reglerna om förbehållsbelopp vid utmätning av lön och därvid, i synnerhet, hur bestämmelsen skall tillämpas när påträffade bankmedel har sparats för betalning av kostnader som har beaktats när förbehållsbeloppet vid utmätning av lön har bestämts. Det är av vikt för ledning av rättstillämpningen att dessa frågor prövas av högre rätt.

NJA 2009 N 11

2009-04-02 Ö 3972-08

Tillstånd till prövning i hovrätt av mål om handläggningsform i tvistemål

Frågan i hovrätten gällde huruvida målet vid tingsrätten skulle handläggas enligt 1 kap. 3 d § första stycket rättegångsbalken eller, på grund av undantagsregeln i andra stycket, enligt allmänna regler. Frågan om undantagsregelns tillämpningsområde har endast i ringa mån blivit belyst i rättspraxis (jfr rättsfallen NJA 1990 s. 152 samt RH 1980:53 och 1995:122). Det får anses vara av vikt för ledning av rättstillämpningen att frågan prövas av högre rätt.

<i>Övriga beslut</i>

2012-06-21 Ö 173-12

Tillstånd till prövning i hovrätt av mål om kostnader för umgängesresor

I målet aktualiseras bl.a. frågan om skyldigheten enligt 6 kap. 15 b § föräldrabalken att ta del i kostnader för resor även kan omfatta kostnad för hotellvistelse eller någon annan övernattning. Vägledande praxis från Högsta domstolen i frågan saknas (jfr prop. 1997/98:7 s. 118 och RH 2001:44). Det är därför av vikt för ledning av rättstillämpningen att målet prövas av högre rätt.

2012-05-08 Ö 4325-11

Tillstånd till prövning i hovrätt av mål om hävning av mönsterskydd

BW innehar en svensk registrering av mönster avseende en skorstenshuv (registreringsnummer 78136). Mönstret registrerades den 30 mars 2005. JLM Försäljning AB tillverkar och säljer skorstensskydd. Sedan Bengt Wulf i november 2009 skrivit till JLM Försäljning AB och anfört att bolaget gjorde sig skyldigt till intrång i hans mönsterrätt, väckte JLM Försäljning AB talan vid

tingsrätten och yrkade att tingsrätten skulle häva registreringen. BW bestred yrkandet. Tingsrätten biföll talan och hävde mönsterregistreringen.

BW överklagade till hovrätten, som har beslutat att inte meddela prövningstillstånd.

BW har yrkat att Högsta domstolen ska meddela prövningstillstånd i hovrätten.

Enligt 2 § första stycket mönsterskyddslagen (1970:485) kan någon få mönsterrätt endast om mönstret är nytt och särpräglat. Ett mönster anses ha särprägel om en kunnig användares helhetsintryck av mönstret skiljer sig från helhetsintrycket av varje annat mönster som – såvitt här är av intresse – har gjorts allmänt tillgängligt före dagen för registreringsansökan (2 § tredje stycket). I 3 och 3 a §§ regleras närmare förutsättningarna för att ett mönster ska anses ha gjorts allmänt tillgängligt. I 4 a § föreskrivs att mönsterrätt inte får omfatta sådana detaljer i en produkts utseende som uteslutande är bestämda av produktens tekniska funktion eller som måste återskapas exakt till formen och dimensionerna för att den produkt som mönstret avser ska gå att mekaniskt ansluta till eller placera i, kring eller mot en annan produkt så att båda produkterna fyller sin funktion.

I detta mål är frågan om registreringen av Bengt Wulfs mönsterrätt ska hävas. Prövningen innefattar bl.a. om mönstret har särprägel i enlighet med 2 § mönsterskyddslagen och i vilken utsträckning detaljer i skorstenshuvens uteslutande är bestämda av skorstenshuvens tekniska funktion i den mening som avses i 4 a §. Dessa bestämmelser fick sin nuvarande lydelse vid genomförandet av mönsterskyddsdirektivet 98/71/EG (se prop. 2001/02:121, SFS 2002:570) och har därefter inte varit föremål för Högsta domstolens bedömning. Det är av vikt för ledning av rättstillämpningen att högre rätt prövar de frågor som aktualiseras i målet. Redan av detta skäl ska tillstånd meddelas till målets prövning i hovrätten.

2012-05-07 Ö 5891-11

Tillstånd till prövning i hovrätt av mål om vårdnad

Sedan tingsrätten ogillat socialnämndens i Östersunds kommun talan om att vårdnaden om ALLs och GSs gemensamma barn M med stöd av 6 kap. 8 § föräldrabalken ska överflyttas från dem till de familjehemsföräldrar hos vilka M har sitt boende överklagade socialnämnden tingsrättens dom till hovrätten. Hovrätten har beslutat att inte meddela prövningstillstånd.

Det finns behov av vägledande avgöranden rörande tillämpningen av 6 kap. 8 § föräldrabalken. Tillstånd till målets prövning i hovrätten bör därför meddelas.

2012-04-26 Ö 850-12

Tillstånd till prövning i hovrätt av mål om skuldsanering

Frågan i målet är om gäldenärens hustrus tillgångar är så stora att det på den grunden bör anses oskäligt att bevilja skuldsanering. Det saknas tillräcklig praxis i denna fråga (se prop. 1993/94:123 s. 96 f. och RH 2010:59). Tillstånd till målets prövning i hovrätten bör därför meddelas.

2012-04-23 Ö 5016-10**Tillstånd till prövning i hovrätt av mål om hastighetsöverträdelse**

SF har, som det får förstås, yrkat att Högsta domstolen meddelar tillstånd till målets prövning i hovrätten. Hon har anfört bl.a. att det inte är hon som kört den aktuella bilen och har åberopat ett tidigare inlämnat fotografi att jämföras med fartkamerans bild.

Riksåklagaren har tillstyrkt att prövningstillstånd i hovrätten beviljas och anfört att det kan ifrågasättas om målet verkligen var lämpligt att avgöras på handlingarna vid tingsrätten med hänsyn till utredningen. Mot bakgrund av SFs invändning att det inte var hon som kört bilen kan det inte uteslutas att den omständigheten att målet avgjordes på handlingarna i stället för efter huvudförhandling inverkade på målets utgång. Därutöver har riksåklagaren hänvisat till att bestämmelserna i 45 kap. 10 a § rättegångsbalken om möjligheten att avgöra brottmål utan huvudförhandling är relativt nya och att vägledande uttalanden saknas, varför det även finns skäl för prejudikatdispens.

Det finns skäl att hovrätten prövar målet i båda de nämnda hänseendena. Med ändring av hovrättens beslut meddelar Högsta domstolen tillstånd till målets prövning i hovrätten.

2012-03-13 Ö 5038-11**Tillstånd till prövning i hovrätt av mål om tvistig fordran i konkurs**

Målet gäller frågan om en upplåtelse av företagshypotek har blivit sakrättsligt gällande. Det är av vikt för ledning av rättstillämpningen att denna fråga belyses ytterligare av högre rätt (jfr NJA 2000 s. 88, NJA 2007 s. 413 och NJA 2008 s. 684).

2012-03-02 Ö 4776-11**Tillstånd till prövning i hovrätt av mål om klander av beslut vid föreningsstämma**

/.../ Målet gäller föreningens skyldighet att avsätta medel enligt 19 § lagen om förvaltning av samfälligheter. Frågan är om denna skyldighet behöver fullgöras trots att föreningen inte angett grunderna för en sådan avsättning i stadgarna, se 28 § i lagen. Det är av vikt för ledning av rättstillämpningen att frågan prövas av högre rätt.

2012-02-15 Ö 4389-11**Tillstånd till prövning i hovrätt av mål om äganderättsutredning berörande vissa holmar och skär i Norrtälje kommun**

Lantmäteriet genomförde på uppdrag av länsstyrelsen i Stockholms län äganderättsutredningar avseende de s.k. kronoholmarna i Stockholms skärgård. Den i målet aktuella utredningen avser holmar och skär i Norrtälje kommun.

ML och Ts äger Håkanskär 1:1 och gjorde vid äganderättsutredningen anspråk på ett skär benämnt Bräsken. Lantmäteriet kom dock i sin utredning fram till att Bräsken skulle tillhöra staten.

ML och TS överklagade till Nacka tingsrätt, fastighetsdomstolen, som genom utslag avlog deras överklagande. Svea hovrätt meddelade inte prövningstillstånd.

Målet rör frågor om äganderätten till holmar och skär i allmänt vatten där dessa har använts för jakt och fiske av ägare av en angränsande fastighet. Ämnet har berörts i NJA II 1951 s. 364 ff. (jfr NJA II 1966 s. 382 ff.). Någon praxis från Högsta domstolen finns emellertid inte (jfr NJA 2003 C 44).

Det är av vikt för ledning av rättstillämpningen att dessa frågor prövas av högre rätt.

2012-02-09 Ö 1665-11

Tillstånd till prövning i hovrätt av mål om fel vid köp av båt m.m.

/.../ Det saknas vägledande praxis om möjligheten att i konsumentsammanhang göra en analog tillämpning av 20 § köplagen (1990:931) eller annars om betydelsen av att en konsument undersökt varan före köpet.

Det är av vikt för ledningen av rättstillämpningen att denna fråga prövas av högre rätt.

2012-01-11 Ö 2583-11

Tillstånd till prövning i hovrätt av mål om ersättning enligt lagen om ersättning vid frihetsberövanden och andra tvångsåtgärder

/.../ Det saknas klagande rättspraxis om huruvida ersättning enligt lagen om ersättning vid frihetsberövanden och andra tvångsåtgärder ska utgå då någon frihetsberövats på grund av en begäran om utlämning till annan stat och begäran sedan avslagits med hänvisning till att sannolika skäl att personen begått gärningen inte kunde anses föreligga (jfr prop. 1979/80:121 s. 9 f. och Justitiekanslerns beslut 2004-11-01, dnr 346-04-41). Det är av vikt för ledning av rättstillämpningen att denna fråga prövas av högre rätt.

2011-12-21 Ö 636-11

Tillstånd till prövning i hovrätt av mål om ansökan om vitesföreläggande enligt 26 § sambolagen och 17 kap. 5 § äktenskapsbalken

Enligt 26 § sambolagen (2003:376) gäller bestämmelserna i 17 kap. 5 § äktenskapsbalken även vid tvist mellan sambor. Av det senare lagrummet framgår att bodelningsförrättaren vid behov ska se till att bouppteckning förrättas. Varje make ska uppge sina tillgångar och skulder. Om en make underlåter att lämna uppgifter till bouppteckningen, får domstolen på ansökan av bodelningsförrättaren förelägga och döma ut vite.

Tingsrätten har vid vite förelagt SH att till bodelningsförrättaren inkomma med fullständiga uppgifter om sina tillgångar och skulder och har även bedömt att SHs uppgiftsskyldighet omfattar tillgångarna och skulderna vid två datum som bodelningsförrättaren angett.

Enligt 49 kap. 14 § 3 rättegångsbalken ska hovrätten meddela prövningstillstånd, om det är av vikt för ledning av rättstillämpningen att överklagandet prövas av högre rätt. Rättsläget i fråga om tillämpning av 17 kap. 5 § äktenskapsbalken vid tvist mellan sambor är inte i alla delar klart. Så är det i fråga om när behov föreligger att förrätta bouppteckning och uppgiftsskyldighetens omfattning i ett

fall som det förevarande. Det är därför av vikt för ledning av rättstillämpningen att överklagandet prövas av högre rätt. Tillstånd till målets prövning i hovrätten bör därför meddelas.

2011-12-14 Ö 5696-10

Tillstånd till prövning i hovrätt av mål om fastställande av utdelningsförslag

/.../ Av 5 kap. 6 § första och tredje styckena utsökningsbalken framgår bl.a. att medel för begravning som tillfaller ett dödsbo på grund av en försäkring upp till ett visst belopp inte får utmätas, om det strider mot det angivna ändamålet. I bestämmelsens andra stycke anges att sedan medlen har betalats ut, gäller förbudet mot utmätning så länge de hålls avskilda.

Den i målet aktuella begravningshjälpen hade inte betalats ut vid konkursutbrottet och borde, när den sedermera betalades ut, inte ha tillförts konkursboet.

Under denna förutsättning uppstår frågan om begravningsbyrån kan anses ha en självständig rätt till de aktuella medlen och om denna rätt i så fall är att anse som en separationsrätt. Först måste dock ställning tas till om begravningsbyråns anspråk på bättre rätt till medlen än konkursboet kan prövas inom ramen för utdelningsförfarandet eller om en sådan prövning, som tingsrätten har angett, förutsätter en särskild talan (se NJA 1970 s. 32 och NJA 1985 s. 209 angående äldre rätt). Det är av vikt för ledning av rättstillämpningen att den frågan prövas av högre rätt.

2011-12-12 Ö 3578-11

Tillstånd till prövning i hovrätt av mål om fordran på grund av arrende

/.../ Målets utgång är i första hand beroende av vilken tolkning som görs av klausulen [*anm. i arrendekontraktet*]. Tingsrätten har tolkat klausulen till nackdel för fastighetsägarna, som har tillhandahållit arrendeavtalet. Klausuler av detta slag kan antas förekomma i andra liknande avtal.

Det är av vikt för ledning av rättstillämpningen att frågan om tolkning av klausulen prövas av högre rätt.

2011-11-18 Ö 4781-10

Tillstånd till prövning i hovrätt av mål om rättegångskostnader

/.../ I detta mål är fråga om rättegångskostnadens fördelning vid avskrivning på grund av återkallelse efter att svaranden ansökt om återvinning av Kronofogdemyndighetens utslag och i samband därmed gjort invändning om rättegångshinder på grund av skiljeavtal. Det är av vikt för ledning av rättstillämpningen att denna fråga prövas av högre rätt.

2011-11-17 Ö 3134-11

Tillstånd till prövning i hovrätt av mål om fordran

– gransknings- och prejudikatdispens (= redovisas under båda)

/.../ Klargörande rättspraxis saknas om vem som har bevisbördan när den ena parten påstår att ett överlämnat belopp utgör ett lån och den andra parten att det rör sig om en gåva. Det är av vikt för ledning av rättstillämpningen att denna fråga prövas av högre rätt.

Inte heller går det att bedöma riktigheten av det slut som tingsrätten har kommit till utan en prövning i hovrätten.

2011-09-20 Ö 2650-11

Tillstånd till prövning i hovrätt av mål om inskrivning av jakträtt

/.../ Enligt 23 kap. 2 § första stycket 10 jordabalken ska en ansökan om inskrivning avslås om det är uppenbart att upplåtelsen är ogiltig eller av annat skäl inte kan göras gällande.

Enligt föreningens stadgar krävs ett beslut av stämman för att en upplåtelse av jakträtt ska berättiga till jakt. Frågan i målet är om inskrivning ska vägras enligt 23 kap. 2 § första stycket 10 jordabalken i avsaknad av sådant beslut.

Det är av vikt för ledning av rättstillämpningen att frågan prövas av högre rätt.

2011-08-11 Ö 4128-10

Tillstånd till prövning i hovrätt av mål om fördelningsbeslut

/.../ I målet aktualiseras frågan om inroparens rätt att återfå handpenningen när fastigheten har försämrats mellan auktionen och tillträdet. Det saknas vägledande praxis från Högsta domstolen i denna fråga (jfr RH 1991:22, RH 1994:104, prop. 1971:20 s. 240 ff., Torkel Gregow, Utsökningsrätt, 3 uppl. 1996, s. 285 f. och Torgny Hästad i Rättsvetenskapliga studier tillägnade Carl Hemström, 1996, s. 93 ff.). Av den anledningen får det anses vara av vikt för ledning av rättstillämpningen att målet prövas av högre rätt.

2011-06-30 Ö 2067-11

Tillstånd till prövning i hovrätt av mål om klander av föreningsstämmobeslut

/.../ Frågan i målet är vad som ska anses som verksamhet som ligger inom en samfällighetsförenings ändamål. Denna fråga har prövats i ett refererat hovrättsfall (RH 47:80). Den situation som är för handen i föreliggande mål är annorlunda och andra frågor aktualiseras än i hovrättsfallet.

Det saknas tillräcklig praxis om var gränsen går för vad som ligger inom ramen för en samfällighets verksamhetsföremål, och det är därför av vikt för ledningen av rättstillämpningen att frågan klarläggs ytterligare.

2011-06-20 Ö 751-11

Tillstånd till prövning i hovrätt av mål om fastställande av lägsta pris vid försäljning genom offentlig auktion enligt lagen (1904:48 s.1) om samäganderätt

Det saknas tillräcklig praxis om hur lägsta pris enligt 9 § lagen (1904:48 s. 1) om samäganderätt ska bestämmas. Det är därför av vikt för ledning av rättstillämpningen att denna fråga belyses ytterligare av högre rätt.

2011-06-08 Ö 4831-10

Tillstånd till prövning i hovrätt av mål om klander om bodelning och arvsskifte

I målet aktualiseras de närmare förutsättningarna för efterarvinges vederlagsrätt enligt 3 kap. 3 § första stycket ärvdabalken när efterlevande make genom gåva eller annan därmed jämförlig handling minskat sin egendom. Det saknas vägledande praxis rörande bedömningen av om en sådan handling vidtagits utan

tillbörlig hänsyn till efterarvinge och om minskningen varit väsentlig. Tillstånd till målets prövning i hovrätten bör därför meddelas.

2011-06-07 Ö 2179-11

Tillstånd till prövning i hovrätt av mål om hinder mot verkställighet

/.../ I ärendet aktualiseras bl.a. frågan om uttrycket ”är bosatt utomlands” innebär att Försäkringskassan inträder i barnets rätt till underhållsbidrag enbart för tid som den bidragsskyldige har bott utomlands, eller om Försäkringskassans rätt även gäller underhållsbidrag som förfaller till betalning efter det att den underhållsskyldige har bosatt sig i Sverige. Frågan har inte getts något tydligt svar i lagmotiven (se prop. 1995/96:208 s. 70 och 97). Den har inte heller behandlats i rättspraxis eller i den juridiska litteraturen. Redan av den anledningen får det anses vara av vikt för ledning av rättstillämpningen att överklagandet prövas av högre rätt.

2011-05-25 Ö 2363-10

Tillstånd till prövning i hovrätt av mål om återkrav av felaktig utbetalning

– granskningsdispens och prejudikatdispens (= redovisas under båda)
Det går inte att bedöma riktigheten av det slut som tingsrätten har kommit till. Det är vidare av vikt för ledning av rättstillämpningen att överklagandet prövas av högre rätt.

2011-03-30 Ö 162-10

Tillstånd till prövning i hovrätt av mål om skadestånd på grund av obehörig vinst

/.../ Högsta domstolen har i tidigare fall haft att ta ställning till likartade frågor, när en hyresgäst fortsatt att använda en lokal efter det att den avtalade hyrestiden har löpt ut (NJA 1993 s. 13 och 2007 s. 519, jfr NJA 1999 s. 617). I det nu aktuella målet kan emellertid delvis andra frågor uppkomma, vilka är obesvarade i rättstillämpningen. Det gäller bl.a. huruvida och i så fall enligt vilka civilrättsliga principer ersättning ska utges under ett pågående avtalsförhållande för användning av större lokalytor än vad parterna ursprungligen har avtalat om.

Redan av den anledningen är det av vikt för ledning av rättstillämpningen att målet prövas av högre rätt.

2011-01-26 Ö 1220-10

Tillstånd till prövning i hovrätt av mål om fråga om talan väckts mot rätt part

/.../ I fråga om mål om tomträttsavgäld ska enligt 13 kap. 24 § jordabalkens expropriationslagen (1972:719) gälla i tillämpliga delar. När det gäller frågan om vem som en fastighetsägare i ett mål som detta ska vända sig mot framgår det av 5 kap. 11 § expropriationslagen att talan kan riktas mot den för vilken lagfart senast är beviljad eller sökt, även om denne före talans väckande har överlätit fastigheten. /.../

Den aktuella situationen föranleder flera tillämpningsfrågor. En fråga är om bestämmelsen i 5 kap. 11 § expropriationslagen ger utrymme för att talan förs mot både överlåtaren och förvärvaren och om det i så fall gäller i den aktuella situationen. Om så är fallet uppkommer, när talan väckts i rätt tid mot överlåtaren men inte mot förvärvaren, frågan om den senare kan dras in i processen. Och om talan inte får föras mot både överlåtaren och förvärvaren uppkommer frågan om vem av överlåtaren och förvärvaren som talan ska föras

mot, när visserligen överlåtaren har lagfart men förvärvaren sökt inskrivning av sitt förvärv (lagfart). Vidare uppkommer frågan om – när talan väckts mot fel part – det kan tänkas att fastighetsägaren, eventuellt under vissa förutsättningar, har en viss kortare tilläggsfrist på sig för att väcka talan mot rätt part efter det att det uppdagats att talan väckts mot fel part.

Mot bakgrund av det anförda är det av vikt för ledningen av rättstillämpningen att målet prövas av högre rätt.

2010-12-22 Ö 3955-10

Tillstånd till prövning i hovrätt av mål om avvisande av konkursansökan m.m.

CR är inte folkbokförd i Sverige. I målet finns uppgifter såväl om att han är bosatt i London som om att han är bosatt i Thailand. Det föranleder frågan om vilken av parterna som har att visa att platsen för CR huvudsakliga intressen finns inom Europeiska unionen. Av betydelse för den frågan är också om CR kan anses driva näringsverksamhet i Sverige. Tillstånd till målets prövning i hovrätten bör därför meddelas.

2010-09-17 Ö 1771-10

Tillstånd till prövning i hovrätt av mål om ersättning för vidtagen rättelse enligt 18 § lagen (2006:806) om provtagning på djur m.m.

Sedan Jordbruksverket beslutat att samtliga dovvilt i APs hägn skulle slaktas har viltet avlivats av en jägare, TE, som anlåtats av verket. Tvisten gäller huvudsakligen APs skyldighet att ersätta Jordbruksverket för kostnaderna för detta.

APs invändning om att Jordbruksverkets ersättningsanspråk skulle reduceras med de slaktade djurens köttvärde har ogillats av tingsrätten med motiveringen att han har rätt att vända sig mot TE för ersättning. Fråga är såvitt kan förstås om ett anspråk på värdeersättning. Oberoende av hur det förhåller sig med TEs ersättningskyldighet i det hänseendet uppkommer frågan om verket såsom TEs uppdragsgivare är ansvarig för ett sådant anspråk. Hur frågan ska bedömas rättsligt framstår inte som alldeles klart. Det är därför av vikt för ledningen av rättstillämpningen att målet prövas av hovrätten.

2010-09-17 Ö 1669-10

Tillstånd till prövning i hovrätt av mål om avvisande av talan

/.../ Av 23 kap. 5 § första stycket ärvdabalken jämförd med 17 kap. 8 § andra stycket äktenskapsbalken följer att en dödsbodelägare som vill klandra ett arvsskifte ska väcka talan mot samtliga övriga delägare i boet.

Av rättsfallet NJA 1979 s. 448 följer att, när flera dödsbodelägare gemensamt väcker klandertalan, de inte behöver föra talan mot varandra. Om det gäller också när en av dödsbodelägarna får sin talan avvisad har inte varit föremål för prövning. Det får därför anses vara av vikt för ledningen av rättstillämpningen att målet prövas av hovrätten.

2010-09-17 Ö 1245-10

Tillstånd till prövning i hovrätt av mål om bättre rätt till fastighet

/.../ I målet aktualiseras frågan när en säljare av en fastighet blir bunden av den av honom undertecknade köpehandlingen. I förevarande fall är köparen ett

dödsbo. Sedan samtliga dödsbodelägare skrivit under köpehandlingen har denna – eftersom en av delägarna var omyndig – lämnats till överförmyndarnämnden som tecknat sitt godkännande på handlingen. Frågan är om det förhållandet att handlingen vederbörligen undertecknad och godkänd funnits tillgänglig hos överförmyndaren räcker för att säljaren ska bli bunden. Den i målet aktuella situationen skiljer sig något från de fall som var föremål för prövning i NJA 2000 s. 747 I och II. Det får anses vara av vikt för ledningen av rättstillämpningen att målet prövas av hovrätten.

2010-08-04 Ö 1125-10

Tillstånd till prövning i hovrätt av mål om skadestånd

/.../ TJ begärde ersättning enligt lagen (1998:714) om ersättning vid frihetsberövanden och andra tvångsåtgärder. Justitiekanslern tillerkände honom ersättning med sammanlagt 25 000 kr för lidande. Ersättningen begränsades jämfört med vad som normalt utgår framför allt på grund av omfattningen av tidigare frihetsberövanden som han utsatts för.

TJ har väckt talan mot staten vid Stockholms tingsrätt med yrkande om ytterligare 24 000 kr i ersättning. Tingsrätten lämnade dock käromålet utan bifall med motiveringen att hans tidigare frihetsberövanden gjorde hans lidande av ett frihetsberövande mindre. Han överklagade till Svea hovrätt, som inte meddelade prövningstillstånd.

Det saknas vägledande praxis om hur tidigare frihetsberövanden ska påverka ersättningen enligt 1998 års lag. Det är av vikt för ledningen av rättstillämpningen att denna fråga prövas av högre rätt.

2010-07-29 Ö 275-10

Tillstånd till prövning i hovrätt av mål om ledningsrätt

Ledningsrätt får inte upplåtas om det sökta ändamålet bör tillgodoses på annat sätt eller om nackdelarna från allmän eller enskild synpunkt överväger fördelarna. Vid denna prövning ska en allmän behovs- och lämplighetsprövning göras. Bestämmelsens främsta betydelse är att skydda motstående enskilda intressen. Det saknas vägledande praxis från Högsta domstolen i frågan hur denna avvägning ska göras. Mot denna bakgrund och med hänsyn till den i förevarande mål aktualiserade frågans betydelse får det anses vara av vikt för ledning av rättstillämpningen att målet prövas av högre rätt.

2010-06-24 Ö 4536-09

Tillstånd till prövning i hovrätt av mål om avvisande av talan

Högsta domstolen har i rättsfallet NJA 1997 s. 62, som gällde klander av bodelning, uttalat att frågan om en taleändring som är tillåten enligt rättegångsbalken ska få göras även efter talefristen torde få lösas utifrån en tolkning av varje enskild regel om talefrist. En utgångspunkt för tolkningen bör enligt Högsta domstolen vara att en taleändring som är tillåten enligt rättegångsbalken får göras även efter talefristens utgång om inte särskilda ändamålsskäl talar i annan riktning.

I detta mål är frågan om den som klandrat en slutredovisning i konkurs har rätt att efter klanderfristens utgång ändra sin talan och yrka skadestånd mot förvaltaren. Det är av vikt för ledning av rättstillämpningen att denna fråga prövas av högre rätt.

2010-06-08 Ö 4416-09**Tillstånd till prövning i hovrätt av mål om ledningsrätt**

/.../ Det saknas vägledande praxis från Högsta domstolen i frågan om ledningsrätt kan upplåtas för endast en teknikbod, vars användning förutsätter tillgång till en annan anläggning i ett elektroniskt kommunikationsnät som i sin tur inte är upplåten med ledningsrätt (jfr prop. 2003/04:136 s. 13 f. och 28 f.). Redan av den anledningen får det anses vara av vikt för ledning av rättstillämpningen att överklagandet från HI3G Access AB prövas av högre rätt (jfr även inhämtat yttrande från Lantmäteriet, bilaga).

2010-05-03 Ö 5932-09**Tillstånd till prövning i hovrätt av mål om försäljning av bostadsrätt**

Högsta domstolen har i rättsfallet NJA 1995 s. 478 funnit att lagen (1904:48 s. 1) om samäganderätt i sina väsentliga delar är analogt tillämplig på bostadsrätt (jfr NJA 2006 s. 678). Majoriteten i 1995 års avgörande ansåg emellertid, huvudsakligen av familjerättsliga skäl, att en motsvarande tillämpning av den s.k. indragningsregeln i 8 kap. 8 § utsökningsbalken inte borde äga rum. Högsta domstolens ställningstagande har, som också Skatteverket anfört i sitt överklagande till hovrätten, ifrågasatts i den juridiska litteraturen där man mot bakgrund av värdeutvecklingen på bostadsmarknaden och med hänvisning till pleniavgörandet NJA 2007 s. 455 även vid bostadsrätt har efterlyst ett större hänsynstagande till indragningsregelns processekonomiska funktion. Mot denna bakgrund får det anses vara av vikt för ledning av rättstillämpningen att Skatteverkets överklagande av tingsrättens beslut prövas av högre rätt.

2009-12-01 Ö 4304-09**Tillstånd till prövning i hovrätt av mål om rättshjälp**

/.../ Frågan i hovrätten gällde bl.a. tillämpningen av 9 § andra stycket rättshjälpslagen (1996:1619). Enligt denna bestämmelse får, om den rättssökande saknar rättsskydd men med hänsyn till sitt försäkringsskydd i övrigt eller sina ekonomiska eller personliga förhållanden borde ha haft ett sådant skydd, rättshjälp beviljas endast om det finns särskilda skäl med hänsyn till angelägenhetens art och betydelse för den rättssökande. Bestämmelsens tillämpning har endast i ringa mån blivit belyst i rättspraxis (jfr t.ex. NJA 2001 s. 135). Det får anses vara av vikt för ledning av rättstillämpningen att frågan om det finns förutsättningar att bevilja LK rättshjälp prövas av högre rätt.

2009-11-30 Ö 3059-09**Tillstånd till prövning i hovrätt av fråga om rättshjälp**

Målet gäller en ansökan om rättshjälp i en angelägenhet som vid tingsrätten ska avgöras av en lagfaren domare enligt 1 kap. 3 d § rättegångsbalken. Enligt 11 § 4 rättshjälpslagen (1996:1619) får rättshjälp i en sådan angelägenhet beviljas endast om det finns särskilda skäl. Särskilda skäl kan föreligga t.ex. med hänsyn till den sökandes personliga förhållanden eller till att tvisten kräver en kvalificerad rättslig bedömning.

DB har som skäl för att rättshjälp ska beviljas anfört omständigheter som är hänförliga både till hans personliga förhållanden och till frågan om tvisten kräver en kvalificerad rättslig bedömning. Frågan om under vilka förhållanden sådana

omständigheter som han anfört kan utgöra särskilda skäl är föga belyst i praxis, den juridiska litteraturen eller i förarbetena till rättshjälpslagen. Det får därför anses vara av vikt för ledning av rättstillämpningen att högre rätt prövar frågan om det han anfört kan föranleda att rättshjälp beviljas.

2009-11-30 Ö 395-09

Tillstånd till prövning i hovrätt av mål om avvisande av talan m.m.

Frågan vad som krävs för att ett bolag som har upplösts genom likvidation skall anses ha rättskapacitet och partsbehörighet är otillräckligt belyst i rättspraxis. Mot denna bakgrund är det av vikt för ledning av rättstillämpningen att målet prövas av högre rätt.

2009-11-18 Ö 1457-09

Tillstånd till prövning i hovrätt av mål om skuldsanering

Det saknas vägledande praxis beträffande frågan om en efter beslutad skuldsanering erhållen rätt till laglott kan anses innebära en sådan förbättring av gäldenärens ekonomiska förhållanden som avses i 24 § första stycket 5 skuldsaneringslagen (2006:548). Mot denna bakgrund får det anses vara av vikt för ledning av rättstillämpningen att BT's överklagande av tingsrättens beslut prövas av högre rätt.

2009-06-29 Ö 2562-09

Tillstånd till prövning i hovrätt av mål om utmätning

Skatteverket har tillstyrkt att prövningstillstånd i hovrätten beviljas och anfört att det är av vikt för ledningen av rättstillämpningen att högre rätt prövar vilka förutsättningar som krävs för att en andel av en bostadsrätt skall kunna utmätas.

Med ändring av hovrättens beslut meddelar Högsta domstolen tillstånd till målets prövning i hovrätten.

Extraordinär dispens

<i>Referat</i>

NJA 2011 s. 712

2011-10-26 Ö 5964-10

Tingsnotarie har ansetts inte vara behörig att i visst fall pröva ansökan om försättande i konkurs.

NJA 2011 s. 396

2011-06-17 Ö 1892-10

Ett grovt rättegångsfel har förekommit i tingsrätten, vars dom överklagades. Det har ansetts att hovrätten inom ramen för tillståndsprövningen inte ska vidta åtgärder för att avhjälpa felet. NJA 2010 s. 342 II.

NJA 2011 s. 24

2011-03-16 Ö 5374-10

Prövningstillstånd i hovrätt. En femtonårig pojke har dömts för grov misshandel till böter och överklagat domen. Synnerliga skäl har ansetts föreligga att pröva överklagandet.

NJA 2010 s. 342

2010-06-10 Ö 4919-08 och Ö 1302-10

Fråga om hovrätt bort meddela prövningstillstånd på grund av synnerliga skäl när rättegångsfel förekommit i tingsrätten. Felets inverkan på målets utgång (I = Ö 4919-08). Avhjälpan i hovrätten (II = Ö 1302-10).

<i>Notiser</i>

NJA 2011 N 44

2011-10-19 Ö 3804-11

Tillstånd till prövning i hovrätt av mål om förordnande av skiftesman

/.../ Av allmänna civilrättsliga principer följer att ett godkännande av testamente får till följd att testamentet i princip blir gällande mot den arvinge som har lämnat godkännandet. Skulle testamentet vara ogiltigt avhjälps således ogiltigheten i förhållande till den arvingen. Till följd av sitt godkännande är UBC i enlighet med testamentet inte längre dödsbodelägare. Den klandertalan som HC har väckt och vunnit bifall till gäller i förhållande till honom och får inte till följd att UBC återinträder som dödsbodelägare.

Enligt 23 kap. 5 § ärvdabalken ska rätten på en delägars begäran förordna någon att vara skiftesman. UBC har alltså saknat behörighet att ansöka om förordnande av skiftesman. Den omständigheten att tingsrätten trots detta har prövat ärendet i sak får anses utgöra synnerliga skäl för att överklagandet prövas av hovrätten.

NJA 2010 N 60

2010-12-07 Ö 1270-10

Tillstånd till prövning i hovrätt av mål om avskrivning av mål

Målet gällde samma sak som N 59 och avgjordes på samma sätt

NJA 2010 N 59

2010-12-07 Ö 1269-10

Tillstånd till prövning i hovrätt av mål om avskrivning av mål

Stockholms Konserthusstiftelse ansökte om betalningsföreläggande och vanlig handräckning mot Heart of Jeans AB. Sedan bolaget bestritt ansökningen överlämnades målet till tingsrätten, som utfärdade ett föreläggande för bolaget att yttra sig. Något bevis om delgivning kom inte in till tingsrätten, men bolaget ställde ombud för sig i rättegången.

Under handläggningen vid tingsrätten försattes Heart of Jeans AB i konkurs. Konkursboet förklarade sig inte vilja inträda i rättegången. Stockholms Konserthusstiftelse återkallade då sin talan och tingsrätten avskrev målet utan att först bereda konkursbolaget tillfälle att yttra sig.

/.../ Åtgärden att i det förevarande fallet avskrivna målet utan att först låta Heart of Jeans AB i konkurs yttra sig utgör ett sådant rättegångsfel som medför att det föreligger synnerliga skäl för att överklagandet ska prövas av hovrätten.

NJA 2010 N 28

2010-07-01 Ö 4366-09

Tillstånd till prövning i hovrätt av ärende om upphörande av förvaltarskap

/.../ Om en person för vilken förvaltarskap har anordnats enligt föräldrabalken ansöker om att förvaltarskapet ska upphöra och det av handlingarna i ärendet framgår att överförmyndarnämnden anser att behov av förvaltarskap fortfarande föreligger, är ärendet att anse som tvistigt. Det kan då inte avgöras av en tingsnotarie.

Det anförda innebär att det förekom ett grovt rättegångsfel i ärendet i tingsrätten. Ett rättegångsfel som består i bristande domförhet kan i allmänhet antas ha inverkat på målets utgång (se bl.a. NJA 2004 s. 65). Det saknas skäl för en annan bedömning i detta fall. Det finns därför synnerliga skäl att pröva överklagandet i hovrätten.

Övriga beslut

2012-04-18 Ö 1443-11

Tillstånd till prövning i hovrätt av mål om snatteri

/.../ Deltagande genom telefon eller videokonferens får inte ske om det är olämpligt med hänsyn till ändamålet med personens inställelse och övriga omständigheter. Vid bedömningen ska beaktas vilken roll personen har, målets karaktär och vad som ska avhandlas vid sammanträdet. Vidare måste bevisningen kunna värderas på ett tillfredsställande sätt också om bevisupptagningen sker genom telefon eller videokonferens. (Prop. 2004/05:131 s. 225 f.)

I det föreliggande fallet utgjorde vittnesförhören den enda bevisning som åklagaren åberopade till styrkande av åtalet. Vittnenas uppgifter var således av avgörande betydelse i målet. Bedömningen av vittnesuppgifterna framstår inte som helt okomplicerad. Mot den bakgrunden var det olämpligt att höra samtliga vittnen per telefon. Tingsrättens handläggning måste anses innefatta ett sådant rättegångsfel att synnerliga skäl för att överklagandet prövas av hovrätten föreligger (jfr NJA 1997 s. 822 och NJA 1998 s. 862).

2011-11-22 Ö 2400-11

Tillstånd till prövning i hovrätt av mål om fastighetsreglering

/.../ Svea hovrätt har i ett yttrande bekräftat att IWs skrift, i vilken hon kompletterade sitt överklagande, samt bilagor till denna skrift felaktigt kom att registreras i ett annat mål. Detta ledde till att handlingarna inte var kända för de ledamöter som deltog i det överklagade avgörandet.

Det som har framkommit om hovrättens handläggning är att bedöma som ett sådant rättegångsfel som bör föranleda att målet visas åter till hovrätten för ny handläggning.

2011-09-26 Ö 3048-11**Tillstånd till prövning i hovrätt av mål om avvisande av ansökan om äktenskapsskillnad**

/.../ Äktenskap upplöses enligt 1 kap. 5 § äktenskapsbalken genom den ena makens död eller genom äktenskapsskillnad. Det yrkande om äktenskapsskillnad som MFS framställt i tingsrätten har framstått som självmotsägande eller möjligen som endast ett uttryck för bristande kännedom om nämnda bestämmelse. Först sedan hon överklagat tingsrättens avvisningsbeslut har hon tydligt uttryckt att hon genom att väcka talan önskat få fastställt att hennes äktenskap med HAM inte längre består.

Äktenskapsmål är enligt 14 kap. 1 § äktenskapsbalken mål om äktenskapsskillnad och mål där talan förs om fastställelse av att ett äktenskap består eller inte består. Något hinder att enligt denna bestämmelse pröva om MFS s äktenskap med HAM består föreligger inte. Även med de knapphändiga uppgifter som hon lämnat i tingsrätten har möjligheten att det varit en dylik förklaring som hon eftersträvat legat nära till hands. Målet är indispositivt och frågan om hennes äktenskap har vittgående rättsverkningar. Det har åvilat tingsrätten att inom ramen för sin materiella processledning försöka klargöra den närmare bakgrunden till hennes yrkande och i förekommande fall upplysa henne om de rättsliga möjligheter som står henne till buds innan förutsättningarna för avvisning prövades. Detta har, såvitt framgår, tingsrätten inte gjort. Det föreligger därför synnerliga skäl att pröva hennes överklagande i hovrätten.

2011-05-06 Ö 5086-10**Tillstånd till prövning i hovrätt av mål om förseelse mot trafikförordningen**

/.../ Tingsrätten har tillämpat fel lagstiftning genom att döma till penningböter för en gärning som rätteligen skulle ha behandlats i administrativ ordning enligt lagen (1976:206) om felparkeringsavgift och förordningen om felparkeringsavgift. Hovrätten borde därför ha meddelat prövningstillstånd på grund av att synnerliga skäl för det förelåg.

2011-04-01 Ö 322-11**Tillstånd till prövning i hovrätt av mål om vårdnad m.m.**

/.../ Tingsrättens förordnande om umgänge i närvaro av kontaktperson utan tidsbegränsning strider mot tillämplig lagstiftning om umgängets stöd. Det föreligger därför synnerliga skäl för att överklagandet prövas av hovrätten.

Dispensgrund framgår inte m.m.

Referat

NJA 2011 s. 311

2011-06-08 Ö 5958-10

Hovrätten har meddelat prövningstillstånd beträffande en parts överklagande i fråga om vårdnad. Prövningstillstånd i hovrätten har i sådant fall ansetts i regel böra meddelas även beträffande den andra partens överklagande rörande vårdnad, boende och umgänge.

Notiser

NJA 2010 N 31

2010-06-06 Ö 185-10

Tillstånd till prövning i hovrätt av mål om avvisande av ansökan

HD har gått igenom handlingarna och funnit att det inte kommit fram skäl att bevilja prövningstillstånd i hovrätten.

Övriga beslut

2012-01-23 Ö 5955-11

Tillstånd till prövning i hovrätt av mål om interimistiskt beslut om säkerhetsåtgärd

Av handlingarna i målet framgår att tingsrättens anvisning för överklagande saknade upplysning om att prövningstillstånd krävdes i hovrätten och att klaganden inte heller på annat sätt blev underrättad om att hovrättens prövning av överklagandet var beroende av att prövningstillstånd beviljades. På grund härav, och då innehållet i överklagandet inte föranledde annat, borde hovrätten ha upplyst klaganden om att prövningstillstånd krävdes och gett henne tillfälle att komplettera överklagandet (jfr NJA 1986 s. 621 och NJA 2004 N 16). Eftersom hovrätten inte gjort detta, bör enligt grunderna för 55 kap. 15 § andra stycket och 50 kap. 28 § rättegångsbalken hovrättens beslut undanröjas och målet återförvisas till hovrätten för förnyad handläggning.

2011-11-29 Ö 1650-11 (avgjort av fem ledamöter men saknas i notisavdelningen)

Tillstånd till prövning i hovrätt av mål om brott mot knivförbudslagen

/.../ LC dömdes i tingsrätten för olovligt innehav av farligt föremål genom att han på Arlanda flygplats, som är allmän plats, av oaktsamhet innehade en batong, trots att detta inte var befogat.

LC överklagade tingsrättens dom. I överklagandet till hovrätten anförde han bl.a. att han med två av sina söner skulle flyga till Arvidsjaur för att besöka en gymnasieskola där en av hans söner var antagen. Det aktuella föremålet, som är ett fiskeredskap, hade han cirka två år dessförinnan tagit hand om åt sin brorson. Han hade sedan glömt redskapet i den väska han hade med sig som handbagage.

Han var inte medveten om att redskapet fanns i väskan eller att det rörde sig om ett vapen. Det fanns inte heller någon anledning för honom att använda detta.

Med hänsyn till omständigheterna fanns det anledning för hovrätten att meddela prövningstillstånd.

2011-10-17 Ö 4560-11

Tillstånd till prövning i hovrätt av mål om konkurs

Nova Security AB försattes i konkurs den 3 oktober 2011 på grund av en ansökan i bolagets namn undertecknad med namnet MP. MP, styrelseledamot och firmatecknare för bolaget, överklagade beslutet till hovrätten och gjorde gällande att han aldrig lämnat in någon ansökan om konkurs. Han ingav även en polisanmälan avseende urkundsförfalskning.

Hovrätten har inte meddelat prövningstillstånd.

I målet sådant det förelåg i hovrätten fanns det inget stöd för att avfärda MPs påstående om urkundsförfalskning som ogrundat. Tillstånd till målets prövning i hovrätten ska därför meddelas.

2011-05-05 Ö 5854-09

Tillstånd till prövning i hovrätt av mål om obehörigt avvikande från trafikolycksplats

Med ändring av hovrättens beslut meddelar Högsta domstolen tillstånd till målets prövning i hovrätten.

2010-12-15 Ö 2940-09

Tillstånd till prövning i hovrätt av mål om förseelse mot förordningen om kör- och vilotider m.m.

/.../ På av riksåklagaren anförda skäl meddelar Högsta domstolen, med ändring av hovrättens beslut, tillstånd till målets prövning i hovrätten.

Statens offentliga utredningar 2012

Kronologisk förteckning

1. Tre blir två! Två nya myndigheter inom utbildningsområdet. U.
2. Framtidens högkostnadsskydd i vården. S.
3. Skatteincitament för riskkapital. Fi.
4. Kompletterande regler om personuppgiftsbehandling på det arbetsmarknadspolitiska området. A.
5. Högskolornas föreskrifter. U.
6. Åtgärder mot fusk och felaktigheter med assistansersättning. S.
7. Kunskapsläget på kärnavfallsområdet 2012 – långsiktig säkerhet, haverier och global utblick. M.
8. Skadeståndsansvar och försäkringsplikt vid sjötransporter – Atenförordningen och försäkringsdirektivet i svensk rätt. Ju.
9. Förmån och fälla – nyanländas uttag av föräldrapenning. A.
10. Läsarnas marknad, marknadens läsare – en forskningsantologi. Ku.
11. Snabbare betalningar. Ju.
12. Penningtvätt – kriminalisering, förverkande och dispositionsförbud. Ju.
13. En sammanhållen svensk polis. Ju.
14. Ekonomiskt värde och samhällsnytta – förslag till en ny statlig ägarförvaltning. Fi.
15. Plan för framtagandet av en strategi för långsiktigt hållbar markanvändning. M.
16. Att angöra en kulturbrygga – för stöd till nyskapande kultur. Ku.
17. Psykiatrin och lagen – tvångsvård, straffansvar och samhällsskydd. S.
18. Så enkelt som möjligt för så många som möjligt. – den mjuka infrastrukturen på väg. N.
19. Nationella patent på engelska? N.
20. Kvalitetssäkring av forskning och utveckling vid statliga myndigheter. U.
21. Här finns mer att hämta – it-användningen i småföretag. N.
22. Mål för rovdjuren. M.
23. Mindre våld för pengarna. Ku.
24. Likvärdig utbildning – riksrekryterande gymnasial utbildning för vissa ungdomar med funktionsnedsättning. U.
25. Enklare för privatpersoner att hyra ut sin bostad med bostadsrätt eller äganderätt. S.
26. En ny brottsskadelag. Ju.
27. Färdplan för framtiden – en utvecklad flygtrafiktjänst. N.
28. Längre liv, längre arbetsliv. Förutsättningar och hinder för äldre att arbeta längre. S.
29. Sveriges möjligheter att ta emot internationellt stöd vid kriser och allvarliga händelser i fredstid. Fö.
30. Vital kommunal demokrati. Fi.
31. Sänkta trösklar – högt i tak Arbete, utveckling, trygghet. A.
32. Upphandlingsstödet framtid. S.
33. Gör det enklare! S.
34. Nya påföljder + kort presentation. Ju.
35. Stärkt skydd mot tvångsåktenskap och barnåktenskap. Ju.
36. Registerdata för forskning. Fi.
37. Kulturmiljöarbete i en ny tid. Ku.
38. Minska riskerna med farliga ämnen! Strategi för Sveriges arbete för en giftfri miljö. M.
39. Vägar till förbättrad produktivitet och innovationsgrad i anläggningsbranschen + Bilagedel. N.
40. Innovationsstödande verksamheter vid universitet och högskolor: Kartläggning, analys och förslag till förbättringar – en preliminär delrapport. U.
41. Innovationsstödande verksamheter vid universitet och högskolor: Kartläggning, analys och förslag till förbättringar – slutbetänkande. U.

42. Bättre behörighetskontroll. Ändringar i förordningen (2006:196) om register över hälso- och sjukvårdspersonal. S.
43. Konsumenten i centrum – ett framtida konsumentstöd. Ju.
44. Hemliga tvångsmedel mot allvarliga brott. Ju.
45. Kvinnor och barn i rättens gränsland. U.
46. Dammsäkerhet. Tydliga regler och effektiv tillsyn. N.
47. Harmoniserat inkomstbegrepp. Möjligheter att använda månadsuppgifter i social- och arbetslöshetsförsäkringarna. S.
48. Maritim samverkan. Fö.
49. Tolkning och översättning vid straffrättsliga förfaranden. Genomförande av EU:s tolknings- och översättningsdirektiv. Ju.
50. Nystartszoner. Fi.
51. Utvärdering av IPRED-lagstiftningen. Ju.
52. Bostadstaxering – avveckling eller förenkling. Fi.
53. AP-fonderna i pensionssystemet – effektivare förvaltning av pensionsreserven. Fi.
54. Återvinning av fartyg – underlag för ratificering av Hong Kong-konventionen. N.
55. En översyn av tryck- och yttrandefriheten. Del 1 och 2. Ju.
56. Mot det hållbara samhället – resurseffektiv avfallshantering. M.
57. Tydligare regler om fri rörlighet för EES-medborgare och deras familjemedlemmar. Ju.
58. Stöd till dagstidningar på samiska och meänkieli. Ku.
59. Nya villkor för public service. Ku.
60. Avgifter på väg och elektroniska vägtullsystem. Fi.
61. Högre ersättning vid mastupplåtelse. Ju.
62. Uppsägningstvister. En översyn av regelverket kring tvister i samband med uppsägning av arbetstagare. A.
63. Små företag – stora möjligheter med it. N.
64. Förstärkt försäkringstagarskydd. Fi.
65. Läsandets kultur. Ku.
66. Skatteincitament för forskning och utveckling. Fi.
67. Förvaltare av alternativa investeringsfonder. Fi.
68. Så enkelt som möjligt för så många som möjligt – förstärkt samordning av förvaltningsgemensamma tjänster. N.
69. Med rätt att delta. Nyanlända kvinnor och anhöriginvandrare på arbetsmarknaden. A.
70. Ökad och säkrare cykling – en översyn av regler ur ett cyklingsperspektiv. N.
71. Tomträttsavgäld och friköp. Ju.
72. Folkbildningens samhällsvärden – En ny modell för statlig utvärdering. U.
73. Undersökningstillstånd och arbetsplaner. N.
74. Främlingsfienden inom oss + Bilagedel. A.
75. Pris, tillgång och service – fortsatt utveckling av läkemedels- och apoteksmarknaden. S.
76. Utbildning för elever i samhällsvård och fjärr- och distansundervisning. U.
77. En tydligare organisation för Säkerhetspolisen. Ju.
78. En sammanhållen svensk polis. Följdändringar i författningar. Del 1 och 2. Ju.
79. En databas för övervakning av och tillsyn över finansmarknaderna. Fi.
80. Utbildningsanställning. A.
81. Statens regionala förvaltning – förslag till en angelägen reform. S.
82. Hyres- och arrendetvister i framtiden. Ju.
83. Vad är officiell statistik? En översyn av statistiksystemet och SCB. Fi.
84. Näringsförbud – tillsyn och effektivitet. N.
85. Avlyssning mot grova vapenbrott? Ju.
86. Ökat bostadsbyggande och samordnade miljökrav – genom enhetliga och förutsägbara byggregler. S.
87. Ny PBL – på rätt sätt. S.
88. Att hyra – från en rätt för allt färre till en möjlighet för allt fler. S.
89. 4 kap. 6 § miljöbalken. M.
90. Överskottsinformation vid direktåtkomst. Ju.
91. Ett effektivare plangenomförande. S.
92. Arbetshjälpmedel och försäkringsskydd för arbete på lika villkor. + Lättläst + Daisy. A.

93. En modernare rättegång II
– en uppföljning. Del 1 och 2. Ju.

Statens offentliga utredningar 2012

Systematisk förteckning

Justitiedepartementet

- Skadeståndsansvar och försäkringsplikt vid sjötransporter – Atenförordningen och försäkringsdirektivet i svensk rätt. [8]
- Snabbare betalningar. [11]
- Penningtvätt – kriminalisering, förverkande och dispositionsförbud. [12]
- En sammanhållen svensk polis. [13]
- En ny brottskadslag. [26]
- Nya påföljder + kort presentation. [34]
- Stärkt skydd mot tvångsäktenskap och barnäktenskap. [35]
- Konsumenten i centrum – ett framtida konsumentstöd. [43]
- Hemliga tvångsmedel mot allvarliga brott. [44]
- Tolkning och översättning vid straffrättsliga förfaranden. Genomförande av EU:s tolknings- och översättningsdirektiv. [49]
- Utvärdering av IPRED-lagstiftningen. [51]
- En översyn av tryck- och yttrandefriheten. Del 1 och 2. [55]
- Tydligare regler om fri rörlighet för EES-medborgare och deras familjemedlemmar. [57]
- Högre ersättning vid mastupplåtelse. [61]
- Tomträttsavgäld och friköp. [71]
- En tydligare organisation för Säkerhetspolisen. [77]
- En sammanhållen svensk polis. Följdändringar i författningar. Del 1 och 2. [78]
- Hyses- och arrendetvister i framtiden. [82]
- Avlyssning mot grova vapenbrott? [85]
- Överskottsinformation vid direktåtkomst. [90]
- En modernare rättegång II – en uppföljning. Del 1 och 2. [93]
-
- ### Försvarsdepartementet
- Sveriges möjligheter att ta emot internationellt stöd vid kriser och allvarliga händelser i fredstid. [29]
- Maritim samverkan. [48]

Socialdepartementet

- Framtidens högkostnads skydd i vården. [2]
- Åtgärder mot fusk och felaktigheter med assistansersättning. [6]
- Psykiatri och lagen – tvångsvård, straffansvar och samhällsskydd. [17]
- Enklare för privatpersoner att hyra ut sin bostad med bostadsrätt eller äganderätt. [25]
- Längre liv, längre arbetsliv. Förutsättningar och hinder för äldre att arbeta längre. [28]
- Upphandlingsstödet framtid. [32]
- Gör det enklare! [33]
- Bättre behörighetskontroll. Ändringar i förordningen (2006:196) om register över hälso- och sjukvårdspersonal. [42]
- Harmoniserat inkomstbegrepp. Möjligheter att använda månadsuppgifter i social- och arbetslöshetsförsäkringarna. [47]
- Pris, tillgång och service – fortsatt utveckling av läkemedels- och apoteksmarknaden. [75]
- Statens regionala förvaltning – förslag till en angelägen reform. [81]
- Ökat bostadsbyggande och samordnade miljökrav – genom enhetliga och förutsägbara byggregler. [86]
- Ny PBL – på rätt sätt. [87]
- Att hyra – från en rätt för allt färre till en möjlighet för allt fler. [88]
- Ett effektivare plangenomförande. [91]
-
- ### Finansdepartementet
- Skatteincitament för riskkapital. [3]
- Ekonomiskt värde och samhällsnytta – förslag till en ny statlig ägarförvaltning. [14]
- Vital kommunal demokrati. [30]
- Registerdata för forskning. [36]
- Nystartszoner. [50]
- Bostadstaxering – avveckling eller förenkling. [52]

AP-fonderna i pensionssystemet – effektivare förvaltning av pensionsreserven. [53]
Avgifter på väg och elektroniska vägtullsystem. [60]
Förstärkt försäkringstagarskydd. [64]
Skatteincitament för forskning och utveckling. [66]
Förvaltare av alternativa investeringsfonder. [67]
En databas för övervakning av och tillsyn över finansmarknaderna. [79]
Vad är officiell statistik?
En översyn av statistiksystemet och SCB. [83]

Utbildningsdepartementet

Tre blir två! Två nya myndigheter inom utbildningsområdet. [1]
Högskolornas föreskrifter. [5]
Kvalitetssäkring av forskning och utveckling vid statliga myndigheter. [20]
Likvärdig utbildning
– riksrekryterande gymnasial utbildning för vissa ungdomar med funktionsnedsättning. [24]
Innovationsstödjande verksamheter vid universitet och högskolor: Kartläggning, analys och förslag till förbättringar – en preliminär delrapport. [40]
Innovationsstödjande verksamheter vid universitet och högskolor; Kartläggning, analys och förslag till förbättringar – slutbetänkande. [41]
Kvinnor och barn i rättens gränsländ. [45]
Folkbildningens samhällsvärden
– En ny modell för statlig utvärdering [72]
Utbildning för elever i samhällsvård och fjärr- och distansundervisning. [76]

Miljödepartementet

Kunskapsläget på kärnavfallsområdet 2012
– långsiktig säkerhet, haverier och global utblick. [7]
Plan för framtagandet av en strategi för långsiktigt hållbar markanvändning. [15]
Mål för rovdjuren. [22]
Minska riskerna med farliga ämnen! Strategi för Sveriges arbete för en giftfri miljö. [38]
Mot det hållbara samhället – resurseffektiv avfallshantering. [56]
4 kap. 6 § miljöbalken. [89]

Näringsdepartementet

Så enkelt som möjligt för så många som möjligt
– den mjuka infrastrukturen på väg. [18]
Nationella patent på engelska? [19]
Här finns mer att hämta – it-användningen i småföretag. [21]
Färdplan för framtiden
– en utvecklad flygtrafiktjänst. [27]
Vägar till förbättrad produktivitet och innovationsgrad i anläggningsbranschen + Bilagedel. [39]
Dammssäkerhet
Tydliga regler och effektiv tillsyn. [46]
Återvinning av fartyg
– underlag för ratificering av Hong Kong-konventionen. [54]
Små företag – stora möjligheter med it. [63]
Så enkelt som möjligt för så många som möjligt
– förstärkt samordning av förvaltningsgemensamma tjänster. [68]
Ökad och säkrare cykling – en översyn av regler ur ett cyklingsperspektiv. [70]
Undersökningstillstånd och arbetsplaner. [73]
Näringsförbud – tillsyn och effektivitet. [84]

Kulturdepartementet

Läsarnas marknad, marknadens läsare
– en forskningsantologi. [10]
Att angöra en kulturbygga
– för stöd till nyskapande kultur. [16]
Mindre våld för pengarna. [23]
Kulturmiljöarbete i en ny tid. [37]
Stöd till dagstidningar på samiska och meänkieli. [58]
Nya villkor för public service. [59]
Läsandets kultur. [65]

Arbetsmarknadsdepartementet

Kompletterande regler om personuppgiftsbehandling på det arbetsmarknadspolitiska området. [4]
Förmån och fälla – nyanländas uttag av föräldrapenning. [9]
Sänkta trösklar – högt i tak
Arbete, utveckling, trygghet. [31]
Uppsägningstvister. En översyn av regelverket kring tvister i samband med uppsägning av arbetstagare. [62]
Med rätt att delta. Nyanlända kvinnor och anhöriginvandrare på arbetsmarknaden. [69]

Främlingsfienden inom oss + Bilagedel. [74]

Utbildningsanställning. [80]

Arbetshjälpmedel och försäkringsskydd för
arbete på lika villkor. + Lättläst + Daisy.
[92]